

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Արդար դատաքննության
իրավունք
(քաղաքացիաիրավական
սեղմագիր)

Թարմացվել է 31 օգոստոսի 2021 թ.

Ուղեցույցը պատրաստվել է քարտուղարության կողմից և պարտադիր ուժ չունի
Դատարանի համար:

Սույն փաստաթղթի էլեկտրոնային կամ տպագիր տարբերակը ամբողջությամբ կամ մասնակի թարգմանել կամ վերարտադրել ցանկացող հրատարակողներին կամ կազմակերպություններին խնդրում ենք կապ հաստատել publishing@echr.coe.int հասցեով՝ հետագա ցուցումներ ստանալու համար :

Եթե ցանկանում եք տեղեկանալ նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցների ընթացիկ թարգմանությունների մասին, խնդրում ենք անցնել հետևյալ հղմամբ՝ [Pending translations](#):

Սույն ուղեցույցի բնօրինակը ֆրանսերեն է: Այն պարբերաբար թարմացվում է, վերջնական տեքստը պատրաստվել է 2021 թ. օգոստոսի 31-ին. այն կարող է ենթարկվել խմբագրական փոփոխությունների:

Նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ուղեցույցները ներբեռնման համար հասանելի են հետևյալ հասցեով՝ www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides):

Հրապարակումների հետ կապված թարմացումների համար հետևե՛ք Twitter-ում Դատարանի հաշվին հետևյալ հասցեով՝ https://twitter.com/ECHR_CEDH:

Սույն ուղեցույցը տպագրվել է «Աջակցություն Հայաստանի կողմից Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով կայացված վճիռների կատարմանը» ծրագրի կողմից, որն իրականացնում է Եվրոպայի խորհուրդը՝ Մարդու իրավունքների հավատարմագրային հիմնադրամի մասնակի ֆինանսավորմամբ և Եվրոպայի խորհրդի՝ Հայաստանի համար 2019-2022թթ. գործողությունների ծրագրի շրջանակներում: Ուղեցույցը տպագրվել է Եվրոպայի խորհրդի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համատեղ ջանքերով:

© Եվրոպայի խորհուրդ/Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, 2022թ.

Բովանդակություն

Նշում ընթերցողին .....

I. Գործողության ոլորտը. «քաղաքացիական իրավունքներ և

պարտականություններ» հասկացությունը .....

Ա. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության ընդհանուր պահանջները.....

1. «Իրական և էական» «վեճ»՝ վճռորոշ արդյունքով .....

2. Վիճարկվող իրավունքի կամ պարտականության գոյությունը ներպետական օրենսդրության մեջ .....

3. Իրավունքների և պարտականությունների «քաղաքացիական» բնույթը.....

Ա. Տարածում վեճերի այլ տեսակների վրա .....

Բ. 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը գլխավոր վարույթից բացի՝ այլ

վարույթների նկատմամբ.....

Գ. Բացառվող հանգամանքներ.....

Դ. Կոնվենցիայի այլ դրույթների կապը .....

1. 2-րդ հոդված (կյանքի իրավունք).....

2. 5-րդ հոդված (ազատության իրավունք) .....

3. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ (արդար դատաքննության իրավունք) .....

4. 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետ (անմեղության կանխավարկած).....

5. 8-րդ հոդված (մասնավոր կյանքի իրավունք).....

6. 10-րդ հոդված (արտահայտության ազատություն).....

7. Այլ հոդվածներ.....

II. Դատաքննության իրավունք.....

Ա. Դատարան դիմելու իրավունք.....

1. Գործնական և արդյունավետ իրավունք .....

2. Սահմանափակումներ.....

Բ. Իրավունքից հրաժարվելը.....

1. Սկզբունքներ .....

2. Պայմաններ .....

Գ. Իրավաբանական օգնություն.....

1. Իրավաբանական օգնության տրամադրում .....

2. Տրամադրված իրավաբանական օգնության արդյունավետությունը .....

III. Ինստիտուցիոնալ պահանջներ .....

Ա. «Տրիբունալի» հասկացություն .....

1. Ինքնավար հայեցակարգ .....

2. Իրավասության մակարդակ .....

3. Վերահսկողություն լիարժեք իրավասություն ունեցող մարմնի կողմից.....
4. Վճիռների կատարում .....
- ա. Վերջնական և պարտադիր դատական որոշման պատշաճ կատարման իրավունք .....
- բ. Վերջնական դատական որոշումը կասկածի տակ չդնելու իրավունք .....
- գ. Օտարերկրյա դատարանների կայացրած վճիռների համատեղ ճանաչումն ու կատարումը .....
- Ա. Հիմնված օրենքի վրա .....
1. Սկզբունքներ .....
2. Այս սկզբունքների կիրառում .....
- Բ. Անկախություն և անկողմնակալություն .....
1. Ընդհանուր մոտեցումներ .....
2. Անկախ դատարան .....
- ա. Անկախությունը գործադիր իշխանություններից .....
- բ. Անկախությունը խորհրդարանից .....
- գ. Անկախությունը կողմերից .....
- դ. Բարձրագույն դատական խորհրդից դատավորների անկախության առանձնահատուկ դեպքը .....
- ե. Անկախության գնահատման չափանիշները .....
- ա. Մարմնի անդամների նշանակման կարգը .....
- բ. Մարմնի անդամների պաշտոնավարման ժամկետները .....
- գ. Արտաքին ճնշումներից պաշտպանության երաշխիքները .....
- դ. Անկախության արտաքին հատկանիշները .....
3. Անկողմնակալ դատարան .....
- ա. Անկողմնակալությունը գնահատելու չափորոշիչները .....
- բ. Սուբյեկտիվ մոտեցում .....
- գ. Օբյեկտիվ մոտեցում .....
- դ. Իրավիճակներ, երբ կասկածելի է դատարանի անկողմնակալությունը ...
- ե. Գործառությանին բնույթի իրավիճակներ .....
- գ. Միևնույն գործով խորհրդատվական և դատավարական գործառույթների իրականացումը .....
- ե. Միևնույն գործում դատական և արտադատարանական գործառույթների իրականացումը .....
- ը. Տարբեր դատական գործառույթների իրականացումը .....
- թ. Անձնական բնույթի իրավիճակներ .....

IV. Դատավարական պահանջներ .....

- Ա. Արդարացիությունը.....
  - 1. Ընդհանուր սկզբունքները.....
  - 2. Շրջանակը .....
    - ա. Սկզբունքները .....
    - բ. Օրինակները.....
  - 3. Չորրորդ ատյանը.....
    - ա. Ընդհանուր սկզբունքները.....
    - բ. Դատական վերահսկողության շրջանակն ու սահմանափակումները.....
    - գ. Ներպետական նախադեպային պրակտիկայի համարժեքություն .....
  - 4. Մրցակցային դատավարությունը.....
  - 5. Կողմերի իրավահավասարությունը.....
  - 6. Ապացույցի օգտագործումը .....
    - ա. Վկայի ցուցմունք.....
    - բ. Փորձագետի եզրակացություն.....
    - գ. Չբացահայտվող ապացույցներ .....
  - 7. Դատական որոշումների պատճառաբանումը .....
- Ա. Դոնբաց նիստեր .....
  - 1. Նիստ .....
  - 2. Վճռի կայացում .....
- Ա. Քննության տևողությունը.....
  - 1. Քննության տևողության որոշումը .....
  - 2. Պատշաճ ժամկետների պահանջի գնահատում .....
  - 3. Սկզբունքներ.....
    - ա. Չափանիշներ.....
      - 1. Գործի բարդություն .....
      - 2. Դիմումատուի վարքագիծ.....
      - 3. Իրավասու մարմինների վարքագիծ.....
      - 4. Վեճի հիմքը .....

Ներկայացված գործերի ցանկ.....

ՆՇՈՒՄ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ

Այս ուղեցույցը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից հրատարակված կոնվենցիայի ուղեցույցների շարքից է (այսուհետ՝ Դատարան, Եվրոպական դատարան կամ Ստրասբուրգի Դատարան)՝ նախատեսված իրավաբանական պրակտիկայով զբաղվողներին Ստրասբուրգի դատարանի կողմից կայացված առավել էական վճիռների մասին տեղեկացնելու համար: Այս ուղեցույցը վերլուծում և ամփոփում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի («Քաղաքացիական» բաժին) առնչությամբ նախադեպային պրակտիկան (այսուհետ՝ Կոնվենցիա կամ Եվրոպական կոնվենցիա): Ընթերցողները հնարավորություն կունենան ծանոթանալու տվյալ ոլորտի հիմնական սկզբունքներին և համապատասխան նախադեպերին:

Խորհուրդ է տրվում անդրադառնալ նաև 6-րդ հոդվածի «Քրեաիրավական» հայեցակետով ուղեցույցին՝ [Guide on Article 6, criminal limb](#):

Հիշատակված նախադեպային իրավունքի օրինակներն ընտրվել են ուղենշային, առավել կարևոր և (կամ) վերջերս կայացված վճիռներից ու որոշումներից*¹:

Դատարանի վճիռները ծառայում են ոչ միայն Դատարան ներկայացված տվյալ գործը լուծելուն, այլև որպես ավելի ընդհանուր նպատակ, Կոնվենցիայով սահմանված նորմերը պարզաբանելուն, երաշխավորելուն և կատարելագործելուն՝ այդպիսով նպաստելով պետությունների կողմից որպես Պայմանավորվող կողմեր ստանձնած պարտավորությունների կատարմանը (*Ireland-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, § 154, 18 հունվարի, 1978 թվական, շարք Ա թիվ 25, իսկ համեմատաբար վերջերս՝ *Jeronovičs-ն ընդդեմ Լատվիայի [ՄՊ]*, 2016, § 109):

Այսպիսով, Կոնվենցիայով ստեղծված համակարգի նպատակն է լուծել հանրային քաղաքականության խնդիրները՝ էլնելով ընդհանուր շահերից՝ այդպիսով բարձրացնելով մարդու իրավունքների պաշտպանության չափանիշները և տարածելով մարդու իրավունքների ոլորտում իրավական պրակտիկան Կոնվենցիային մասնակից պետությունների շրջանում (*Konstantin Markin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի [ՄՊ]*, § 89, թիվ 30078/06, ՄԻԵԴ 2012): Իրականում Դատարանն ընդգծել է Կոնվենցիայի՝ որպես «Եվրոպայի հանրային կարգի գործիքի» դերը մարդու իրավունքների ոլորտում (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi-ն ընդդեմ Բոլանդիայի, [ՄՊ]*, 2005, թիվ 45036/98, § 156, ՄԻԵԴ 2005-VI և համեմատաբար վերջերս՝ *N.D.-ն և N.T.-ն ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ]*, թիվ 8675/15 և 8697/15, § 110, 13-ը փետրվարի, 2020):

Ուղեցույցում հղումներ են պարունակվում Կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների յուրաքանչյուր հոդվածի հիմնաբառերին: Յուրաքանչյուր Գործին վերաբերող իրավական խնդիրներն ամփոփված են հիմնաբառերի

---

¹ Հիշատակված նախադեպային իրավունքը կարող է լինել Դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի պաշտոնական լեզուներից (անգլերեն եւ ֆրանսերեն) որևէ մեկով կամ երկուսով: Եթե այլ բան նշված չէ, ապա հղում է կատարվում Դատարանի պալատի կողմից ըստ էության կայացված վճիռին: «(Որոշում)» բառը նշանակում է, որ հղում է կատարվում Դատարանի որոշմանը, իսկ «ՄՊ» հապավումը նշանակում է, որ գործը քննվել է Մեծ պալատի կողմից: Հրատարակման պահին Պալատի ոչ վերջնական վճիռները նշված են աստղանիշով (*):

ցանկում (անգլ.՝ «List of keywords»), որոնք ընտրված են Կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների եզրույթների բառարանից:

Դատարանի նախադեպային պրակտիկայի «[HUDOC database](#)» շտեմարանում հնարավոր է որոնում կատարել՝ ըստ հիմնաբառի: Հիմնաբառերով որոնելիս կարելի է գտնել նմանաբնույթ իրավաբանական բովանդակություն ունեցող փաստաթղթերի խումբ (բանալի բառերի օգնությամբ ամբողջացվում են յուրաքանչյուր գործի վերաբերյալ Դատարանի պատճառաբանություններն ու եզրակացությունները):

Առանձին գործերի հիմնաբառերը կարելի է գտնել «HUDOC» համակարգում՝ սեղմելով «Case Details» կոճակը: «HUDOC»-ի տվյալների բազայի և գաղտնաբառերի մասին հետագա տեղեկությունների համար կարող եք այցելել հետևյալ հղմամբ՝ [HUDOC user manual](#):

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ. արդար դատաքննության իրավունք

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ իրեն ներկայացված քրեական մեղադրանքի հիմնավորվածությունը, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անաչառ տրիբունալի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի ու հրապարակային լսումների իրավունք: Դատավճիռը հրապարակվում է դոնբաց նիստում, սակայն շատ հաճախ, ելնելով ժողովրդավարական հասարակության շրջանում բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից, մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ դրա մի մասի ընթացքում: Վերջիններիս ներկայությունը դատավճռին կարող է սահմանափակվել, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, ինչպես նաև, ըստ դատարանի, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը...»:

Հիմնաբառեր «HUDOC» շտեմարանից

Քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ - Սահմանում (6-1) – Վեճ (6-1) – Քրեական մեղադրանք (6-1) – Սահմանում (6-1) – Դատարանի մատչելիություն (6-1) – Արդարացի դատական քննություն (6-1) – Մրցակցային դատավարություն (6-1) – Կողմերի հավասարություն (6-1) – Իրավաբանական օգնություն (6-1) – Հրապարակային դատաքննություն (6-1) – Բանավոր լսումներ (6-1) – Առանց լրատվամիջոցների ներկայության (6-1) – Հանրության բացակայությամբ (6-1) – Անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում (6-1) – Բարոյական սկզբունքների պաշտպանություն (6-1) – Հասարակական կարգի պաշտպանություն (6-1) – Ազգային անվտանգություն (6-1) – Անչափահասների շահերի պաշտպանություն (6-1) – Կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանություն (6-1) – Անհրաժեշտ աստիճան (6-1) – Անկախ դատարան (6-1) – Անկողմնակալ դատարան (6-1) – Օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան (6-1) – Հրապարակային դատավճիռ (6-1):

Գործողության ոլորտը. «քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» հասկացությունը

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները .... ունի .... տրիբունալի կողմից .... լսումների իրավունք ...»:

Ա. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության ընդհանուր պահանջները

1. «Քաղաքացիական իրավունքներ ու պարտականություններ» հասկացությունը չի կարող մեկնաբանվել միայն հղում կատարելով պատասխանող պետության ներպետական օրենսդրությանը. այն Կոնվենցիայից բխող «ինքնուրույն» հասկացություն է: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառվում է՝ անկախ կողմերի կարգավիճակից, այն օրենսդրության բնույթից (քաղաքացիական, առևտրային, վարչական օրենսդրություն և այլն), որով կարգավորվում է, թե ինչպես է «վեճը» լուծվելու, և այն մարմնի բնույթից (դատարան, վարչական մարմին և այլն), որն այդ հարցով իրավագործ է (*Georgiadis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, § 34): (*Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)*, [ՄՊ], 2015, § 43, *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2018, § 106, *Georgiadis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 34):

2. Այնուամենայնիվ, այն սկզբունքը, որ Կոնվենցիայում պարունակվող ինքնուրույն հասկացությունները պետք է մեկնաբանվեն ներկայիս պայմանների լույսի ներքո, Դատարանին լիազորություն չի տալիս 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը մեկնաբանելու այնպես, որ կարծես «քաղաքացիական» ածականը (այն սահմանափակումներով, որոնք ածականը պարտադիր սահմանում է «իրավունքներ ու պարտականություններ» կատեգորիայի առնչությամբ, որի նկատմամբ այդ հոդվածը կիրառվում է) տեքստում առկա չէ (*Ferrazzini-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], § 30):

3. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը քաղաքացիական գործերով նախնառաջ՝ կախված է «վեճի» (ֆրանսերեն՝ «վիճարկում» [contestation]) առկայությունից: Երկրորդ՝ վեճը պետք է կապված լինի այն «իրավունքի» հետ, որի մասին, թեկուզև վիճելիորեն, կարելի է ասել, որ ճանաչվել է ներպետական օրենսդրությամբ, անկախ նրանից՝ դրանք պաշտպանված են Կոնվենցիայով, թե ոչ: Վեճը պետք է լինի իրական և ունենա լուրջ բնույթ և կապված լինի իրավունքի փաստացի առկայության ու դրա շրջանակի կամ կիրառման եղանակի հետ: Վերջապես, վարույթի արդյունքը պետք է տվյալ «քաղաքացիական» իրավունքի հարցում ուղղակիորեն որոշիչ լինի, հետևաբար, աննշան կապը կամ հեռակա հետևանքները բավարար չեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը գործի դնելու համար (*Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2017, § 60, *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի* [ՄՊ], 2017, § 99, *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, § 106, *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, § 44):

4. Պարտադիր չէ, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի քաղաքացիաիրավական և քրեաիրավական երկու ասպեկտները լինեն փոխկապակցված: Այսպիսով, եթե 6-

րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է իր քաղաքացիաիրավական ասպեկտով, ապա Դատարանը գնահատում է՝ արդյո՞ք նույն հոդվածը կիրառելի է նաև քրեաիրավական ասպեկտով, թե ոչ (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ]*, 2018, § 121): Դատարանը գտնում է, որ իրավասու է սեփական նախաձեռնությամբ քննել 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը, նույնիսկ եթե պատասխանող կառավարությունն այդ հարցը չի բարձրացրել (*Selmani -ն և այլք ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2017, § 27):

1. «Իրական և էական» «վեճ»՝ վճռորոշ արդյունքով

5. «Վեճ» բառին պետք է տրվի նյութական, ոչ թե պաշտոնական նշանակություն (*Le Compte-ն, Van Leuven-ն և De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, § 45): Անհրաժեշտ է ավելի լայն դիտարկել, քան արտաքին հատկանիշներն ու օգտագործված լեզուն, կենտրոնանալ իրավիճակի իրողությունների վրա՝ ըստ յուրաքանչյուր գործի հանգամանքների (*Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2) [ՄՊ]*, § 29, *Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, § 92): Այսպիսով, վիճելի և ոչ վիճելի ասպեկտների համադրություն պարունակող վարույթները կարող են համարվել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տիրույթում (*Omdahl-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2021, § 47՝ ժառանգների միջև հանգուցյալի սեփականության բաժանման հետ կապված): Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածը չի կիրառվում իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատման և միակողմանի այնպիսի ընթացակարգի նկատմամբ, որը չի ներառում հակադիր կողմեր, և որը հասանելի է միայն այն դեպքում, երբ առկա չէ վեճ իրավունքների շուրջ (*Alaverdyan-ն ընդդեմ Հայաստանի (որոշում)*, § 35): 6-րդ հոդվածը չի կիրառվում նաև այլ իրավասու մարմինների գործողության՝ հետապնդման, վերահսկողության, կարգապահական վարույթի կամ նույնիսկ օրենսդրական նախաձեռնության համար հիմք հանդիսացող փաստահավաք քննությունների զեկույցների նկատմամբ, (նույնիսկ եթե այդ զեկույցները վնաս են հասցրել տվյալ անձի հեղինակությանը) (*Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1994, § 61):

6. «Վեճը» պետք է լինի իրական և ունենա լուրջ բնույթ (*Sporrong and Lönnroth-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1982, § 81, *Cipolletta-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2018, § 31, *Yankov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (որոշում)*, 2019, §§ 26-27): Սա, օրինակ, բացառում է քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի դեմ հարուցված քաղաքացիական վարույթը՝ կապված բանտում ՄԻԱՎ-ով վարակված բանտարկյալների զուտ ներկայության հետ (*Skorobogatykh-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշում)*, 2006): Ավելին, դատախազին իրավունքի խախտման հիմքով բերվող բողոք ներկայացնելու պահանջով դիմելու վերաբերյալ գործով Դատարանը համարել է, որ «վեճն» իրական է, քանի որ այն ամբողջ վարույթի անբաժանելի մասն էր, որին դիմումատուն միացել էր որպես քաղաքացիական կողմ՝ փոխհատուցում ստանալու նպատակով (*Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2) [ՄՊ]*, § 35):

7. Երբ վարույթն առնչվում է միայն ընդունելիության չափանիշի խնդիրներին, սովորաբար «քաղաքացիական» իրավունքների և պարտականությունների առնչությամբ «վեճ» չի լինում (*Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի (որոշում)*, 2000, *Neshev-ն ընդդեմ Բելգիայի (որոշում)*, 2003՝ հետագա հղումներով նախադեպային որոշումներին, համեմատեք դատավորների կողմից կատարված քննության հետ,

որը սահմանափակված չի եղել բացառապես ձևական պահանջներով, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն Լեհաստանի*, 2021, §§ 206-209): Մի շարք գործերով, որոնցով հայցերը մերժվել են ներպետական դատարանների կողմից դատավարական հիմքերով (համապատասխան միջոց կիրառված չլինելու կամ դրանց քննությունը դատարանին ընդդատյա չլինելու պատճառաբանությամբ), Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուների ներպետական դատարաններին ներկայացված «վեճը» չի եղել «ոչ իրական», ոչ էլ «ունեցել է լուրջ բնույթ»՝ նկատի ունենալով, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի չէ: Որպես այդ հետևության հիմնավորում՝ Դատարանը նշել է, որ հայցի մերժումը եղել է կանխատեսելի, քանի որ դիմումատուները ներկայացված բողոքի կապակցությամբ իրավիճակը փոխելու որևէ հեռանկար չեն ունեցել (*Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis-ն ընդդեմ Հունաստանի (որոշում)*, 2005, 2014, *Stavroulakis-ն ընդդեմ Հունաստանի (որոշում)*, 2014): Իրավիճակն այլ է, երբ ներպետական դատարանները (որոնք մերժել են ընդդատյա չլինելու պատճառաբանությամբ) առաջին անգամ են կոչված լուծելու ներկայացված իրավական խնդիրը (*Markovic-ը և այլք ընդդեմ Բոսնիայի [ՄՊ]*, 2006, §§ 100-01): Ներպետական դատարանին ներկայացված հայցի իրավասության մասին հետևությունը կարող է բխել նաև կիրառելի օրենսդրության մանրակրկիտ ուսումնասիրությունից (*Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2017, §§ 60, 72 և 75):

8. Վեճը կարող է առնչվել իրավունքի փաստացի առկայությանը և դրա շրջանակի կամ կիրառման եղանակին (*Bentham-ն ընդդեմ Նիդերլանդիայի*, 1985, § 32, *Cipolletta-ն ընդդեմ Բոսնիայի*, 2018, § 31): Օրինակ, այն, որ պատասխանող պետությունն իրականում չի վիճարկում խոշտանգման գոհերի՝ փոխհատուցում ստանալու իրավունքի առկայությունը, այլ առավելապես՝ դրա արտատարածքային կիրառումը, չի նշանակում, որ «վեճ» չի կարող լինել այդ իրավունքի առթիվ Կոնվենցիայի լույսի ներքո՝ (*Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, 2018, § 107): Վեճը կարող է առնչվել նաև փաստացի հանգամանքներին:

9. *Cipolletta-ն ընդդեմ Բոսնիայի*, 2018 գործով՝ Դատարանը նախադեպային որոշում է կայացրել կազմակերպության վարչական լուծարման գործով իրական և լուրջ բնույթի «վեճի» առկայության վերաբերյալ: Դատարանը գտել է, որ տեղին կլինի նոր մոտեցում որդեգրել սնանկացման կամ հատուկ վարչական լուծարման վարույթներում պարտատերերի համար նախատեսված երաշխիքների վերաբերյալ իր նախադեպային որոշումները ներդաշնակեցնելու համար (կետ 33-37): Բանկի լուծարման մանրամասները՝ *Capital Bank AD-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2005, §§ 86-88:

10. Վարույթի արդյունքը պետք է տվյալ իրավունքի հարցում ուղղակիորեն որոշիչ լինի (տես, օրինակ, *Ulyanov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (որոշում)*, 2010) և *Alminovich-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշում)* 2019, §§ 31-32): Հետևաբար, աննշան կապը կամ հեռակա հետևանքները բավարար չեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը գործի դնելու համար (*Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, § 90): Օրինակ, Դատարանը գտել է, որ աստմային էլեկտրակայանի շահագործման արտոնագրի գործողության ժամկետը երկարաձգելու օրինականությունը վիճարկող վարույթի վրա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողությունը չի տարածվում, քանի որ ժամկետը երկարաձգելու մասին որոշման և կյանքի,

անձնական անձեռնմխելիության ու սեփականության պաշտպանության իրավունքի միջև կապը «չափազանց աննշան էր և հեռակա»: Դիմումատուները ցույց չէին տվել իրենց վտանգի ենթարկված լինելու հանգամանքը, որը ոչ միայն կոնկրետ, այլև նախևառաջ՝ անմիջական էր (*Athanassoglou -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, 2000, §§ 46-55, *Balmer-Schafroth -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, § 40, տե՛ս, օրինակ, *Sdruženi Jihočeské Matky-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում)*, 2006):

Գործարանում ձայնային սահմանափակ աղտոտվածությանը վերաբերող գործի համար տես՝ *Zapletal-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում)*: Հանքային թափոնների մշակման գործարանի՝ շրջակա միջավայրի վրա ենթադրվող ազդեցության համար տես՝ *Ivan Atanasov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, §§ 90-95: (*Ivan Atanasov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2010, §§ 90-95, համեմատեք *Bursa Barosu Başkanlığı -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2018, §§ 127-128): (*Balmer-Schafroth-ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի, § 40, Athanassoglou-ն -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ], §§ 46-55, Sdruženi Jihočeské Matky-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում)*):

11. Այնպիսի կարգապահական վարույթները, որոնք ուղղակի ազդեցություն չունեն որոշակի մասնագիտական գործունեությունը շարունակելու իրավունքի վրա, և դրանց հետևանքները ենթակա են առանձին քննության, առավելապես «ոչ էական» են 6-րդ հոդվածի մասով (*Marušić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* (որոշում), 2017, §§ 74-75, տես այլ համատեքստում՝ *Morawska-ն ընդդեմ Լեհաստանի (որոշում)*, 2020, § 72): Ավելին, վիճելի գրագողության համար հարուցված վարույթները հեղինակի բարի համբավի իրավունքի տեսանկյունից ուղղակիորեն էական չեն՝ ըստ 6-րդ հոդվածի (§§ 72 և 73):

12. Ի հակադրություն դրա՝ Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է այնպիսի պատվարի կառուցմանը վերաբերող գործի նկատմամբ, որը կհեղեղեր դիմումատուների գյուղը (*Gorraiz Lizarraga-ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի, § 46*), և դիմումատուների գյուղերի մոտ ցիանացումով լվացագտում օգտագործող ոսկու հանքի շահագործման թույլտվությանը վերաբերող գործի նկատմամբ (*Taşkın-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, § 133, տես՝ նաև Zander-ն ընդդեմ Շվեդիայի, §§ 24-25*):

13. Բոլորովին վերջերս շինարարության թույլտվության հետ կապված դատական վերանայման համար շրջակա միջավայրի պաշտպանության տեղական ասոցիացիայի կողմից ներկայացված բողոքի վերաբերյալ գործով Դատարանը գտել է, որ վեճի և իրավաբանական անձի կողմից պահանջվող իրավունքի միջև առկա է բավարար կապ, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով ասոցիացիայի և դրա հիմնադիրների կարգավիճակն ու այն փաստը, որ նպատակը, որն այն հետապնդում էր, տարածապես և ըստ էության՝ սահմանափակ էր (*L'Érablière A.S.B.L.-ն ընդդեմ Բելգիայի, §§ 28-30*): Ավելին, անձի իրավունակությունը վերականգնելու հետ կապված վարույթն ուղղակիորեն որոշիչ է նրա քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների համար (*Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի [ՄՊ], § 233*):

14. *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2018, գործով դիմումատուին վարչական պարտականությունները ոչ պատշաճ կատարելու պատճառով

ազատել են վարչական դատարանի նախագահի պաշտոնից: Նա շարունակել է պաշտոնավարել նույն դատարանի դատավորի պաշտոնում: Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուի՝ իր վարչական պաշտոնը (որին նա նշանակված է եղել հինգ տարով) պահպանելու իրավունքին առնչվող վեճը կրել է լուրջ բնույթ՝ հաշվի առնելով ներպետական օրենսդրությամբ դատարանի նախագահի համար նախատեսված դերն ու հնարավոր ուղղակի պատժիչ հետևանքները (§§ 47-49):

2. Վիճարկվող իրավունքի կամ պարտականության գոյությունը ներպետական օրենսդրության մեջ

15. «Իրավունքի»՝ որպես Կոնվենցիայից բխող «ինքնուրույն» հասկացության գոյության համար անհրաժեշտ է, որ «իրավունքի» վերաբերյալ առնվազն ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված վիճարկման հիմքերով առկա լինի «վեճ»՝ անկախ Կոնվենցիայով դրա պաշտպանված լինելու հանգամանքից (*Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, 2012, § 90, *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի, [ՄՊ]*, 2018, § 44, *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 56 և 63):

16. Այսպիսով, դիմումատուի կողմից ներպետական դատարաններում վիճարկվող հիմնարար իրավունքը կամ «պարտականությունը» (*Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020, §§ 67-68) տվյալ պետության մեջ պետք է ունենա իրավական հիմք (*Roche-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, [ՄՊ]*, 2005, § 119, *Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, 2012, § 91, *Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի, [ՄՊ]*, 2017, §§ 60-61): Սկզբնակետ ընդունելով համապատասխան ներպետական օրենսդրության դրույթները և ներպետական դատարանների կողմից դրանց տրված մեկնաբանությունները՝ պետք է որոշվի քննարկվող «իրավունքը» կամ «պարտականությունը»՝ իսկապես նախատեսված է ներպետական օրենսդրությամբ, տես՝ (*Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 97, *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017, § 100, *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ]*, 2018, § 45, *Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020, § 66): Մինչև ժամանակ, Դատարանն «իրավունքի» վերաբերյալ որոշում կայացելիս կարող է հղում կատարել միջազգային իրավունքի աղբյուրներին կամ Եվրոպայի խորհրդի ընդհանուր արժեքներին, տես՝ (*Enea-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, 2009, § 101, *Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, 2012, §§ 101-102, *Naït-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, 2018, §§ 106 and 108, ինչպես նաև վերջերս կայացված՝ *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 53, §§ 62-64):

17. Ներպետական օրենսդրության մեկնաբանություններին վերաբերող խնդիրների լուծման գործում առաջնային են ներպետական մարմինների և դատարանների դերերը: Դատարանի դերը սահմանափակված է նման մեկնաբանությունների հետևանքների՝ Կոնվենցիայի հետ համատեղելիությունը որոշելով: Այսպիսով, բացառություն են բացահայտ կամայականությունների դեպքերը, երբ Դատարանի խնդիրը չէ ներպետական դատարանների կողմից ներպետական օրենսդրության մեկնաբանության ուսումնասիրությունը (*Naït-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, 2018, § 116): Այսպիսով, ներպետական բարձրագույն դատական ատյանները սպառիչ և համոզիչ քննում են վիճելի սահմանափակման իրական բնույթը՝ հիմնվելով Կոնվենցիայի նախադեպային

որոշումների ու սկզբունքների վրա: Դատարանը ներպետական օրենսդրությունից բխող վիճելի իրավունքի գոյության հարցը լուծելիս լուրջ հիմնավորման կարիք է զգում ներպետական դատարանների կողմից արված եզրահանգումներից հրաժարվելու և ներպետական օրենսդրության վերաբերյալ իր սեփական՝ այդ դատարաններից տարբերվող դիրքորոշումներն արտահայտելու համար (*Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, [ՄՊ], 2017, §§ 60 and 62, *X -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2020, § 48):

18. *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2018 գործով՝ միջազգային իրավունքի որոշակի ասպեկտներ նույնպես հաշվի են առնվել Դատարանի կողմից, երբ վերջինս եզրակացրել է Շվեյցարիայի օրենսդրությամբ դիմումատուին վկայակոչվող համապատասխան իրավունքը: Մասնավորապես, Դատարանը հղում է կատարել Խոշտանգումների դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիային, որը Շվեյցարիայի վավերացումից հետո դարձել է ներպետական օրենսդրության բաղկացուցիչ մաս՝ դրանով պարտավորեցնելով ներպետական իշխանություններին գործելու Կոնվենցիային համապատասխան (կետ 108, «Էնեան-ն ընդդեմ Իտալիայի» [ՄՊ], 2009, կետ 101, համեմատեք «Բուլուազն-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի» [ՄՊ] գործի հետ, 2012, կետ 102), (§ 108, տես նաև *Enea-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2009, § 101 և համեմատեք *Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի* [ՄՊ], 2012, § 102-ի հետ):

19. Պետք է նշել, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության հարցը պարզելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ներպետական վարույթներում դիմումատուի կողմից վկայակոչված իրավունքը (*Stichting Mothers of Srebrenica -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013, § 120): Թեև վարույթների սկզբում նմանօրինակ իրավունքի գոյության առթիվ առկա էր իրական և լուրջ բնույթ կրող վեճ, սակայն զուտ այն փաստը, որ ներպետական դատարանները եզրահանգումներ են արել իրավունքի բացակայություն մասին, ինքնուստինքյան դիմումատուի բողոքը վիճելի համարվելու հնարավորությունից չի զրկում (*Z-ն -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, §§ 88- 89: Տես նաև, երբ ներպետական դատարանները կարող են վճիռ կայացնել առաջին անգամ քննվող գործերի վերաբերյալ՝ *Markovic -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2006, §§ 100-02, համեմատեք *Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2017, §§ 75-77 և *X -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2020, § 47): Ներպետական օրենսդրության մեջ ժամանակագրության տեսանկյունից իրավունքի «վիճելի» լինելու վերաբերյալ տես՝ *Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, [ՄՊ], 2016, § 110:

20. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողության շրջանակում «իրավունքն» առկա է, երբ ներպետական օրենսդրությամբ ճանաչված հիմնարար իրավունքն ուղեկցվում է դատավարական իրավունքով այն դատարաններում կենսագործելու համար (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, § 99): Իշխանությունների շրջահայացությունը դիմումատուի կողմից պահանջվող միջոցի առթիվ որոշում կայացնելիս կարող է հաշվի առնվել և նույնիսկ կարող է լինել որոշիչ (*Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի* [ՄՊ], 2012, § 93, *Fodor-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), 2006): Այնուամենայնիվ, տարրական փաստ է այն, որ լուրջ իրավական դրույթի ձևակերպումը տրամադրում է հայեցողության տարր, ինքնին չի լուծում «իրավունքի» գոյության հարցը (*Pudas-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1987, § 34,

Miessen-ն ընդդեմ Բելգիայի, 2016, § 48): 6-րդ հոդվածը կիրառելի է նաև, երբ դատական վարույթները վերաբերում են դիմումատուի իրավունքները ոտնահարող հայեցողական որոշմանը (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 69, *Mats Jacobsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1990, § 32):

21. Որոշ դեպքերում ներպետական օրենսդրությունը, չճանաչելով անձի հիմնարար իրավունքը, միևնույն ժամանակ չի տրամադրում նաև դատավարական իրավունք վերջինիս բողոքի քննության համար՝ վկայակոչելով որոշման կամայական կամ իրավասության շրջանակներից դուրս լինելը կամ դատավարական կարգավորումների բացակայությունը (*Van Marle -ն և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1986, § 35): Սույն գործը վերաբերում է որոշակի որոշումների, երբ իշխանությունները լիարժեք հայեցողություն ունեն առավելություն կամ արտոնություն տրամադրելու կամ գրկելու դրանից, երբ ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է դատարան դիմելու իրավունք, որի արդյունքում որոշումը կարող է վերացնել, եթե դատարանը գտնի, որ այն օրինական չէ: Նման դեպքում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը գործի է դրվում պայմանով, որ տրամադրված առավելությունը կամ արտոնությունը շեշտադրում են քաղաքացիական իրավունք (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017, § 105): Նշված գործով դիմումատուն չի ունեցել անվտանգության թույլտվություն, ինչը եղել է իշխանությունների հայեցողությամբ լուծվող հարց: Սակայն պաշտպանության նախարարությունում իր պարտականությունները կատարելու համար թույլտվություն է տրամադրվել՝ վիճարկելու անվտանգության թույլտվության վերացումը:

22. *Mirovni Institut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018 թ, գործով Դատարանն այս սկզբունքները կիրառել է հետազոտությունների կատարման նպատակով դրամաշնորհ տրամադրելու համար իշխանությունների կողմից մրցույթ հայտարարելու գործի առթիվ (§29): Դիմումատուի ինստիտուտը ֆինանսավորում ստանալու իրավունք չի ունեցել, իսկ մրցույթի տարբեր հավակնորդների առավելությունների քննությունը թողնված էր իշխանությունների հայեցողությանը: Ուստի Դատարանը նշել է, որ դիմումատուի ինստիտուտը լիովին ունեցել է հայտերը դատական կարգով վիճարկելու դատավարական իրավունք: Հայտն ընդունված լինելու դեպքում վերջինս դրա առթիվ կունենար քաղաքացիական իրավունք: Ուստի 6-րդ հոդվածը գործողության մեջ է (§§ 28-30): Ընդհանուր առմամբ, Դատարանը վերանայել է իր նախադեպային որոշումները, որոնք վերաբերել են մրցույթների ընթացակարգերի նկատմամբ 6-րդ հոդվածը գործողության մեջ դնելուն:

23. Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածը գործողության մեջ չի դրվում, երբ ներպետական օրենսդրությունը, առանց իրավունք նախատեսելու, տրամադրում է որոշակի արտոնություն, որը հնարավոր է՝ դատարանը չճանաչի (*Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի [ՄՊ]*, 2012, §§ 96 և 101): Իրավունքի տրամադրումը լիովին կախված է իշխանությունների կամայական և չհիմնավորված որոշումներից (*Roche-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*, 2005, §§ 122-125, *Masson and Van Zon-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1995, §§ 49-51, *Ankarcrona-ն ընդդեմ Շվեդիայի* (որոշում), 2000): Պետք է նշել, որ եթե նույնիսկ ներպետական իշխանությունները որոշակի չեզոքություն են դրսևորում, այնուամենայնիվ, օրենսդրությունը չի

կարող ճանաչել օրենքով արգելված գործողություններ կատարելու «իրավունքը» (*De Bruin-ն ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013, § 58):

24. Դատարանը նշել է, որ ներպետական մակարդակում անձի ներկայացրած բողոքի ընթացքը կարող է կախված լինել դատարան դիմելու հնարավորությունը կանխող և սահմանափակող ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված համապատասխան քաղաքացիական իրավունքի բովանդակությունից և դատավարական արգելքներից (*Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1994, § 65): Այդ դեպքում ներպետական օրենսդրությունը ճանաչում է անձի հիմնարար իրավունքը, եթե անգամ որևէ պատճառով դատարանների միջոցով իրավունքը հաստատելու կամ կիրառելու համար իրավական միջոցներ գոյություն չունեն: Այս տեսակ գործերով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է գործողության մեջ դնել (*Al-Adsani-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*, 2001, § 47, *McElhinney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի, [ՄՊ]*, 2001, § 25): Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայի հաստատությունները 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի մեկնաբանությամբ չեն կարող ստեղծել պետությունում իրավական հիմք չունեցող քաղաքացիական նյութական իրավունք (*Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2017, §§ 60-61, *Roche-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, § 117): *Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի, [ՄՊ]*, 2017, §§ 60-61 գործով Դատարանն ընդգծել է դատավարական և էական տարրերի միջև տարբերություն դնելու անհրաժեշտությունը: Չնայած այդ տարբերությունը կարող է ամրագրվել ներպետական իրավունքի որոշակի դրույթներով, այնուամենայնիվ, գործողության մեջ դնելու հարցում վճռորոշ են մնում 6-րդ հոդվածի երաշխիքները: Դատարանը հաստատում է իր նախադեպային որոշումները. 6-րդ հոդվածը չի կարող գործողության մեջ դրվել ներպետական օրենսդրությամբ գործող իրավունքի էական սահմանափակումների նկատմամբ (*Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ]*, 2016, § 100, *Roche-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, *Boulois-ն ընդդեմ Լյուքսեմբուրգի*, 2012):

25. Այդ չափորոշիչների լույսի ներքո նյութական սահմանափակումների և դատավարական արգելքների միջև տարբերակումը կիրառելով՝ Դատարանը, օրինակ, ոստիկանության (*Osman-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*) կամ տեղական մարմինների (*Z-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*) դեմ ներկայացված անփութության հետ կապված քաղաքացիական հայցերը ճանաչել է որպես 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողության շրջանակում և քննել է, թե արդյո՞ք կոնկրետ սահմանափակումը (հետապնդումից կամ պատասխանատվությունից ազատումը) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տեսանկյունից համաչափ է եղել: Տվյալ դեպքում ապօրինությունն արտահայտվում է ոչ թե հիմնարար իրավունքի գնահատման մեջ, այլ վերաբերում է դատավարական դրույթներին, որոնց հիման վրա ներպետական դատարաններն իրավասու են սահմանել այդպիսի իրավունք (*Al-Adsani-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ]*), 2001, § 48, *Cudak-ն ընդդեմ Լիտվիայի [ՄՊ]*, 2010, § 57): Մյուս կողմից՝ Դատարանը գտել է, որ Թագավորության կողմից զինված ուժերի անդամներին քաղաքացիական պատասխանատվությունից ազատելը բխում էր նյութական սահմանափակումից և ներպետական օրենսդրությամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով «իրավունք» չճանաչվելուց (*Roche-ն ընդդեմ*

Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], 2005, § 124, *Hotter-ն ընդդեմ Ավստրիայի* (որոշում), 2010, *Andronikashvili-ն ընդդեմ Վրաստանի (որոշում)*, 2010): Դատական համակարգի տվյալ աստիճանի իրավասությունից դուրս լինելու պատճառաբանությամբ դիմումատուի՝ փոխհատուցում ստանալու հայցը մերժելու վերաբերյալ հայտարարությունը քննվել է *Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2017, § 60 գործով: Հղում կատարելով դիմումատուի կողմից դատարաններին՝ հայց ներկայացնելու ժամանակ գործող ներպետական օրենսդրությանը՝ Դատարանը համարել է, որ ներպետական դատարանների համապատասխան իրավասություն չունենալու մասին որոշումը չի եղել կամայական, ինչպես նաև ակնհայտ անհիմն է: Այսպիսով, դիմումատուն երբևէ չի ունեցել «իրավունք», որն առնվազն վիճելի հիմքերով ճանաչված է ներպետական օրենսդրությամբ (§§ 75-77): *Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2007, կետ 41, գործով Դատարանն ընդունել է փոխհատուցում ստանալու «վիճելի» իրավունքի առկայությունը:

26. Դատարանն ընդունել է, որ միավորումները նույնպես ենթակա են պաշտպանության 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով, երբ դրանք դիմում են իրենց անդամների հատուկ իրավունքների և շահերի ճանաչման համար (*Gorraiz Lizarraga-ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2004, § 45) կամ նույնիսկ դիմում են որոշակի իրավունքների ճանաչման համար, որոնց կապակցությամբ բողոք են ներկայացնում որպես իրավաբանական անձ, ինչպիսին է «հասարակության» իրավունքը տեղեկություններ ստանալու և մասնակցություն ունենալու շրջակա միջավայրին առնչվող որոշումների կայացմանը (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox and Mox-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2006), կամ երբ միավորման գործողությունը չի կարող հաշվի առնվել որպես «action» (*L'Érablière A.S.B.L.-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2009): Ինչպես նշվել է *Association Burestop 55-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի* գործով, 2021, միավորումները կարևոր դեր են խաղում, «inter alia»՝ պաշտպանելով իրենց շահերը ներպետական իշխանությունների առջև կամ դատարաններում՝ մասնավորապես, կապված շրջակա միջավայրի պաշտպանության հետ: Այս ամենը նշանակում է, որ վերը նշված չափանիշը պետք է ճկուն կերպով կիրառվի, երբ միավորումը բողոքում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման համար (§ 53)²:

27. Կոնվենցիան չի նախատեսում արդարադատություն իրականացում նախատեսող պետական պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք, սակայն նմանաբնույթ իրավունք կարող է գոյություն ունենալ ներպետական մակարդակով: *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017 գործով Դատարանը կրկնել է՝ կասկածից վեր է այն, որ, ըստ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի, այդ իրավունքը գոյություն է ունեցել այն դեպքում, երբ ներպետական օրենսդրությամբ ճանաչված հիմնարար իրավունքն ուղեկցվել է դատավարական իրավունքով, որի ուժով վերը նշված իրավունքը պարտադիր է եղել դատարանների համար: Լոկ այն փաստը, որ իրավական դրույթի ձևակերպումը կրում է հայեցողական տարր, ինքնին չի բացառում իրավունքի գոյությունը: Իրականում 6-րդ հոդվածը կիրառվում է, երբ դատական վարույթներն առնչվում են կամայական որոշումների, որոնց

² Տե՛ս «Շրջակա միջավայրի մասին» ուղեցույցը

արդյունքում տեղի է ունենում դիմումատուի իրավունքների ոտնահարում (կետ 102): Դատարանը որոշել է, որ պետական ծառայության ոլորտում օրինական և օբյեկտիվ ընտրական գործընթացների մասնակցելու իրավունքն առաջ է բերում իրավունք՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (*Frezadou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2018, § 30):

28. Եթե օրենսդրությունը նախատեսում է աշխատանքի կամ պաշտոնի ընդունելու պայմաններ, դրանց բավարարող թեկնածուն իրավունք ունի ստանալու այդ աշխատանքը կամ պաշտոնը (*De Moor-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1994, § 43): Օրինակ, եթե դիմումատուն ունի վեճ, որ ինքը բավարարում է որպես բժիշկ աշխատելու օրինական պահանջներին, տվյալ դեպքում՝ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է (*Chevrol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 55, դրան հակառակ՝ տես *Bouilloc-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2006): Բոլոր դեպքերում, երբ քաղաքացիական իրավունքին առնչվող վարույթների օրինականությունը վիճարկվում է դատական պաշտպանության միջոցով, որից օգտվում է դիմումատուն, պետք է եզրակացնել, որ առկա է «քաղաքացիական իրավունք» ենթադրող «վեճ», նույնիսկ եթե վերջնական եզրահանգման համաձայն՝ դիմումատուն չի բավարարել օրինական պահանջներին (բժշկական գործունեությունը շարունակելու իրավունքը, որը վկայակոչել է դիմումատուն. *Kök-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2006, կետ 37 կամ դատական փորձագետ նշանակելու մասին բողոքը *Cimperšek-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2020, §§ 35-36):

29. Աշխատանքի ընդունելը, ըստ էության, արտոնություն է, որը տրամադրվում է համապատասխան ղեկավարության կամահայտնությամբ և չի կարող պարտադրվել օրենքով: 6-րդ հոդվածի իմաստով այս հարցը պետք է տարբերել աշխատանքային հարաբերությունները շարունակելուց կամ դրանց իրականացման պայմաններից: Թեև աշխատանքի անցնելը և գործառույթներ իրականացնելը, ըստ էության, արտոնություն է, որը չի կարող պարտադրվել օրենքով, այնուամենայնիվ, հարցը չի վերաբերում աշխատանքային հարաբերությունները շարունակելուն կամ դրանց իրականացման պայմաններին (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017, § 117): *Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, գործով, օրինակ, Դատարանը ճանաչել է Հունգարիայի Գերագույն դատարանի նախագահի իրավունքը պաշտոնավարելու մինչև Հունգարիայի օրենսդրությամբ նախատեսված 6-ամյա ժամկետի ավարտը (§§ 107-111): Ավելին, մասնավոր ոլորտում աշխատանքային օրենսդրությունը հիմնականում նախատեսում է աշխատողների իրավունքը ներկայացնելու հայցեր՝ իրենց աշխատանքից ազատվելու փաստը վիճարկելու համար, որոնցով նրանք պնդում են, որ իրենց աշխատանքից ազատվելը եղել է ապօրինի կամ միակողմանի կատարվել են էական փոփոխություններ իրենց աշխատանքային պայմանագրում: Նման մոտեցումը կիրառելի է հանրային ոլորտի աշխատողների նկատմամբ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կիրառվում են բացառություններ, որոնք նախատեսված են *Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2007 գործով (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017, § 117 և *Kövesi –ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, § 115՝ դատախազի վերաբերյալ):

30. *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017 գործով պաշտպանության նախարարությունը պաշտոնապես վիճարկել է դիմումատուի անվտանգության թույլտվության դադարեցումը, որը թույլ չի տվել նրան շարունակել իրականացնել առաջին փոխնախարարի տեղակալի պարտականությունները, մինչդեռ այն դիմումատուի պարտականությունների իրականացման համար էական պայման է:

Այդ իրավունքի դադարեցումն ունեցել է էական ազդեցություն դիմումատուի անձնական և մասնագիտական դրսևորման համար՝ թույլ չտալով նրան իրականացնել որոշակի պարտականություններ նախարարությունում և վտանգի տակ դնելով պետական պաշտոններ զբաղեցնելու հետագա հեռանկարները: Այդ գործոնները համարվել են բավարար, որպեսզի դիմումատուն վկայակոչի «իրավունք» վիճարկելու 6-րդ հոդվածով իր անվտանգության թույլտվության դադարեցումը (§119, տե՛ս նաև նախադեպային որոշումներից հղումներ՝ *Ternovskis-ն ընդդեմ Լիտվայի* գործով § 109-ում, 2014, §§ 9-10 և §112-ը՝ *Miryana Petrova-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2016, §§ 30-35):

3. Իրավունքների և պարտականությունների «քաղաքացիական» բնույթը

31. Արդյո՞ք իրավունքը կամ պարտականությունը (*Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020, § 65) Կոնվենցիայի լույսի ներքո պետք է համարվի քաղաքացիական, թե ոչ, պետք է որոշվի տվյալ պետության ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ իրավունքի նյութական բովանդակությանն ու ազդեցություններին, և ոչ թե դրա իրավական դասակարգմանը հղում կատարելու միջոցով: Իր վերահսկիչ գործառույթներն իրականացնելիս Դատարանը պետք է նաև հաշվի առնի Կոնվենցիայի առարկան ու նպատակը, մյուս Պայմանավորվող պետությունների ազգային իրավական համակարգերը (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, § 89):

32. Ըստ էության՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը մասնավոր անհատների միջև այնպիսի վեճերի նկատմամբ, որոնք ներպետական օրենսդրությամբ դասակարգվում են որպես քաղաքացիական, Դատարանում վիճարկելի չէ (առանձին ապրելու մասին դատարանի վճռի վերաբերյալ գործի համար տես *Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, § 21):

33. Դատարանը համարում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողությունը տարածվում է այն վարույթների վրա, որոնք ներպետական օրենսդրությամբ վերաբերում են «հանրային իրավունքին», և որոնց արդյունքը որոշիչ է մասնավոր իրավունքների և պարտականությունների համար: Այդպիսի վարույթները կարող են, *inter alia* (ի թիվս այլնի), կապ ունենալ հողի վաճառքի թույլտվության (*Ringeisen-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, § 94), մասնավոր կլինիկա աշխատեցնելու (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, §§ 94-95), շինարարության թույլտվության (տես՝ *inter alia*, *Sporrong-ը եւ Lönnroth-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, § 79), կրոնական շենքերի սեփականության և օգտագործման (*Sâmbata Bihor Greco-Catholic Parish-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, § 65), աշխատանքը շարունակելու պահանջների հետ կապված վարչական թույլտվության (*Bentham-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, § 36), ակոհոլային խմիչքներ մատուցելու լիցենզիայի (*Tre*

[Traktörer Aktiebolag-ն ընդդեմ Շվեդիայի, § 43](#)) կամ աշխատանքի հետ կապված հիվանդության կամ պատահարի դիմաց փոխհատուցման վճարի վերաբերյալ վեճի ([Chaudet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, § 30](#)) հետ: Հարևան տարածքում նույնանման բիզնես ստեղծելու և վարելու համար հակառակորդ կազմակերպությանը տրված թույլատվության օրինականության վերանայման հետ կապված բողոքը կապված է հաճախորդներ կորցնելու հետ, առաջացնում է «սեփականության իրավունքին առնչվող շահ»՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով ([Sine Tsaggarakis A.E.E.-ն ընդդեմ Հունաստանի, 2019, §§ 38-43](#)):

34. Մասնավորապես, շրջակա միջավայրի պաշտպանության նկատառումներով գործարան կառուցելու թույլատվության վերացման վերջնական որոշումներին վարչական մարմիններին չենթարկվելու գործով Դատարանը որոշել է, որ չնայած դիմումատուների կողմից պաշտպանվող ընդհանուր շահերի բնույթին՝ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է: Որպես հարևանությամբ ապրող բնակիչներ, նրանք բողոք են ներկայացրել ներպետական դատարաններին, որ գործարանի աշխատանքն ունեցել է վնասակար ազդեցություն շրջակա միջավայրի վրա: Դատարանները եզրակացրել են, որ դիմումատուներն ունեցել են գործի առթիվ քաղաքացիական իրավունք: Դատարանը հաշվի է առել վարույթում կարևորագույն հանգամանքները, վիճարկվող միջոցները, ներպետական օրենսդրության ներքո դիմումատուների կողմից վիճարկվող միջոցները ([Bursa Barosu Başkanlığı-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, 2018, §§ 127-128, տես նաև՝ Stichting Landgoed Steenberg-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների, 2021, § 30](#)):

35. 6-րդ հոդվածը կիրառելի է պետության դեմ անփութության վիճարկման բողոքով ([X-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 1992](#)), դիմումատուների իրավունքները ոստահարող վարչական որոշումը վերացնելու հայցով ([De Geouffre de la Pradelle-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 1992](#)), դիմումատուների՝ ջրամբարներում ձկնորսության արգելմանն առնչվող վարչական վարույթներով ([Alatulkkila -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 2005, § 49](#)) և մրցույթներ անցկացնելու հետ կապված գործընթացներով, որոնցով շոշափվում է քաղաքացիական այնպիսի իրավունքը, ինչպիսին է հանրային աշխատանքների հավակնելիս կրոնական կամ քաղաքական հայացքների հիմքերով խտրականության չենթարկվելու իրավունքը ([Tinnelly & Sons Ltd -ը և այլք and McElduff-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1998, § 61, համեմատության համար՝ I.T.C.-ն ընդդեմ Մայրթայի, \(որոշում\), 2007](#)):

6-րդ հոդվածը կիրառելի է համարվել նաև վարչական վարույթներով, որոնք վերաբերել են հրազեն կրելու թույլատրության վերացմանը, երբ դիմումատուները ներգրավված են եղել հասարակության համար պոտենցիալ վտանգ ներկայացնող անձանց մասին տեղեկություն պարունակող տվյալների շտեմարանում ([Pocius-ն ընդդեմ Լիտվայի, 2010, §§ 38-46, Użkauskas-ն ընդդեմ Լիտվայի, 2010, §§ 34-39](#)): Դիմումատուները հայց են ներկայացրել՝ վիճարկելով իրենց՝ ոստիկանական տվյալների շտեմարանում ներգրավված լինելու փաստը և պահանջել են հանել իրենց անուններն այդ շտեմարանից: Դատարանը եզրակացրել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է այն հիմքերով, որ տվյալների շտեմարանում դիմումատուների

անունների առկայությունը ոտնահարել է իրենց հեղինակությունը, մասնավոր կյանքը և աշխատանք ունենալու հեռանկարները:

36. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է պետական մարմինների ներկայացուցիչների կողմից դրսևորված վիճարկվող վատ վերաբերմունքի դիմաց փոխհատուցում ստանալու վերաբերյալ քաղաքացիական հայցի նկատմամբ (*Aksoy-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 1996, § 92), ոչ նյութական վնասի և ծախսերի փոխհատուցման պետական մարմինների դեմ ներկայացվող հայցերի նկատմամբ (*Rotaru-ն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ]*, 2000, § 78) կամ պաշտպանության նախարարի, փոխնախարարի տեղակալի պաշտոնում իր պարտականությունները կատարելու համար անհրաժեշտ անվտանգության թույլտվությունը դադարեցնելու հետ կապված գործի նկատմամբ (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ]*, 2017, §§ 113-127):

Ա. Տարածում վեճերի այլ տեսակների վրա

37. 6-րդ հոդվածը կիրառելի է մասնագիտացված մարմինների կողմից իրականացվող կարգապահական վարույթներով, երբ ուղղակիորեն վտանգվում է մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու իրավունքը (*Reczkowicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 183-185 և՛ դատավորների, և՛ գործող իրավաբանների առնչությամբ նախադեպային որոշումների հղումները, *Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի, Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2)*, 1981, § 45 և նախադեպային որոշումների հղումները *Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, § 39, ի համեմատություն՝ *Ali Rıza-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, § 155 և §§ 159-160): 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը կարգապահական վարույթների առիթով որոշվում է սանկցիաների հիման վրա, որոնք դիմումատուին կարող են սպառնալ վիճելի գանգանքի արդյունքում (*Marušić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* (որոշում), 2017, §§ 72-73-6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ): Վարույթների կոնկրետ արդյունքն էական չէ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության հարցը որոշելիս, որոշակի գործերով կարող է բավարար լինել այն, որ վտանգված է մասնագիտական գործընկերություն իրականացնելու իրավունքը լոկ այն պատճառով, որ մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու իրավունքի վերացումը միջոցների շարքում է, որոնք պոտենցիալ կարող են կիրառվել դիմումատուի նկատմամբ (*Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, § 39): Քաղաքացիական ծառայողների դեմ կարգապահական վարույթների նկատմամբ 6-րդ հոդվածի կիրառելիությանն առնչվող նախադեպային որոշման մեջ հղում է կատարվում Վիլիո Էսկելինենի թեսթին (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ]*, 2018, § 120 և § 196, *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 66՝ կապված դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթի հետ, *Grace Gatt-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2019, §§ 60-63՝ կապված ոստիկանության աշխատակցի դեմ կարգապահական վարույթի հետ): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է ճանաչվել նաև սպորտի ոլորտում կարգապահական սանկցիաների առնչությամբ (*Sedat Doğan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 20-21, ինչպես նաև Նակին և ԱՄԵԴ *Naki and AMED Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 20):

38. Դատարանը վճռել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է սոցիալական հարցերին վերաբերող վեճերի նկատմամբ՝ ներառյալ մասնավոր ընկերության կողմից աշխատողին աշխատանքից հեռացնելու հետ կապված վարույթները ([Buchholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի](#)), սոցիալական ապահովության նպաստներին վերաբերող վարույթները ([Feldbrugge-ն ընդդեմ Նիդերլանդների](#))՝ նույնիսկ առանց վճարների հիմքով ([Salesi-ն ընդդեմ Իտալիայի](#)), ինչպես նաև պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարներին վերաբերող վարույթները ([Schouten-ը և Meldrum-ն ընդդեմ Նիդերլանդների](#)): (Գործատուի կողմից աշխատողի հիվանդությունը աշխատանքի հետ կապված լինելու մասին եզրակացությունը վիճարկելու համար տե՛ս [Eternit-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի \(որոշում\)](#), § 32): Այդ գործերով Դատարանն այն կարծիքին էր, որ մասնավոր իրավունքի ասպեկտները գերիշխում էին հանրային իրավունքի ասպեկտների վրա: Ի հավելումն դրա՝ Դատարանն համարել է, որ նմանություններ են եղել սոցիալական ապահովության նպաստ ստանալու իրավունքի և նացիստների կողմից հալածանքի ենթարկվելու դիմաց փոխհատուցում ստանալու իրավունքի միջև ([Woś-ն ընդդեմ Լեհաստանի](#), § 76):

39. Հանրային ծառայողներին վերաբերող վեճերը, ըստ էության, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողության շրջանակում են: [Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի \[ՄՊ\]](#), 2007, (§§ 50-62) գործով Դատարանը պարզաբանել է «քաղաքացիական» հայեցակարգը և մշակել է նոր չափանիշ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության համար՝ քաղաքացիական ծառայողներին առնչվող աշխատանքային վեճերով (տես նաև՝ [Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի \[ՄՊ\]](#), 2016, § 103, [Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության \[ՄՊ\]](#), 2017, § 107): Այսպիսով, ըստ էության, 6-րդ հոդվածի երաշխիքների ոլորտից սովորական աշխատանքային վեճերը (ինչպիսիք են վարձատրությունը, նպաստները կամ նման իրավունքները՝ հատուկ քաղաքացիական ծառայողի և համապատասխան պետության միջև հարաբերությունների հատուկ բնույթի հիման վրա) դուրս մղելու արդարացումներ չկան (Խառը համակարգերի հատուկ գործով՝ աշխատանքային իրավունքի կանոնների հետ համատեղ, որոնք կիրառելի են մասնավոր ոլորտում որոշակի հատուկ կանոններով, կիրառելի են քաղաքացիական ծառայության նկատմամբ, տե՛ս [Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի](#), 2020, § 98 գործը, որը վերաբերում է պետական հաստատությունից աշխատողին հեռացնելուն): Սկզբունքի էությունն այն է, որ առկա կլինի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության կանխավարկած, և նախևառաջ՝ պատասխանող Կառավարությունը պետք է ցույց տա, որ քաղաքացիական ծառայող դիմումատուն ներպետական օրենսդրությամբ չունի դատարան դիմելու իրավունք, երկրորդ՝ որ 6-րդ հոդվածով իրավունքից զրկելը քաղաքացիական ծառայողների համար արդարացված է ([Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի \[ՄՊ\]](#), 2007, § 62):

40. Համապատասխանաբար, պետությունը չի կարող հիմնվել դիմումատուների՝ որպես քաղաքացիական ծառայողների կարգավիճակի վրա, նրանց 6-րդ հոդվածի ներքո պաշտպանությունից զրկելու համար, եթե պահպանված չեն երկու պայմանները: Նախևառաջ՝ ներպետական օրենսդրությունը պետք է հստակորեն բացառի դատարան դիմելու իրավունքը պաշտոնների կամ աշխատանքի որոշակի խմբերի համար: Երկրորդ՝ բացառումը

պետք է լինի արդարացված «օբյեկտիվ հիմքերով՝ ելնելով պետության շահերից» (*Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ]*, 2007, § 62): *Vilho Eskelinen* գործով երկու պահանջները պետք է պահպանված լինեին 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո պաշտպանությունը բացառելն օրինական լինելու համար (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 118, տես նաև՝ *Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, § 124):

41. 6-րդ հոդվածը կիրառելի է, եթե ներպետական օրենսդրությամբ դիմումատուն ունեցել է դատարան դիմելու իրավունք (նույնիսկ գործող բանակի սպաների և զինվորական դատարաններում նրանց բողոքների նկատմամբ, *Pridatchenko-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2007, § 47): *Vilho Eskelinen*, 2007 կիրառելու համար Դատարանին ոչինչ չի կաշկանդում դատական համակարգից դուրս ներպետական հատուկ մարմինը «դատարան» բնորոշելու համար (*Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, §§ 284-288): Այս համատեքստում վարչական կամ խորհրդարանական մարմինը դատարանի կողմից որպես անցումային միջոց սահմանված խորհրդարանական մարմինը (մասնավորապես՝ § 288) կարող է դիտվել որպես «տրիբունալ» դրանով 6-րդ հոդվածը կիրառելի դարձնելով քաղաքացիական ծառայողների՝ այդ մարմինների կողմից սահմանված վեճերի նկատմամբ (*Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 88, *Grace Gatt-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2019, §§ 61-62 և սահմանված նախադեպային որոշումների հղումները):

42. Դատարանն ընդգծել է, որ 6-րդ հոդվածի կիրառման ցանկացած բացառում պետք է համատեղելի լինի օրենքի գերակայության տեսանկյունից: Այս իմաստով այն պետք է հիմնված լինի ընդհանուր կիրառման գործիքի, այլ ոչ թե մասնավոր անձի հետ կապված դրույթի վրա (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 117):

43. Հաշվի առնելով երկրորդ չափանիշը՝ պետության համար բավարար է սահմանել, որ համապատասխան քաղաքացիական ծառայողը մասնակցում է պետական իշխանության գործառույթների իրականացմանը, կամ որ առկա են հատուկ վստահության կապեր և լոյալություն քաղաքացիական ծառայողի ու պետության՝ որպես գործատուի միջև: Պետությունը պետք է նաև ցույց տա, որ վեճի առարկան կապված է պետական իշխանության հետ կամ՝ որ այն կասկածի տակ է դրել քաղաքացիական ծառայողի ու պետության միջև վստահության կապերը կամ լոյալությունը (*Vilho Eskelinen-ն և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ]*, 2007, § 62): Այսպիսով, ըստ էության, չի կարող հիմնավորում լինել 6-րդ հոդվածի երաշխիքներից կոնկրետ քաղաքացիական ծառայողի և պետության միջև առկա հարաբերությունների հատուկ բնույթի հիման վրա սովորական աշխատանքային այնպիսի վեճերը բացառելու համար, ինչպիսիք այն վեճերն են, որոնք կապված են աշխատավարձերի, նպաստների կամ նման իրավունքների հետ (տե՛ս, օրինակ, ոստիկանության անձնակազմի՝ հատուկ նպաստ ստանալու իրավունքին առնչվող վեճի առնչությամբ *Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ]*, 2007 գործով, տե՛ս նաև *Zalli-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, (որոշում), 2011, *Ohneberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2012):

44. Դատարանը հայտարարել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը կիրառելի է՝ ապօրինի աշխատանքից ազատելու վարույթներով, որոնք նախաձեռնվել են

դեսպանատան աշխատակցի կողմից (քարտուղարի և գործավարի, *Cudak-ն ընդդեմ Լիտվայի [ՄՊ]*, 2010, §§ 44-47, գլխավոր հաշվապահի, *Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Տրանսիայի [ՄՊ]*, 2011, § 39, մշակութային և տեղեկատվական բաժնի աշխատակցի, *Naku-ն ընդդեմ Լիտվայի և Շվեդիայի*, 2016, § 95), արտաքին գործերի նախարարի ներկայացուցչի (*Fazliyski-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013, § 55), ոստիկանության ավագ սպայի (*Šikić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2010, §§ 18-20) կամ զինվորական դատարաններում զինվորական սպայի (*Vasilchenko-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2010, §§ 34-36), խորհրդարանական աշխատակցի պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքին առնչվող վարույթներով (*Savino-ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 2009), դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթներով (*Olujic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2009 , *Harabin-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2012) և շարքային զինվորի նկատմամբ կարգապահական վարույթներով (*R.S.-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), 2017, § 34), իր տեղափոխման կապակցությամբ նախագահի հրամանի դեմ դատախազի կողմից ներկայացված բողոքի նկատմամբ (*Zalli-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, (որոշում), 2011), դատախազին աշխատանքից ազատելու առիթով (*Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 115 և 121), մաքսատան աշխատակցի մասնագիտական գործունեությանն առնչվող վարույթներով (միջանկյալ գործողության համար դիմելու իրավունքը. *Fiume-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2009, §§ 33-36) և Գերագույն դատարանի նախագահի պաշտոնից ազատելու որոշումը դատավորի կողմից վիճարկելու նկատմամբ (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 118, տե՛ս նաև *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ]*, 2018՝ դատավորի վերաբերյալ, որն ազատվել է դատարանի նախագահի պաշտոնից, սակայն շարունակել է պաշտոնավարել՝ որպես դատավոր), ինչպես նաև այլ վեճերի նկատմամբ, որոնք վերաբերում են քաղաքացիական ծառայողների և դատավորների (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, §§ 104-105, *Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017, §§ 75 և *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ]*, 2018, դատավորի դեմ կարգապահական սանկցիաների կապակցությամբ տես՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ]*, 2018, § 120 և *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 65-68՝ այլ վայր տեղափոխելու հետ կապված, ինչպես նաև աշխատանքից ազատելու մասին կարգապահական որոշման դեմ բողոքի քննության պատճառով դատավորի գործառույթները ժամանակավոր կասեցնելու վերաբերյալ տես՝ *Camelia Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, § 70, իսկ դատախազի պաշտոնն իջեցնելու վերաբերյալ տես՝ *Čivinskaitė-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, § 95):

45. Չնայած Դատարանը *Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ]*, 2007 գործով վճռում նշել է, որ դրա պատճառաբանությունը սահմանափակված է եղել քաղաքացիական ծառայողներին վերաբերող իրավիճակով, սակայն Դատարանը վճռել է, որ դատական իշխանությունը կազմում է տիպիկ քաղաքացիական ծառայության մաս, նույնիսկ եթե այն սովորական քաղաքացիական ծառայության մաս չէ (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 104): Համապատասխանաբար, դատավորները չեն կարող զրկվել 6-րդ հոդվածի պաշտպանությունից բացառապես իրենց կարգավիճակի հիմքով: *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ]*, 2018 գործով վճռում մանրամասն ներկայացված է նախադեպային որոշումների ամփոփագիր, ինչպես նաև

համապատասխան սկզբունքներ, որոնք առնչվում են սովորական աշխատանքային վեճերի նկատմամբ 6-րդ հոդվածի կիրառմանը՝ ներառյալ դատավորներին (տես՝ §§ 46-49 և համանման լուսմներ՝ §§52-55, ինչպես նաև կետ 120 և *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 120 և *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 62-63), հարկ է հիշատակել, որ կարգապահական վարույթներին նույնպես անդրադարձ կա (տես, օրինակ, *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 65, տես նաև՝ վերևում): *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, գործով վճիռը հստակեցրել է, որ այն ներգրավել է վեճեր, որոնք առնչվում են այնպիսի միջոցի, որն էական ազդեցություն է ունեցել դատավորի մասնագիտական կյանքի և ծառայողական առաջխաղացման նկատմամբ, նույնիսկ առանց նյութական վնասի կամ մասնավոր կամ ընտանեկան կյանքի նկատմամբ անմիջական ազդեցության (*Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 68-69):

46. *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021 գործով Դատարանը հստակեցրել է 6-րդ հոդվածի կիրառման պայմանները (քաղաքացիական ոլորտ), երբ դատավորները բողոք են ներկայացրել դատարան դիմելու անհնարինության առիթով (տես՝ Էսքելինենի գործով առաջին պայմանը), որի նպատակն է եղել վիճարկել իրենց մասնագիտական կյանքը վտանգող միակողմանի որոշումը: Դատարանը հաշվի է առել դատական իշխանության ինքնավարության և անկախության երաշխավորման կարևորությունը՝ օրենքի գերակայությունն ապահովելու նպատակով: Համապատասխանաբար, այս տեսակի վեճերում նա պետք է պարզի՝ արդյո՞ք ներպետական դատական համակարգն ապահովել է դատավորների պաշտպանությունը, նրանց կարիերան կամ մասնագիտական կարգավիճակը ոտնահարող կամայական որոշումներից (տվյալ դեպքում՝ ստորադաս դատարան տեղափոխելը, տես՝ §§ 57-59, §§ 61-63): Այսպիսով, բողոքն առնչվել է նրանց «իրավունքին»՝ Կոնվենցիայի իմաստով (ոգեշնչված միջազգային աղբյուրներով), որը պետք է պաշտպանվի կամայական տեղափոխությունից կամ նշանակումից (§64):

47. Արդարադատության նախարարության առաջարկության հիման վրա Նախագահի կողմից գլխավոր դատախազին պաշտոնից ազատելու որոշման դեպքում որոշման օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողության բացակայությունը չի կարող համարվել «պետության շահերից բխող»՝ ելնելով Էսքելինենի գործով երկրորդ չափանիշից, որին հղում է կատարվել վերևում: Դատական իշխանության ավագ ներկայացուցիչներն այլ քաղաքացիների նման պաշտպանված են գործադիր իշխանության կողմից կամայականությունների դրսևորումներից, և միայն անկախ դատական մարմնի կողմից պաշտոնից ազատվելը վերահսկելը կարող է երաշխավորել նման իրավունքի՝ արդյունավետությունը («Քյովեաին-ն ընդդեմ Ռումինիայի», 2020, կետ 124, և տես՝ «Էմինագաուզլունն ընդդեմ Թուրքիայի», 2021, կետ 76):

48. *Vilho Eskelinen* գործով թեստը կիրառվել է տարբեր տեսակի վեճերի նկատմամբ, որոնք վերաբերել են քաղաքացիական ծառայողների, ներառյալ նրանց, ովքեր առնչվել են աշխատանքի ընդունելուն կամ պաշտոնի նշանակելուն (*Juričić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2011, §§ 54-58), կարիերային կամ առաջխաղացմանը (*Dzhidzheva-Trendafilova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* (որոշում),

2012, § 50), տեղափոխություններին (*Ohneberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2012, § 24), ծառայության կասեցմանը (*Olujic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2009, *Nazsiz-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2009) և կարգապահական վարույթներին (*Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017, §§ 73-81): Առավել հստակորեն Դատարանն իր դիրքորոշումը ներկայացրել է *Bayer-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (§ 38), 2009 գործով, որը վերաբերել է կարգապահական վարույթի արդյունքում պետական ծառայող դատական կարգադրիչի աշխատանքից հեռացնելուն: Դատարանը որոշել է, որ «վարձատրություններին, նպաստներին կամ նման այլ նյութական իրավունքներին» վերաբերող վեճերը միայն «սովորական աշխատանքային վեճերի» ոչ սպառիչ օրինակներ են, որոնց նկատմամբ 6-րդ հոդվածը, ըստ էության, կիրառելի է *Vilho Eskelinen-ի* գործով թեստով: *Olujic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2009, § 34 գործով Դատարանը որոշել է, որ 6-րդ հոդվածի կիրառելիության կանխավարկածը, որն արտահայտվել է *Vilho Eskelinen* գործով վճռում, նույնպես կիրառելի է աշխատանքից հեռացնելու գործերով (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ]*, 2016, § 105):

49. Դատարանը նաև եզրակացրել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է դատարանի նախագահ նշանակելու նկատմամբ դատական վերահսկողության գործով (*Tsanova-Gecheva-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2015, §§ 84-85): Չնայած Դատարանն ընդունել է, որ 6-րդ հոդվածը չի երաշխավորում քաղաքացիական ծառայության ոլորտում առաջխաղացման իրավունք կամ պաշտոնի նշանակում, այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատել է, որ պաշտոնի նշանակելու կամ առաջխաղացման օրինական և արդարացի գործընթացների իրավունքը կամ աշխատանքի ընդունման, քաղաքացիական ծառայության նշանակման հավասար պայմանների իրավունքն անվիճելիորեն կարող էր դիտվել որպես իրավունք՝ ներպետական օրենսդրության ներքո, այնքանով, որքանով, որ ներպետական դատարանները ճանաչել են դրանց առկայությունը և քննել են շահագրգիռ անձանց կողմից ներկայացված համապատասխան հիմքերը (տես՝ *Majski-ն ընդդեմ Խորվաթիայի (թիվ 2)*, 2011, § 50, *Fiume-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2009, § 35):

50. Վերջապես, *Vilho Eskelinen* գործով թեստը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության առիթով հավասարապես կիրառելի է դատարան դիմելու իրավունքին առնչվող գործերով (տես, օրինակ, *Nedelcho Popov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2007, *Suküt-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2007), ինչպես նաև գործերով, որոնք վերաբերում են 6-րդ հոդվածում զետեղված այլ երաշխիքների (*Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ]*, 2007, որն առնչվել է դատական նիստերի և ողջամիտ ժամկետում դատական որոշում ստանալու իրավունքներին):

51. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է նաև քրեական վարույթներում քաղաքացիական հայցվորի կողմից ներկայացված հայցի նկատմամբ (*Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ]*, 2004, §§ 70-71), բացառությամբ այն դեպքերի, երբ քաղաքացիական հայցը ներկայացվում է բացառապես վրեժխնդրության կամ պատժելու դրդապատճառներով (*Sigalas-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2005, § 29, *Mihova-ն ընդդեմ Իտալիայի* (որոշում), 2010): Անշուշտ, Կոնվենցիան չի նախատեսում որևէ իրավունք, որի ուժով երրորդ կողմը կենթարկվի քրեական

հետապնդման կամ կդատապարտվի քրեական հանցագործության համար (տես՝ *Mustafa Tunç-ը և Fecire Tunç-ն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ]*, 2015, § 218): Կոնվենցիայի շրջանակում իրավունքը պետք է անբաժան լինի ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված քաղաքացիական հայց ներկայացնելու տուժողի իրավունքից (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի, [ՄՊ]*, 2019, §§ 188 և 194), նույնիսկ եթե դրա նպատակն է ստանալ խորհրդանշական փոխհատուցում կամ պաշտպանել այնպիսի քաղաքացիական իրավունք, ինչպիսին է «բարի համբավի» իրավունքը (*Perez-ն ընդդեմ Տրանսիլիայի, [ՄՊ]*, 2004, § 70, խորհրդանշական փոխհատուցման վերաբերյալ տե՛ս նաև *Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2), [ՄՊ]*, 2009, § 24): Ուստի 6-րդ հոդվածը կիրառելի է քաղաքացիական հայցվորների կողմից ներկայացվող հայցերով՝ այն պահից, երբ անձը ճանաչվում է քաղաքացիական հայցվող, ներառյալ՝ նախնական քննության փուլում (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ]*, 2019, § 207), եթե անձը չի հրաժարվել փոխհատուցման իրավունքից օգտվելու հնարավորությունից (*Arnoldi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2017, § 43), և քանի դեռ քրեական վարույթները վճռորոշ են ներկայացված փոխհատուցման քաղաքացիական իրավունքի համար (*Alexandrescu-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, 2015, § 22՝ կապված հիմնարար իրավունքների զանգվածային խախտումների մասին տուժողների տեղյակ լինելու հետ): Համապատասխանաբար, յուրաքանչյուր գործով քննությանն անհրաժեշտ է պարզել, թե ներպետական իրավական համակարգը ճանաչո՞ւմ է հայցը՝ որպես քաղաքացիական բնույթի շահի դրսևորում քրեական վարույթների շրջանակում (*Arnoldi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2017, §§ 36-40): Պետք է պարզել, որ հայց ներկայացնող անձը կամենում է հասնել քաղաքացիական իրավունքի պաշտպանությանը, և շահագրգռված է փոխհատուցում ստանալու հարցում նույնիսկ քննության հետագա փուլերում՝ ելնելով այդ իրավունքի խախտման հանգամանքից: Հաջորդը. վարույթների արդյունքը պետք է լինի վճռորոշ վնասի հատուցման համար (*Arnoldi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2017, §§ 25-40): Դատարանը պարզաբանել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը չի կարող կախված լինել ներպետական օրենսդրությունում լոկ «կողմ» կարգավիճակի ճանաչմամբ: Որպեսզի 6-րդ հոդվածը կիրառվի, փոխհատուցման համար հայց ներկայացնելու ժամանակը կարևոր չէ, քանի որ Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է գործերում, որոնցով հայցը դեռ պետք է ներկայացվի կամ առհասարակ չի ներկայացվել, չնայած նման հնարավորությունն առկա է ներպետական օրենսդրությամբ (§ 29 և §§ 37-40): Այն, որ համապատասխան անձն արդեն ստացել է փոխհատուցում այլ մարմիններից, օրինակ՝ մահվան ելքով ընտանիքի անդամի ճանապարհատրանսպորտային պատահարի արդյունքում, ինքնին չի բացառում 6-րդ հոդվածի 1-ի կետի կիրառումը (*Gracia Gonzalez-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, §§ 50-55):

52. Դատարանն ազատազրկման համատեքստում որոշել է, որ ազատազրկված անձանց իրավունքների որոշ սահմանափակումներ և նման սահմանափակումների հնարավոր հետևանքները «քաղաքացիական իրավունքների» տիրույթում են (տես՝ նախադեպային որոշումների ամփոփագիրը *De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, 2017, §§ 147-50): Այսպիսով, 6-րդ հոդվածը

կիրառելի է ազատազրկված անձանց համար ազատազրկման պայմանների առթիվ (օրինակ՝ այն վեճերով, որոնք վերաբերում են խիստ ռեժիմի գաղութում կամ հատուկ բանտախցում տեղավորվելու հետևանքով առաջացած սահմանափակումներին (*Enea-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, 2009, §§ 97-107) կամ (*Stegarescu-ը և Bahrin-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2010) կամ կարգապահական վարույթներով, որոնք հանգեցնում են ընտանիքի անդամների՝ բանտ այցելելու իրավունքի նկատմամբ համապատասխան սահմանափակումներին (*Ganci-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2003, § 25): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառվել է նաև բանտի վարչակազմի կողմից հարուցված վարույթների նկատմամբ, որոնց նպատակն է եղել ապահովել բանտի աշխատակցի ներկայությունը բանտարկյալի և նրա փաստաբանի հանդիպումների ընթացքում, եթե նույնիսկ այդ միջոցի նպատակն է եղել բանտում կարգուկանոնի և անվտանգության ապահովումը: Գտնելով, որ փաստաբան-վստահորդ խոսակցությունները «մասնավոր կյանք» հասկացության տիրույթում են, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի գործողության շրջանակում, Դատարանը եզրակացրել է, որ վեճը հիմնականում եղել է անձնական և անհատական բնույթի (*Altay-ն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*, 2019, §§ 61, 67-69): Դրան հակառակ՝ 6-րդ հոդվածը չի կիրառվում այնպիսի վարույթներով, որոնք առնչվում են համաներման մասին օրենքի կիրառման պայմաններին (*Montcornet de Caumont-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2003), և չի երաշխավորում պատժի կրման կոնկրետ տեսակի իրավունքը, ինչպես նաև պայմանական վաղաժամկետ ազատման իրավունքը (*Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 48):

53. 6-րդ հոդվածը կիրառվում է նաև հատուկ վերահսկողության միջոցների նկատմամբ տնային կալանքի համատեքստում, որն առաջ է բերում տեղաշարժման իրավունքի սահմանափակումներ (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, 2017, §§ 151-55): Նշված գործով Դատարանը գտել է, որ որոշ սահմանափակումներ, ինչպիսիք են երեկոյան դուրս գալու, բնակության վայրը լքելու, հանրային հասարակական վայրեր գնալու կամ բջջային հեռախոսից կամ ռադիոյից օգտվելու արգելքը, անձնական իրավունքների տիրույթում են և այդ պատճառով «քաղաքացիական» բնույթի են:

54. 6-րդ հոդվածը տարածվում է նաև բարի համբավի իրավունքի նկատմամբ (*Helmers-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1991, § 27, և դրանից ելնելով՝ զրպարտության հետ կապված վարույթները՝ *Tolstoy Miloslavsky-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 58), վարչական փաստաթղթերին (*Loiseau-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2003) կամ վարույթի նյութերում առկա ապացույցներին ծանոթանալու իրավունքի (*Savitsky-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2012, §§ 143-145) նկատմամբ, դատապարտումը դատվածության մեջ չներառելու հետ կապված (*Alexandre-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2012, §§ 54-55) կամ դատվածությունը հանելու հետ կապված (*Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 50) վեճերով, ոստիկանության նյութերում ներառվելու դեմ բողոքի նկատմամբ՝ բարի համբավի իրավունքը, սեփականության իրավունքը, աշխատանքի ընդունվելու և ապրուստի միջոց վաստակելու հնարավորությունը ոտնահարվելու հետևանքով (*Pocius-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2010, §§ 38-46, *Užukauskas-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2010, §§ 32-40), հոդվածը կիրառվում է նաև ազատազրկման հետ չկապված կանխարգելիչ միջոցների (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*,

2017, § 151), պատժի կրման ավարտից հետո որոշակի իրավունքների վերականգնման հետ կապված վարույթների (հատուկ տեսակի աշխատանքների ընդունվելու իրավունքը) (*Ballıktas Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 50), միավորման անդամագրվելու իրավունքի (*Sakellaropoulos-ն ընդդեմ Հունաստանի* (որոշում), 2011, *Lovrić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, §§ 55-56), նմանապես միավորման իր քաղաքացիական իրավունքներին առնչվող օրինական մտավախությունների հետ կապված վարույթների նկատմամբ, եթե նույնիսկ ներպետական օրենսդրության ներքո միավորումների ազատությունը պատկանում է հանրային իրավունքի ոլորտին (*APEH Üldözötteinek Szövetsége-ն և այլք ընդդեմ Հունգարիայի*, 2000, §§ 34-35): Եվ վերջապես՝ հոդվածն առնչվում է նաև բարձրագույն կրթություն ստանալը շարունակելու իրավունքին (*Emine Araç-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2008, §§ 18-25), կիրառվող կարգավիճակին (*Oršuš-ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի [ՄՊ]*, 2010, § 104):

55. 6-րդ հոդվածը կիրառելի է նաև այլ գործերով, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրին առնչվող հարցերը, երբ բողոք կարող է կապված լինել կյանքի, առողջության, առողջ շրջակա միջավայրի իրավունքի հետ (*Taşkın-ն -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2004), ինչպես նաև երեխաներին դաստիարակությանը (*McMichael-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995), երեխաների դպրոցական կրթությանը (*Ellès-ը և այլք ընդդեմ- Շվեյցարիայի*, 2010, §§ 21-23), հայրության ճանաչման իրավունքին (*Alaverdyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, (որոշում), 2010, § 33), ազատությանը վերաբերող հարցերի հետ (*Aerts-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1998, § 59, *Laidin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 2), 2003*), հոդվածը կիրառելի է նաև մաքրագործման հետ կապված վարույթներով (տես՝ օրինակ, *Polyakh-ը և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի*, § 153, ինչպես նաև ներառված համապատասխան նախադեպային որոշումները):

56. Ազատ արտահայտվելու իրավունքը (*Kenedi-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2009, § 33, ինչպես նաև կարգապահական վարույթը (*Sedat Doğan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 20), ինչպես նաև մասնագիտության համատեքստում տեղեկություններ ստանալու և զանգվածային լրատվության միջոցներով տարածելու լրագրողների իրավունքը (*Shapovalov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2012, § 49, *Selmani-ն և այլք ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2017, § 47) նույնպես «քաղաքացիական» բնույթի են:

57. Ըստ այդմ՝ էական փոփոխություն է տեղի ունեցել նախադեպային այն որոշումներում, որոնք կապված են 6-րդ հոդվածի քաղաքացիական դրույթների կիրառման հետ այնպիսի գործերով, որոնք սկզբում, կարծես թե, չեն վերաբերում քաղաքացիական իրավունքներին, սակայն կարող են «անմիջական և էական ազդեցություն ունենալ անձին պատկանող մասնավոր իրավունքների վրա» (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ]*, 2017, § 151, *Alexandre-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2012, §§ 51 և 54), նույնիսկ մասնագիտության համատեքստում (*Pocius-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2010, § 43, *Selmani-ը և այլք ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2017, § 47, *Mirovni Institut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 29), ներառյալ քաղաքացիական ծառայությունը (օրինակ, *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի [ՄՊ]*, 2018, §§ 52-53, ինչպես նաև ներառված համապատասխան

նախադեպային որոշումները, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018):

Բ. 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը գլխավոր վարույթից բացի՝ այլ վարույթների նկատմամբ

58. Նախնական վարույթները, որոնք առնչվում են միջանկյալ միջոցներ սահմանելուն, ինչպիսիք են արգելանքի միջոցները, սովորաբար չեն համարվել քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ «սահմանող»: Այդուհանդերձ, 2009 թվականին Դատարանը հրաժարվել է իր նախորդ նախադեպային որոշումներում դրսևորված դիրքորոշումներից և դրսևորել է նոր մոտեցում: *Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 80-86 գործով՝ Դատարանը հաստատել է, որ 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը միջանկյալ միջոցների նկատմամբ կախված է լինելու որոշակի պայմանների բավարարման հանգամանքից: Ըստ Կոնվենցիայի՝ նախևառաջ, ինչպես հիմնական, այնպես էլ միջանկյալ վարույթներում քննվող իրավունքը պետք է լինի «քաղաքացիական»: Երկրորդ՝ միջանկյալ միջոցի բնույթը, դրա առարկան և նպատակը, ինչպես նաև դրա ազդեցությունը տվյալ իրավունքի վրա պետք է մանրամասն ուսումնասիրվեն: Երբ միջանկյալ միջոցը կարող է արդյունավետորեն համարվել վտանգված քաղաքացիական իրավունքը կամ պարտականությունը որոշող, ապա, չնայած դա ուժի մեջ լինելու ժամանակահատվածին, 6-րդ հոդվածը կիրառելի կլինի (կարգապահական վարույթի համատեքստում դատավորի լիազորությունները ժամանակավոր կասեցնելու առիթով, տես նաև՝ *Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, § 70, իսկ քրեական գործի քննության ընթացքում որպես կանխարգելիչ վարչական միջոց լիազորությունների ժամանակավոր կասեցման առիթով տես *Loquifer-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2021, §§ 34-35):

59. Միջանկյալ դատական որոշումը կարող է հավասարեցվել միջանկյալ կամ ժամանակավոր միջոցին և վարույթին, իսկ միևնույն չափորոշիչները, հետևաբար, կարևոր են՝ որոշելու, թե արդյոք 6-րդ հոդվածը կիրառելի է իր քաղաքացիաիրավական հայեցակետի շրջանակում (*Merciéca-ը և այլք ընդդեմ Մալթայի*, 2011, § 35):

60. Կրկին հղում կատարելով *Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի*, [ՄՊ], 2009 գործով հաստատված սկզբունքներին՝ 6-րդ հոդվածը կարող է կիրառվել դատավճռի կատարման հետաձգման նկատմամբ՝ վերը նշված չափանիշին համապատասխան (*Central Mediterranean Development Corporation Limited-ն ընդդեմ Մալթայի (թիվ. 2)*, 2011, §§ 21-23):

61. 6-րդ հոդվածը կիրառելի է այն միջանկյալ վարույթի նկատմամբ, որը հետապնդում է նույն նպատակը, ինչ-որ ընթացքի մեջ գտնվող գլխավոր վարույթը, եթե հայցի ապահովման միջանկյալ միջոցը ենթակա է անմիջապես կատարման և նույն իրավունքի վերաբերյալ որոշում է ներառում (*RTBF-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2011, §§ 64-65):

62. Բողոքարկում թույլատրող վարույթները. համաձայն *Hansen-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2014, § 55 գործով որոշման՝ հիմնական մոտեցումն այն է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է նման վարույթներով (*Martinie-ն ընդդեմ*

Ֆրանսիայի [ՄՊ], 2006, §§ 11, *Monnell and Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1987, § 54, 53-55, տես նաև՝ *Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի v*, 2019, § 89): 6-րդ հոդվածի կիրառման ձևը կախված է համապատասխան վարույթների հատկանիշներից՝ հաշվի առնելով ներպետական օրենսդրական կարգի ներքո իրականացվող վարույթների ամբողջականությունը, ինչպես նաև այդ գործերով վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների դերը (մասնավորապես՝ տես նաև՝ *Monnell and Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1987, § 56):

63. Ինչ վերաբերում է միմյանց հաջորդող քրեական և քաղաքացիական վարույթներին, ապա եթե պետության ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված է երկու փուլից բաղկացած վարույթ՝ առաջինը, երբ դատարանը որոշում է կայացնում, թե արդյոք առկա է վնասների փոխհատուցման իրավունք, և երկրորդ՝ երբ այն սահմանում է գումարը, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակներով, ողջամիտ է քաղաքացիական իրավունքը համարել «չորոշված» մինչև ճշգրիտ գումարը չորոշվի: Իրավունքը որոշելը ներառում է ոչ միայն իրավունքի գոյության, այլև դրա շրջանակի կամ այն եղանակի վերաբերյալ որոշման կայացում, որով այն կարող է կատարվել, որը, իհարկե, ներառում է վնասները գնահատելը (*Torri-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1997, § 19):

64. Սահմանադրական վեճերը կարող են նույնպես դիտարկվել 6-րդ հոդվածի լույսի ներքո, եթե դրանց արդյունքը վճռորոշ է քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների համար (*Süßmann-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1996, § 41, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 203, մասնավորապես՝ § 206, *Ruiz-Mateos-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1993): Դա չի կիրառվում այնպիսի վեճերի նկատմամբ, որոնք կապված են նախագահի հրամանով, որպես բացառիկ միջոց, անձին քաղաքացիություն շնորհելու հետ: Այն դեպքերում նաև, երբ պարզվում է նախագահի՝ սահմանադրական երդումը խախտելու հանգամանքը (*Paksas-ն ընդդեմ Լիտվայի [ՄՊ]*, 2011, §§ 65-66): Աննշան հետևանք է թողնում այն իրավիճակը, երբ սահմանադրական դատարանում իրականացվող վարույթը վերաբերում է նախնական որոշումը կամ դատական որոշումների դեմ սահմանադրական բողոքը փոխանցելուն (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 188-191, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային որոշումները): *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021 գործով Դատարանը վճիռ է կայացրել՝ դրսևորելով իր մտտեցումը՝ ի պատասխան Կառավարության փաստարկի, որով ընդգծվել է ներպետական սահմանադրական մոդելի առանձնահատկությունը (տե՛ս §§ 192՝ ներառելով համապատասխան բողոքի հիմնավորումը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակներին համապատասխանելու և 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով ընդունելիության վերաբերյալ, § 201): Ավելին՝ միջանկյալ միջոցի առնչությամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառման չափանիշը տարածվում է սահմանադրական դատարանի նկատմամբ (*Kübler-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2011, §§ 47-48):

65. Դատական որոշումների կատարման մասով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառվում է դատական վարույթի բոլոր փուլերի նկատմամբ, երբ «որոշվում են ... քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները» չբացառելով ըստ էության կայացված վճռին հաջորդող փուլերը: 6-րդ հոդվածի նպատակներով, ցանկացած դատարանի կողմից կայացված վճռի կատարումը, այսպիսով, պետք է

համարվի «դատավարության» անբաժանելի մասը ([Hornsby-ն ընդդեմ Հունաստանի, § 40](#), [Romańczyk-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, § 53](#), ալիմենտային պարտքերի բռնագանձումը թույլատրող վճռի կատարման վերաբերյալ): Անկախ այն հանգամանքից, թե արդյոք 6-րդ հոդվածը կիրառելի է նախնական վարույթի նկատմամբ, պարտադիր չէ, որ քաղաքացիական իրավունքները որոշող կատարողական թերթը լինի այնպիսի վարույթի արդյունքը, որի նկատմամբ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է ([Buj-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, § 19](#)): Օտարերկրյա դատարանի՝ հարկադիր օտարման մասին որոշման էկզեկվատուրայի վրա տարածվում է 6-րդ հոդվածի միայն քաղաքացիաիրավական հայեցակետը ([Saccoccia-ն ընդդեմ Ավստրիայի \(որոշում\)](#)):

66. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է նաև օտարերկրյա դատավճիռների նկատմամբ, որոնք վերջնական են (*exequatur* – տե՛ս [Avotijnš-ն ընդդեմ Լատվիայի \[ՄՊ\]](#), 2016, § 96, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային որոշումները): Օտարերկրյա դատարանի՝ բռնագանձման հետ կապված դատավճռի կատարումը 6-րդ հոդվածի քաղաքացիական դրույթների կիրառման ներքո է ([Saccoccia-ն ընդդեմ Ավստրիայի \(որոշում\)](#), 2007):

67. Վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ դիմումները. 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ այն քաղաքացիական վարույթը վերսկսելու վերաբերյալ դիմումների նկատմամբ, որն ավարտվել է վերջնական որոշմամբ ([Sablon-ն ընդդեմ Բելգիայի, 2001, § 86](#)): Այս պատճառաբանությունը կիրառելի է վարույթը վերսկսելու բողոքի նկատմամբ Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի խախտում հայտնաբերելուց հետո ([Verein gegen Tierfabriken Schweiz \(VgT\)-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի \(թիվ 2\)](#), 2007, § 24): Այդ պատճառով 6-րդ հոդվածը թվում է ոչ կիրառելի դրանց նկատմամբ, քանի որ խնդիրն առնչվում է ներպետական օրենսդրությունում վերջնական դատավճռի սկզբունքին, այն, ըստ էության, չի կարող հաստատվել, որ համապատասխան դատավճիռը բողոք է վերհանում ներպետական օրենսդրությամբ ճանաչված իրավունքի հետ: Վարույթների արդյունքը, որը ներառում է այն որոշումը, թե արդյոք նույն գործը վճռորոշ է «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների... որոշման համար» ([Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի \(թիվ 2\) \[ՄՊ\]](#), 2015, §§ 44-45):

68. Այնուամենայնիվ, անկախ նրանից բացառիկ վերանայումը պրակտիկայում հանգեցնում է գործի վերսկսմանը, թե ոչ, 6-րդ հոդվածը կիրառվում է «վերանայման» վարույթների նկատմամբ սովորական ճանապարհով (§ 46): Այն կիրառելի է նաև որոշ դեպքերում, երբ «արտակարգ» կամ «բացառիկ» ներպետական օրենսդրությամբ վարույթները իրենց բնույթով և ծավալով համարվել են նման սովորական վերանայման վարույթներին, երբ վարույթների բնութագրումը չի համարվել վճռորոշ կիրառելիության խնդրի լուծման տեսանկյունից ([San Leonard Band Club-ն ընդդեմ Մալթայի, 2004, §§ 41-48](#)): Եվ վերջապես, Դատարանը գտել է, որ մինչդեռ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որպես կանոն, չի կիրառվում բացառիկ վերանայումների նկատմամբ, որոնց նպատակն է վերսկսել կասեցված դատական քննությունը, նման վարույթների բնույթը, ծավալը: Իսկ համապատասխան իրավական համակարգում հատուկ առանձնահատկությունները կարող են լինել այնպիսին, որ կընդգրկվեն 6-րդ

հոդվածի 1-ին կետում և կապահովվեն հայցվորների համար նախատեսված արդար դատաքննության երաշխիքներով: Համապատասխանաբար, Դատարանը պետք է քննի բացառիկ վերանայման բնույթը, ծավալը և առանձնահատկությունները (*Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2015, § 50): Նշված գործով այդ չափանիշները կիրառվել են «բացառիկ վերանայման» նկատմամբ, ըստ որի՝ դիմումատուն, վկայակոչելով որոշում, որով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը գտել է 6-րդ հոդվածի խախտում, խնդրել է իր երկրի Գերագույն դատարանին վերացնել ներպետական դատարանների որոշումները: Թեև այդ գործով Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է քննարկվող վարույթների տեսակի նկատմամբ (§§ 51-58), սակայն նույն իրավիճակն առկա չի եղել *Munteanu-ն ընդդեմ Ռումինիայի* (որոշում), 2020, §§ 38-44 գործով:

69. 6-րդ հոդվածը հայտարարվել է կիրառելի նաև երրորդ կողմի ներկայացրած այն բողոքի նկատմամբ, որն ուղղակի ազդեցություն է ունեցել դիմումատուների քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների վրա (*Kakamoukas -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի* [ՄՊ], 2008, § 32), ինչպես նաև դատական ծախսերին վերաբերող վարույթների նկատմամբ, որոնք իրականացվել են հիմնական «քաղաքացիական» վարույթներից անջատ (*Robins-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1997, § 29):

Ա. Բացառվող հանգամանքներ

70. Չուտ ցույց տալը, որ վեճը բնույթով «նյութական» է, ինքնին բավարար չէ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետն իր քաղաքացիաիրավական հայեցակետի շրջանակում կիրառելի դարձնելու համար (*Ferrazzini-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2001, § 25):

71. Այն հարցերը, որոնց վրա 6-րդ հոդվածի գործողությունը չի տարածվում, ներառում են հարկային վարույթը. հարկային հարցերը դեռևս հանրային իշխանության արտոնությունների արմատավորված տարրերի մասն են՝ հարկ վճարողների ու պետության միջև գերակա մնացող՝ հանրային բնույթ ունեցող հարաբերություններով (նույն տեղում, § 29): Նմանապես բացառված է մաքսային տուրքերին կամ վճարներին վերաբերող՝ ապահովման միջոցների մասով արագացված կարգով վարույթը (*Emesa Sugar N.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում)):

72. Ներգաղթի բնագավառում նույնը կիրառվում է օտարերկրացիների մուտքի, բնակության և վտարման նկատմամբ՝ կապված քաղաքական ապաստան տրամադրելու կամ արտաքսելու վերաբերյալ վարույթի հետ (արտաքսման հրամանը բեկանելու վերաբերյալ հրաման ընդունելու մասին դիմում. տե՛ս *Maaouia-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], § 38, հանձնում. *Տե՛ս Peñafiel Salgado-ն ընդդեմ Իսպանիայի* (որոշում), *Mamatkulov-ը և Askarov-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], §§ 81-83, և ապաստան հայցողի կողմից ապաստան տրամադրելու մերժման մասով վնասների հատուցման վերաբերյալ ներկայացված հայց. *Տե՛ս Panjeheighalehei-ն ընդդեմ Դանիայի* (որոշում))՝ չնայած հնարավոր լուրջ ազդեցությանն անձնական կամ ընտանեկան կյանքի կամ աշխատանքի հեռանկարների վրա: Սույն անկիրառելիությունը տարածվում է Շենգենյան տեղեկատվական համակարգում

օտարերկրացու ներառման վրա (*Dalea-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում)): Անձնագիր ունենալու իրավունքը և քաղաքացիության իրավունքը 6-րդ հոդվածի նպատակներով քաղաքացիական իրավունքներ չեն (*Smirnov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում)): Այնուամենայնիվ, աշխատանքի թույլտվություն ստանալու համար դիմելու օտարերկրացու իրավունքը կարող է կարգավորվել 6-րդ հոդվածով՝ և՛ գործատուի, և՛ աշխատողի մասով, նույնիսկ եթե ներպետական օրենսդրությամբ գործատուն դրա համար դիմելու *locus standi* (իրավասություն) չունի՝ պայմանով, որ այն, ինչ քննարկվում է, պարզապես դատավարական արգելք է, որը չի ազդում իրավունքի էության վրա (*Jurisc-ը և Collegium Mehrerau-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, §§ 54-62):

73. *Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2007 գործով որոշման համաձայն՝ հանրային ծառայողներին վերաբերող վեճերը դուրս են 6-րդ հոդվածի սահմաններից, եթե առկա են հետևյալ երկու չափանիշները (*Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 71 և 80): Պետությունն իր ներպետական օրենսդրությունից պետք է ուղղակիորեն բացառի «դատարան» դիմելու հնարավորությունը քննարկվող պաշտոնի կամ աշխատանքի համար, իսկ բացառումը պետք է արդարացված լինի օբյեկտիվ հիմքերով՝ ելնելով պետության շահերից (§ 62, տես նաև՝ *Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2016, § 103, *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, § 107): Ավելին, 6-րդ հոդվածի կիրառման տիրույթից ցանկացած բացառում պետք է բխի օրենքի գերակայության սկզբունքից: Այն պետք է հիմնված լինի ընդհանուր կիրառման գործիքի, այլ ոչ թե կոնկրետ անձին ուղղված դրույթի վրա (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2016, § 117): Շատ քիչ գործերով է հաստատվում, որ *Vilho Eskelinen* գործով թեստի այս երկու պայմանները բավարարված են:

74. Սակավ գործերով է, որոնցով Դատարանը եզրահանգել է, որ *Vilho Eskelinen* գործով թեստով սահմանված առաջին պայմանը բավարարված է (դատավորների հետ կապված, տես՝ *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 70 և 75), քննարկվող պաշտոնի համար դատարան դիմելու իրավունքի բացառումը եղել է հստակ և «ակնհայտ» (տես, օրինակ, *Suküt-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2007, *Nedelcho Popov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2007, § 38, *Apay-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2007, և *Nazsız-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, (որոշում), 2009 (պետք է դիտարկել *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի* լույսի ներքո 2021, §§ 74-76) և համեմատել *Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 119-121 հետ): Պետք է նշել, որ այն փաստը, որ հնարավորություն չկա վերանայելու վիճարկվող որոշումը, ինքնին չի նշանակում, որ դատարան դիմելու իրավունքը բացառված է առաջին պայմանի հիմքով (*Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017, §§ 75 և 84, տես նաև՝ *Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 122-123): *Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017 գործով դիմումատուի նկատմամբ նշանակվել է կարգապահական տույժ Դատական մարմնի բարձրագույն խորհրդի կողմից, որի որոշումը եղել է վերջնական (§ 84):

75. Դատարանը նշել է, որ ոչինչ չի խոչընդոտում իրեն բնորոշել ներպետական դատական համակարգից դուրս կոնկրետ ներպետական մարմինը որպես «դատարան»՝ ըստ «*Vilho Eskelinen*» գործով թեստի (տես՝ *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 71): Վարչական կամ խորհրդարանական մարմինն այդպիսով կարող է դիտարկվել որպես «դատարան»՝ դարձնելով 6-րդ հոդվածը կիրառելի

քաղաքացիական ծառայողներին վերաբերող համապատասխան վեճերի նկատմամբ (*Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 88), այն կարող է վերաբերել նաև կարգապահական մարմնին (*Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017, §§ 82-88), կարող է նաև չվերաբերել (*Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 74-75): Դատարանը պետք է նաև պարզի՝ նախկինում դատարան դիմելու իրավունքը բացառվել է ներպետական օրենսդրությամբ, այլ ոչ թե այն պահին, երբ որոշում է ընդունվել դիմումատուի նկատմամբ համապատասխան միջոց նշանակելու վերաբերյալ (*Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, [ՄՊ], 2016, §§ 115-16):

76. Ինչ վերաբերում է երկրորդ պայմանին, ապա որպեսզի բացառումը լինի արդարացված, բավարար չէ, որ պետությունը սահմանի, թե համապատասխան քաղաքացիական ծառայողը պետք է իրականացնի պետական ծառայության, կամ որ օգտագործվի *Pellegrin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 1999 գործով Դատարանի կողմից սահմանված քաղաքացիական ծառայողի և որպես գործատու հանդես եկող Պետության միջև «վստահության և չեզոքության կապ»-ի գաղափարը: Պետությունը պետք է նաև ցույց տա, որ վեճի առարկան կապված է պետական իշխանության դրսևորման հետ, կամ որ քննարկման է դրված հատուկ կապը: Ըստ էության՝ 6-րդ հոդվածի սկզբունքների պաշտպանության բացառումը կարող է որևէ կերպ արդարացված չլինել այնպիսի սովորական աշխատանքային վեճերով, ինչպիսիք են աշխատավարձերին, նպաստներին կամ նման այլ իրավունքներին առնչվող հարցերը՝ կոնկրետ քաղաքացիական ծառայողի և պետության միջև հարաբերությունների հատուկ բնույթի հիմքով (*Vilho Eskelinen-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2007, § 62): Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ կարգապահական զանցանքի պատճառով զինծառայողին բանակից հեռացնելու գործով, որը չի կարողացել վիճարկել իրեն հեռացնելու փաստը դատարաններում, երբ քննարկվել է «վստահության և չեզոքության հատուկ կապը» իր և պետության միջև⁴: Դատարանը եզրահանգում է արել նաև խոցելի ոլորտների որոշ պետական ծառայողների առնչությամբ (*Spālis and Vaškevičs-ն ընդդեմ Լատվիայի*, (որոշում), 2014): Այնուամենայնիվ, դատավորներին վերաբերող *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 79-81, և *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 76-80 գործերով Դատարանը նշել է, որ նմանաբնույթ պատճառաբանությունը չէր կարող տարածվել դատական իշխանության անդամների նկատմամբ՝ հատկապես հաշվի առնելով նրանց անկախության երաշխիքները:

77. Այնպիսի քաղաքական իրավունքներ, ինչպիսիք են անձի՝ ընտրություններին մասնակցելու և պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքը (ընտրական վեճ, տե՛ս *Pierre-Bloch-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1997, § 50), որպես Խորհրդարանի նախկին անդամ թոշակ ստանալու իրավունքը (*Papon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2005), կամ քաղաքական կուսակցության իրավունքն իրականացնելու իր քաղաքական գործունեությունը (կուսակցություն ցրելու հետ կապված, տե՛ս *Refah Partisi (The Welfare Party)-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2000), չեն կարող դիտվել որպես քաղաքացիական իրավունքներ՝ ըստ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի: Քաղաքական կուսակցությանը կամ միավորմանն անդամակցելը կամ

⁴ Տե՛ս «Վեճերի այլ տեսակներին նկատմամբ տարածելու» բաժինը:

դրանցից հեռացվելը նույնպես դուրս են 6-րդ հոդվածի տիրույթից (*Lovrić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, § 55): Նմանապես, վարույթները, որոնցով խորհրդարանական ընտրությունների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող ոչ պետական կազմակերպությանն արգելվել էր կազմակերպությանն առնչվող տեղեկություններ չպարունակող փաստաթղթերին ծանոթանալը, ինքնին դուրս է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի սահմաններից (*Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb-ն ընդդեմ Հայաստանի* (որոշում), 2009): Դատարանը հաստատել է, որ քաղաքական պաշտոնում աշխատելուն առնչվող գործերը, մասնավորապես՝ որոնք կապված են շահերի բախումները բացառելու պարտականությունների հետ, առավելապես քաղաքական են, այլ ոչ թե քաղաքացիական (*Cătăniciu-ն ընդդեմ Ռումինիայի* (որոշում), 2018, § 35):

78. Ի հավելումն՝ Կոնվենցիան չի նախատեսում որևէ իրավունք, որի հիմքով երրորդ անձը կենթարկվի քրեական հետապնդման կամ կդատապարտվի քրեական գործով (*Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, [ՄՊ], 2004, § 70, *Mustafa Tunç and Fecire Tunç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2015, § 218, քրեական հետապնդումը մերժելու մասին որոշման բողոքարկման առնչությամբ): Կոնվենցիան չի նախատեսում իրավունք նաև քաղաքացիական գործերով բողոքարկումների նկատմամբ (*Golyshev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), 2019): Ավելին, 6-րդ հոդվածը չի կիրառվում այն վարույթներով, որոնք վերաբերում են համաներմանն առնչվող օրենսդրական ակտերի կիրառման պայմաններին (*Montcornet de Caumont-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2003), ինչպես նաև չի երաշխավորում պատժի կոնկրետ տեսակի իրավունք կամ պայմանական վաղաժամկետ ազատման իրավունք (*Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 48): 6-րդ հոդվածը չի պահանջում նաև, որ լինի ներպետական դատարան, որն իրավասու կլինի վերացնել կամ ուժը կորցրած ճանաչել գործող օրենքը (*James-ն -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1986, § 81):

79. Ի հավելումն դրա՝ Դատարանը վերջերս վերահաստատել է, որ դոնբաս դատական նիստում նշված հարցերի վերաբերյալ զեկուցելու իրավունքը քաղաքացիական իրավունք չէ (*Mackay and BBC Scotland-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2010, §§ 20-22):

80. Եզրակացություն. եթե առկա է «քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների» վերաբերյալ «վեճ», ինչպես սահմանված է վերոնշյալ չափորոշիչների համաձայն, ապա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով տվյալ անձի համար ապահովվում է իր քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների հետ կապված ցանկացած պահանջ դատարանում կամ տրիբունալում ներկայացնելու իրավունքը: Այդպիսով, հոդվածը ներառում է «դատարանի իրավունքը», որում մատչելիության իրավունքը, այսինքն՝ դատարանում քաղաքացիական գործերով վարույթ հարուցելու իրավունքը, դրա մի մասն է: Դրան են գումարվում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված՝ դատարանի կառուցվածքին և կազմին, ինչպես նաև վարույթների իրականացմանը վերաբերող երաշխիքները: Այսպիսով, դրանց ամբողջությունը կազմում է «արդար լսումների» իրավունքը (*Goldier-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1975, § 36):

Դ. Կապը Կոնվենցիայի այլ դրույթների հետ⁵

81. Կոնվենցիան պետք է ընդհանուր առմամբ դիտարկվի և մեկնաբանվի այնպես, որպեսզի դրա տարբեր դրույթների միջև ապահովվի ներքին համապատասխանեցում և համաձայնեցում (այս սկզբունքի առնչությամբ տես՝ *Mihalache-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, § 92):

1. 2-րդ հոդված (կյանքի իրավունք)

82. *Fernandes de Oliveira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2019 գործով դիմումատուի հոգեբուժարանում գտնվող որդին դիմել էր փախուստի և ինքնասպան եղել: 2-րդ հոդվածի հիման վրա դիմումատուն բողոքել էր, որ իշխանությունները չեն պաշտպանել իր որդու կյանքի իրավունքը: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում նա նաև բողոքել է հիվանդանոցի դեմ ներկայացված փոխհատուցման պահանջի քննության տևողության առնչությամբ: Մեծ պալատը որոշել է քննել բոլոր բողոքները միայն ըստ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի (§§ 80-81):

83. 6-րդ հոդվածը նախատեսում է անկախության պահանջ, իսկ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով նախատեսված կյանքի իրավունքի դատավարական պաշտպանությունը նախատեսում է, որ քննությունը պետք է լինի բավարար չափով անկախ: *Mustafa Tunç-ը և Fecire Tunç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2015 գործով Մեծ պալատը ներկայացրել է որոշակի պարզաբանումներ, մասնավորապես՝ քննչական մարմինները պետք է բավարարեն 2-րդ հոդվածով նախատեսված անկախության պահանջը՝ ըստ 6-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջի (§§ 217):

84. *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019 գործով Մեծ պալատն ընդգծել է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի ներքո արդյունավետ քննության իրավունքի և 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո նախատեսված դատական քննության իրավունքի միջև տարբերությունը, որը վերաբերում է տուժողի՝ պատճառված վնասի դիմաց փոխհատուցում ստանալու իրավունքին (§ 193):

2. 5-րդ հոդված (ազատության իրավունք)⁶

85. 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով առկա է սերտ կապ Կոնվենցիայի այս երկու դրույթների միջև՝ թեև 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ներքո վարույթը ոչ միշտ է, որ պետք է համապատասխանի այն նույն երաշխիքներին, որոնք պահանջվում են 6-րդ հոդվածի ներքո քաղաքացիական կամ քրեական վարույթներով (*Manzano Diaz-ն ընդդեմ Բելգիայի*, § 38):

3. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ (արդար քրեական դատաքննություն)⁷

⁵ Տես նաև՝ նախադեպային որոշումների ուղեցույցերը հետևյալ հոդվածներով. 2-րդ հոդված (կյանքի իրավունք), 6-րդ հոդված (քրեական ասպեկտը) (արդար դատաքննության իրավունքը), 8-րդ հոդված (անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը), 13-րդ հոդված (արդյունավետ միջոցի իրավունք) և 1-ին հոդվածի թիվ 1 արձանագրությունը (սեփականության իրավունքի պաշտպանություն):

⁶ Տես՝ 5-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը (Ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք):

86. Դատարանը գտնում է, որ քրեական հանցագործության մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձի իրավունքներն ունեն ավելի մեծ պաշտպանության կարիք, քան քաղաքացիական դատավարության կողմերի իրավունքները: Այդ պատճառով քրեական վարույթներով սկզբունքներն ու չափանիշները պետք է սահմանված լինեն հատուկ հստակությամբ և զգուշությամբ (*Moreira Ferreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2017, § 67): «Արդար դատաքննության» հայեցակարգին բնորոշ պահանջները տարբերվում են քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների պահանջներից: «Պայմանավորվող պետությունները քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ քաղաքացիական գործերով ունեն ավելի մեծ իրավասություն, քան քրեական գործերով» (*Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 32, *Levages Prestations Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1996, § 46, տես նաև՝ ստորև): Քաղաքացիական դատավարությունում կողմը չունի նույն դիրքը, որն ունեն կողմերը քրեական վարույթում, որտեղ երկու հակառակ կողմերից մեկը մեղադրյալն է, որը փորձում է ապացուցել, որ մեղադրանքն անհիմն է, իսկ մյուս կողմը դատախազն է, որը ներկայացնում է քրեական հետապնդման մարմինը: Անձը, որը միանում է վարույթին՝ որպես քաղաքացիական կողմ, թեև նպատակ է հետապնդում աջակցելու քրեական հետապնդման մարմնին, այդուհանդերձ, առավելապես ակնկալում է փոխհատուցում ստանալ կրած վիճելի վնասի դիմաց: Քաղաքացիական կողմը ներառված է քննության քաղաքացիական, այլ ոչ թե քրեական ասպեկտում: Քաղաքացիական կողմի իրավունքները կողմերի հավասարության և անկողմնակալ քննության սկզբունքների կապակցությամբ նույնականը չեն մեղադրյալն ընդդեմ դատախազի հարաբերություններում առաջացող իրավունքների հետ (*Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 4)*, 2007, §§ 26-27, նիստի հետաձգումը մերժելու և § 22, իրավական հարցերով բողոքի առնչությամբ, համեմատել *Andrejeva-ն ընդդեմ Լիտվայի* [ՄՊ], 2009, §§ 101 և 100՝ դատախազի /դատախազության դերի հետ քաղաքացիական վարույթում կողմի ներգրավվելու առնչությամբ):

87. Նախադեպային որոշումներում 6-րդ հոդվածի ներքո հանդես եկող վարույթներ քննելիս Դատարանը կարող է գտնել, որ անհրաժեշտ է հետևություններ անել՝ ըստ քրեական գործերով իր մոտեցումների (*Mihail Mihăilescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2021, § 75, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, §§ 209 և 250, տես նաև՝ *Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, §§ 55-56):

88. Պետք է նշել, որ քրեական գործի քննությունը կարող է որոշ գործերով պոտենցիալ ազդեցություն ունենալ «քաղաքացիական» վեճի բնորոշման արդարացիության վրա (տե՛ս, մասնավորապես՝ քաղաքացիական կողմին քաղաքացիական իրավունքներին հատուկ հարցերը, որոնք կապված են քրեական գործի քննության հետ *Mihail Mihăilescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2021, §§ 74-89՝

---

⁷ Տես՝ 6-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը (քրեական ասպեկտ):

ներառյալ *res judicata* հարցը, *Victor Laurentiu Marin-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2021, §§ 144-150, և *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, §§ 192-201):

89. Հաշվի առնելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ինստիտուցիոնալ պահանջները, ինչպիսիք են «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանների» անկախությունն ու անկողմնակալությունը, ինչպես նաև Կոնվենցիայի հիմնարար սկզբունքները՝ Դատարանը թե՛ «քաղաքացիական», թե՛ «քրեական» գործերով իր նախադեպային պրակտիկան ձևավորելիս հիմնվել է համապատասխան նախադեպերի վրա (տե՛ս, օրինակ, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, §§ 211, *Morice-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2015):

90. Վերջապես, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը խոչընդոտ չէ, որպեսզի Դատարանը քննի, թե արդյո՞ք Հոդվածը կիրառելի է նաև քրեական ասպեկտով (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 121): Պետք է նաև նշել, որ Դատարանի արդեն իսկ ձևավորված դիրքորոշումն այն է, որ կարգապահական վարույթներն իրենց բնույթով «քրեական» չեն (*Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, §§ 35-36):

4. 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետ (անմեղության կանխավարկած)

91. Քրեական գործի վարույթը կասեցնելու կամ կարճելու արդյունքում փոխհատուցում ստանալու նպատակով հարուցված քաղաքացիական վարույթների հետ կապված գործերը սովորաբար քննվում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետով: Դատարանը քննած գործում դիմումատուն բողոքել է, որ իր անչափահաս որդու գործողությունների համար քաղաքացիական պատասխանատվությունը հաստատվել է քրեական վարույթի հիման վրա, և իր որդին եղել է լուկ վկա, իսկ ինքը դատավարական որևէ կարգավիճակ չի ունեցել: Ոչ քրեական, ոչ էլ քաղաքացիական վարույթներում չի վիճարկվել հենց դիմումատուի կողմից որևէ ապօրինի գործողություններ կատարելու հարցը: Ուստի գործը չի առնչվել դիմումատուի՝ 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետով երաշխավորված անմեղության կանխավարկածի իրավունքին: Այնուամենայնիվ, Դատարանը գտել է, որ իր նախադեպային պրակտիկայով ձևավորած սկզբունքներն այդ դրույթի ներքո համապատասխանում են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո քննվող գործով առկա հանգամանքներին (*Kožemiakina-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2018, § 51):

5. 8-րդ հոդված (անձնական կյանք)

92. Եթե վեճի նյութական տարրը համարվում է էական քաղաքացիական ասպեկտով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության համար, 8-րդ հոդվածն ինքնաբերաբար չի դառնում կիրառելի «անձնական կյանքը» հարգելու իրավունքի տեսանկյունից (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 54 և 122, տե՛ս նաև *Balliktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 60-61, 6-րդ և 8-րդ հոդվածների կիրառելիության առիթով այլ եզրակացություն): «Անձնական կյանքի» հայեցակարգը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով տարր է, որը

պետք է հաշվի առնվի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության հարցը լուծելիս (տես *Altay-ն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*, 2019, § 68):

93. *López Ribalda-ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 2019 գործով Դատարանը պարզել է՝ քաղաքացիական վարույթում որպես ապացույց գաղտնի նկարահանման միջոցով ստացված լուսանկարներն օգտագործելը (8-րդ հոդված) ոտնահարել է ողջ քննության արդարացիությունը, թե ոչ (§§ 154-158): *Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020 գործով Դատարանը պարզել է, թե արդյո՞ք քննության ընթացքում պահպանվել է հոգեկան խանգարումներ ունեցող խոցելի անձանց ինքնորոշման և արժանապատվության իրավունքը, թե ոչ (§§ 82-84):

6. 10-րդ հոդված (արտահայտվելու ազատություն)

94. Դատարանի քննած գործերից մեկով դիմումատուները մեղադրվել են դատարանի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու համար՝ դատական նիստերի դահլիճում հնչած կամ դատավորին ուղղված մեկնաբանությունների պատճառով: Սկզբում Դատարանն իրականացրել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի և 10-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված բողոքների առանձին քննություն: Այնուամենայնիվ, Դատարանը նշել է, որ ամբողջ քննության մեջ անհարգալից վերաբերմունքի մասով դատավարական անարդարության առիթով արված իր հետևությունները լոկ հաստատել են համապատասխանության բացակայությունը (*Kyprianou-ն ընդդեմ Կիպրոսի* [ՄՊ], 2005, § 181): Վերջերս, Դատարանը գտել է, որ քննվող գործով խախտումների լույսի ներքո (որոնք հանգեցրել են 6-րդ հոդվածի 1-ին խախտման վերաբերյալ հետևությունների) դիմումատուի՝ արտահայտվելու ազատության սահմանափակումը չի ուղեկցվել արդյունավետ և «պատշաճ երաշխիքներով» ընդդեմ վիրավորանքների, և այդ պատճառով չի հաստատվել դրա անհրաժեշտությունը ժողովրդավարական հասարակությունում, հետևաբար, այն կիրառվել է 10-րդ հոդվածի խախտմամբ (*Słomka-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2018, §§ 69-70):

7. Այլ հոդվածներ

95. L'article 6 § 1 13-րդ հոդվածի առնչությամբ. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները, կիրառվելով դատական վարույթի նկատմամբ ողջ ծավալով, ավելի խիստ են, քան 13-րդ հոդվածի պահանջները (*Kudła-ն ընդդեմ Լեհաստանի* [ՄՊ], 2000, § 146):

96. *Černius and Rinkevičius-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, § 49 գործով Դատարանը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո քննել է դիմումատուների բողոքը՝ կապված ներպետական դատարանների կողմից հոգուտ իրենց ավարտված դատական քննության արդյունքում համապատասխան դատական ծախսերի փոխհատուցում տրամադրելը մերժելուն, մինչդեռ դիմումատուները բողոքը ներկայացրել էին Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի ներքո 13-րդ հոդվածի հետ համատեղ (համեմատել՝ *Taratukhin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), 2020, § 27, ծախսերը հատուցելու հետ կապված, տես՝ *Gogić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2020, § 45): *Cindrić and Bešlić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, §§ 119-

123 գործով, որը վերաբերել է պետական ծառայողների վարձատրության հետ կապված դատական ծախսերը հատուցելուն, Դատարանը բողոքը քննել է՝ ըստ երկու հոդվածների ն (§§ 110 և 119-123): Տես՝ նաև՝ [Zustović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի](#), 2021, §§ 98-100 գործը՝ նախադեպային պրակտիկայի ամփոփման համար:

V. Դատաքննության իրավունք

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ... ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ տրիբունալի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի եւ հրապարակային լսումների իրավունք: ...»:

Ա. Դատարան դիմելու իրավունք

97. 6-րդ հոդվածի իմաստով դատաքննության իրավունքը հաստատվել է [Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության](#), 1975, §§ 28-36 գործով: Հղում կատարելով Կոնվենցիայի հիմքում ընկած օրենքի գերակայության և կամայականության բացառման սկզբունքներին՝ Դատարանը որոշել է, որ դատարան դիմելու իրավունքը 6-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքների անբաժան մասն է ([Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի](#) [ՄՊ], 2018, §§ 76):

98. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը պահանջում է, որ կողմերն օգտվեն արդյունավետ դատական միջոցներից, որոնք թույլ կտան հաստատել իրենց քաղաքացիական իրավունքները ([Naït-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի](#) [ՄՊ], 2018, § 112, [Běleš-ը -ը և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության](#), 2002, § 49):

99. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր «քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների» հետ կապված ցանկացած պահանջ դատարանում կամ տրիբունալում ներկայացնելու իրավունք: Այդպիսով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը ներառում է «դատարանի իրավունքը», որում մատչելիության իրավունքը, այսինքն՝ դատարանում քաղաքացիական գործով վարույթ հարուցելու իրավունքը, դրա մի մասն է ([Naït-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի](#) [ՄՊ], 2018, § 113, [Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության](#), 1975, § 36, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է վկայակոչվել ցանկացած անձի կողմից, որը գտնում է, որ իր քաղաքացիական իրավունքներից որևէ մեկի իրականացմանը միջամտելն ապօրինի է, և որը բողոքում է, որ հնարավորություն չի ունեցել դատարան բողոք

ներկայացնելու՝ բավարարելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները: Երբ առկա է իրական և էական վեճ միջամտություն օրինականության հետ կապված, դիտարկելով հայտարարված քաղաքացիական իրավունքների բուն գոյությունը կամ ծավալը, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը համապատասխան անձին օժտում է իրավունքով «լուծել ներպետական օրենսդրության այս խնդիրը դատարանի միջոցով» (*Z-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 92, *Markovic-ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, [ՄՊ], 2006, § 98): Հիմնարար դատավարական երաշխիքներին կոնկրետ վարույթի համապատասխանելու մասին անձանց կողմից ներկայացված բողոքները քննելու դատարանի մերժումը սահմանափակում է դատարան դիմելու նրանց իրավունքը (*Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2016, § 131):

100. «Դատարանի իրավունքը» և մատչելիության իրավունքը բացարձակ չեն: Դրանք կարող են ենթարկվել սահմանափակումների, սակայն դրանով չպետք է սահմանափակվի կամ նվազեցվի անհատին տրամադրված մատչելիության իրավունքն այնպես կամ այն չափով, որ խախտվի այդ իրավունքի բուն էությունը (*Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], 2012, § 229, *Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2016, § 120, *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2018, § 113, *Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ. 1)*, 1991, § 59, *De Geouffre de la Pradelle-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1992, § 28)⁸: Ավելին, սահմանափակումը չի համապատասխանի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, եթե այն չհետապնդի օրինական նպատակ, և եթե չլինի համապատասխանություն կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակների միջև (*Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 89, *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, § 115):

101. 6-րդ հոդվածը չի երաշխավորում դատարան դիմելու իրավունք՝ օրենսդրությամբ նախատեսված օրենքն անվավեր ճանաչելու կամ փոփոխելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, երբ օրենքի հիման վրա կայացված հրահանգը, որոշումը կամ միջոցը, նույնիսկ ձևական առումով ուղղված լինելով որևէ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի, ըստ էության, չի ազդում նմանատիպ իրավիճակներում անձի կամ անձանց խմբի «քաղաքացիական իրավունքների» կամ «պարտականությունների» վրա, անկախ իրենց բնորոշ որոշակի ատրիբուտների կամ իրենց այլ անձանցից տարբերող փաստացի դրության պատճառներից: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է պահանջել, որ որոշման կամ միջոցի բովանդակությունը հնարավոր լինի վիճարկել «դատարանում» այդ անձի կամ խմբի կողմից՝ այդ դրույթի պահանջներին համապատասխան (*Posti and Rahko-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2002, §§ 53-54): Դա կիրառում է կոնկրետ գործի նկատմամբ համապատասխան օրենսդրությունը կիրառելու միջոցի առնչությամբ (*Project-Trade d.o.o.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2020, §§ 67-68):

102. Չնայած դատարան քաղաքացիական հայց ներկայացնելու իրավունքը համարվում է «օրենքի համատարած ճանաչած հիմնարար սկզբունքներից մեկը», Դատարանը ներկայիս միջազգային իրավունքի շրջանակում չի դիտարկում այս երաշխիքները նորմերի շարքում (*Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2016, § 136):

⁸ Տե՛ս նաև՝ «Արդարության» բաժինը:

103. *Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], 2016 գործով Դատարանի հետաքրքրությունը, որը միջազգային և Եվրոպայի խորհրդի մարմինները, միջազգային դատարանների նախադեպային պրակտիկան և այլ միջազգային մարմինների պրակտիկան տվել են դատավարական անկողմնակալությանն այն գործերով, որոնք առնչվել են դատավորներին պաշտոնից ազատելու կամ հեռացնելու հետ, ներառյալ գործադիր և օրենսդիր մարմիններից անկախ մարմինների միջամտությունը, որը կապված է եղել վերոնշյալ հանգամանքի հետ (§ 121): *Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020 գործով միևնույն դատողությունները կիրառելի են դատախազների նկատմամբ (§ 156): Կարգապահական հարցերով տես նաև *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 176-186 և *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 99-104:

104. *Lovrić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017 գործով իր որոշման մեջ, որն առնչվել է միավորման անդամին հեռացնելու հետ, Դատարանը նշել է, որ այդ հեռացումը բողոքարկելու նպատակով դատարան դիմելու իրավունքի սահմանափակումը հետապնդել է կազմակերպության կազմակերպչական ինքնավարությունը պահպանելու «օրինական նպատակ» (հիմնվելով Կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածին): Նման միջոցի դատական վերանայման ծավալը կարող է սահմանափակվել նույնիսկ զգալի չափով, սակայն տվյալ անձը, այնուամենայնիվ, չի կարող զրկվել դատարան դիմելու իրավունքից (§§ 71-73):

1. Գործնական և արդյունավետ իրավունք

105. Դատարան դիմելու իրավունքը պետք է լինի «գործնական և արդյունավետ» (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 76-79, *Bellet-ն ընդդեմ Տրանսիլիայի*, 1995, § 38): Որպեսզի դատարան դիմելու իրավունքը լինի արդյունավետ, անձը պետք է ունենա «հստակ, գործնական հնարավորություն վիճարկելու իր իրավունքները խոչընդոտող գործողությունները» (*Bellet-ն ընդդեմ Տրանսիլիայի*, 1995, § 36, *Nunes Dias-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), 2003 գործը՝ դատարան ներկայանալու ծանուցմանը վերաբերող կանոնների հետ կապված, *Fazliyski-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013 գործը՝ փորձագետի եզրակացության նկատմամբ դատական վերահսկողության բացակայության հետ կապված, որը եղել է վճռորոշ ազգային անվտանգությանն առնչվող աշխատանքային վեճի լուծման համար, ինչպես նաև դատավորի լիազորությունների ավտոմատ կասեցման հետ կապված՝ իրեն պաշտոնից ազատելու մասին կարգապահական որոշումը բողոքարկելու հիմքով, *Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 75-77), կամ փոխհատուցում պահանջելու հստակ, գործնական հնարավորության հետ կապված (*Georgel and Georgeta Stoicescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2011, § 74): Այս իրավունքը պետք է տարբերել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքից⁹ (*X-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2020, § 50):

106. Ձևական քայլերը և դատական վերանայման համար բողոք ներկայացնելու ժամկետներ սահմանող կանոնները նպատակ են հետապնդում

⁹ Տե՛ս Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույցը (արդյունավետ միջոցի իրավունք):

ապահովելու արդարադատության պատշաճ իրականացումը, ինչպես նաև համապատասխանություն իրավական որոշակիության սկզբունքին (*Cañete de Goñi-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2020, § 36): Այսպիսով, քննարկվող կանոնները կամ դրանց կիրառումը չպետք է խոչընդոտի կողմերին՝ օգտվելու հասանելի միջոցներից (*Miragall Escolano-ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2000, § 36, *Zvolský and Zvolská-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2002, § 51): Մասնավորապես, յուրաքանչյուր գործ պետք է գնահատվի համապատասխան վարույթների հատուկ հատկանիշների լույսի ներքո (*Kurşun-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2018, §§ 103-104): Դատավարական կանոններ կիրառելիս դատարանները պետք է խուսափեն թե՛ չափից դուրս ձևականությունից, որը կարող է ազդել քննության անաչառության վրա, թե՛ չափից դուրս ճկունությունից, որը կարող է նախատեսված դատավարական պահանջները դարձնել անօգուտ (*Hasan Tunç-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2017, §§ 32-33):

107. Կարճ ասած՝ քաղաքացիական դատավարության ձևական կանոնների ապահովումը, որոնց միջոցով կողմերը ձգտում են հասնել վեճի լուծմանը, արժեքավոր է և կարևոր, քանի որ դա կարող է սահմանափակել կամայականությունները, ապահովել կողմերի հավասարությունը, կանխել կանխակալությունը, ապահովել վեճի արդյունավետ լուծումն ու դատական վճռի կայացումը պատշաճ ժամկետում, ինչպես նաև ապահովել իրավական որոշակիություն և հարգանք դատարանի հանդեպ (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 96): Այնուամենայնիվ, դատարան դիմելու իրավունքը խախտվում է, երբ կանոնները դադարում են ծառայել «իրավական որոշակիության» և «արդարադատության պատշաճ իրականացման» նպատակներին և ձևավորում են, այսպես կոչված, խոչընդոտ, որը թույլ չի տալիս կողմին պաշտպանել իր իրավունքներն իրավասու դատարանի միջոցով (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 98): Երբ իշխանությունների կողմից տրամադրվում է ոչ հստակ և ոչ լիարժեք տեղեկություն ժամկետների վերաբերյալ, ներպետական դատարանները պետք է բավարար չափով հաշվի առնեն գործի հատուկ հանգամանքները և չափից դուրս խիստ չհետևեն համապատասխան կանոններին և նախադեպային պրակտիկային (համեմատել *Gajtani-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2014 և *Clavien-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, (որոշում), 2017):

108. Հայց ներկայացնելու կամ բողոք բերելու իրավունքը պետք է առկա լինի հենց այն պահից, երբ կողմերը կարող են տեղեկացված լինել իրենց նկատմամբ պարտականություններ սահմանող կամ իրենց օրինական իրավունքները կամ շահերը պոտենցիալ խախտող որոշման մասին: Հակառակ դեպքում դատարանները կարող են էապես նվազեցնել բողոք բերելու ժամկետները կամ նույնիսկ անհնարին դարձնել բողոքարկումը՝ ձգձգելով իրենց որոշումների կայացումը: Դատական մարմնի և կողմերի միջև, որպես հաղորդակցության միջոց՝ համապատասխան ծառայությունը դատարանի որոշումը և դրա հիմքերը հասանելի է դարձնում կողմերին՝ դրանով նրանց համար հնարավորություն ստեղծելով ցանկության դեպքում բողոքարկելու այն (*Miragall Escolano-ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2000, § 37) կամ թույլ տալով շահագրգիռ երրորդ կողմի միջամտությունը (*Cañete de Goñi-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2002, § 40՝ կապված

դիմումատուի հետ, որին հարցաքննության չեն կանչել՝ որպես վարույթում շահագրգիռ անձի, ինչի արդյունքն իրենց վնաս է պատճառել):

109. Ընդհանուր առմամբ, ներպետական իշխանությունները պարտավոր են գործել անհրաժեշտ նրբանկատությամբ՝ ապահովելով, որպեսզի կողմերը տեղեկացված լինեն իրենց առնչվող վարույթների մասին, որպեսզի կարողանան ներկա գտնվեն և պաշտպանեն իրենց: Դատական նիստերի մասին ծանուցումները չեն կարող լիովին թողնված լինեն հակառակորդ կողմի հայեցողությանը (նախադեպային ամփոփագրի համար տես՝ [Schmidt-ն ընդդեմ Լատվիայի](#), 2017, §§ 86-90, 92 և 94-95, երբ դիմումատուն տեղեկացված չի եղել ամուսնալուծության վերաբերյալ գործի քննության մասին, և Դատարանն ընդգծել է, որ, հաշվի առնելով գործի կարևորությունը, իշխանությունները պետք է դրսևորած լինեին հատուկ ուշադրություն դատարան դիմելու իրավունքի իրագործումն ապահովելու նպատակով):

110. Երբ վարչական որոշումները կարող են պոտենցիալ վնաս հասցնել երրորդ անձանց, անհրաժեշտ է բավարար տեղեկատվական համակարգի առկայությունը, որի միջոցով կապահովվի անհրաժեշտ տեղեկությունների հասանելիությունը համապատասխան ժամկետներում ցանկացած շահագրգիռ անձի համար ([Stichting Landgoed Steenbergen-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների](#), 2021, § 47՝ բացառապես առցանց ծանուցումների/հաղորդակցության հետ կապված, §§ 50-53): Վարչական որոշումների ընդհանուր հրապարակման համակարգը, որն ապահովում է արդարացի հավասարակշռություն իշխանությունների և համապատասխան անձանց շահերի միջև՝ հատկապես տրամադրելով վերջինիս հստակ, գործնական և արդյունավետ հնարավորություն վիճարկելու որոշումները, դատարան դիմելու իրավունքին անհամաչափ միջամտություն չի առաջացնում ([Geffre-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի](#), (որոշում), 2003): [Zavodnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի](#), 2015 գործով, որն առնչվել է սնանկության գործով վարույթի ընթացքի վերաբերյալ ծանուցումներին, Դատարանը որոշել է, որ միջոցը, որով ծանուցվել է դատական նիստի վերաբերյալ (այն հրապարակվել է դատարանի ծանուցումների տախտակի վրա, ինչպես նաև «Official Gazette»-ում), եղել է ոչ բավարար և թույլ չի տվել դիմումատուին վիճարկել գույքի բաժանումը ([Zavodnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի](#), 2015, §§ 78-81):

111. Գործի հատուկ հանգամանքներում դատարան դիմելու իրավունքի գործնական և արդյունավետ բնույթը կարող է խախտվել, օրինակ՝

- չափազանց մեծ դատական ծախսերով՝ ելնելով անձի ֆինանսական կարողություններից:
  - ✓ չափազանց մեծ գումարներով ծախսերի ապահովագրումը՝ որպես քաղաքացիական կողմ քրեական վարույթին միանալու դիմումի համատեքստում ([Ait-Mouhoub-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի](#), 1998, §§ 57-58, [García Manibardo-ն ընդդեմ Իսպանիայի](#), 2000, §§ 38-45):
  - ✓ չափազանց մեծ պետական տուրքերով ([Kreuz-ն ընդդեմ Լեհաստանի](#), 2001, §§ 60-67, [Podbielski և PPU Polpure-ն ընդդեմ Լեհաստանի](#), 2005, §§ 65-66, [Weissman-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի](#), 2006, § 42, [Georgel-ը և Georgeta Stoicescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի](#), 2011, §§ 69-70, և դրան հակառակ՝ [Reuther-ն ընդդեմ Գերմանիայի](#), (որոշում), 2003): Այս

- գործերով Դատարանը քննել է պետական տուրքերի հետ կապված հարցը, որն առաջացել է մինչ քաղաքացիական վարույթի հարուցումը և խոչընդոտել է դիմումատուի դատարան դիմելու իրավունքի իրականացմանը, որն ի վիճակի չի եղել վճարել այդ տուրքերը ([Tolstoy Miloslavsky-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1995, §§ 62-67](#)): [Stankov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, 2007, § 53](#) գործով Դատարանը որոշել է, որ էական պետական տուրքերը, որոնք ծագում են վարույթի ավարտին, նույնպես հանգեցնում են դատարան դիմելու իրավունքի խախտմանը (տես՝ հատկապես այն գործերով, որոնք վերաբերում են քննության, արդարացման կամ ոչ արդարացված մինչդատական վարույթում կալանքի չափից դուրս երկար տևողությանը, §§ 59 և 62), դատական ծախսերի փոխհատուցման մերժելի առիթով տես՝ [նաև Černius and Rinkevičius-ն ընդդեմ Լիտվայի, 2020, §§ 68-69 և § 74](#), և համեմատել մինչև դատական քննությունն առաջացած ծախսերի վիճարկման հետ կապված վարույթների հետ, [Taratukhin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի \(որոշում\), 2020, §§ 36](#): Դատական տուրքերի առնչությամբ պետք է հաշվի առնվի նաև հայցվորի վարքագիծը ([Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի \[ՄՊ\], 2018, § 120](#)) կամ գործողության հնարավորության էական խոչընդոտը ([Marić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի \(որոշում\), 2020, §§ 58 և 60](#)՝ պետության ներկայացուցչության հետ կապված ծախսերը փոխհատուցելու պարտականության առնչությամբ, և § 52՝ հայց ներկայացնելու տուրքը վճարելու պարտված կողմի պարտականության առնչությամբ («պարտվածն է վճարում» կանոնը): [Stu նաև՝ Stankiewicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի, 2006, §§ 62](#), [Klauz-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, 2013, §§ 77 և Cindrić-ն և Bešlić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, 2016, §§ 119-123](#)): Դատական ծախսերի առնչությամբ այն վարույթներով, որոնք չեն հանգեցրել գործով, ըստ էության, որոշման կայացման, տես՝ [Karahasanoglu-ն ընդդեմ Թուրքիայի, 2021, §§ 136-137](#)): Դատարանն առարկել է կանոնի դեմ, երբ որևէ դրույթ չի նախատեսվել դատական վարույթում պատասխանող ճանաչված պետական մարմնի կողմից դատական ծախսերը փոխհատուցելու համար ([Zustović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, 2021, §§ 102-106](#), ինչպես նաև տես՝ [§§ 99-100](#)՝ կապված պետության պարտականության հետ կրելու ծախսերն իր կողմից թույլ տրված սխալների համատեքստում),
- ✓ դատարաններում գործերի կուտակումից խուսափելու, ինչպես նաև արդարադատության արդյունավետ իրականացումն ապահովելու նպատակով համապատասխան տուգանքների նշանակումը, որպես այդպիսին, չի համարվում դատարան դիմելու իրավունքի ոտնահարում: Այնուամենայնիվ, նման տուգանքների չափը կարևոր հանգամանք է, որը պետք է հաշվի առնվի ([Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş.-ն ընդդեմ Թուրքիայի, 2013, §§ 26](#)՝ կապված աճուրդի 10%-ի չափով պարտադիր տուգանքի հետ, որն առաջ է գալիս հրապարակային աճուրդի արդյունքների անհաջող փորձերի դեպքում):
  - Ժամկետների վերաբերյալ հարցերով.

- ✓ դատաքննության տևողությունը, որի արդյունքում ներկայացված բողոքը ճանաչվում է անընդունելի (*Miragall Escolano-ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2000, § 38, *Melnyk-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2006, § 26): Հայցվորները, այնուամենայնիվ, պետք է գործեն անհրաժեշտ շրջահայացությամբ (*Kamenova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2018, §§ 52-55):
- ✓ Դատարանը *Ivanova-ը և Ivashova-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2017 գործով որոշել է, որ ներպետական դատարանները չպետք է մեկնաբանեն ներպետական օրենսդրությունը ոչ ձկուն ճանապարհով՝ սահմանելով պարտականություն, որը հայցվորները, հավանաբար, չեն կարող իրականացնել: Պահանջելով, որ բողոքը ներկայացվի դատարանի աշխատակազմի կողմից դատարանի որոշման լիարժեք պատճենը ներկայացնելու օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում, այլ ոչ թե այն պահից, երբ բողոք բերող անձը փաստացի իմացել է այդ որոշման մասին, հանգեցրել է նրան, որ համապատասխան ժամկետն ավարտվել է մի հանգամանքի բերումով, որը լիովին դուրս է եղել դիմումատուի վերահսկողությունից: Դատարանը գտել է, որ բողոք բերելու իրավունքը պետք է լիներ արդյունավետ այն իմաստով, որ դիմումատուն կարողանար պատշաճ կերպով ծանոթանալ որոշման ամբողջական տեքստին:
- ✓ Բողոք բերելու համար նախատեսված սահմանափակ ժամկետները (տես՝ ֆիզիկական անձեռնմխելիության նկատմամբ ոտնձգության հետ կապված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները՝ նշված §§ 53-55 *Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2020, ներառյալ՝ *Howald Moor-ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2014, §§ 79-80, *Yagtzilar-ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 2001, § 27): Օրինակ, Դատարանը մի շարք գործերով արձանագրել է դատարանի դիմելու իրավունքի խախտում, որոնցով քրեական վարույթի կարճումն ու դրա հետևանքով քաղաքացիական հայցն առանց քննության թողնելը տեղի են ունեցել ներպետական իշխանությունների անփութության արդյունքում (*Atanasova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2008, §§ 35-47): Բողոքի քննության էական ձգձգումները նույնպես կարող են դատարանի դիմելու իրավունքը դարձնել իմաստագուրկ (*Kristiansen and Tyvik AS-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2013):
- ✓ Սահմանված ժամկետից ուշ բողոք ներկայացնելով, որը հանգեցնում է էական ժամանակ անց սովորական բողոք ներկայացնելուն այնպիսի պատճառներով, որոնք հատկապես համոզիչ չեն թվում, կարող է հանգեցնել իրավական որոշակիության և դատարանի դիմելու իրավունքների խախտման (*Magomedov-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2017, §§ 87-89, որտեղ ուշ ներկայացված բողոքները, որից օգտվել են իրավասու մարմինները, ընդունվել են ժամկետը երկարաձգելուց հետո, առանց բողոքարկման ժամկետների համար որևէ հիմնավոր պատճառի):
- ✓ Իրավասու մարմինների պատճառով նախնական քննության երկար տևողությամբ, որի հետևանքով դիմումատուն չի կարողացել ներգրավվել քրեական գործի քննությանը որպես քաղաքացիական կողմ և պահանջել վնասների հատուցում կամ ներկայացնել հատուցման մասին

- քաղաքացիական հայց (*Petrella-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2021, §§ 51-53, ինչպես նաև ներկայացված հղումները):
- ✓ Դիմումատուի կողմից ներկայացված բողոքների քննությունում ներպետական մարմինների կողմից թույլ տրվող ձգձգումներով (կոնկրետ գործով դիմումատուն վիճարկել է համապատասխան պաշտոնի համար իրականացվող ընտրական գործընթացը), որի արդյունքում քննությունը կասեցվել է այն հիմքով, որ բողոքը քննելու որևէ իրավական շահ չի եղել, քանի որ քննարկվող վարչական որոշման ժամկետն ավարտված է եղել (*Frezadou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2018, § 47 համեմատել և ի հակադրություն՝ *Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos"-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2019, § 72): Ընդհանուր առմամբ, բացառիկ գործերով, երբ քննություններն իրականացվում են չափազանց երկար ժամկետում, կարող է խախտել դատարան դիմելու իրավունքը (*Kristiansen-ը և Tyvik AS-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2013, § 57): Գործը քննող դատարանի կողմից որոշում կայացնելու չարդարացված ձգձգումները կարող են դիտվել որպես արդարադատություն իրականացնելուց հրաժարում: Այսպիսով, դիմումատուի կողմից օգտագործվող միջոցը կարող է դառնալ անարդյունավետ, երբ համապատասխան դատարանը չի լուծում վեճը ժամանակին, ինչպես պահանջում են գործի հանգամանքները (*Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos"-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2019, § 60):
  - Իրավասությանն առնչվող խնդիրներով (տես, օրինակ՝ *Arlewin-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2016, Եվրոպական միության մեկ այլ երկրից հեռուստատեսային ծրագրի հեռարձակման վերաբերյալ) կամ միավորման նպատակների ծավալի չափից դուրս խիստ մեկնաբանությամբ, որը գրկել է դիմումատուին դատարան դիմելու իրավունքից (*Association Burestop 55-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2021, § 71):
  - Ապացույցների խնդիրներով, երբ ապացուցման բեռի պահանջները չափազանց խիստ են (*Tence-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2016, §§ 35-38), ապացույց ներկայացնելու հարցում ձևական մոտեցման վերաբերյալ, տես՝ *Efstratiou-ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, §§ 44 :
  - Դատավարական պահանջների առկայությամբ, որոնք կանխում են կամ սահմանափակում են դատարան դիմելու հնարավորությունները:
    - ✓ Դատավարական կանոնների մեկնաբանման հարցում ներպետական դատարանների չափից դուրս խիստ մոտեցմամբ (չափազանց ձևական մոտեցում), որը կարող է գրկել դիմումատուներին դատարան դիմելու իրավունքից (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 97, *Pérez de Rada Cavanilles-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1998, § 49, *Miragall Escolano-ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2000, § 38, *Sotiris-ը և Nikos Koutras ATTEE-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2000, § 20, *Běleš-ը և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2002, § 50, *RTBF –ն-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2011, §§ 71-72 and 74, *Miessen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2016, §§ 72-74, *Gil Sanjuan-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2020, § 34, իսկ սահմանադրական դատարանի առնչությամբ՝ *Dos Santos Calado-ն և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2020, §§ 118-130)՝ հաշվի առնելով, որ դատավարական

պահանջների չհիմնավորված կառուցվածքը խախտում է արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը (*Miragall Escolano-ը և այլք ընդդեմ Բուսանիայի*, 2000, § 37): Ինչ վերաբերում է բողոքը ներկայացնելուց հետո ընդունելիության չափանիշի հետադարձ ուժին, ապա դա խնդիր է առաջացնում իրավական որոշակիության սկզբունքի կապակցությամբ (*Gil Sanjuan-ն ընդդեմ Բուսանիայի*, 2020, §§ 35-45):

- ✓ Վեճի առարկայի գնահատմամբ (հանգամանքների բերումով ընդունելիության սահմանը), որի նպատակն է պարզել վերադաս դատարանի իրավասությունը (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], § 73, §§ 85-86):
- ✓ Նախկինում սահմանված կարգավորման իրականացման հետ կապված պահանջները կարող են խախտել դատարան դիմելու իրավունքը, օրինակ, երբ դիմումատուի դրամական միջոցներ չունենալը նրա համար անհնարին է դարձնում նույնիսկ ավելի վաղ ընդունված վճռի կատարումը (*Annoni di Gussola-ն և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 56, *Arvanitakis-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2000):
- ✓ Դատարանական կանոններ, որոնք իրավունքի որոշակի սուբյեկտների թույլ չեն տալիս մասնակցել դատական քննությանը (*The Holy Monasteries-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1994, § 83, *Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի* (թիվ 1), 1991, § 65, *Lupaș-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, 2006, §§ 64-67, և չափահասների իրավունակության բացակայության հետ կապված՝ *Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], 2012, §§ 241-45, *Nataliya Mikhaylenko-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 40, *Nikolyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, 2019, համեմատել՝ *R.P.-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2012):
- Դատական վերահսկողության սահմանափակումներով, օրինակ, երբ վարչական դատարանին ներկայացված բողոքն ընդդեմ նախագահի հրամանի կարող էր առաջ բերել միայն հրամանի ընդունման արտաքին ձևական կողմի պահպանման վերանայում, մինչդեռ դիմումատուի բողոքը վերաբերել է հրամանի ներքին օրինականության պահպանման քննությանը (*Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 153-154՝ դատախազին պաշտոնից վաղաժամկետ ազատելու հետ կապված), և հատկապես՝ դատական վերահսկողության բացակայության հետ (տես՝ *Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2020, §§ 76-77՝ կապված դատավորի լիազորությունների ավտոմատ կասեցման հետ՝ նրան պաշտոնից հեռացնելու որոշման դեմ բերված բողոքը քննելու ընթացքում):

112. Այնուամենայնիվ, կրկին ձևականությունների ենթարկվելով, իրավունքի խախտման հիմքով բերված բողոքի ընդունելիության պայմանները կարող են բավականին իրավաչափորեն լինել ավելի խիստ, քան սովորական բողոքի դեպքում: Հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի դերի հատուկ բնույթը, ընթացակարգը, որին հետևում են Վճռաբեկ դատարանում, կարող է լինել ավելի պաշտոնական, հատկապես, եթե դրա վարույթը հաջորդում է գործն առաջին ատյանի դատարանի կողմից և հետո վերաքննիչ դատարանի կողմից լսելուն՝ յուրաքանչյուրն օժտված լիակատար իրավագործությամբ (*Levages Prestations*

Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 1996, §§ 44-48, *Brualla Gómez de la Torre-ն ընդդեմ Բսպանիայի*, 1997, §§ 34-39), սակայն ներպետական իշխանություններն այս առիթով գործողությունների լիարժեք ազատություն չունեն (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 108-109): Դատարանը հաշվի է առել նաև Գերագույն վարչական դատարանի դերը և գտել է, որ այդ դատարանում բողոքի ընդունելիության չափանիշը կարող է ավելի խիստ լինել (*Papaioannou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2016, §§ 42-49): Դատարանին բողոք ներկայացնելու համար նոր պայմանների վերաբերյալ դիմումատուի բողոքի քննության շրջանակում Դատարանը որոշել է, որ իր խնդիրը չէ ներպետական դատարանների պրակտիկայում առկա նախապատվությունների նպատակահարմարության կամ օրենսդրական քաղաքականության նախապատվության վերաբերյալ դիրքորոշում արտահայտելը, այլ այն բացառապես կոչված է վերանայելու, թե արդյո՞ք այդ ընտրությունների հետևանքները համապատասխանել են Կոնվենցիային, թե՛ ոչ (§ 43, տես, *Ronald Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2018, § 53): Ավելին, հաշվի առնելով Սահմանադրական դատարանի՝ հիմնարար իրավունքների պաշտպանության հարցում որպես վերջին հույսի աղբյուրի հատուկ դերը, նույնպես կարելի է ընդունել, որ այդտեղ իրականացվող քննությունը կարող է առավել ձևական լինել (*Arribas-ն Antón-ն ընդդեմ Բսպանիայի*, 2015, § 50 և ստորև):

113. Ընդհանուր առմամբ, *Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018 գործով վճիռը վերահաստատել է վերադաս դատարան դիմելու սկզբունքները (§§ 80-82 և § 84), ինչպես նաև ձևական մոտեցման առնչությամբ դատական պրակտիկան (§§ 96-99): Մասնավորապես՝ «իրավական որոշակիության» և «արդարադատության պատշաճ իրականացման» խնդիրները երկու կենտրոնական տարրեր են, որոնք տարբերություն են դնում չափից դուրս ձևական մոտեցման և դատավարության ձևական հանգամանքների ընդունելի կիրառելիության միջև (§ 98): Այս սկզբունքները կիրառելի են նաև սահմանադրական դատարանում քննության նկատմամբ (*Fraille Iturralde-ն ընդդեմ Բսպանիայի* (որոշում), 2019, §§ 36-37, *Dos Santos Calado-ը և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2020, §§ 111-112):

114. Համաձայն *Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018 գործի՝ վերադաս դատարաններ դիմելու իրավունքի օրինական սահմանափակումների համապատասխանության հարցը պարզելիս պետք է հաշվի առնվեն երեք չափանիշներ (ա) դիմումատուի տեսանկյունից բողոք բերելու ընթացակարգը պետք է լինի կանխատեսելի (սահմանադրական դատարանի առնչությամբ, տես նաև *Arrozpide Sarasola-ը և այլք ընդդեմ Բսպանիայի*, 2018, § 106), (բ) այն բանից հետո, երբ կպարզվեն դատավարական խախտումները, որոնք թույլ են տրվել քննության ընթացքում և արդյունքում դիմումատուին թույլ չեն տվել իրականացնել դատարան դիմելու իրավունքը, պետք է պարզվի, թե արդյո՞ք դիմումատուն պարտավոր էր կրել այդ չափազանց մեծ բեռը նման խախտումների հետևանքով: Երբ դատավարական խախտումն առաջ է գալիս միայն մեկ՝ դիմումատուի կամ իրավասու մարմնի, հատկապես՝ դատարան(ներ)ի կողմից, Դատարանը սովորաբար հակված է լինում բեռը դնելու այն կողմի վրա, որը կատարում է խախտումը (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, [ՄՊ], 2018, § 90 և ներկայացված օրինակները), և (գ) արդյո՞ք քննարկվող սահմանափակումները կարող են համարվել «չափից դուրս ձևական մոտեցում» առաջացնող (§ 97,

(Սահմանադրական դատարանի առնչությամբ տես նաև՝ *Dos Santos Calado-ը և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2020, §§ 116-117, ինչպես նաև ներկայացված օրինակները):

115. *Gil Sanjuan-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2020 գործով Դատարանը գտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ բողոքը ներկայացնելուց հետո Գերագույն դատարան ներկայացվող բողոքի ընդունելիության նոր չափանիշի հետադարձ ուժի հետ կապված (§ 45): Հղում կատարելով իրավական որոշակիության սկզբունքին՝ Դատարանը համարել է, որ նոր չափանիշի հրատապությունը կանխատեսելի չի եղել դիմումատուի համար (§§ 38-39), և որ այդ պատճառով նա չի կարողացել պայքարել նոր չափանիշի կիրառման պոտենցիալ հետևանքների դեմ (§§ 40-43):

116. *Trevisanato-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2016 գործով Դատարանը պահանջի հետ կապված որևէ խնդիր չի տեսել, որով փաստաբանները Վճռաբեկ դատարանին ներկայացվող բողոքի յուրաքանչյուր հիմնավորում պետք է ավարտեն կետով, որը կներկայացնի պատճառաբանության ամփոփում և հստակ կներկայացնի այն իրավական սկզբունքը, որը, ըստ բողոքի, խախտվել է (§§ 42-45): Դատարանը գտել է նաև, որ Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննությունն արագացնելու և ավելի հեշտացնելու նկատառումներն արդարացված են (*Miessen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2016, § 71):

117. Ըստ էության՝ հատուկ սահմանի նախատեսումը («*ratione valoris*» ընդունելիության չափանիշ) գերագույն դատարան դիմելու համար հետապնդում է օրինական նպատակ՝ ապահովելու, որ այդ դատարանը գործ ունենա միայն իր դերին հարիր կարևորության հարցերի հետ (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 73, § 83 և § 105): Այնուամենայնիվ, նման սահմանափակման համաչափությունը պետք է գնահատվի նախադեպային պրակտիկայի հիման վրա (§§ 106-107), իսկ Դատարանը սահմանել է հստակ չափանիշ գնահատելու՝ ներպետական մարմինները գերազանցել են քննարկվող գործով իրենց թույլատրելի հայեցողության շրջանակը (§§ 108-109):

118. Ավելին, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը երաշխավորում է ոչ միայն քննությունն նախաձեռնելու իրավունք, այլև Դատարանի կողմից վեճի լուծմանը հասնելու իրավունք (*Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 86, *Kutić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2002, §§ 25 և 32՝ քննությունը կասեցնելու առնչությամբ, *Acimović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2003, § 41, *Beneficio Cappella Paolini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2004, § 29՝ արդարադատություն իրականացնելուց հրաժարվելու առնչությամբ, *Marini-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2007, §§ 118-123՝ հավասար ձայների արդյունքում դիմումատուի սահմանադրական բողոքի առիթով վերջնական որոշում կայացնելը մերժելու առնչությամբ, և *Gogić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2020, §§ 40-41՝ դատական իշխանությունների կողմից կատարվող խախտումների հետևանքների առնչությամբ):

119. Այն գործերով, որոնցով քրեական գործի վարույթի կասեցումն արգելում է այդ քննության շրջանակում դիմումատուների կողմից ներկայացված քաղաքացիական հայցերի քննությունը, Դատարանը պարզում է՝ դիմումատուները կարող էին օգտագործել այլ միջոցներ իրենց քաղաքացիական իրավունքները պաշտպանելու համար: Այն գործերով, որոնցով պարզվել է, որ

հասանելի են եղել այլ մատչելի և արդյունավետ միջոցներ, Դատարանը չի գտել դատարան դիմելու իրավունքի խախտում (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2019, § 198): Ընդհանուր առմամբ, քաղաքացիական բողոքը, ըստ էության, չքննելն այդ փաստի ուժով չի հանգեցնում Դատարան դիմելու իրավունքի չարդարացված սահմանափակման (*Petrella-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2021, §§ 49-53, ինչպես նաև ներկայացված հղումները):

120. Դատարան դիմելու իրավունքը կարող է խախտվել նաև այն ժամանակ, երբ Դատարանը խախտում է սահմանված ժամկետները գործողության ժամկետ ունեցող մի շարք որոշումների (*Musumeci-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2005, §§ 41-43) կամ որոշման բացակայության (*Ganci-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2003, § 31) դեմ բերված բողոքները վերանայելիս: «Դատարան դիմելու իրավունքը» ներառում է նաև վճռի կատարումը¹⁰:

121. Քաղաքացիական դատարան դիմելու իրավունքի սահմանափակման համաչափության հարցը քննելիս Դատարանը հաշվի է առնում քննության ընթացքում թույլ տրված դատավարական սխալները, որոնք թույլ չեն տվել դիմումատուին իրականացնելու դատարան դիմելու իրավունքը, և որոշում է՝ արդյո՞ք դիմումատուն կրում է չափազանց մեծ բեռ նման սխալների հետևանքով: Սահմանվել է առանցքային չափանիշ գնահատելու՝ դիմումատուն, թե իրավասու մարմինները պետք է կրեն որևէ սխալի հետևանքները (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 90-95, § 119): Երբ սխալները տեղի են ունեցել ստորադաս դատարաններում, Դատարանը գնահատել է Գերագույն դատարանի համապատասխան դերը (§§ 122-124):

122. Ավելին, երբ անձը բողոքում է դատարան դիմելու իրավունքի վերաբերյալ, Կոնվենցիոն այդ իրավունքը կարող է կոնֆլիկտի մեջ մտնել այլ մասնակցի՝ իրավական որոշակիության իրավունքի հետ, որը նույնպես երաշխավորվում է Կոնվենցիայով: Նման իրավիճակը պահանջում է հակադրվող շահերի միջև հավասարակշռության ապահովում, իսկ Դատարանը տրամադրում է պետության թույլատրելի հայեցողության լայն շրջանակ (*Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2020, §§ 56-58):

2. Սահմանափակումներ

123. Դատարան դիմելու իրավունքը բացարձակ չէ: Դատարանը սպառիչ և պատճառաբանված հիմքերով բողոքը կարող է մերժել (*Ali Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2021, §§ 94-96), և այս առումով գործում է ենթադրվող սահմանափակումների շրջանակ (*Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], 2012, § 230, *Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 78, *Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1975, § 38): Այն կիրառվում է հատկապես այն ժամանակ, երբ քննարկվում են բողոքի ընդունելիության պայմանները, քանի որ իր բնույթով այն ենթադրում է կարգավորում պետության կողմից, որն ունի այդ առումով թույլատրելի հայեցողության որոշակի շրջանակ (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 107-109, *Luordo-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2003, § 85), կամ երբ

¹⁰ Տես՝ «Վճիռների կատարման» բաժինը:

քննարկվում են արդարադատության պատշաճ իրականացումը և ներպետական դատական որոշումների արդյունավետությունը (*Ali Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2021, § 97):

124. Այնուամենայնիվ, կիրառվող սահմանափակումները չպետք է սահմանափակեն կամ նվազեցնեն անձի՝ դատարան դիմելու իրավունքն այնպես կամ այն աստիճանի, որ խախտվի իրավունքի բուն էությունը: Ավելին, սահմանափակումը կհակասի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, եթե այն «չհետապնդի օրինական նպատակ» (*Oorzhak-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, §§ 20-22), և եթե «չլինի կիրառվող միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև համարժեքություն հիմնավոր հարաբերակցություն» (*Markovic-ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2006, § 99, *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 114-115, *Ashingdane-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1985, § 57, *Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1994, § 65):

125. Դատարան դիմելու իրավունքը որոշակի հանգամանքներում կարող է օրինական սահմանափակվել, օրինակ, նաև վաղեմության ժամկետն անցնելու (*Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2020, §§ 50-55՝ կապված մեղադրյալի և վնասների հատուցում պահանջող տուժողի հետ, *Stubbings-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1996, §§ 51-52), դատական ծախսերի ապահովման (*Tolstoy Miloslavsky-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, §§ 62-67), իրավաբանական ներկայացուցչության (*R.P.-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2012, §§ 63-67), կամ պետության դեմ վնասների հատուցման համար նախքան բողոք ներկայացնելը հաշտություն կնքելու փորձի պահանջի հիմքով (*Momčilović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2015, §§ 55-57):

126. Ավելին, դատարան դիմելու պահանջի սահմանափակումը կարող է իրականացվել՝ ելնելով միավորման կամ մասնագիտացված մարմնի կազմակերպչական ինքնավարությունն ապահովելու նպատակով, որոնք ունեն որոշակի ինքնուրույնություն այնպիսի ներքին հարցերի լուծման ոլորտում, ինչպիսիք են կարգապահական համատեքստից դուրս իր անդամների գործելակերպի կանոնները (*Bilan-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, (որոշում), 2020, §§ 27-31՝ նոտարի կողմից գրավոր նախազգուշացման վերաբերյալ, ի տարբերություն *Lovrić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, § 73): Դատարան դիմելու իրավունքի սահմանափակումը կարող է առաջ գալ Գերագույն դատարանի՝ օրենքի հակասահմանադրական ճանաչման հետևանքները որոշակի ժամկետով սահմանափակելու որոշմամբ: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի խախտվում բացառիկ հանգամանքներում, երբ դա արդարացված է՝ ելնելով պետության շահերից: Իսկապես, հնարավոր է խուսափել օրենքը հակասահմանադրական ճանաչելու դեպքում առաջացող ակնհայտ չափն անցնող հետևանքներից այնպիսի խոցելի ոլորտներում, ինչպիսին է, օրինակ՝ լուրջ տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում երկրի տնտեսական քաղաքականությունը (*Frantzeskaki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, (որոշում), 2019, §§ 38-40, ինչպես նաև ներկայացված հղումները):

127. Երբ պրակտիկայում դատարան դիմելու իրավունքը սահմանափակված է օրենքով, Դատարանը պարզում է՝ արդյո՞ք սահմանափակումն ազդում է իրավունքի բովանդակության վրա, մասնավորապես, արդյո՞ք այն «օրինական նպատակ» ունի (որը պետք է նշված լինի պատասխանող Կառավարության

կողմից. *Oorzhak-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, §§ 20-22), և արդյո՞ք առկա է համաչափության հիմնավոր հարաբերակցություն կիրառված միջոցների և հետապնդվող նպատակի միջև. *Ashingdane-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1985, § 57: Հաշվի առնելով սահմանափակման համաչափությունը՝ պետության թույլատրելի հայեցողության շրջանակը կարող է *inter alia*, փոխկապակցված լինել տվյալ ոլորտում համապատասխան միջազգային իրավունքի հետ (*Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 173-174):

128. Գործուն ներպետական հայց ներկայացնելը կարող է կախված լինել ոչ միայն ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված քաղաքացիական իրավունքների, այսպես կոչված, բովանդակությունից, այլև դատարան պոտենցիալ հայցեր ներկայացնելու հնարավորությունը սահմանափակող դատավարական խոչընդոտների առկայությունից (*McElhinney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի* [ՄՊ], 2001, § 24): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի երաշխավորում պայմանավորվող պետության նյութական իրավունքում «քաղաքացիական իրավունքների» որոշակի բովանդակություն. Դատարանը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի մեկնաբանման միջոցով չի կարող ստեղծել նյութական իրավունք, որը չունի որևէ իրավական հիմք համապատասխան պետությունում (*Z-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, [ՄՊ], 2001, §§ 87 և 98): *Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016 գործով Դատարանը որոշել է, որ եկեղեցու շենքի վերադարձն ապահովելու փորձերում դիմումատուների առաջ ծառայած դժվարություններն ի հայտ են եկել կիրառելի նյութական իրավունքով և կապ չեն ունեցել դատարան դիմելու իրավունքի որևէ սահմանափակման հետ: Ուստի տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (§§ 99 և 106):

129. Ավելին, զուտ այն փաստը, որ ներկայացված հայցն անընդունելի է օրինական շահի բացակայության պատճառով, չի հանգեցնում դատարան դիմելու իրավունքի մերժմանը, եթե դիմումատուների կողմից ներկայացված նյութերը պատշաճ կերպով քննության են ենթարկվել (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 68 և միջազգային դատարանի վերաբերյալ տես՝ *Konkurrenten.no AS-ն ընդդեմ Նորվեգիայի* (որոշում), 2019, §§ 46-48):

130. *Օտարերկրյա դատական ակտերի կատարման ներպետական դատարանների իրավասության սահմանափակումները*. նման սահմանափակումները կարող են օրինական նպատակներ ունենալ՝ կապված արդարադատության պատշաճ իրականացման և արդյունավետ ներպետական դատական որոշումներ կայացնելու սկզբունքների հետ (*Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, § 122, *Hussein-ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, 2021, §§ 59-73):

131. *Միջազգային կազմակերպությունների անձեռնմխելիությունը* (տես մասնավորապես՝ *Stichting Mothers of Srebrenica-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013, § 139): Օրինական նպատակ ունեցող պայմանագրով սահմանված կանոնը (*Waite and Kennedy-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, [ՄՊ], 1999, § 63), ընդունելի է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տեսանկյունից, միայն եթե դրանից բխող սահմանափակումն անհամաչափ չէ: Այդպիսով, այն համատեղելի է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ, եթե համապատասխան անձն ունի հիմնավոր այլընտրանքային միջոցներ արդյունավետորեն պաշտպանելու Կոնվենցիայով նախատեսված իր իրավունքները (նույն տեղում, §§ 68-74, *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein-ն*

ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], 2001, § 48, *Chapman-ն ընդդեմ Բելգիայի* (որոշում), 2013, §§ 51-56, և *Klausecker-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), 2015, §§ 69-77 արբիտրաժային վարույթի այլընտրանքի հետ կապված): Այնուամենայնիվ, դրանից չի հետևում, որ այլընտրանքային միջոցի բացակայության պայմաններում միջազգային կազմակերպության անձեռնմխելիության ճանաչումը ենթադրում է դատարան դիմելու իրավունքի խախտում (*Stichting Mothers of Srebrenica-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013, § 164):

132. *Stichting Mothers of Srebrenica-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013 գործով որոշումը վերաբերել է ներպետական դատարաններում ՄԱԿ-ի (UN) անձեռնմխելիությանը: Դատարանը որոշել է, որ ՄԱԿ-ի կանոնադրության VII գլխի ներքո ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի բանաձևերով սահմանված գործողությունները կրել են հիմնարար բնույթ ՄԱԿ-ի՝ միջազգային խաղաղությունը և անվտանգությունն ապահովելու առաքելության տեսանկյունից: Համապատասխանաբար, Կոնվենցիան չէր կարող մեկնաբանվել այնպես, որ ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի գործողություններն ու բացթողումները ենթակա լինեին ներպետական դատական համակարգի իրավասությանը՝ այդ առթիվ ՄԱԿ-ի համապատասխան որոշման բացակայության պայմաններում: Նմանօրինակ գործողությունները ներպետական իրավասության ներքո դիտարկելը հանգեցնեց նրան, որ ցանկացած պետություն իր դատարանների միջոցով կմիջամտեր այս ոլորտում ՄԱԿ-ի գլխավոր առաքելության իրականացմանը, ինչպես նաև գործողությունների արդյունավետ կատարմանը (§ 154): Դատարանը հավելել է, որ միջազգային իրավունքը չի պաշտպանել այն դիրքորոշումը, թե քաղաքացիական հայցի պայմաններում ներպետական դատարանները պետք է գրկեին ՄԱԿ-ին դատական անձեռնմխելիությունից զուտ այն պատճառով, որ բողոքը հիմնված է եղել միջազգային իրավունքի նորմի, նույնիսկ *jus cogens* նորմի (§ 158) կոպիտ խախտման մասին հայտարարության վրա:

133. Պետության անձեռնմխելիությունը. արտասահմանյան երկրի անձեռնմխելիության դոկտրինան, որպես կանոն, ընդունված է ազգերի հանրության կողմից (*Stichting Mothers of Srebrenica-ն և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, 2013, (որոշում), § 158): Անդամ պետության կողմից ձեռնարկված միջոցները, որոնք սովորաբար արտացոլում են պետության անձեռնմխելիության վերաբերյալ ընդհանուր ճանաչում ունեցող կանոնները, ինքնին դատարան դիմելու իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման չեն հանգեցնում (*Fogarty-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 36, *McElhinney-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2001, § 37, *Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2011, § 49):

134. Պետության դատական անձեռնմխելիությունը. արտասահմանյան երկիրը կարող է հրաժարվել դատական անձեռնմխելիությունից՝ այլ պետության դատարաններում տալով հստակ և ոչ երկիմաստ համաձայնություն (*Ndayegamiye-Mporamazina-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2019, §§ 57 և 59): Այն գործերով, որոնցով պետության դատական անձեռնմխելիության սկզբունքը սահմանափակում է դատարան դիմելու իրավունքի իրականացումը, պետք է պարզվի, թե արդյոք գործի հանգամանքներն արդարացնում են նման սահմանափակումը, թե ոչ: Սահմանափակումը պետք է հետապնդի օրինական նպատակ և լինի համաչափ

այդ նպատակին (*Cudak-ն ընդդեմ Լիտվայի* [ՄՊ], 2010, § 59, *Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Տրանսիայի*, [ՄՊ], 2011, §§ 51-54): Քաղաքացիական վարություն սուվերեն անձեռնմխելիություն տրամադրելը հետապնդում է միջազգային իրավունքին համապատասխանելու «օրինական նպատակ», որը կոչված է ապահովելու պետությունների միջև միջազգային բարեկրթություն և լավ հարաբերություններ (*Fogarty-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 34, *Al-Adsani-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 54, *Treska-ն ընդդեմ Ալբանիայի և Բոսնիայի* (որոշում), 2006): Ձեռնարկված միջոցի համաչափության հարցը լուծելիս այն կարող է խախտել անձի՝ դատարան դիմելու իրավունքի բուն էությունը (*Cudak-ն ընդդեմ Լիտվայի* [ՄՊ], 2010, § 74, *Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Տրանսիայի* [ՄՊ], 2011, § 49, *Naku-ն ընդդեմ Լիտվայի և Շվեդիայի*, 2016, § 95), մինչդեռ այլ գործերով՝ չի կարող (*Al-Adsani-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 67, *Fogarty-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2001, § 39, *McElhinney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի* [ՄՊ], 2001, § 38): Այլընտրանքային միջոցի բացակայության պայմաններում չկա դատարան դիմելու իրավունքի *ipso facto* խախտում (*Stichting Mothers of Srebrenica-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, (որոշում), 2013):

- Պետության անձեռնմխելիությունը սահմանափակվել է ավանդական միջազգային իրավունքի զարգացումներով.
- ✓ Այսպիսով, Դատարանը նկատել է միջազգային և համեմատական իրավունքում պետության անձեռնմխելիության սահմանափակման միտում՝ աշխատանքային վեճերի հետ կապված, այնուամենայնիվ, բացառությամբ դեսպանատան աշխատակիցներին աշխատանքից ազատելու դեպքերի, տես նաև՝ *Wallishauser-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2012՝ օտարերկրյա պետությունների դեմ դատական ծանուցումների ծառայությանն առնչվող գործերով, որոնք վերաբերում են վարձավճարների ոլորտին: Ինչ վերաբերում է վեճերին, որոնք կապված են դեսպանատների կամ մշտական ներկայացուցչության և նրանց աշխատողների միջև կնքվող աշխատանքային պայմանագրերի հետ, պետք է նշել, որ Դատարանը միշտ պաշտպանել է թե՛ դատարանի պետության (այն պետության, որտեղ իրականացվել է աշխատանքը) քաղաքացիներին, թե՛ այդ երկրում բնակվող օտարերկրացիներին (*Ndayegamiye-Mporamazina-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2019, §§ 49 և 61, ինչպես նաև ներկայացված հղումները): Այս մշտական մոտեցումը կապված է ամրագրված միջազգային ավանդույթի հետ. ըստ էության՝ օտարերկրյա պետությունը չի կարող հիմնվել դատական անձեռնմխելիությանն այն վեճի համատեքստում, որը վերաբերել է դատարանի պետության տարածքում իրականացվող աշխատանքային պայմանագրին: Այնուամենայնիվ, առկա են բացառություններ այդ սկզբունքից, մասնավորապես՝ երբ «աշխատողը գործատու պետության քաղաքացի է այն ժամանակահատվածում, երբ սկսվել է քննությունը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ տվյալ անձի մշտական բնակության վայրը Դատարանի պետությունն է» (§§ 61-63): Ներկայացված գործով, ի տարբերություն նախորդ գործի, դիմումատուն եղել է գործատու

պետության (Բուրունդի) քաղաքացին, երբ հայց է ներկայացրել շվեյցարական դատարաններին, և մշտապես չի բնակվել Դատարանի պետությունում (Շվեյցարիա), որտեղ աշխատել է ՄԱԿ-ում՝ Բուրունդի Հանրապետության մշտական ներկայացուցչությունում: Աշխատանքից ապօրինի ազատելու մասին դիմումատուի հայցի կապակցությամբ Բուրունդի Հանրապետության դատական անձեռնմխելիությունը Շվեյցարիայի կողմից հաշվի առնելը համապատասխանել է պետության անձեռնմխելիության մասին միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ կանոններին (§ 66):

- ✓ Անձեռնմխելիությունը սահմանափակող մոտեցումը կարող է դրսևորվել նաև պետության և օտարերկրացի անհատների միջև տնտեսական գործարքների կատարմամբ (*Oleynikov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2013, §§ 61 և 66):
- Մյուս կողմից՝ Դատարանը 2001 թվականին նշել է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ միջազգային և համեմատական իրավունքում կա միտում սահմանափակելու պետության անձեռնմխելիությունը Դատարանի պետությունում դրսևորված գործողության կամ անգործության հետևանքով մարմնական վնասվածքներ հասցնելու առնչությամբ, այդուհանդերձ, այդ պրակտիկան ոչ մի դեպքում չի կրել համընդհանուր բնույթ:
- Ավելին, 2014 թվականին Դատարանը որոշել է, որ, չնայած հանրային միջազգային իրավունքը պաշտպանել է հատուկ կանոնը կամ բացառությունը, խոշտանգման դրսևորման գործով օտարերկրյա պետական ծառայողների դեմ ներկայացված քաղաքացիական հայցերի հետ կապված, պետության անձեռնմխելիության իրավունքը չէր կարող խախտվել՝ փոխարենը պետական ծառայողներին կամ գործակալներին դատապարտելով (*Jones-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2014, §§ 213-15՝ խոշտանգման մասին հայտարարությունների մասին դիմումատուի քաղաքացիական հայցի քննությունը մերժելու վերաբերյալ, որը տեղի է ունեցել պետության և դրա ծառայողների կողմից բարձրացված անձեռնմխելիության հարցի հիմքով):
- Պետության անձեռնմխելիությունը կատարումից ինքնին չի հակասում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին: Դատարանը 2005 թվականին նշել է, որ պետության անձեռնմխելիությունը կարգավորող բոլոր միջազգային իրավական փաստաթղթերում առաջ է քաշվում այն սկզբունքը, որ օտարերկրյա պետություններն ընդդատություն ունեցող պետության տարածքում օգտվում էին անձեռնմխելիությունից՝ բացառությամբ խիստ սահմանափակ որոշակի դեպքերի (*Manoilescu-ը և Dobrescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի և Ռուսաստանի* (որոշում), § 73): Որպես օրինակ, Դատարանը 2002 թվականին վճռել է, որ «չնայած Հունաստանի դատարանները Գերմանիայի կառավարությանը կարգադրել էին դիմումատուներին վնասների փոխհատուցում վճարել, սա Հունաստանի կառավարությանն անհրաժեշտաբար չէր պարտավորեցնում ապահովել, որ դիմումատուները կատարողական վարույթի միջոցով կարողանային իրենց պարտքը վերադարձնել Հունաստանում» (*Kalogeropoulou-ը և այլք ընդդեմ*

Հունաստանի ու Գերմանիայի (որոշում): Սույն որոշումները վավեր են՝ կապված տվյալ պահին միջազգային իրավունքի վիճակի հետ, եւ դրանցով չի բացառվում հետագա զարգացումներն այդ իրավունքում:

135. Խորհրդարանական անձեռնմխելիություն. պետությունները դեռևս վաղուց ձևավորված պրակտիկա ունեն սահմանելու տարբեր աստիճանի անձեռնմխելիություն խորհրդարանականների նկատմամբ, որը նպատակ է հետապնդում թույլ տալու ժողովրդի ներկայացուցիչներին ունենալ խոսքի ազատություն և թույլ չտալու, որպեսզի կուսակցական դժգոհություններն ազդեն խորհրդարանական գործառույթների վրա (*C.G.I.L. and Cofferati-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ2)*, 2010, § 44). Այսպիսով, խորհրդարանական անձեռնմխելիությունը կարող է համատեղելի լինել 6-րդ հոդվածի հետ, եթե.

- այն հետապնդում է օրինական նպատակներ. պաշտպանում է խորհրդարանում խոսքի ազատությունը և ապահովում է տարանջատումն օրենսդիր և դատական իշխանությունների միջև (*A.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2002, §§ 75-77 և 79),
- այն համաչափ է հետապնդվող նպատակներին (եթե անձն ունի հիմնավոր այլընտրանքային միջոցների դիմելու հնարավորություն, որով կարող է արդյունավետորեն պաշտպանել իր իրավունքները (§ 86), իսկ անձեռնմխելիությունը վերաբերում է միայն խորհրդարանական գործառույթների իրականացմանը (§ 84, *Zollmann-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, (որոշում), 2010): Խորհրդարանական գործունեության հետ ցանկացած հստակ կապի բացակայություն առաջ է բերում հետապնդվող նպատակների և կիրառված միջոցների միջև համաչափության հայեցակարգի նեղ մեկնաբանություն (*Cordova-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2)*, 2003, § 64, *Syngelidis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2010, § 44): Անձի՝ դատարան դիմելու իրավունքը չի կարող սահմանափակվել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ անհամատեղելի եղանակով, եթե վիճարկվող մեկնաբանություններն արվել են խորհրդարանի անդամի կողմից (*Cordova-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ1)*, 2003, § 63, *C.G.I.L.-ը և Cofferati-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2)*, 2010, §§ 46-50, տվյալ դեպքում, դեռ ավելին, տուժողներն իրենց իրավունքները պաշտպանելու համար որևէ հիմնավոր, այլընտրանքային միջոցներ չեն ունեցել):

136. Դատավորին վարույթից հեռացելը նույնպես չի հակասում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, եթե դա հետապնդում է օրինական նպատակ, մասնավորապես՝ արդարադատության արդյունավետ իրականացման հետ կապված (*Ernst-ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, 2003, § 50), ինչպես նաև ապահովում է համաչափության սկզբունքն այն իմաստով, որ դիմումատուներն ունենում են հիմնավոր այլընտրանքային միջոցներ արդյունավետորեն պաշտպանելու իրենց Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները (*Ernst-ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, 2003, § 53-55):

137. Քաղաքացիական ծառայողների անձեռնմխելիությունը. քաղաքացիական ծառայողների կողմից արված հայտարարությունները և հետևությունները վիճարկելուն ուղղված իրավական վարույթներ հարուցելու (որոնք վնասում են նրանց վարկանիշը) հնարավորությունների սահմանափակումները կարող են

հետապնդել օրինական նպատակ՝ հանրային շահի հետ կապված (*Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1994, § 70): Կիրառված միջոցների և այդ օրինական շահի միջև պետք է համաչափություն առկա լինի (§§ 75-82): *Jones-ն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (§§ 213-15) գործը վերաբերել է խոշտանգումների մասին հայտարարությունների գործով դիմումատուների քաղաքացիական հայցն առանց քննության թողնելու հետ, որը պայմանավորված է եղել պետության և դրա ծառայողների կողմից վերհանված անձեռնմխելիության հարցի հիմքով: Դատարանը բավարարված է եղել այն հանգամանքով, որ կոնկրետ այս գործով պետական ծառայողներին տրամադրված անձեռնմխելիությունն արտացոլել է հանրային միջազգային իրավունքի համընդհանուր ճանաչում ունեցող կանոնները՝ միաժամանակ նշելով, որ այս ոլորտում զարգացումները պետք է գտնվեն վերահսկողության տակ:

138. Պետության ղեկավարի անձեռնմխելիությունը. հաշվի առնելով պետության ղեկավարի կողմից իրականացվող գործառույթները՝ Դատարանը գտել է, որ տեղին է նրանց գործառույթային անձեռնմխելիություն տրամադրելը, որի նպատակն է պաշտպանել նրանց ազատությունը և ապահովել իշխանությունների տարանջատումը պետությունում: Նման անձեռնմխելիության չափանիշները պետք է կարգավորված լինեն: Մշտական և բացարձակ անձեռնմխելիությունը, որը երբեք չի կարող վերացվել, կարող է դատարան դիմելու իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման պատճառ դառնալ (*Urechean and Pavlicenco-ն ընդդեմ Մոլդովայի*, 2014, §§ 47-55):

139. Անձեռնմխելիության սահմանափակումներ. ժողովրդական հասարակությունում օրենքի գերակայության սկզբունքի կամ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված հիմնարար սկզբունքների հետ անհամատեղելի է, երբ պետությունն առանց Կոնվենցիայի իրավապահ մարմիններին զսպելու կամ վերահսկելու, դատարանների իրավասության շրջանակից հեռացնի մի շարք քաղաքացիական հայցեր կամ տրամադրի անձեռնմխելիություն քաղաքացիական պատասխանատվությունից որոշակի խմբի անձանց լայն շրջանակի (*McElhinney-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2001, §§ 23-26, *Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2011, § 50):

140. *Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2016 գործով վճիռը վերաբերել է ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի 1483 (2003) բանաձևին համապատասխան գույքի բռնագանձմանը: Վճիռը սահմանում է այնպիսի սկզբունքներ, որոնք վերաբերում են ներպետական մակարդակով ընդունված միջոցների նկատմամբ պատշաճ դատական վերահսկողության թույլատրելիությանը: Այն իր հերթին համապատասխանում է ՄԱԿ-ի սանկցիաների համակարգի ներքո ընդունված որոշումներին: Դատարանը տվյալ գործով որոշել է, որ 1483 (2003) բանաձևում չի եղել ոչինչ, որ հստակ կարգելեր ներպետական դատարաններին մարդու իրավունքների պաշտպանության լույսի ներքո վերանայելու ներպետական մակարդակով այդ Բանաձևին համապատասխան ձեռնարկված միջոցը: Եթե Բանաձևը չի պարունակում դատական վերահսկողության հնարավորության հստակ բացառում, ապա դա միշտ պետք է հասկանալ, որպես պետության բավարար իրավասություն՝ խուսափելու կամայականությունից, որպեսզի ապահովվի բավարար

հավասարակշռություն մրցակցող շահերի միջև: Անվտանգության խորհրդի Բանաձևի ցանկացած կիրառում, առանց դատական վերահսկողության, որն ապահովում է կամայականության բացակայություն, առաջ կրերի պետության պատասխանատվություն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ներքո:

Բ. Իրավունքից հրաժարվելը

1. Սկզբունքներ

141. Իրավունքից հրաժարվելը հնարավոր չէ, եթե անձը չի իմացել այդ իրավունքի կամ դրա հետ կապված վարույթի մասին (*Schmidt-ն ընդդեմ Լաստվայի*, 2017, § 96, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները):

142. Պայմանավորվող պետությունների ներպետական իրավական համակարգերում դատարանի կամ տրիբունալի կողմից իր հայցը քննելու իրավունքից անձի հրաժարվելը սովորաբար հանդիպում է քաղաքացիական գործերով, մասնավորապես՝ պայմանագրերում արբիտրաժային վերապահումների շրջանակում: Հրաժարվելը, որն անհերքելի առավելություններ ունի անձի համար, ինչպես նաև արդարադատության իրականացման տեսանկյունից, ըստ էության, չի հակասում Կոնվենցիային (*Deweer –ն-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1980, § 49, *Pastore-ն ընդդեմ Իտալիայի*, (որոշում), 1999): Այդ պատճառով 6-րդ հոդվածը չի բացառում արբիտրաժային տրիբունալների նախատեսումը որոշ վեճերի լուծման համար (*Transado - Transportes Fluviais Do Sado, S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), 2003): Գործով կողմերն ազատ են որոշելու, որ սովորական դատարանները չպետք է գործ ունենան որոշակի վեճերի հետ, որոնք կարող են ծագել՝ ըստ պայմանագրի: Ընդունելով արբիտրաժի տարբերակը՝ կողմերն ինքնակամ հրաժարվում են Կոնվենցիայով նախատեսված որոշակի իրավունքներից (*Eiffage S.A.-ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի* (որոշում), 2009, *Tabbane-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, (որոշում), 2016, § 27): Հնարավոր է օրինական սահմանափակվի արբիտրաժային տրիբունալից օգտվել անհատական ուղղակի հնարավորությունից (*Lithgow-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1986, § 197):

2. Պայմաններ

143. Անձինք կարող են հրաժարվել դատարան դիմելու իրենց իրավունքից՝ հօգուտ արբիտրաժի՝ պայմանով, որ այդպիսի հրաժարումը թույլատրելի է և կատարվել է ազատ ու միանշանակորեն (*Suda-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2010, §§ 48-49, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները, *Tabbane-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* (որոշում), 2016, §§ 26-27 և 30): Ժողովրդավարական հասարակությունում դատարան դիմելու իրավունքին չափազանց մեծ կարևորություն է տրվում՝ դրա օգուտը զուտ այն փաստի պատճառով դադարելու համար, որ անհատը դատական վարույթին

օժանդակ ընթացակարգի ընթացքում ձեռք բերված կարգավորման կողմ է (*Suda-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2010, § 48). Հրաժարումը պետք է իրականացվի դրա կարևորությանը համապատասխանող նվազագույն երաշխիքների պահպանմամբ (*Eiffage S.A. -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, (որոշում), 2009, *Tabbane-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, (որոշում), 2016, § 31):

144. Տարբերություններ գոյություն ունեն կամավոր և պարտադիր արբիտրաժների միջև: Ըստ էության՝ որևէ խնդիր չի բարձրացվել 6-րդ հոդվածի ներքո՝ կամավոր արբիտրաժի հետ կապված, քանի որ այն իրականացվել է ազատ կամարտահայտմամբ (այնուամենայնիվ, առևտրային արբիտրաժի կապակցությամբ տես՝ *Beg S.p.a.-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2021, §§ 135): Այնուամենայնիվ, պարտադիր արբիտրաժի դեպքում, այն է՝ երբ արբիտրաժը նախատեսված է օրենքով, կողմերը հնարավորություն չունեն իրենց վեճն արբիտրաժային տրիբունալի իրավասությունից բացառելու, որի արդյունքում պետք է ապահովվի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքները (*Tabbane-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, (որոշում), 2016, §§ 26-27, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները): Ներկայացված որոշման մեջ Դատարանը գտել է, որ հրաժարումը և համապատասխան օրենսդրական դրույթը օրինական են եղել, այն է՝ առաջարկել են Շվեյցարիան որպես արբիտրաժի վայր, և այն պետք է իրականացվի ճկուն և արագ ընթացակարգով՝ միևնույն ժամանակ հարգելով դիմումատուի պայմանագրային ազատությունը (§ 36):

145. Դատարանն ընդգծել է արբիտրաժի առավելությունները դատական քննության նկատմամբ առևտրային վեճեր լուծելիս: Պրոֆեսիոնալ ֆուտբոլիստի և չմշկորդի կողմից ներկայացված գործով Դատարանը կրկնել է այս ոլորտում կիրառելի սկզբունքները (*Mutu and Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, §§ 94-96) և հաստատել է, որ այս հետևությունը հավասարապես կիրառելի է եղել մասնագիտացված սպորտի ոլորտում: Երբ որոշվել է, թե արդյոք դիմումատուները հրաժարվել են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված բոլոր երաշխիքներից կամ դրանց մի մասից, թե ոչ, առանցքային հարց է եղել՝ արդյոք արբիտրաժային գործընթացը եղել է նրանց համար հարկադիր, թե ոչ (§ 103): Դատարանը նկատել է, որ երկրորդ դիմումատուն չի ունեցել այլ տարբերակ, քան դիմել Սպորտային արբիտրաժային դատարան (CAS), քանի որ Չմշկորդների միջազգային միությունը հստակ նշել է, որ բոլոր վեճերը պետք է ներկայացվեն CAS, ինչը չպահպանելը միջազգային մրցույթից դուրս մնալու ռիսկ է ստեղծում (§§ 113-115): Հակառակ դրան՝ Դատարանը գտել է, որ առաջին դիմումատուն պարտավոր չի եղել դիմել CAS-ի իրավասությանը, քանի որ համապատասխան միջազգային կանոնները նման դեպքերում ֆուտբոլիստներին ընտրության հնարավորություն ընձեռել են: Այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատել է, որ չի կարելի պնդել, թե առաջին դիմումատուն ոչ երկիմաստ ձևով համաձայնել է դիմել CAS-ին՝ զրկվելով անկախությունից և անկողմնակալությունից: Դատարանի դիտարկման կարևոր ասպեկտներից մեկն այն է, որ CAS-ում վարույթը սահմանող կանոններից օգտվելիս առաջին դիմումատուն փաստացի խնդրել է, որ արբիտրներից մեկը վարույթից հեռացվի: Համապատասխանաբար, թե՛ առաջին, և թե՛ երկրորդ դիմումատուների դեպքում արբիտրաժային վարույթը պետք է տրամադրի 6-րդ

հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքներ (§§ 121-123): Ֆուտբոլային վեճեր լուծելու բացառիկ և պարտադիր իրավասություն ունեցող արբիտրաժային հանձնաժողովի հետ կապված՝ տես նաև *Ali Riza-ն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 175-181 և *Ali Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2021, § 82):

Գ. Իրավաբանական օգնություն

1. Իրավաբանական օգնության տրամադրում

146. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի նախատեսում, թե պետությունը պետք է տրամադրի անվճար իրավաբանական օգնություն յուրաքանչյուր գործով՝ կապված «քաղաքացիական իրավունքների» հետ (*Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 26): Հստակ տարբերություն գոյություն ունի 6-րդ հոդվածի 3 (c) կետի, որը երաշխավորում է որոշակի պայմաններով քրեական գործերով անվճար իրավաբանական օգնության իրավունքը, և 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի միջև, որը հղում չի կատարում իրավաբանական օգնությանը (*Essaadi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 30):

147. Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայի նպատակն է երաշխավորել այն իրավունքները, որոնք գործնական են և արդյունավետ, մասնավորապես՝ դատարան դիմելու իրավունքը: Այսպիսով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը երբեմն կարող է կոչ անել պետությանը տրամադրելու իրավաբանի օգնություն, երբ նման օգնությունն անհրաժեշտ է դատարան դիմելու իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար (*Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 26):

148. Հարցը, թե արդյոք 6-րդ հոդվածը պահանջում առանձին հայցվորների է տրամադրել իրավաբանական ներկայացուցչություն, կախված է գործի հատուկ հանգամանքներից (*McVicar-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2002, § 48, *Steel-ը և Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, § 61): Կարևոր է համոզված լինել, որ բոլոր հանգամանքների լույսի ներքո իրավաբանական օգնության բացակայությունը հայցվորին կզրկի արդար դատաքննության հնարավորությունից (§ 51), օրինակ, կստեղծի նրա համար ավելի վատ պայմաններ՝ ի համեմատություն հակառակորդ կողմի (*Timofeyev-ը և Postupkin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, §§ 107 and 101):

149. Հարցը, թե արդյոք 6-րդ հոդվածը պահանջում է իրավաբանական օգնություն, ի թիվս այլ գործոնների՝ կապված կլինի հետևյալից.

- դիմումատուի համար առկա հանգամանքների կարևորությունից (*P., C.-ն և S.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2002, § 100, նույն տեղում, 2005, § 61), ներառյալ հարցը, թե արդյո՞ք Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքը ներպետական վարույթում քննության առարկա է, թե ոչ (օրինակ՝ Կոնվենցիայի 8-րդ կամ 10-րդ հոդվածները, կամ թիվ 4 արձանագրության 2-րդ հոդվածը. *Timofeyev-ը և Postupkin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, § 102),
- համապատասխան օրենքի կամ վարույթի բարդությունից (*Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 24), օրինակ՝ կողմերի դիտարկումների ներկայացման

առնչությամբ հատուկ կանոնների (*Gnahoré-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 40) կամ ապացույցներ ներկայացնելու առնչությամբ (*McVicar-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2002, § 54),

- դիմումատուի ունակությունից՝ արդյունավետորեն ներկայացնելու իրեն (*McVicar-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2002, §§ 48-62, *Steel-ը և Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, § 61), որը կարող է անդրադառնալ այն հարցին, թե արդյոք հակառակորդ կողմը ողջ քննության ընթացքում ստացել է աջակցություն, և արդյոք առերեսվել է այն բարդությունների հետ, որոնք առաջացել են դիմումատուի համար իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու ընթացքում (*Timofeyev-ը և Postupkin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, §§ 104-107),
- իրավաբանական ներկայացուցչություն ունենալու պարտադիր պահանջի առկայությամբ (*Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 26, *Gnahoré-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 41):

150. Այնուամենայնիվ, քննարկվող իրավունքը բացարձակ չէ (*Steel-ը և Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, §§ 59-60), ուստի կարող է թույլ տալ կիրառել որոշակի պայմաններ իրավաբանական օգնություն տրամադրելու հարցով, որը հիմնված կլինի, մասնավորապես, հետևյալ դիտարկումների վրա, ի հավելումը նախորդ կետով նախատեսվածների: Դրանք են՝

- հայցվորի ֆինանսական վիճակը (*Steel-ը և Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, § 62),
- վարույթում հաջողության հասնելու դիմումատուի հեռանկարները (նույն տեղում):

Այսպիսով, կարող է գոյություն ունենալ իրավական օգնության համակարգ, որը կրնա թե՛ որ գործերով այն կարող է տրամադրվել: Այնուամենայնիվ, օրենսդրի կողմից սահմանված համակարգը պետք է տրամադրի անձանց էական երաշխիքներ՝ կամայականություններից պաշտպանելու համար (*Gnahoré-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 41, *Essaadi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 36, *Del Sol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 26, *Bakan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2007, §§ 75-76՝ հղում կատարելով *Aerts-ն ընդդեմ Բելգիայի* գործով վճռին, 1998՝ կապված դատարան դիմելու իրավունքի բուն էության խախտման հետ): Այդ պատճառով կարևոր է պատշաճ կերպով ուշադրություն դարձնել պետությունում իրավաբանական համակարգի որակին (*Essaadi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 35), ինչպես նաև պարզելու, թե արդյո՞ք իշխանությունների կողմից ընտրված միջոցը համատեղելի է Կոնվենցիայի հետ, թե ոչ (*Santambrogio-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2004, § 52, *Bakan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2007, §§ 74-78, *Pedro Ramos-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2010, §§ 41-45):

151. Անչափ կարևոր է, որպեսզի դատարանը հիմնավորի իրավաբանական օգնություն մերժելը, ինչպես նաև պատշաճ կերպով լուծի իրավաբանական օգնություն տրամադրելու միջնորդությունները (*Tabor-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2006, §§ 45-46, *Saoud-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2007, §§ 133-36):

152. Դրա հետ մեկտեղ, օտարերկրյա իրավաբանական անձանց իրավաբանական օգնության տրամադրելը մերժելը չի հակասում 6-րդ հոդվածին (*Granos Organicos Nacionales S.A.-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2012, §§ 48-53):

2. Տրամադրված իրավաբանական օգնության արդյունավետությունը

153. Պետությունը հաշվետու չէ պաշտոնապես նշանակված իրավաբանի գործողությունների համար: Պետությունից իրավաբանի մասնագիտության անկախությունից է բխում այն (*Staroszczyk-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, § 133), որ պաշտպանության ուղղությունը պաշտպանի, և նրա պաշտպանյալի միջև որոշվելիք հարց է, անկախ նրանից, թե պաշտպանը նշանակվել է իրավաբանական օգնության համակարգի շրջանակում, թե ստանում է մասնավոր ֆինանսավորում: Պաշտպանական գիծը, եթե չկան հատուկ հանգամանքներ, չի կարող առաջ բերել պետության պատասխանատվությունը Կոնվենցիայի ներքո (*Tuziński-ն ընդդեմ Լեհաստանի* (որոշում), 1999):

154. Այնուամենայնիվ, կողմին ներկայացնելու համար իրավաբան նշանակելն ինքնին չի երաշխավորում արդյունավետ պաշտպանություն (*Siałkowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, §§ 110 և 116): Նշանակված իրավաբանին կարող են երկար ժամանակ թույլ չտալ իրականացնել իր գործառույթները կամ էլ նա կարող է խուսափել իր գործառույթներն իրականացնելուց: Իրավիճակին ծանոթ լինելու դեպքում ներպետական մարմինները պետք է փոխարինեն իրավաբանին, եթե նրանք դա չանեն, կողմը գործնականում կզրկվի արդյունավետ պաշտպանության հնարավորությունից՝ չնայած իրավաբանական օգնությունը նախատեսող դրույթի առկայությանը (*Bertuzzi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 30):

155. Պետության կարևորագույն պարտականությունն է անհրաժեշտ հավասարակշռություն ապահովել մի կողմից՝ արդարադատության արդյունավետ իրականացման, մյուս կողմից՝ իրավաբանական մասնագիտության անկախության միջև: Դատարանը հստակ նշել է, որ իրավաբանական օգնություն տրամադրող իրավաբանի գործողություններ կատարելուց հրաժարվելը պետք է բավարարի որոշակի պահանջների: Այդ պահանջները չեն պահպանվի, եթե իրավաբանական օգնության համակարգում բացթողումներն անձանց զրկեն դատարան դիմելու «գործնական և արդյունավետ» իրավունքից (*Staroszczyk-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, § 135, *Siałkowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, § 114՝ խախտում):

156. Ամփոփելով՝ պետք է նշել, որ պետությունը չի կարող պատասխանատու լինել նշանակված իրավաբանի յուրաքանչյուր գործողության/անգործության կամ բացթողումների համար, իսկ կողմը նույնպես ունի որոշակի պարտականություններ այս ոլորտում (*Bąkowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2010, §§ 45-54 և *Feilazoo-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2021, §§ 125-126 և 131):

VI. Ինստիտուցիոնալ պահանջներ

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ..., ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից .... դատաքննության իրավունք»:

157. Չնայած 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ինստիտուցիոնալ պահանջներից յուրաքանչյուրն ունի հատուկ նպատակ, ինչպես արդար դատաքննության տարբեր երաշխիքները, դրանց նպատակներն են ապահովել օրենքի գերակայության և իշխանությունների տարանջատման սկզբունքները: Դատական իշխանության հանդեպ հասարակության վստահությունն ապահովելու, ինչպես նաև այլ ուժերից դրա անկախությունը պաշտպանելու անհրաժեշտությունը պայմանավորում են այդ պահանջներից յուրաքանչյուրի առկայությունը (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 233):

Ա. «Տրիբունալի» հասկացություն

1. Ինքնավար հայեցակարգ¹¹

158. *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի* [ՄՊ], 2020 գործով վճռում ներկայացվել և հստակեցվել են նախադեպային պրակտիկայի սկզբունքները (մասնավորապես տես՝ §§ 219-222, տես նաև *Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 90-91 և 94), որը կարող է բաժանվել երեք միասնական սկզբունքների, ինչպես նշվում է ստորև (տես՝ համապատասխան համառոտագիրը *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 243-244 գործով):

159. Նախևառաջ՝ «Տրիբունալը» բուն իմաստով բնորոշվում է իր դատական գործառույթով (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի* [ՄՊ], 2020 §§ 219, համապատասխան սկզբունքի համար), որի միջոցով լուծում է հարցեր իր իրավասության շրջանակում օրենքի գերակայության սկզբունքի հիման վրա նախատեսված ձևով վարույթն իրականացնելու արդյունքում (*Cyprus-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2001, § 233, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, § 194՝ կապված սահմանադրական դատարանի հետ):

160. Որոշում կայացնելու իրավասությունը բնորոշ է «տրիբունալ» գաղափարին: Վարույթները պետք է նախատեսեն «Վեճը տրիբունալի կողմից լուծելը» 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջին համաձայն (*Bentham-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1985, § 40):

161. Ոչ պարտադիր, զուտ խորհրդատվական կարծիք հայտնելու իրավասությունը, այդ իսկ պատճառով բավարար չէ, նույնիսկ եթե այդ կարծիքներին հետևեն մեծաթիվ գործերով:

162. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակներով պարտադիր չէ, որ «տրիբունալը» լինի տվյալ երկրի ստանդարտ դատական համակարգում ընդգրկված ընդհանուր իրավասության դատարան: (*Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, § 284՝ կապված հատուկ ստեղծված մարմնի հետ, որը կոչված է վերագնահատել դատավորների և դատախազների՝ իրենց գործառույթներն իրականացնելու ունակությունը, *Ali Riza-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 194-195 և 202-204, և *Mutu-ը և Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, § 139՝ կապված արբիտրաժի հետ): Այն կարող է ստեղծվել հատուկ գործեր քննելու համար, որոնք կարող են պատշաճ լուծվել սովորական դատական համակարգից դուրս: Այս

¹¹ Տես նաև՝ «Օրենքով Սահմանված» բաժինը:

դեպքում կարևոր է, որ ապահովվի նյութական և դատավարական համապատասխանությունը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված երաշխիքներին (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, *Rolf Gustafson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1997, § 45): Այսպիսով, մարմինը, որը չի ապահովում 6-րդ հոդվածով նախատեսված դատավարական երաշխիքները, չի կարող համարվել օրենքի հիման վրա ստեղծված «դատարան» (*Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 99-105՝ դատավորների հարցերով կարգապահական վարույթների վերաբերյալ):

163. Այսպիսով, «տրիբունալը» իրենից կարող է ներկայացնել մարմին, որը կոչված է լուծելու սահմանափակ թվով հատուկ հարցեր, պայմանով, որ այն միշտ տրամադրում է անհրաժեշտ երաշխիքներ (*Lithgow-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1986, § 201՝ արբիտրաժային տրիբունալի համատեքստում): Ավելին, մարմինը, որն իրենից չի ներկայացնում տվյալ պետությունում գործող դատարաններից մեկը, այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով կարող է համապատասխանել «տրիբունալ» հայեցակարգին՝ դրա բուն իմաստով (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 36):

164. Փաստը, որ այն իրականացնում է բազմաթիվ գործառույթներ (վարչական, նորմատիվ, հաշտարար և կարգապահական), չի կարող ինքնին մարմնին խոչընդոտել համարվելու «տրիբունալ» (*H.-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1987, § 50):

165. Նորմատիվ որոշում կայացնելու իրավասությունը, որը ոչ դատական մարմնի կողմից չի կարող անձի վիճակը վատթարացվել, իր բուն էությամբ բնորոշ է «տրիբունալին» (*Van de Hurk-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1994, § 45): Օրենքի գերակայության հիմնարար ասպեկտներից մեկն իրավական որոշակիության սկզբունքն է, որը պահանջում է, երբ դատարանները վերջնական լուծեն խնդիրը, դրանց որոշումները կասկածի տակ չդրվեն (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 238, *Brumărescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 1999, § 61)¹²: Ավելին, միայն այն մարմինը, որն ունի լիարժեք իրավասություն, համապատասխանում է «տրիբունալ» գաղափարին՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (*Mutu and Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, § 139):

166. Երկրորդ, «տրիբունալը» պետք է նաև բավարարի այլ պահանջների, այն է՝ անկախության պահանջին, մասնավորապես՝ գործադիր մարմնից, անկողմնակալության, իր անդամների պաշտոնավարման ժամկետին առնչվող պահանջի, իր ընթացակարգով տրամադրվող երաշխիքների, որոնցից մի քանիսն առկա են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տեքստում (*Le Compte, Van Leuven-ը և De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 55, *Cyprus-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2001, § 233): Իսկապես, թե՛ անկախությունը, թե՛ անկողմնակալությունը «տրիբունալ» հայեցակարգի գլխավոր բաղադրիչներն են¹³, ինչպես նշված է *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, §§ 231): Կարճ ասած՝ դատական մարմինը, որը չի համապատասխանում անկախության պահանջներին, մասնավորապես՝ անկախությանը գործադիր մարմնից, ինչպես նաև չի

¹² Տես նաև՝ «Վճիռների կատարում» բաժինը:

¹³ Տես՝ «Անկախություն և անկողմնակալություն» բաժինը:

համապատասխանում անկողմնակալության պահանջին, չի կարող համարվել «տրիբունալ»՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (§ 232):

167. Վերջապես, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի* [ՄՊ], 2020 գործով վճռում ավելացված է, որ «տրիբունալ» հասկացության բուն իմաստով այն պետք է բաղկացած լինի հատուկ ընտրված դատավորներից, այն է՝ այդ դատավորները պետք է բավարարեն տեխնիկական կոմպետենտության և բարոյական հատկանիշների պահանջներին, որպեսզի իրականացնեն տվյալ պետությունում օրենքի գերակայության սկզբունքով պահանջող դատական գործառույթներ (§§ 220-221): Սովորական դատավորների նշանակման պատշաճ ընթացակարգը խիստ կարևոր է, որպեսզի նշված ասպեկտներով ամենաբարձր որակավորում ունեցող թեկնածուները նշանակվեն դատական պաշտոնների: Որքան բարձր է «տրիբունալի» դիրքը դատական հիերարխիայում, այնքան խիստ պետք է լինեն ընտրության կիրառելի չափանիշները: Ավելին, ոչ պրոֆեսիոնալ դատավորները կարող են ենթարկվել ընտրության տարբեր չափանիշների, մասնավորապես՝ երբ հարցը վերաբերում է անհրաժեշտ տեխնիկական գիտելիքներին: Նման արժանիքների վրա հիմնված ընտրությունը ոչ միայն ապահովում է դատական մարմնի՝ որպես «տրիբունալ», արդարադատություն իրականացնելու տեխնիկական ունակությունը, այլ նաև շատ կարևոր է այն իմաստով, որ ապահովում է հասարակության վստահությունը դատական իշխանության հանդեպ և ծառայում է որպես լրացուցիչ երաշխիք դատավորների անձնական անկախության համար (§ 222):

168. *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի*, [ՄՊ], 2020 գործով վճռում առանձնացվել է եռաստիճան ընթացակարգ, որն ուղեցույց է Դատարանի և ներպետական դատարանների համար, երբ վերջիններս պետք է գնահատեն, թե արդյոք հատուկ դատական ընտրական ընթացակարգում բացթողումները եղել են «այնքան կոպիտ, որ հանգեցրել են օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան դիմելու իրավունքի խախտման», թե ոչ, ինչպես նաև՝ արդյոք պետական մարմինների կողմից արդարացի և համաչափ է սահմանվել հավասարակշռությունը մրցակցող սկզբունքների միջև՝ ելնելով կոնկրետ գործի հանգամանքներից (§§ 243-252) (և ստորև՝ B բաժինը): *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021 գործով. այս մոտեցումը կիրառվել է Սահմանադրական դատարանի դատավորի ընտրության օրինականության հարցով (§§ 255):

169. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով «տրիբունալի» կարգավիճակ ունեցող մարմինների օրինակները ներառում են հետևյալը.

- անշարժ գույքի հետ կապված գործարքներ կատարող տարածքային մարմինը (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 36),
- քրեական գործերով հասցված վնասի հատուցման խորհուրդը (*Rolf Gustafson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1997, § 48),
- անտառային տնտեսությանն առնչվող հարցերով հանձնաժողովը (*Argyrou-ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 2009, § 27)
- սպորտի հարցերով արբիտրաժային դատարանը (*Mutu-ը և Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, § 149) և ֆուտբոլի հարցերով արբիտրաժային տրիբունալը (*Ali Rıza-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 202-204), իսկ տնտեսական ոլորտում, տես *Beg S.p.a.-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2021-

- մարմիններ, որոնք ստեղծված են վերագնահատելու երկրի դատավորների և դատախազների ունակությունն իրենց գործառույթներն իրականացնելիս (*Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, § 283, տես նաև՝ *Loquifer-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2021, § 55):

2. Իրավասության մակարդակը

170. Չնայած 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, պահանջվում է, որ այդպիսի դատարաններ ստեղծող պետությունն ապահովի, որ օրենքով պատասխանատվության ենթակա անձինք այդ դատարաններում օգտվեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված հիմնարար երաշխիքներից (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, [ՄՊ], 2018, § 80, *Platakou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2001, § 38):

-
- Գնահատումը կոնկրետ դեպքում [in concreto]. վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանների նկատմամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառման կարգը, այնուամենայնիվ, պետք է կախված լինի գործի վարույթի առանձնահատկություններից: Վճռաբեկ բողոքի ընդունելության պայմանները կարող են ավելի խիստ լինել, քան սովորական բողոքի դեպքում (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 82: *Levages Prestations Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1996, § 45):
  - Գնահատումն ամբողջությամբ [in globo]. պետք է հաշվի առնել ներպետական իրավակարգի շրջանակում իրականացվող վարույթի ամբողջականությունը (**նույն տեղում**): Հետևաբար, ավելի բարձր կամ բարձրագույն դատական աստիճանը որոշ հանգամանքներում կարող է փոխհատուցում տրամադրել՝ Կոնվենցիայի դրույթներից որևէ մեկի առաջնային խախտման համար (*De Haan-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1997, § 54: *Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 123):

171. Ճկունության և բավարարության պահանջները, որոնք լիովին համատեղելի են մարդու իրավունքների պաշտպանության հետ, կարող են արդարացնել վարչական կամ մասնագիտացված մարմինների նախնական միջամտությունը, հատկապես՝ դատական մարմինների գործունեությանը, որոնք չեն բավարարում 6-րդ հոդվածի պահանջներին (*Le Compte, Van Leuven-ը և De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 51): Կոնվենցիայի խախտում չի հայտնաբերվում այն դեպքում, եթե այդ մարմինների կողմից իրականացված վարույթները «ենթակա են համապատասխան վերահսկողության իրավասու դատական մարմնի կողմից» և պահպանում են 6-րդ հոդվածի երաշխիքները (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, § 65, *Zumtobel-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1993, §§ 29-32, *Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 40):

172. Նույն կերպ այն փաստը, որ դատական որոշում կայացնելու պարտականությունը դրված է մասնագիտացված կարգապահական մարմինների վրա, ինքին չի խախտում Կոնվենցիան: Այնուամենայնիվ, նման

հանգամանքներում Կոնվենցիան պահանջում է հետևյալ երկու համակարգերից մեկի առկայությունը. կամ կարգապահական մարմիններն իրենք են համապատասխանում Հոդվածի պահանջներին, կամ չեն համապատասխանում, բայց ենթակա են համապատասխան վերանայման «լիարժեք իրավասություն ունեցող դատական մարմնի կողմից» և ապահովում են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքները (*Albert and Le Compte-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1983, § 29: *Gautrin-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 57: *Fazia Ali-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2015, § 75):

173. Այս առիթով Դատարանը մշտապես կրկնել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով անհրաժեշտ է, որպեսզի վարչական մարմինների որոշումները, որոնք ինքնին չեն բավարարում այդ Հոդվածի պահանջներին, ենթարկվեն համապատասխան վերահսկողության «լիարժեք իրավասություն ունեցող դատական մարմնի կողմից» (*Ortenberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1994, § 31)¹⁴:

3. Վերահսկողություն լիարժեք իրավասություն ունեցող մարմնի կողմից

174. Միայն այն մարմինը, որը լիարժեք իրավասություն ունի, համապատասխանում է «տրիբունալ» գաղափարին՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (*Beaumont-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1994, § 38): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպեսզի դատարաններն իրականացնեն արդյունավետ դատական վերահսկողություն (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 70): «Լիարժեք իրավասության» գաղափարն անհրաժեշտաբար կախված չէ ներպետական օրենսդրությունում առկա իրավական բնորոշումից: Նախադեպային պրակտիկայի սկզբունքները, որոնք վերաբերում են դատական վերահսկողության բովանդակությանը, սահմանված են, մասնավորապես՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 176-186 գործով վճռում, որն ընդգծում է «դատավորի դեմ իրականացվող կարգապահական վարույթի հատուկ համատեքստը» (Պաշտոնից ազատելու հարցում այս սկզբունքների կիրառման առնչությամբ, տես՝ *Piskin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 131-136):

175. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով «տրիբունալը» պետք է ունենա «իրավասություն քննելու փաստի և իրավունքի բոլոր հարցերը, որոնք կապված են կոնկրետ գործի հետ» (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 176-177): Կոնկրետ մարմինը պետք է քննի «բավարար իրավասության» առկայությունը կամ իրականացնի «բավարար վերահսկողություն» տվյալ վարույթով (*Sigma Radio Television Ltd-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2011, § 152, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները): Այն սկզբունքը, որ դատարանը պետք է ունենա լիարժեք իրավասություն, պահանջում է, որպեսզի դատական գործառույթի որևէ տարրերից մեկը չբացակայի (*Chevrol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 63): Երբ դատարանները տեսականորեն լիարժեք իրավասություն ունեն լուծելու վեճը, ներկայացված գործով փաստի և իրավունքի հարցերի քննությունը մերժելն իրենց կողմից

¹⁴ Տե՛ս նաև՝ «Արդարություն» բաժինը:

հանգեցնում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման (*Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 137-151):

176. Երբ «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների հետ կապված» վեճեր լուծող վարչական մարմինը չի բավարարում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին, չի արձանագրվում Կոնվենցիայի խախտում, եթե համապատասխան վարույթները «ենթակա են համապատասխան վերահսկողության դատական մարմնի կողմից, որն ունի լիարժեք իրավասություն և ապահովում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքների իրականացումը»: Այն է, եթե վարչական մարմնի կողմից իրականացվող վարույթում հայտնաբերված որևէ կառուցվածքային կամ դատավարական բացթողում ուղղվում է լիարժեք իրավասություն ունեցող դատական մարմնի կողմից համապատասխան վերանայման արդյունքում (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 132: *Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, §§ 58-60):

177. Ըստ էության՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպեսզի դատարանը կամ տրիբունալն իրավասու լինեն քննելու փաստի և իրավունքի բոլոր հարցերը, որոնք կապված են տվյալ վեճի հետ (*Terra Woningen B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1996, § 52: *Sigma Radio Television Ltd-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2011, §§ 151-57): Դա հատկապես նշանակում է, որ Դատարանը պետք է իրավասու լինի կետ առ կետ քննելու հայցվորի կողմից ներկայացված հիմնավորումները, առանց մերժելու դրանցից որևէ մեկի քննությունը, և պետք է ներկայացնի հստակ հիմքեր այն մերժելու համար: Ինչ վերաբերում է փաստերին՝ Դատարանը պետք է կարողանա վերանայել այն փաստերը, որոնք առանցքային են հայցվորի գործում (*Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, §§ 44-45): Որոշ դեպքերում տվյալ Դատարանը չի ունենում լիարժեք իրավասություն ներպետական օրենսդրության իմաստով, սակայն կետ առ կետ քննում է դիմումատուների բողոքի հիմքերը, առանց մերժելու՝ ի պատասխան դրանց կամ մանրակրկիտ հետազոտելով փաստի կամ օրենքի հարցերով վարչական մարմինների կողմից արված հետևությունները: Նման դեպքերում գնահատականը պետք է վերաբերի վարչական մարմինների կողմից դրսևորված հայեցողության առիթով դատական վերահսկողության ինտենսիվությանը (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 183, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները):

178. Ավելին, դատական մարմինը չի կարող համարվել լիարժեք իրավասություն ունեցող, եթե այն իրավասու չէ գնահատել, թե արդոք սահմանված տույժը եղել է համարժեք համապատասխան զանցանքին (*Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 34, *Mérigaud-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2009, § 69):

179. Լիարժեք իրավասության սկզբունքը բնորոշվել է Դատարանի նախադեպային պրակտիկայում հանդիպող մի շարք գործերով, որը հաճախ մեկնաբանվել է ձկուն ձևով, մասնավորապես՝ վարչական իրավունքին առնչվող գործերով, որտեղ վերաքննիչ դատարանի իրավասությունը սահմանափակված է եղել վեճի առարկայի տեխնիկական բնույթով (*Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2016, § 130: *Chaudet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2009, § 37):

180. Անշուշտ, տարբեր անդամ պետությունների իրավական համակարգերում առկա են իրավունքի որոշ մասնագիտացված բնագավառներ (օրինակ՝ քաղաքային կամ գյուղական պլանավորման ոլորտը), որտեղ դատարանների իրավասությունը սահմանափակված է փաստերով, սակայն դրանք կարող են վերացնել վարչական մարմինների որոշումները, եթե դրանք հիմնված են եղել փաստերին հղում կատարելու վրա, ինչը եղել է սխալ և անարդյունավետ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը չի պահանջում այնպիսի մակարդակի իրավասությունը, որ հնարավոր լինի օգտագործել իր սեփական կարծիքը վարչական մարմնի որոշման փոխարեն (գյուղական պլանավորման առնչությամբ, տես՝ *Zumtobel-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1993, §§ 31-32, իսկ քաղաքի պլանավորման առնչությամբ, տես՝ *Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, §§ 44-47: Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, *Alatulkkila-ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2005, § 52: Խաղերի կարգավորում, *Kingsley-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2002, § 32: Նախադեպային պրակտիկայի ամփոփման առնչությամբ՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 178 և *Fazia Ali-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2015, §§ 75-78):

181. Վերը նշված իրավիճակներն առնչվում են օրենքի հատուկ ոլորտում (պլանավորում, սոցիալական անվտանգություն և այլն) վարչական իրավասության սովորական դրսևորմամբ կայացված որոշման նկատմամբ դատական վերահսկողությանը, որը Դատարանը տարբերել է *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 196 և 203 գործով վեճերից: Այդ գործով վճռում Դատարանը նշել է, որ վարչական որոշման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը պետք է համապատասխաներ վեճի առարկային (§ 196):

182. Իրավունքի հատուկ ոլորտներում, որոնք պահանջում են մասնագիտացված գիտելիքների առկայություն, վարչական մարմինների կողմից իրենց իրավասության սովորական դրսևորման համատեքստում (ի տարբերություն՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, § 195) նախադեպային պրակտիկան սահմանել է որոշակի չափանիշներ գնահատելու, թե արդյո՞ք վերահսկողությունն իրականացվել է Կոնվենցիայի իմաստով «լիարժեք իրավասություն» ունեցող մարմնի կողմից (*Sigma Radio Television Ltd-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2011, §§ 151-57): Այսպիսով, պարզելու համար, թե արդյո՞ք քննարկվող դատական մարմինն իրականացրել է բավարար վերահսկողություն, թե ոչ, պետք է դիտարկվի հետևյալ երեք չափանիշների կումբինացիան (տես նաև՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 179-181):

- Բողոքարկված որոշման առարկան.
  - ✓ եթե վարչական որոշումն առնչվել է փաստի վերաբերյալ սովորական հարցի, դատարանի կողմից վերահսկողությունը պետք է լինի ավելի ինտենսիվ, քան եթե այն վերաբերել է հատուկ ոլորտի հարցի, որը պահանջում է հատուկ տեխնիկական գիտելիքներ,
  - ✓ Եվրոպայում առկա համակարգը հաճախ սահմանափակում է դատարանների իրավասությունը փաստացի հանգամանքների առնչությամբ, չնայած որ չի խոչընդոտում նրանց կողմից տարբեր

հիմքերով որոշումը վերացնելուն: Այս հանգամանքը կասկածի տակ չի դրվում նախադեպային պրակտիկայի կողմից:

- Որոշումը կայացնելու ձևը. ինչպիսի դատավարական երաշխիքներ են գործել վարչական մարմնի առաջ.
  - ✓ Եթե բողոք բերող անձի նկատմամբ գործել են դատավարական երաշխիքներ, որոնք բավարարել են 6-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջներին նախորդ վարչական վարույթի ընթացքում, ապա դա կարող է արդարացնել դատական վերահսկողության առավել թեթև դրսևորումը (*Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, §§ 46-47: *Holdings-ը և Barnes PLC-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշում), 2002):
- Վեճի առարկան՝ ներառյալ բողոքի անհրաժեշտ և փաստացի հիմքերը (*Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 45):
  - ✓ Վճիռը պետք է անդրադառնա բողոք բերող անձանց բոլոր փաստարկներին կետ առ կետ՝ չմերժելով դրանցից որևէ մեկի քննությունը և ներկայացնի հստակ պատճառներ դրանք մերժելու համար: Ինչ վերաբերում է փաստերին՝ դատարանը պետք է կարողանա վերանայել բողոք բերող անձի գործում ամենակենտրոնականները: Այսպիսով, եթե բողոքը ներկայացնում է միայն դատավարական փաստարկներ, բողոք բերող անձը չի կարող քննադատել դատարանին փաստերի առիթով որոշում չկայացնելու համար (*Potocka-ը և այլք ընդդեմ Լեհաստանի*, 2001, § 57):

183. Օրինակ, եթե Դատարանը մերժում է որոշում կայացնել փաստի առիթով, որը վճռորոշ է տվյալ վեճը լուծելու համար, դա կարող է խախտել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Terra Woningen B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1996, §§ 53-55): Նույնը կարող է պատահել, եթե Դատարանը իրավասու չի լինում պարզելու վեճի առանցքային հարցերը (*Tsfayo-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2006, § 48): Նման դեպքերում հարցը, որը վճռորոշ է գործի արդյունքի համար, չի ենթարկվում անկախ դատական վերահսկողության (նմանատիպ վարույթների ամփոփման համար, տես *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 181-183):

184. Ամփոփելով՝ նշենք, որ այն վեճերով, որոնք ներգրավում են վարչական մարմիններ, երբ դատարանները հրաժարվում են լուծել հարցեր, որոնք առանցքային են վեճի լուծման համար այնպիսի հիմքերով, որ դրանք արդեն իսկ լուծված են և ունեն պարտադիր ուժ դատարանների համար, առկա է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (*Tinnelly & Sons Ltd-ը և այլք and McElduff-ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1998 և §§ 76-79՝ աշխատանքի ընդունվելու իրավունքի վերաբերյալ, *Aleksandar Sabev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2018, §§ 55-58՝ աշխատանքից ազատելու վերաբերյալ):

185. Բողոքի հիմքը բավարար լինելու դեպքում վերանայող Դատարանը պետք է իրավասու լինի վերացնել վիճարկվող որոշումը և/կամ ինքնուրույն որոշում կայացնել կամ գործն ուղարկել նույն կամ այլ մարմնի՝ կայացնելու նոր որոշում (*Kingsley-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], 2002, §§ 32 և 34: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 184): Բոլոր դեպքերում

ներպետական դատարանները պետք է իրականացնեն դիմումատուի փաստարկների խորը և մանրակրկիտ քննություն ու ներկայացնեն պատճառաբանություն բողոքը մերժելու համար (*Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 146-151):

186. Եթե փաստերն արդեն իսկ հաստատվել են վարչական մարմնի կողմից արտադատարանական վարույթի միջոցով, որը բավարարում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված պահանջներին, եթե չկա վեճ փաստերի կամ վարչական մարմնի կողմից արված հետևությունների առիթով, դատարանը կետ առ կետ քննել է բողոքի մյուս հիմքերը, վերաքննիչ դատարանի քննության ծավալը կհամարվի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխանող (*Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, §§ 44-47):

187. Կրկին հղում կատարելով դատական վերահսկողության ծավալին՝ Դատարանն ավելացրել է, որ ներպետական դատարանները պետք է «պատշաճ կերպով ներկայացնեն այն հիմքերը, որոնց վրա հիմնված են իրենց որոշումները» (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 185): Չպահանջելով բողոք բերող անձի կողմից ներկայացված յուրաքանչյուր փաստարկի համար մանրամասն պատասխան՝ այս պարտականությունը, այնուամենայնիվ, ենթադրում է, որ դատական քննության կողմը կարող է ակնկալել հատուկ և արագ պատասխան այն հարցադրումներին, որոնք վճռորոշ են տվյալ քննության արդյունքի համար (*նույն տեղում*):

188. Վերը նշված չափանիշը և սկզբունքները, ինչպես կրկնվում են *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, §§ 173-186) գործով վճռում, Մեծ պալատի կողմից ադապտացվել են դատավորների դեմ կարգապահական սանկցիաների հատուկ համատեքստին՝ նշելով, որ իրականացվող դատական վերահսկողությունը պետք է լինի պատշաճ և համապատասխանի քննվող վեճին: Այն ընդգծել է նման սանկցիաների և դատական իշխանության դերի կարևորությունը ժողովրդական պետությունում և հաշվի է առել այս առիթով դրանց պատժիչ ասպեկտը: Կարգապահական տույժ նախատեսող որոշումների վերանայումը տարբերվում է վարչական որոշումների վերանայումից, որը չի ներառում պատժիչ տարր (§ 196): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջին բավարարող համապատասխան չափանիշը վերաբերում է թե՛ առաջին աստիճանում իրականացվող կարգապահական վարույթին, թե՛ վերաքննիչ վարույթին: Նախևառաջ՝ դա նշանակում է, որ վարչական մարմնի կողմից իրականացվող քննությունը չպետք է ապահովի միայն դատավարական երաշխիքներ (§ 197), այլ նաև փաստերը պատշաճ կերպով հաստատելու միջոցներ, երբ դիմումատուի նկատմամբ նշանակվել է խիստ տույժ (հետագա մանրամասների համար տես՝ վճռի կետ 198): Հաջորդը՝ վերաքննիչ վարույթի առնչությամբ Մեծ պալատը դիտարկել է հետևյալ կետերը (վճռի կետ 199):

- վերաքննիչ վարույթի ներկայացված հարցերը (տվյալ կոնկրետ գործով՝ մասնագիտական պարտականությունները խախտելու մասին հետևությունը, որը դիմումատուն վիճարկել է ինչպես փաստի, այնպես էլ նշանակված տույժի առիթով, տես՝ §§ 201-03): Պետք է նշել, որ վարչական վարույթի հատուկ համատեքստում փաստի հարցերը նույնքան կարևոր են, որքան՝ իրավունքի հարցերը վեճի լուծման համար: Փաստերի

հաստատումը հատկապես կարևոր է այն վարույթներով, որոնք նախատեսում են տույժեր, մասնավորապես՝ տույժեր դատավորների նկատմամբ, քանի որ վերջինիս նկատմամբ պետք է դրսևորվի հարգանք, որն անհրաժեշտ է նրա պարտականությունների պատշաճ կատարման համար, որպեսզի ապահովվի հասարակության վստահությունը դատական իշխանության գործառնական բնույթի և անկախության նկատմամբ (§ 203):

- վերաքննության միջոցը, վերանայող մարմնի որոշում կայացնելու իրավասությունը և դրա կողմից կայացված որոշման պատճառաբանությունը (§§ 204-213): Պետք է նշել, որ կարգապահական վարույթի համատեքստում դոնբաց նիստերը պետք է լինեն բացառիկ միջոց և պետք է պատշաճ արդարացում ունենան Կոնվենցիայի մարմնի նախադեպային պրակտիկայում (§ 210):

189. Դատական մարմինների օրինակներ, որոնք չեն համարվում «լիարժեք իրավասություն» ունեցող.

- վարչական դատարանը, որն իրավասու է միայն պարզել, թե արդյո՞ք վարչական մարմինների իրավասությունը դրսևորվել է օրենքի առարկային և նպատակին համապատասխան (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 70),
- այն Դատարանը, որը քննում է բողոքը մասնագիտական միավորումների կարգապահական բաժինների որոշումներում իրավունքի հարցերը՝ չունենալով լիազորություն գնահատելու տույժի համաչափությունը զանցանքին (*Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 34՝ բժշկական ասոցիացիայի համատեքստում, *Mérigaud-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2009, § 69՝ քարտեզագրողների ասոցիացիայի համատեքստում),
- Սահմանադրական դատարանը, որը կարող է առնչվել գործին միմիայն Սահմանադրությանը համապատասխանելու տեսանկյունից՝ այդպիսով զերծ մնալով բոլոր համապատասխան փաստերը քննելուց (*Zumtobel-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1993, §§ 29-30),
- Պետական խորհուրդը (*Conseil d'État*), որն իր նախադեպային պրակտիկային համապատասխան պարտավորվել է պայմանագրերի կիրառելիության հարցերը լուծելիս հետևել նախարարի կարծիքին (որն արտաքին մարմին է և նույնպես ներկայացնում է գործադիր իշխանություն)՝ թույլ չտալով, որ կողմերը քննադատեն կամ քննարկեն այդ որոշումը: Նախարարի ներգրավումը, որը եղել է վճռորոշ քննության ելքի համար, հասանելի չի եղել դիմումատուին վիճարկելու համար, որը, ավելին, որևէ հնարավորություն չի ունեցել, որպեսզի իր պատասխանը քննվի նախարարի կողմից (*Chevrol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, §§ 81-82),
- գերագույն դատարանը դատավորի դեմ կարգապահական վարույթի հատուկ համատեքստում (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 214):

190. Դրան հակառակ, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները բավարարվել են հետևյալ գործերով.

- *Fazia Ali-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2015 գործով, որը վերաբերել է սոցիալական ապահովագրության ոլորտում կայացվող վարչական

որոշումների նկատմամբ սահմանափակ դատական վերահսկողությանը՝ կապված բնակարան չունեցող ընտանիքներին բնակարանով ապահովելու հետ: Գործի առարկան տնագուրկ անձանց տնով ապահովելն էր, այն ներառում էր մի շարք փոքր գործեր և նպատակ էր հետապնդում հնարավորինս արդյունավետ օգնել կարիքավոր անձանց տնտեսական եղանակով: Դատարանի կարծիքով՝ եթե վարչական մակարդակով տեղի է ունենում փաստերի պատշաճ քննություն, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի կարող ընկալվել որպես պահանջ, որպեսզի ներպետական դատարանները պարտադիր կերպով կրկին քննեն գործը՝ կրկին հարցաքննելով վկաներին:

- *Chaudet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2009 գործով Պետական խորհուրդը քննել է դատական վերահսկողության պահանջը՝ որպես առաջին և վերջին ատյանի դատարան: Այս գործով Գերագույն խորհուրդը «լիարժեք իրավասություն», չի ունեցել, որը թույլ կտար, որպեսզի դրա որոշումը փոխարիներ քաղաքացիական ավիացիայի բժշկական խորհրդի որոշմանը: Այնուամենայնիվ, գործի նյութերից պարզ է դարձել, որ այն անդրադարձել է դիմումատուի կողմից ներկայացված բոլոր նյութերին փաստացի և իրավական հիմքերով և գնահատել է բժշկական փաստաթղթերում առկա բոլոր ապացույցները՝ հաշվի առնելով կողմերի քննարկած բոլոր բժշկական հաշվետվությունների առնչությամբ արված եզրակացությունները: Ուստի Դատարանը որոշել է, որ դիմումատուի գործը քննվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան (§§ 37-38):
- *Zumtobel-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1993 գործով Դատարանը որոշել է, որ Ավստրալիայի վարչական դատարանը պահպանել է 6-րդ հոդվածի պահանջներն այն գործերով, որոնք բացառապես վարչական մարմինների իրավասության ներքո չեն եղել, և որ այն քննել է ներկայացված փաստերն ըստ էության, կետ առ կետ, առանց մերժելու տարբեր փաստերը գնահատելը՝ իրավասության հիմքով (§§ 31-32, տես նաև *Ortenberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1994, §§ 33-34, *Fischer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1995, § 34):
- *McMichael-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995 գործով Շերիֆի դատարանի որոշումը, որով թույլ է տրվել որդեգրել երեխայի, բողոքարկվել է Մեսիոն Դատարան: Վերջինս նման գործ քննելու լիարժեք իրավասություն է ունեցել, սովորաբար հիմնվել է Շերիֆի կողմից փաստի առթիվ արված եզրակացությունների վրա, սակայն պարտավոր չի եղել հետևել դրանց: Հարկ եղած ժամանակ այն կարող էր ինքնուրույն ցուցմունք ստանալ կամ վերադարձնել գործը Շերիֆին՝ ցուցում տալով, թե ինչ է պետք անել (§ 66): Ավելին, Շերիֆի Դատարանը նույնպես ունեցել է երեխաների գործերով որոշումների դեմ բողոքներ քննելու իրավասություն՝ իրավունք ունենալով քննել թե՛ փաստերը, թե՛ վիճարկվող ընթացակարգային խախտումները (§ 82):
- *Potocka-ը և այլք ընդդեմ Լեհաստանի*, 2001 գործով Գերագույն վարչական դատարանի իրավասությունը վարչական դատավարության մասին օրենքով սահմանափակված է եղել վարչական որոշումների օրինականության գնահատմամբ: Այնուամենայնիվ, Դատարանն իրավունք

Է ունեցել նաև որոշումը ամբողջովին կամ մասնակի վերացնելու, եթե ապացուցվեր, որ խախտվել են անկողմնակալության դատավարական պահանջներն այն վարույթներով, որոնք հանգեցրել են այդ որոշման կայացմանը: Գերագույն վարչական դատարանի պատճառաբանությունը ցույց է տվել, որ փաստացի այն քննել է գործի նպատակահարմարության ասպեկտը: Չնայած դատարանը իր քննությունը կարող էր սահմանափակել միայն հետևությանը, որ վիճարկվող որոշումները կայացվել են դիմումատուների բողոքներում դատավարական և նյութական խախտումների լույսի ներքո, այդուհանդերձ, որոշում է կայացրել ներկայացված բոլոր ապացույցները, ըստ էության, կետ առ կետ քննելու արդյունքում, առանց մերժելու տարբեր փաստերը գնահատելը իրավասության հիմքով: Այն կայացրել է պատճառաբանված վճիռ, իսկ դիմումատուի կողմից ներկայացված գործի լուծման համար կարևոր նշանակություն ունեցող փաստարկները քննվել են պատշաճ կերպով: Հետևաբար, Գերագույն վարչական դատարանի կողմից բողոքի քննությունը լիովին համապատասխանել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին (§§ 56-59):

4. Վճիռների կատարում

ա. Վերջնական և պարտադիր դատական որոշման պատշաճ կատարման իրավունք

191. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պաշտպանում է վերջնական, պարտադիր դատական որոշումների կատարումը (որը տարբերվում է այն որոշումների կատարումից, որոնք կարող են բողոքարկվել վերադաս դատարան) (*Ouzounis-ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 2002, § 21):

192. Ցանկացած դատարանի կողմից կայացված նման որոշումների կատարման իրավունքը «դատարան դիմելու իրավունքի» բաղկացուցիչ մասն է (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 196: *Hornsby-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 40): Հակառակ դեպքում, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կլիներ իմաստագուրկ (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2002, §§ 34 և 37): Պարտադիր վճռի կատարման չհիմնավորված ձգձգումը, այդ պատճառով կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի խախտման (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 66):

193. «Դատարան դիմելու իրավունքը» պաշտպանում է նաև միջանկյալ միջոցների կիրառումը, որոնք ձեռնարկվում են մինչև վերջնական վճռի կայացումը (*Sharxhi-ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, 2018, § 92): Այսպիսով, ներպետական դատարանների կողմից կայացված միջանկյալ որոշումների անտեսմամբ բնակելի շենքը քանդելը հանգեցնում է 6-րդ հոդվածի խախտման (§§ 94-97):

194. Դատական որոշումների կատարման իրավունքը հատկապես կարևոր է վարչական վարույթների համատեքստում (*Sharxhi-ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, 2018, § 92): Պետության բարձրագույն վարչական դատարանին բողոք ներկայացնելով՝ բողոք բերող անձը հետապնդում է ոչ միայն վիճարկվող որոշման վերացման, այլ նաև, նախևառաջ, դրա հետևանքների վերացումն նպատակ

(շրջակա միջավայրի հետ կապված գործերով, տես՝ *Bursa Barosu Başkanlığı-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2018, § 144):

195. Բողոք բերող անձի արդյունավետ պաշտպանությունը, ինչպես նաև օրինականության վերականգնումը, ըստ այդմ, ենթադրում է վարչական մարմինների պարտականությունը հետևելու վճռին (*Hornsby-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 41, *Kyrtatos-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2003, §§ 31-32, իսկ սահմանադրական դատարանի վճռի առնչությամբ, տես՝ *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 282-283):

196. Այսպիսով, չնայած վճռի կատարման որոշ ձգձգումներ կարող են արդարացված լինել հատուկ հանգամանքներով, սակայն ձգձգումները չպետք է լինեն այնպիսին, որ զրկեն բողոք բերող անձին վճռի կատարման իրավունքից (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2002, §§ 35-37):

197. Համաձայն այդ մեկնաբանման՝ դատավճռի կատարումը պետք է լինի նաև լիարժեք, սպառիչ, այլ ոչ միայն անկողմնակալ (*Sabin Popescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2004, §§ 68-76: *Matheus-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2005, § 58), և չի կարող կանխվել, չեղարկվել, անվավեր ճանաչվել կամ անտեղի հետաձգվել (*Immobiliare Saffi-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 1999, § 74):

198. Վերադաս դատարանի կողմից տրված ցուցումներին հետևելուց մարմնի հրաժարվելը, այն է՝ միևնույն վարույթների համատեքստում մի շարք վճիռներին պոտենցիալ չհետևելը՝ անընդհատ մերժելով կայացված որոշումները, նույնպես հակասում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին (*Turczanik-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2005, §§ 49-51: *Miracle Europe Kft-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2016, § 65):

199. Պարտադիր վճռի կատարման անհիմն երկար ձգձգումը կարող է խախտել Կոնվենցիան: Նման խախտման անհիմն լինելը պարզվում է՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, կատարման վարույթի բարդությունը, դիմումատուի սեփական վարքագիծը, իրավասու մարմինների վարքագիծը, ինչպես նաև սահմանված փոխհատուցման չափն ու բնույթը (*Raylyan-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2007, § 31):

200. Օրինակ, Դատարանը որոշել է, որ վերջնական, պարտադիր դատական որոշումը կատարելու համար անհրաժեշտ միջոցների կատարումից ավելի, քան հինգ տարի խուսափելով՝ ներպետական մարմիններն ապարդյուն են դարձրել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Hornsby-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 45):

201. Մեկ այլ գործով, ընդհանուր առմամբ ինն ամիս շարունակ իշխանությունների կողմից վճիռը չկատարելը չի համարվել անհիմն՝ հանգամանքների բերումով (*Moroko-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2008, §§ 43-45):

202. Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով դատարան դիմելու իրավունքը խախտվել է, քանի որ իշխանությունները մոտ չորս տարի հրաժարվել են օգտվել ոստիկանության աջակցությունից վարձակալին վտարելու մասին որոշումը իրագործելու համար (*Lunari-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2001, §§ 38-42), իսկ վեց տարուց ավելի տևած կատարման հետաձգմամբ միջամտել են օրենսդրությունը՝ կասկածի տակ դնելով վարձակալին վտարելու մասին դատարանի որոշումը, որն արդյունքում դարձել է իմաստագուրկ (*Immobiliare Saffi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, [ՄՊ], 1999, §§ 70 և 74):

203. Պետական մարմնի կողմից դատական ծախսերի հատուցումը մեկ տարուց պակաս ժամկետով ձգձգելը, ըստ էության, չի հակասում Կոնվենցիային,

մինչդեռ ավելի երկարատև ձգձգումը, ամենայն հավանականությամբ, անհիմն է: Այս կանխավարկածը կարող է հերքվել հանգամանքների հետ կապված՝ որոշ չափանիշների հիմքով (*Gerasimov-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2014, §§ 167-174, իսկ վարձատրության ոլորտին առնչվող գործով մեկ տարի և տասն ամիս ձգձգվող լիկվիդացիայի (լուծարման) համալիր ընթացակարգերի առնչությամբ՝ *Kuzhelev-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2019, §§ 110 և 137, կամ մոտ տասներեք ամսվա տևողություն, 2021, §§ 81-84, տես նաև՝ *Cocchiarella-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2006, § 89: Չափազանց երկար տևած վարույթների հետևանքները վերացնելու համար ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված փոխհատուցման միջոցների առնչությամբ վճարումներ կատարելու համար սահմանված ժամկետները սովորաբար չպետք է գերազանցեն վեց ամիսը՝ սկսած այն օրվանից, երբ ուժի մեջ է մտնում փոխհատուցում սահմանող որոշումը):

204. Չնայած Դատարանը հաշվի է առնում ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետները, կատարողական վարույթների հետ կապված, դրանք չպահպանելն ինքնաբերաբար կերպով չի հանգեցնում Կոնվենցիայի խախտման: Որոշ ձգձգումներ կարող են արդարացված լինել՝ ելնելով հատուկ հանգամանքներից, սակայն ցանկացած դեպքում դրանք չպետք է լինեն այնպիսին, որ խախտեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պաշտպանվող իրավունքի բուն էությունը: *Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009 գործով՝ Դատարանը որոշել է, որ վեց ամիս վճիռը չկատարելն ինքնին չի եղել անհիմն (§ 85), և *Moroko-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2008 գործով՝ Դատարանը որոշել է, որ վճիռը պետական մարմինների կողմից, ընդհանուր առմամբ, ինն ամիս չկատարելն ինքնին չի եղել անհիմն Կոնվենցիայի լույսի ներքո (§ 43): Պետք է նկատել, այնուամենայնիվ, որ այս եզրակացությունները չեն վերացնում անհրաժեշտությունը գնահատելու վարույթներն իրենց ամբողջության մեջ վերը նշված չափանիշի և այլ համապատասխան հանգամանքների լույսի ներքո (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 67):

205. Մասնավորապես, *Gerasimov-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2014, §§ 168-74 գործով Դատարանը նշել է, որ եթե կատարման ենթակա վճիռը պահանջում է, որ պետական մարմինները կատարեն դիմումատուի համար կարևոր հատուկ քայլեր (օրինակ, ելնելով այն հանգամանքից, որ դիմումատուի առօրյա կյանքի պայմանները կարող են տուժել), վեց ամսից ավելի կատարման ձգձգումը կհակասի Կոնվենցիայով նախատեսված հատուկ ուշադրության պահանջին (§ 170): Բնակության վայր տրամադրելու գործերի առնչությամբ Դատարանը տեղին է համարել ձգձգումը երկու տարուց պակաս ժամկետով, եթե չկա հատուկ ուշադրության կարիք (§ 171):

206. Անձը, որը վճիռ է ստացել ընդդեմ պետության, քննության ավարտին պարտավոր չէ դիմել առանձին հարկադիր կատարման վարույթի (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 68, *Sharxhi-ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, 2018, § 93): Պետության դեմ վճռի կատարման պարտականությունը կրում են պետական մարմինները (*Yavorivskaya-ը-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2005, § 25)՝ սկսած այն օրվանից, երբ վճիռը դարձել է պարտադիր և կատարման ենթակա (*Burdov-ը-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 69): Հետևաբար, հարկադիր կատարման վարույթից հետո դիմումատուին վճարվելիք գումարների ուշ

վճարումը չի կարող արդարացնել պետական մարմինների կողմից վճռին երկարատև չհետևելը, և չի կարող համարվել պատշաճ փոխհատուցում (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)*, [ՄՊ], 2006, § 198):

207. Հաջողության հասած հայցվորից կարող է պահանջվել ձեռնարկել որոշ դատավարական քայլեր՝ վճռի կատարումն արագացնելու ուղղությամբ: Պարտատիրոջ համագործակցության պահանջը, այնուամենայնիվ, չպետք է գերազանցի անհրաժեշտ սահմանը, ինչպես նաև այն չի ազատում իշխանություններին իրենց պարտականություններից (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 69):

208. Դատարանը նշել է նաև, որ իշխանությունների մոտեցումն առ այն, որ դիմումատուն ինքն է պարտավորություն կրում իր օգտին կայացված որոշման մասով կատարողական վարույթ հարուցելու հարցում, անկախ իր ֆինանսական դրությունից, հանգեցրել է չափազանց մեծ բեռի զոյացման և սահմանափակել է նրա դատարան դիմելու իրավունքը՝ դրա բուն էությունը խախտող աստիճանի (*Apostol-ն ընդդեմ Վրաստանի*, 2006, § 65):

209. Կողմը չի կարող զրկվել վնասի փոխհատուցման (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2002, § 35) կամ բնակարանային (*Teteriny-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2005, §§ 41-42) հայցով իր օգտին կայացված վերջնական որոշման պատշաճ ժամկետում կատարման հնարավորությունից՝ անկախ հարկադիր կատարման ներպետական համակարգի կամ պետության բյուջետային համակարգի բարդությունից: Պետական մարմինները չեն կարող արդարացնել վճռով սահմանված պարտքը չմարելը ֆոնդերի կամ այլ ֆինանսական աղբյուրների պակասով (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 199: *Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2002, § 35, *Amat-G Ltd-ը և Mebaghishvili –ն-ն ընդդեմ Վրաստանի*, 2005, § 47): Նրանք չեն կարող նաև արդարացնել բնակարանային հարցերով վճիռը չկատարելն այլընտրանքային բնակտարածքների պակասով (*Prodan-ն ընդդեմ Մոլդովայի*, 2004, § 53: *Tchokontio Happi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2015, § 50: *Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, § 70):

210. Իշխանությունների կողմից դրամական փոխհատուցման մասին վճիռը կատարելու համար համապատասխան ժամկետը պետք է հաշվարկվի, սկսած այն օրվանից, երբ այդ վճիռը մտնում է օրինական ուժի մեջ և դառնում պարտադիր մինչև այն օրը, երբ տեղի է ունենում համապատասխան վճարումը: Դատական փոխհատուցման վճարման ձգձգումը երկու տարի և մեկ ամիս անհամատեղելի է Կոնվենցիայի պահանջների հետ, եթե չկան նման ձգձգումն արդարացնող հանգամանքներ (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, §§ 73-76 և 83):

211. Ավելին, այն փաստարկը, թե տեղական իշխանություններն ինքնավար են ներպետական օրենսդրության ներքո, անհիմն է Կոնվենցիայի ներքո պետության միջազգային պարտականությունների սկզբունքի ներքո (*Société de gestion du port de Campoloro and Société fermière de Campoloro-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 62):

212. Անշուշտ, բացառիկ հանգամանքներում *restitutio in integrum* Դատարանի վճռի կատարումը, որով վարչական ակտերը ճանաչվել են անօրինական և առ ոչինչ, որպես այդպիսին, օբյեկտիվորեն կարող է անհնարին լինել անհաղթահարելի փաստացի կամ իրավական բարդությունների պատճառով: Այնուամենայնիվ, նման իրավիճակներում, դատարան դիմելու իրավունքին

համապատասխան, անդամ պետությունը պետք է ինքնուրույն գտնի այլ լուծումներ, որոնք կարող են վերացնել իր անօրինական ակտերի բացասական հետևանքները՝ օրինակ տրամադրելով փոխհատուցում (*Cingilli Holding A.S.-ը և Cingillioğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2015, § 41, իսկ անձանց միջև վեճի լուծման համատեքստում՝ *Nikoloudakis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, § 50):

213. Պետք է տարբերել պետական մարմինների պարտքը (*Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2)*, 2009, §§ 68-69, 72) անհատի պարտքից, քանի որ Կոնվենցիայի ներքո պետության պարտականությունը տարբերվում է՝ համաձայն պարտապանի կարգավիճակի:

214. Անձը, ում օգտին կայացվել է վճիռ ընդդեմ պետական մարմնի, սովորաբար չպետք է դիմի առանձին կատարողական վարույթի: Դատարանը որոշել է, որ տեղին չէ պահանջել, որ անձը, որի օգտին կայացվել է վճիռ պետության դեմ, փոխհատուցում ստանալու նպատակով դիմի հետագա իրավական վարույթների (*Metaxas-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2004, § 19: *Kukalo-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2005, § 49): Անձի համար բավարար է լոկ պատշաճ կերպով տեղյակ պահել պետական մարմնին (*Akashiev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2008, § 21) կամ ձեռնարկել ձևական բնույթի որոշակի դատավարական քայլեր (*Kosmidis-ը և Kosmidou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2007, § 24):

215. Երբ պարտապանն անհատ է, պետությունը չի կարող պարտականություն կրել պարտադիր պարտքի չվճարման համար «մասնավոր» պարտապանի անվճարունակության պատճառով (*Sanglier-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 39: *Ciprová-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* (որոշում), 2005: *Cubanit-ն ընդդեմ Ռումինիայի* (որոշում), 2007): Այնուամենայնիվ, պետությունն ունի պոզիտիվ պարտականություն՝ կազմակերպելու անհատների միջև վեճերի լուծման հարցով վերջնական որոշումների կատարման այնպիսի համակարգ, որն արդյունավետ կլինի թե՛ օրենքի, թե՛ պրակտիկայի համատեքստում (*Fuklev-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2005, § 84: *Fomenko-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, (որոշում), 2019, §§ 171-181): Այդ պատճառով պետության պարտավորությունը կարող է ի հայտ գալ, եթե հարկադիր կատարման վարույթում պետական մարմինները չդրսևորեն անհրաժեշտ հոգատարություն կամ նույնիսկ խոչընդոտեն կատարմանը (*Fuklev-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2005, § 67): Պետական մարմինների կողմից ձեռնարկված միջոցները, որոնք նպատակ են հետապնդում վերահսկել հարկադիր կատարումը, պետք է լինեն համարժեք և բավարար (*Ruianu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2003, § 66) կատարման հարցով իրենց պարտականությունների լույսի ներքո, քանի որ հենց իրենք են իշխանության կրողները (նույն տեղում, §§ 72-73, *Sekul-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* (որոշում), 2015, §§ 54-55):

216. Այսպիսով, օրինակ, Դատարանը որոշել է, որ չսահմանելով սանկցիաներ (մասնավոր) երրորդ անձանց նկատմամբ, որոնք հրաժարվել են համագործակցել համապատասխան մարմինների հետ, որոնք իրավասու են ապահովելու վերջնական վճռի կատարումը, ներպետական մարմինները խախտել են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Pini-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, 2004, §§ 186-88, որով մասնավոր հաստատությունը, որտեղ բնակվել են երկու երեխաները, ավելի քան երեք տարի խոչընդոտել են երեխաների որդեգրման մասին որոշման կատարմանը):

217. Այնուամենայնիվ, եթե պետությունը ձեռնարկել է օրենքով նախատեսված բոլոր քայլերը, որպեսզի մասնավոր անձը կատարի համապատասխան որոշումը, պետությունը չի կարող պատասխանատվություն կրել պարտականությունները կատարելուց պարտապանի հրաժարվելու համար (*Fociac-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2005, §§ 74 և 78), և այս դեպքում պետության պարտականությունները Կոնվենցիայի ներքո բավարարված են (*Fomenko-ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), 2019, § 195):

218. Վերջապես, Դատարան դիմելու իրավունքը նույն կերպ պաշտպանում է հարկադիր կատարման վարույթի իրավունքը, այն է՝ իրավունքը, որպեսզի մեկնարկեն հարկադիր կատարման վարույթները (*Apostol-ն ընդդեմ Վրաստանի*, 2006, § 56):

ա. Վերջնական դատական որոշումը կասկածի տակ չդնելու իրավունք

219. Ավելին, արդար դատաքննության իրավունքը պետք է մեկնաբանվի օրենքի գերակայությամբ: Օրենքի գերակայության առանցքային ասպեկտներից մեկն իրավական որոշակիության սկզբունքն է (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 238, *Okayay-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2005, § 73), որը պահանջում է *inter alia*, որպեսզի այն դեպքում, երբ դատարանները վերջնական լուծում են գործը, դրանց որոշումները չպետք է կասկածի տակ դրվեն (*Brumărescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 1999, § 61: *Agrokompleks-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2011, § 148): Դա վերաբերվում է նաև միջանկյալ որոշումներին, որոնք մնում են ուժի մեջ մինչև վարույթների ավարտը (*Sharxhi –ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, 2018, §§ 92-96):

220. Դատական համակարգերը, որոնցում վերջնական վճիռները անընդհատ ենթակա են վերանայման և կարող են վերացվել, խախտում են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Sovtransavto Holding-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2002, §§ 74, 77 և 82, բողոքի ընթացակարգի վերաբերյալ, որտեղ Գերագույն արբիտրաժային տրիբունալի նախագահը, Գլխավոր դատախազը և նրանց տեղակալներն իրավունք են ունեցել վիճարկելու վերջնական որոշումները՝ վերահսկողության իրավասության շրջանակում առարկություն ներկայացնելով):

221. Որոշումները նման կերպ կասկածի տակ դնելն անընդունելի է, անկախ այն հանգամանքից, թե դա արվում է դատավորների կամ գործադիր մարմնի անդամների (*Tregubenko-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2004, § 36) կամ էլ ոչ դատական մարմինների կողմից (*Agrokompleks-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2011, §§ 150-51):

222. Վերջնական որոշումը կարող է հարցի տակ դրվել, միայն եթե դա անհրաժեշտ է էական և համոզիչ հանգամանքների բերումով, ինչպիսին է՝ դատական սխալը (*Ryabykh-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2003, § 52, տես նաև՝ *Vardanyan-ը և Nanushyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, 2016, § 70, և համեմատիր՝ *Trapeznikov-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2016, որով կողմերի միջնորդությամբ կիրառված վերահսկողության ընթացակարգը չի խախտել իրավական որոշակիության սկզբունքը, §§ 39-40, իսկ սկզբունքների համար՝ *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 238): *Tigrak-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 58-63 գործով Դատարանը նշել է, որ վճիռը վերջնական և պարտադիր

դառնալուց հետո ներկայացված միջնորդությունը չէր կարող հիմք ստեղծել *«res judicata»* սկզբունքն անտեսելու համար (իսկ սկզբունքների ամփոփման համար, տես՝ §§ 48-49):

223. Հակիրճ իրավական որոշակիությունը ենթադրում է *«res judicata»* սկզբունքի, այն է՝ վճիռների վերջնական լինելու սկզբունքի պահպանում (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 238 և ստորև): Այս սկզբունքի ուժով կողմերից ոչ մեկն իրավասու չէ դիմելու վերջնական և պարտադիր վճռի վերանայման գուտ գործը կրկին լսելու և նորից այն լուծելու նպատակով: Վերադաս դատարանները չպետք է կիրառեն իրենց վերահսկողության իրավասությունը նոր քննություն իրականացնելու նպատակով: Վերահսկողությունը չպետք է դառնա քողարկված վերաքննություն, իսկ առարկայի վերաբերյալ երկու կարծիքի առկայությունը բավարար հիմք չէ գործի վերաքննության համար: Շեդումն այդ սկզբունքից արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ թելադրված է էական հիմքերի անհրաժեշտությամբ (օրինակ՝ էական սխալի շտկում, արդարադատություն չիրականացնելու հետևանքների ուղղում. *Ryabikh-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2003, § 52 և *OOO Link Oil SPB-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), 2009):

224. Դատարանի նախադեպային պրակտիկան, կապված *«res judicata»* սկզբունքի հետ, անդրադառնում է երկու իրավիճակների, որոնք նման են, սակայն նույնը չեն. դրանք են՝ վերջնական և պարտադիր վճռի վերանայումը բացառիկ վարույթի կիրառմամբ կամ նոր երևան եկած հանգամանքների լույսի ներքո (տես, օրինակ՝ *Pravednaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2004, §§ 30-33: *Tregubenko-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2004, §§ 34-38) և սահմանված ժամկետի երկարաձգումը սովորական միջոց կիրառելու նպատակով (*Magomedov-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2017, §§ 87-89): Առաջին իրավիճակը վերաբերում է վերջնական և պարտադիր վճռի վերացում՝ վերահսկողության իրավասության դրսևորմամբ կիրառելի ընթացակարգի միջոցով նոր կամ վերջերս բացահայտված հանգամանքների դեպքում, որն իրականում հանգեցնում է քողարկված վերանայման, այն է՝ հնարավորություն է տալիս, որպեսզի պետական մարմինն իրականացնի գործի վերանայում՝ հիմնվելով առկա և ծանոթ փաստերի վրա, որոնք նա բաց է թողել նախկինում: Երկրորդ դեպքում Դատարանը թույլ է տալիս պարտված կողմից ներկայացնել միջնորդություն ժամկետից դուրս: Այդպիսով, *«res judicata»* վճիռն անմիջապես չի վերացվում, սակայն այն այլևս չի համարվում վերջնական և պարտադիր: Այս երկու դեպքերն էլ կարող են համարվել վճիռների վերջնական լինելու սկզբունքի խախտում:

225. Այդ համատեքստում Դատարանն ընդգծում է, որ դատական կամ այլ վարույթներում պետական մարմինների սխալվելու ռիսկը պետք է կրի պետությունը, հատկապես երբ չի շոշափվում որևէ այլ մասնավոր շահ, և որ ցանկացած սխալ պետք է ուղղվի կոնկրետ անհատի հաշվին: Չնայած դատական սխալներն ուղղելու անհրաժեշտությունը, ըստ էության, օրինական նկատառում ունի, այն չպետք է իրականանա կամայական ճանապարհով, և ցանկացած դեպքում, իշխանությունները պետք է հնարավորինս սահմանեն արդարացի հավասարակշռություն անձի շահերի և արդարադատության արդարացի իրականացման անհրաժեշտության միջև (տես՝ *Magomedov-ը և այլք ընդդեմ*

Ռուսաստանի, 2017, §§ 94-95՝ կապված ժամկետից դուրս բողոքներն ընդունելու հետ հոգուտ իշխանությունների, առանց որևէ պատշաճ հիմնավորման վերաքննիչ բողոք բերելու ժամկետի երկարացմամբ):

բ. Օտարերկրյա դատարանների կայացված վճիռների համատեղ ճանաչումն ու կատարումը

226. Դատարանը նկատել է, որ մեկ այլ պետությունում կայացված վճիռի ճանաչումը և կատարումը պետության կողմից իրավական որոշակիության ապահովման միջոց է մասնավոր կողմերի միջև հարաբերություններում (*Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2012, § 46): Օտարերկրյա դատարանի վճիռի ճանաչման հարցում իրավական հետաքրքրություն ունեցող ցանկացած կողմ պետք է հնարավորություն ունենա այդ առթիվ դիմում ներկայացնելու (*Selin Aslı Öztürk-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2009, §§ 39-41՝ արտասահմանում կայացված ապահարգանի մասին որոշման ճանաչման վերաբերյալ):

227. Օտարերկրյա վճիռը (անգլ.՝ *exequatur*) կատարելու մասին որոշումը չի համապատասխանում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, եթե այն կայացվում է առանց հնարավորություն տալու արդյունավետորեն գնահատել բողոքը՝ կապված այդ վճիռին հանգեցրած վարույթների անարդար լինելու հետ թե՛ վճիռի կայացման պետությունում, թե՛ այն պետությունում, որին ուղղված է այդ վճիռը: Դատարանը միշտ կիրառել է այն ընդհանուր սկզբունքը, որ դատարանը, որը քննում է օտարերկրյա վճիռի ճանաչման և կատարման միջնորդությունը, կարող բավարարել այդ միջնորդությունը, առանց նախնառաջ՝ որոշ չափով վերանայելու այդ վճիռը՝ արդար դատաքննության երաշխիքի լույսի ներքո, այդ վերանայման ինտենսիվությունը կարող է լինել տարբեր՝ կախված գործի բնույթից (*Pellegrini-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2001, § 40):

228. *Avotiņš-ն ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016 գործը վերաբերել է Եվրոպական միության մեկ այլ անդամ պետությունում կայացված վճիռի կատարմանը: Դատարանի նախադեպային պրակտիկան Եվրոպական շրջանակում հիմնարար իրավունքների համարժեք պաշտպանության կանխավարկածի առնչությամբ (որը հայտնի է որպես «Բուսֆորյան կանխավարկած») առաջին անգամ կիրառվել է համատեղ ճանաչման մեխանիզմի նկատմամբ, որը հիմնված է ԵՄ անդամ պետությունների միջև համատեղ վստահության սկզբունքի վրա: Գործը վերաբերել է Լատվիայում այլ պետությունում (Կիպրոս) պարտապանի բացակայությամբ կայացված վճիռի կատարմանը: Դատարանն այս գործով կիրառել է ընդհանուր սկզբունքներ և նշել այն հանգամանքները, որոնցում կանխավարկածը կարող էր վիճարկվել (մասնավորապես տես՝ §§ 115-17): Կիրառելով այս սկզբունքները՝ Դատարանը չի գտել, որ հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունն ակնհայտորեն այնքան թույլ է եղել, որ հիմք է ստեղծել հերքելու համարժեք պաշտպանության կանխավարկածը:

Ա. Հիմնված օրենքի վրա

1. Սկզբունքներ

229. Օրենքի գերակայության սկզբունքի լույսի ներքո, որը Կոնվենցիայի համակարգի անբաժան մասն է, «տրիբունալը» միշտ պետք է «սահմանված լինի օրենքով» (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 211) կամ ավելի կոնկրետ՝ «տրիբունալը պետք է սահմանված լինի օրենքին համապատասխան» (§§ 229-230): Դա անհրաժեշտ է դատական իշխանությունը ցանկացած ապօրինի կամ անտեղի արտաքին ազդեցությունից պաշտպանելու համար (§§ 226 and 246): Նախադեպային պրակտիկայի վերլուծության հիման վրա (§§ 211-217 և ներկայացված քաղաքացիական գործերին արված հղումները) այս վճիռը հստակեցրել է նախադեպային պրակտիկայի սկզբունքները և պարզաբանել այս հայեցակարգի իմաստը (§§ 223-230), ինչպես նաև դրա կապը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո անկախության և անկողմնակալության այլ «ինստիտուցիոնալ պահանջների» (§§ 218, §§ 231-234)¹⁵, օրենքի գերակայության և դատական իշխանության նկատմամբ վստահության սկզբունքների հետ (§§ 237, տես համապատասխան ամփոփագիրը *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 245-251, իսկ օրինականության սկզբունքի առնչությամբ՝ § 282):

230. «Օրենքը», որով «տրիբունալը» կարող է համարվել «հաստատված», ներառում է ներպետական օրենսդրության ցանկացած դրույթ, ներառյալ այն դրույթները, որոնք վերաբերում են դատարանի անդամների անկախությունը, որի խախտումը գործի քննության մեջ մեկ կամ մի քանի դատավորների մասնակցությունը կդարձնի «ապօրինի» (§ 232): «Օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կողմից» քննության պահանջը պետք է պարբերաբար ստուգի, թե արդյոք տվյալ գործով վիճարկվող անկանոնությունը եղել է այն աստիճան, որ կարողանար խախտել օրենքի գերակայության և իշխանությունների տարանջատման հիմնարար սկզբունքները, վտանգի տակ դներ դատարանի անկախությունը (§§ 234 և 237):

231. Այդ պատճառով Դատարանը կարող է պարզել, թե արդյոք ներպետական օրենսդրությունը պահպանվել է այս կապակցությամբ: Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով ընդհանուր սկզբունքը՝ ներպետական դատարաններն իրենք, նախևառաջ, պետք է մեկնաբանեն ներպետական օրենսդրության դրույթները (§ 209), Դատարանը գտել է, որ չի կարող քննել նրանց մեկնաբանությունները, եթե չկա օրենսդրության «կոպիտ խախտում» (*Kontalexis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2011, §§ 39 դատական նիստի օրը սահմանելու և նիստի օրը դատավորին մեկ այլ դատավորով փոխարինելու վերաբերյալ, *Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2019, §§ 104 և 109): Գործով, որով Դատարանը մերժել է ներպետական դատարանների գնահատականը՝ «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի» պահանջի հետ կապված, տես *Miracle Europe Kft-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2016, §§ 65-66: Համապատասխանաբար, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020 գործով Մեծ պալատը տարբերել է ներպետական օրենսդրության «կոպիտ խախտումը» «դատական պաշտոններում նշանակումների առնչությամբ

¹⁵ Տես՝ «Օրենքի հիման վրա ստեղծված» բաժինը:

գործող ներպետական օրենքների ակնհայտ խախտումներից» (տես՝ մասնավորապես, § 242, §§ 244, § 254): Այս գործով ներպետական դատարաններն արդեն իսկ գտել են կանոնների խախտում ներպետական համակարգում ընտրական գործընթացներով զբաղվող մարմինների կողմից դատավորների սկզբնական նշանակման փուլում (§§ 208-210, 242, 254), իսկ Դատարանի դերը սահմանափակված է եղել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով ներպետական օրենսդրության հայտնաբերված խախտումների հետևանքները պարզելիս:

232. «Օրենքի հիման վրա ստեղծված» արտահայտությունը ներառում է ոչ միայն «դատարանի» բուն գոյության իրավական հիմքը, այլև տրիբունալի կողմից համապատասխան հատուկ կանոններին բավարարելը (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 223: *Sokurenko and Strygun-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2006, § 24): Դատարանի կամ տրիբունալի օրինականությունը պետք է ըստ էության, ներառի թե՛ դրա կազմը յուրաքանչյուր գործով, թե՛ դատավորների սկզբնական նշանակման գործընթացը (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ], 2020, §§ 224-228): Վերջին ասպեկտը քննվել է Մեծ պալատի կողմից *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ] գործով:

233. Գործադիր կամ օրենսդիր մարմինների կողմից դատավորների նշանակումը թույլատրելի է, եթե այդ նշանակումներն ազատ լինեն ազդեցությունից կամ ճնշումներից իրենց արբիտրաժային դերը կատարելու ժամանակ (*նույն տեղում*, § 207): Անկախ նրանից, թե նշանակման ինչ համակարգ է գործում ներպետական մակարդակով, կարևոր է, որ դատական համակարգում նշանակումների վերաբերյալ ներպետական օրենքները ձևակերպված լինեն հստակ և այնպես, որ բացառվի կամայական միջամտությունը նշանակման գործընթացներին, այդ թվում նաև՝ գործադիր իշխանության կողմից (*նույն տեղում*, § 230):

234. Դատարանի դատավոր նշանակելու սկզբնական փուլի առնչությամբ *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ], 2020 գործով վճռում նշվել է, որ ոչ յուրաքանչյուր սխալ կհանգեցնի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման (ձգտելով թույլ չտալ «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան դիմելու» իրավունքի չափազանց լայն մեկնաբանում. տես՝ §§ 236): Դատարանը մշակել է «թույլատրելի սահմանի թեստ» և առանձնացրել է «եռաստիճան թեստ»՝ պարզելու դատական համակարգում նշանակումների ոլորտի թերությունները, «եղել են այնպիսին, որ առաջացնեին օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան դիմելու» իրավունքի խախտում, սկզբունքների միջև սահմանվել է արդարացի և համաչափ հավասարակշռություն համապատասխան պետական իշխանությունների կողմից՝ ելնելով կոնկրետ գործի հանգամանքներից» (§§ 235, §§ 243-252՝ կապված տարբեր քայլերի ներկայացման հետ և §§ 254-290՝ կապված դրանց կիրառման հետ, տես նաև՝ *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021՝ կապված սահմանադրական դատարանի հետ, հատկապես՝ §§ 285-289): Կիրառելով այս մոտեցումը *Reczkowicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021 (§§ 216-282) գործով՝ Դատարանը որոշել է, որ դատավորներին նշանակելու ընթացակարգը դատական համակարգի վերակազմակերպման համատեքստում ենթարկվել է անտեղի ազդեցության օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների կողմից, և որ դա եղել է հիմնարար խախտում, որն ունեցել է խիստ բացասական

ազդեցությունն ողջ գործընթացի վրա և վտանգել է Գերագույն դատարանի համապատասխան կառուցվածքի օրինականությունը (§§ 276-280):

235. Բացառիկ և ժամանակավոր հիմքով օրենքի վրա հիմնված մարմինն ինքնին զրկվում է Կոնվենցիայի իմաստով «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» համարվելու հնարավորությունից (*Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, §§ 284-288):

2. Այս սկզբունքների կիրառումը

236. Դատարանների դերն է իրականացնել վարույթներն այնպես, որ ապահովվի արդարադատության պատշաճ իրականացումը: Գործը կոնկրետ դատավորի կամ դատարանի հանձնելը նման դեպքերում տեղի է ունենում դրանց հայեցողությամբ: Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխանելու համար այդ գործընթացը պետք է համապատասխանի անկախության և անկողմնակալության պահանջներին (*Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2019, §§ 103 և 107): Գործին առնչվող դատավորը պետք է անկախ լինի գործադիր իշխանությունից, իսկ նշանակումը չի կարող կախված լինել բացառապես դատական իշխանությունների հայեցողությունից (*նույն տեղում*, § 110): Նախադեպային պրակտիկայում տարբերություն է դրված գործի նշանակման և վերանշանակման միջև (*նույն տեղում*, § 107):

237. Դատավորների պաշտոնավարման օրենքով սահմանված ժամկետներն ավարտվելուց հետո և մինչև նոր նշանակումը նրանց պաշտոնավարման լրացուցիչ ժամկետն անորոշ ժամկետով մեխանիկորեն երկարացնելու պրակտիկան ճանաչվել է «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի» սկզբունքին հակասող (*Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 151): Դատավորների նշանակման ընթացակարգերը չեն կարող սահմանափակվել միայն ներքին պրակտիկայով (*նույն տեղում*, §§ 154-56): Դատավորին փոխարինելը նույնպես պետք է լինի անկողմնակալ (*Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2019, § 112, ինչպես և գործի վերամակագրումը (*Miracle Europe Kft-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2016, §§ 59-67: *Biagioli-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի* (որոշում), 2014, §§ 77-78 և 80՝ փոքր իրավասության հատուկ գործի և փոքր դատարանի առնչությամբ):

238. Հետևյալ իրավիճակներում արձանագրվել է խախտում. օրինակ՝ դատավորը փոխարինվել է հենց նիստի օրը (*Kontalexis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2011, §§ 42-44), վճիռը կայացվել է դատարանի անդամների՝ օրենքով նախատեսված կազմից ավելի փոքր կազմի կողմից (*Momčilović-ն ընդդեմ Սերբիայի*, 2013, § 32 և *Jenița Mocanu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2013, § 41), քննությանը մասնակցել են դատարանի աշխատակազմի այնպիսի աշխատողներ, ովքեր ներպետական համապատասխան օրենքի հիման վրա չեն ունեցել նման իրավասություն (*Ezgeta-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, § 44) կամ դատարանը գերազանցում է իր իրավասությունը՝ առանց որևէ բացատրության դիտավորյալ խախտելով օրենքը: Այս գործերը պետք է դիտարկվեն *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, §§ 211, գործի լույսի ներքո, մասնավորապես՝ § 218: Ավելին, գերագույն դատարանը, որը որոշումը վերացնելու և այն լրացուցիչ

քննության ուղարկելու կամ վարույթը կարճելու հարցում ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավասության շրջանակում գործելու փոխարեն, քննում է գործը, ըստ էության, իրավասու մարմնի փոխարեն, չի համարվում «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» (*Aviakompaniya A.T.I., ZAT-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2017, § 44):

239. Դատավորներին նշանակելու սկզբնական գործընթացի առնչությամբ *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի* [ՄՊ], 2020 գործով վճռում առանձնացվել են այն իրավիճակները, որոնք կարող են կամ չեն կարող հանգեցնել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման (§§ 246-247): Այս գործով Դատարանը որոշել է, որ տեղի է ունեցել դատավորներին նոր վերաքննիչ դատարանում նշանակելու վարույթի հիմնարար կանոնի «կոպիտ խախտում», մասնավորապես՝ Արդարադատության նախարարի կողմից: Գործը չի շտկվել Գերագույն դատարանի կողմից վերանայվելու արդյունքում, որի պատճառաբանությունները Դատարանը չի կարողացել ընդունել (§ 286), ճանաչվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին հակասող (§§ 288-289): *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021 գործով Դատարանը եզրակացրել է, որ գործադիր և օրենսդիր իշխանություններն անտեղի ազդեցություն են ունեցել Սահմանադրական դատարանի դատավորներին նշանակելու գործընթացի վրա, տեղի են ունեցել «կոպիտ խախտումներ» (§§ 284-291):

Բ. Անկախություն և անկողմնակալություն

1. Ընդհանուր մոտեցումներ

240. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքը պահանջում է, որպեսզի գործը քննվի «անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից»: «Անկախության» և «անկողմնակալության» պահանջները սերտորեն կապված են միմյանց և կարող են պահանջել համատեղ քննություն (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 150 և 152, իսկ դրանց սերտ կապի առնչությամբ տես նաև՝ §§ 153-156, *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 61-64): Այս երկու հայեցակարգերը համագործակցում են նաև «օրենքի վրա ստեղծված դատարանի» պահանջի հետ՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, §§ 218 , §§ 231 ¹⁶, ինչպես նաև § 295): Այսպիսով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի քրեական և քաղաքացիական գլուխներում առկա սկզբունքների իմաստով դատարանի անկախությունը գնահատելիս՝ պետք է հաշվի առնվի, inter alia, դատարանի անդամների նշանակման ձևը (տես, օրինակ, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, § 144). հարց, որը կապված է «դատարանի» ստեղծման ոլորտի հետ (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 232):

241. Ավելին, «անկախությունը» վերաբերում է անհրաժեշտ անձնական և ինստիտուցիոնալ անկախությանը, որն անհրաժեշտ է անկողմնակալ որոշում

¹⁶ Տե՛ս «Օրենքի հիման վրա ստեղծված» բաժինը:

կայացնելու համար՝ այդպիսով հանդիսանալով անկողմնակալության նախապայման: Դա բնորոշում է այն վիճակը, երբ դատավորն անկախ է արտաքին ճնշումից, որն իրենից ներկայացնում է բարոյական անձեռնմխելիություն, և այն ինստիտուցիոնալ ու օպերատիվ նախաձեռնությունները, որոնք ներառում են այն գործընթացները, որոնցով դատավորները կարող են նշանակվել, որպեսզի ապահովվի նրանց անկախությունը, և ընտրական չափանիշը, որը պետք է ապահովի երաշխիքներ՝ ընդդեմ անտեղի ազդեցության և/կամ պետական իշխանության մարմինների անխոչընդոտ ազդեցության՝ դատավորի նշանակման թե՛ սկզբնական փուլում, թե՛ նրա կողմից համապատասխան գործառույթներ իրականացնելու ընթացքում (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 234):

242. Կառավարության քաղաքական մարմինների և դատական մարմինների միջև իշխանությունների տարանջատման հասկացությունն ունի աճող կարևորություն Դատարանի նախադեպային պրակտիկայում (*Svilengacánin-ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի*, 2021, §§ 64 և 72) *Ramos Nunes de Carvalho e Sá c. Portugal* [ՄՊ], 2018 գործով վճռում, ընդգծված է իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի կարևորությունը, ինչպես նաև դատական իշխանության անկախությունը երաշխավորելու անհրաժեշտությունը (§ 196):

243. Հաշտարար դատավորների մասնակցությունը գործին ինքնին չի հակասում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին: Կոլեգիայի առկայությունը, որը ներառում է խառը անդամակցություն դատավորի, քաղաքացիական ծառայողների և շահագրգիռ անձանց ներկայացուցիչների նախագահությամբ, չի վկայում կողմնակալության մասին (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, §§ 57-58), ինչպես նաև չկա *per se*, առարկություն հաշտարար դատավորների՝ դատարանում որոշում կայացնելու գործընթացին մասնակցելու կապակցությամբ (*Pabla Ky-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2004, § 32):

244. Անկողմնակալությանն առնչվող նախադեպային պրակտիկայում սահմանված սկզբունքները կիրառելի են հաշտարար դատավորների նկատմամբ, ինչպես որ դրանք կիրառելի են պրոֆեսիոնալ դատավորների նկատմամբ *Cooper-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, [ՄՊ], 2003, § 123: *Langborger-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1989, §§ 34-35): Դատարանն ընդունում է, որ երբ տնտեսական կամ սպորտային արբիտրաժները ձևավորվում են ազատ, օրինական կարգով և ոչ երկիմաստ ճանապարհով, անկախության և անկողմնակալության կոնցեպցիաները կարող են մեկնաբանվել ճկուն ձևով՝ նկատելով, որ արբիտրաժային համակարգի բուն էությունը վեճի կողմերի միջոցով որոշում կայացնող մարմինների կամ առնվազն դրանց մի մասի նշանակման մեջ է (*Muturil Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, § 146, համեմատեք արբիտրաժային տրիբունալի հետ, որն ունի բացառիկ և պարտադիր բնույթի իրավասություն, *Ali Riza-ն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 207-222): Այնուամենայնիվ, արբիտրաժում վարույթի անկողմնակալությունը մնում է կարևոր՝ ներառյալ արտաքին դրսևորման դերը (*Beg S.p.a.-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2021, §§ 144-153): Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե արդյո՞ք, տեղի է ունեցել անկողմնակալ արբիտրաների երաշխիքի ոչ երկիմաստ անտեսում, տես՝ §§ 138-143:

245. Որպես սկզբունքային հարց՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտումը չի կարող հիմնվել որոշում կայացնող դատարանի անկախության կամ անկողմնակալության բացակայության կամ այդ դատարանի կողմից կարևորագույն դատավարական երաշխիքների խախտման վրա, եթե կայացված որոշումը ենթակա է եղել համապատասխան վերահսկողության այնպիսի դատական մարմի կողմից, որն ունեցել է «լիարժեք իրավասություն» և ապահովել է համապատասխան երաշխիքները՝ շտկելով վիճելի խախտումները (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, [ՄՊ], 2018, §§ 65, 67 և 72՝ կարգապահական համատեքստում: *De Haan-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1997, §§ 52-55: *Helle-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1997, § 46: *Crompton-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2009, § 79)¹⁷:

246. Դատարանը բազմիցս նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո պետության պարտականության շրջանակը՝ ապահովելու դատավարություն «անկախ և անկողմնակալ դատարանի» կողմից, չի սահմանափակվում միայն դատական իշխանությամբ: Այն նաև պարտավորեցնում է գործադիր, օրենսդիր և ցանկացած այլ պետական մարմնի, անկախ մակարդակից, դրսևորել հարգանք և հետևել դատարանների վճիռներին և որոշումներին, նույնիսկ եթե համաձայն չեն դրանց հետ: Այսպիսով, պետության՝ դատարանների իշխանության նկատմամբ տաժվող հարգանքը դատարանների նկատմամբ, իսկ ավելի լայն իմաստով՝ օրենքի գերակայության սկզբունքի նկատմամբ հասարակության վստահության անվիճելի նախապայմանն է: Դրա համար բավարար չեն միայն դատական իշխանության անկախության և անկողմնակալության սահմանադրական երաշխիքները: Դրանք պետք է արդյունավետ կերպով ներմուծվեն առօրյա վարչական կարգավորումների և գործնական ոլորտ (*Agrokompleks-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2011, § 136):

247. Կառավարության ներկայացուցիչների, քաղաքական գործիչների հայտարարությունները կարող են հակասել 6-րդ հոդվածով նախատեսված վերը նշված երաշխիքներին (*Sovtransavto Holding-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2000, § 80: *Kinsky-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2012, § 94) կամ կարող են չհակասել դրանց (*Čivinskaite-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, § 144, և լսումների ամփոփումների համար՝ §§ 119-120):

2. Անկախ դատարան

248. «Անկախություն» եզրույթը նշանակում է անկախություն իշխանություններից (գործադիր իշխանությունից և խորհրդարանից) (*Beaumont-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1994, § 38) և կողմերից (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 42): Այս պահանջի պահպանումը գնահատվում է, մասնավորապես, նորմատիվ չափանիշի հիման վրա, ինչպիսին են դատարանի կազմի նշանակումը և նրանց պաշտոնավարման ժամկետները կամ բավարար երաշխիքների առկայությունն-ն ընդդեմ արտաքին ճնշման ռիսկի (տես՝, օրինակ, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն*

¹⁷ Տես նաև՝ «Վերահսկողություն լիարժեք իրավասություն ունեցող դատարանի կողմից» և «Արդարություն» բաժինները:

ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ], 2018, §§ 153-156): Մարմնի արտաքին ինքնուրույնության դրսևորման հարցը նույնպես չափազանց կարևոր է (*նույն տեղում*, § 144, *Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 103: *Grace Gatt-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2019, § 85): Հայտնաբերված խախտումները կարող են ուղղվել կամ չեն կարող ուղղվել քննության հետագա համապատասխան փուլերում (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 65, 67 և 72):

249. Չնայած կառավարության քաղաքական մարմինների և դատական մարմինների միջև իշխանությունների տարանջատման հասկացությունն ունի աճող կարևորություն՝ Դատարանի նախադեպային պրակտիկայում ո՛չ 6-րդ հոդվածը, ո՛չ էլ Կոնվենցիայի մյուս դրույթները չեն պահանջում, որ պետությունները հետևեն որևէ տեսական սահմանադրական դրույթների՝ իշխանությունների համագործակցության թույլատրելի սահմանների առնչությամբ: Կոնկրետ գործով մշտակայուն հարց է՝ պահպանվա՞ծ են Կոնվենցիայի պահանջները, թե ոչ (*Kleyn-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* [ՄՊ], 2003, § 193: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá* [ՄՊ], 2018, § 144): Իրոք, դատարանի անկախություն հասկացությունը ենթադրում է դատական իշխանությունն այլ իշխանություններից տարանջատելու ընթացակարգային երաշխիքների առկայություն (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 215): Ավելին՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո դատարանի անկախությունը գնահատելիս պետք է *inter alia*, ուշադրություն դարձվի դատարանի անդամների նշանակմանը՝ հարց, որն առնչվում է «դատարանի» ստեղծման ոլորտին (§ 232՝ ընդգծելով «անկախության» և «անկողմնակալության» ու «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարան» պահանջների միջև փոխազդեցությունը)¹⁸: Հաշվի առնելով իշխանությունների տարանջատումը, ինչպես նաև դատական իշխանության անկախության երաշխավորման անհրաժեշտությունը՝ Դատարանն ուշադիր է եղել անհրաժեշտության վրա՝ պաշտպանելու դատական իշխանության անդամներին այն միջոցներից, որոնք պոտենցիալ վտանգ են ներկայացնում նրանց անկախության և ինքնավարության համար, ներառյալ՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության և դատարան դիմելու իրավունքի տեսանկյունից (տես՝ *Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 58), ինչպես նաև կապված կարգապահական վարույթների հետ (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 196):

250. *Mustafa Tunç and Fecire Tunç-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, [ՄՊ], 2015, գործով վճիռն առանձնացրել է անկախության չափանիշի գնահատման տարբերություններն ու նրբությունները, որոնք կախված են այն հանգամանքից, թե արդյո՞ք դրանք անդրադառնում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին կամ 2 և/կամ 3 հոդվածին (§§ 217-21): 6-րդ հոդվածի անկախության նորմատիվ չափանիշը պարտադիր չի գնահատվում այնպես, ինչպես քննվում է անկախության հարցը 2-րդ հոդվածում դատավարական պարտականությունների տեսանկյունից (§§ 219-25):

251. *Զինվորական դատարանները* (տես, օրինակ, *Mikhno-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2016, §§ 162-64 և 166-70): Ներկայացված գործով Դատարանը

¹⁸ Տե՛ս «Տրիբունալ» կոնցեպցիայի բաժինը:

նկատել է, որ մարդու իրավունքներին վերաբերող օրենքներում առկա է միտում պարտադրելու պետություններին զգուշությամբ օգտագործել զինվորական դատարանները, մասնավորապես՝ բացառել դրանց իրավասության շրջանակներից մարդու իրավունքների լուրջ խախտումներին վերաբերող մեղադրանքները. պատիժների արտադատարանական կատարումները, ազատությունից ապօրինի զրկելու և խոշտանգման դեպքերը: Նման մոտեցումը, որը վերաբերում է մարդու լուրջ և միջազգային իրավունքների խախտումներին, Դատարանի կարծիքով՝ այս մոտեցումը մեխանիկորեն կիրառելի չէ այն դեպքերի հանդեպ, որոնք կապված են զինվորական սպաների կողմից դրսևորված անվտանգության արդյունքում շատ լուրջ, բայց ոչ դիտավորյալ վնաս պատճառելու հետ (*նույն տեղում*, § 165):

ա. Անկախություն գործադիր իշխանությունից

252. Դատավորների անկախությունը կխախտվի, եթե գործադիր մարմինները միջամտեն դատարանի կողմից քննվող գործին՝ նպատակ հետապնդելով ազդել քննության արդյունքների վրա (*Sovtransavto Holding-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2002, § 80: *Mosteanu-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, 2002, § 42):

253. Փաստը, որ դատավորները նշանակվում են գործադիր իշխանության կողմից և կարող են հեռացվել պաշտոնից, ինքնին չի հանգեցնում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման (*Clarke-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, (որոշում), 2005): Գործադիր իշխանության կողմից դատավորների նշանակումը թույլատրելի է, եթե նշանակվողներն իրենց դատական գործառույթներն իրականացնելիս ազատ են ազդեցությունից կամ ճնշումից (մասնավորապես՝ *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, §§ 207 և *Flux v.-ն ընդդեմ Սուդանի* (թիվ 2), 2007, § 27):

254. Փաստը, որ Վճռաբեկ դատարանի նախագահը նշանակվում է գործադիր իշխանության կողմից, ինքնին չի խախտում անկախությունը, եթե նշանակվելուց հետո նա չի ենթարկվում որևէ ճնշման, չի ստանում հրահանգներ և իրականացնում է իր պարտականությունները լիարժեք անկախության պայմաններում (*Zolotas-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2005, § 24):

255. Նմանապես՝ զուտ այն փաստը, որ Վարչական իրավունքի խորհրդի դատավորները նշանակվում են տարածքային վարչական մարմնի կողմից, չի կարող կասկած հարուցել նրանց անկախության և անկողմնակալության վերաբերյալ, եթե նշանակվելուց հետո նրանք չեն ենթարկվում որևէ ճնշման, չեն ստանում հրահանգներ և իրենց դատական գործառույթներն իրականացնելիս լիովին անկախ են (*Majorana-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* (որոշում), 2005):

256. Իրավիճակը, երբ հանրային մարմինը (երկրի Նախագահը), խաղալով ինստիտուցիոնալ դեր դատավորների կարիերայի զարգացման գործում, գործով կողմ է կարող է հիմնավոր կասկած հարուցել գործը քննող դատավորի անկախության և անկողմնակալության վերաբերյալ (*Thiam-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2018, § 85, խախտում չկա):

բ. Անկախություն խորհրդարանից

257. Փաստը, որ դատավորները նշանակվում են խորհրդարանի կողմից, ինքնին չի դարձնում նրանց իշխանությունների ենթակա, եթե նշանակվելուց հետո նրանց վրա ճնշում չի գործադրվում կամ տրվում ցուցումներ դատական գործառույթներն իրականացնելիս (*Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 67): Ավելին, հիմնականում պրոֆեսիոնալ դատավորներից բաղկացած Վերաքննիչ դատարանի փորձագետ-անդամներից մեկը, որը նաև խորհրդարանի անդամ է, ինքնին չի խախտել անկախ և անկողմնակալ դատարանի դիմելու իրավունքը (*Pabla Ky-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2004, §§ 31-35):

գ. Անկախություն կողմերից

258. Եթե դատարանի կազմում ընդգրկված է այնպիսի անձ, որն իր պարտականությունների և աշխատանքի կազմակերպման տեսանկյունից կողմերից մեկի նկատմամբ գտնվում է ստորադաս դիրքում, ապա դատավարության մասնակիցներն այդ անձանց անկախության վերաբերյալ կարող են ունենալ ողջամիտ կասկածներ: Այդպիսի իրավիճակը լրջորեն ազդում է այն վստահության վրա, որը դատարանները ժողովրդավարական հասարակության մեջ ներշնչում են հանրությանը (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 42):

դ. Բարձրագույն դատական խորհրդից դատավորների անկախության առանձնահատուկ դեպքը¹⁹

259. Փաստը, որ դատավորները, որոնք վիճարկում են Բարձրագույն դատական խորհրդի (կամ համարժեք մարմնի) որոշումները, նույն մարմնի իրավասության ներքո են՝ կապված իրենց կարիերայի և իրենց դեմ հարուցվող կարգապահական վարույթների հետ, քննվել է *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, § 79 և *Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, §130 (կան խախտումներ) և *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, §§ 157-165 (խախտումներ չկան) գործերով: Դատարանը գնահատել և համեմատել է պետությունների դատական իշխանությունների կարգապահական համակարգերը՝ պարզելու, թե արդյո՞ք եղել են որևէ «լուրջ կառուցվածքային թերություններ» կամ «կարգապահական մարմնի կողմնակալության դրսևորումներ» (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 157-160), և արդյո՞ք անկախության պահանջն ապահովված է եղել (*նույն տեղում*, §§ 161-163):

ե. Անկախության գնահատման չափանիշները

260. Մարմնի անկախության հարցը պարզելիս Դատարանը նախևառաջ՝ հաշվի է առնում հետևյալ չափանիշները (*Kleyn-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* [ՄՊ], 2003, § 190: *Langborger-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1989, § 32):

¹⁹ Տե՛ս՝ «Անկողմնակալ դատարան» բաժինը:

- ա. դրա անդամների նշանակման ձևը,
- բ. նրանց պաշտոնավարման ժամկետները,
- գ. արտաքին ճնշումից պաշտպանվելու երաշխիքների առկայությունը,
- դ. անկախության արտաքին դրսևորումների առկայությունը:

ա. Մարմնի անդամների նշանակման կարգը

261. Արդարադատության նախարարության միջամտության առնչությամբ հարցեր են բարձրացվել՝ որոշում կայացնող մարմնի անդամների նշանակման կամ/և հեռացման հետ կապված (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 38, *Brudnicka-ը և այլք ընդդեմ Լեհաստանի*, 2005, § 41, *Clarke-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, (որոշում), 2005):

262. Չնայած, որ կոնկրետ դատավորի կամ դատարանի գործը հանձնելը տվյալ գործերով ներպետական մարմինների թույլատրելի հայեցողության շրջանակում է, Դատարանը պետք է համոզվի, որ դա համապատասխանել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին, մասնավորապես՝ անկախության և անկողմնակալության պահանջներին (*Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2007, § 71):

բ. Մարմնի անդամների պաշտոնավարման ժամկետները

263. Դատարանը չի առանձնացրել որոշում կայացնող մարմնի անդամների պաշտոնավարման հատուկ ժամկետներ՝ չնայած նրանց ցմահ պաշտոնավարման տարբերակը հիմնականում պետք է դիտվի որպես նրանց անկախության բանաձև (տես՝ մասնավորապես, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, §§ 239-240՝ դատավորների ցմահ պաշտոնավարման սկզբունքի վերաբերյալ): Այնուամենայնիվ, ցմահ պաշտոնավարման ֆորմալ ձևակերպման բացակայությունն օրենքում ինքնին չի հանգեցնում անկախության բացակայության մասին հետևության, եթե դա ճանաչված է փաստացի, առկա են մյուս անհրաժեշտ երաշխիքները (*Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 67: *Luka-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2009, § 44):

գ. Արտաքին ճնշումներից պաշտպանության երաշխիքները

264. Դատական անկախությունը պահանջում է, որ դատական համակարգից դուրս, ինչպես նաև դրա ներսում դատավորներն ազատ լինեն անտեղի ճնշումներից: Ներքին դատական անկախությունը պահանջում է, որ նրանք անկախ լինեն իրենց կոլեգաների կողմից հնարավոր հրահանգներից կամ ճնշումներից կամ նրանց կողմից, որոնք կրում են վարչական պատասխանատվություն դատարանի ներսում, ինչպիսիք են Դատարանի նախագահը կամ Դատարանի պալատի նախագահը: Դատական համակարգի ներսում, հատկապես վերադասների հետ կապված, դատավորների անկախության բավարար երաշխիքների բացակայությունը կարող է Դատարանին բերել այն եզրահանգման, որ բողոք բերող անձի կասկածները դատարանի անկախության և անկողմնակալության վերաբերյալ կարող են համարվել օբյեկտիվորեն

արդարացված (*Parlov-Tkalčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2009, § 86: *Agrokompleks-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2011, § 137):

265. Շրջանային դատարանի դատավորները ճանաչվել են ոչ բավարար անկախ այդ Դատարանի նախագահից, քանի որ Դատարանի նախագահներն իրականացրել են միայն վարչական (կառավարչական և կազմակերպչական) գործառնություններ, որոնք հստակ առանձնացված են եղել դատական գործառնություններից: Իրավական համակարգը բավարար երաշխիքներ է տրամադրել Դատարանի նախագահի կողմից գործերը դատավորներին մակագրելու կամ վերամակագրելու գործառնության կամայական դրսևորման դեմ (*նույն տեղում*, §§ 88-95):

դ. Անկախության արտաքին հատկանիշները

266. Արտաքին հատկանիշները նույնպես կարող են նշանակություն ունենալ պարզելու համար, թե արդյո՞ք տվյալ տրիբունալը կարող է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն համարվել անկախ (*Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1984, § 42): Ինչ վերաբերում է անկախության արտաքին հատկանիշներին, ապա ցանկացած կողմի տեսակետ կարելու է, բայց ոչ որոշիչ. որոշիչ է այն, թե արդյո՞ք տվյալ կողմի մտավախությունը կարող է «օբյեկտիվորեն հիմնավորվել» (*Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 63: *Grace Gatt-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2019, § 85): Հետևաբար, անկախության հետ կապված որևէ կասկած չի առաջանում այն ժամանակ, երբ Դատարանը կարծում է, որ քննվող գործի հանգամանքներից ելնելով՝ «օբյեկտիվ դիտորդը» դրա վերաբերյալ մտահոգությունների պատճառ չէր ունենա (*Clarke-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, (որոշում), 2005):

3. Անկողմնակալ դատարան²⁰

267. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որ Դատարանը լինի անկողմնակալ (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 60-65՝ հղում կատարելով *Morice-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2015, տե՛ս §§ 87-88՝ վճռաբեկ վարույթների հետ կապված): Անկողմնակալությունը սովորաբար ենթադրում է կողմնակալության բացակայություն և տարբեր եղանակներով դրա ստուգում (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի*, [ՄՊ], 2009, § 93: *Wettstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2000, § 43: *Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2018, § 49): Անկախության և անկողմնակալության պահանջները սերտորեն կապված են միմյանց հետ և պահանջել են համատեղ քննություն (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 150 և 152, դրանց սերտ կապի առնչությամբ՝ տես նաև՝ §§ 153-156, *Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 62): Պետք է նշել, որ այս հայեցակարգերը փոխազդում են նաև «օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի» հայեցակարգի հետ՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով (*Guðmundur Andri*

²⁰ Տե՛ս՝ Բարձրագույն դատական խորհրդից դատավորների անկախության առանձնահատուկ դեպքը²⁰

Astráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի [ՄՊ], 2020, §§ 231)²¹: Հայտնաբերված սխալները կարող են կամ չեն կարող շտկվել քննության հետագա փուլերում (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 65, 67 և 72: *Helle-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1997, § 46):

268. Երբ ներպետական վարույթներում վիճարկվում է անկողմնակալությունն այնպիսի հիմքով, որն առաջին հայացքից չի թվում իմաստագուրկ, ներպետական դատարանը պետք է ինքը ստուգի՝ արդյո՞ք նման մտավախություններն արդարացված են, թե ոչ, որպեսզի կարողանա շտկել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը խախտող իրավիճակը (*Cosmos Maritime Trading-ը և Shipping Agency-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2019, §§ 78-82):

269. Նմանատիպ գործերի մեծ հոսքի հանդիպելով՝ Գերագույն դատարանը կարող է ձեռնարկել կանխարգելիչ միջոցներ վեճի դատավարական ասպեկտի հետ գործ ունենալու համար, նույնիսկ եթե դա առաջացնի կառավարության համապատասխան բաժանմունքի ներկայացուցչի հետ ինստիտուցիոնալ կապ, որը հետագայում դառնում է դիմումատուի հակառակորդը, երբ գործը քննվում է Վճռաբեկ դատարանի կողմից (*Svilengacánin-ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի*, 2021, §§ 67-68), եթե քննարկվող գործերից ոչ մեկը չի քննվել դատարանի կողմից շփման պահին (§§ 71-72): Այս համատեքստում հիմնական գործը գործերի ամբողջությունից առանձնացնելը, որի նպատակն է միանման մեծաթիվ գործերով միավորելը, չի խարխլում անկողմնակալ դատական քննությունը (§ 72), Գերագույն դատարանը օրենքը մեկնաբանելիս կարող է վերացնել երկիմաստությունը, որպեսզի ստորադաս դատարանները նմանաբնույթ քննությունների հետ գործ ունենալիս ուղեցույց ունենան (§ 73), չնայած որ անկողմնակալության «արտաքին դրսևորումները» շարունակում են մնալ կարևոր, միայն կողմերի մտահոգություններն այդ առթիվ դեռ բավարար չեն (§ 74):

ա. Անկողմնակալությունը գնահատելու չափանիշը

270. Անկողմնակալության առկայությունը կարող է որոշվել հետևյալի հիման վրա (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 93-101: *Morice-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2015, §§ 73-78 և *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 61-65):

1. սուբյեկտիվ գնահատում, որի դեպքում պետք է հաշվի առնել կոնկրետ դատավորի անձնական համոզմունքը և վարքագիծը, այսինքն՝ արդյո՞ք դատավորը տվյալ գործում ունեցել է անձնական կանխակալ կամ կողմնակալ վերաբերմունք, ինչպես նաև
2. օբյեկտիվ գնահատում, այսինքն՝ արդյո՞ք տրիբունալը, եւ մյուս կողմից՝ դրա կազմն առաջարկել են բավարար երաշխիքներ՝ իր անաչառության առումով որևէ ռոջամիտ կասկած բացառելու համար:

271. Այնուամենայնիվ, այդ սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ անաչառությունը հստակորեն տարբերակված չեն, քանի որ դատավորի վարքագիծը ոչ միայն կարող

²¹ Տես՝ «Դատարանի կոնցեպտցիա» բաժինը

է արտաքին դիտորդի մոտ օբյեկտիվ կասկածներ առաջացնել իր անաչառության վերաբերյալ (օբյեկտիվ գնահատում), այլև կարող է վկայել դատավորի անձնական համոզմունքի մասին (սուբյեկտիվ գնահատում) (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 145):

272. Այսպիսով, որոշ դեպքերում, երբ դժվար է ապացույց ձեռք բերել դատավորի սուբյեկտիվ անկողմնակալության կանխավարկածը կասկածի տակ դնելու համար, օբյեկտիվ անկողմնակալության պահանջը առաջ է բերում լրացուցիչ կարևոր երաշխիք (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 95 և 101): Պետք է նկատել, որ գործերի մեծ մասով, որոնցով բարձրացվում է անկողմնակալության հարց, Դատարանն ուշադրություն է դարձնում օբյեկտիվ գնահատմանը (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 146):

273. Դատարանն ընդգծել է, որ արտաքին դրսևորումները կարող են չափազանց կարևոր լինել կամ, այլ կերպ ասած, «արդարադատությունը ոչ միայն պետք է իրականացվի, այլ նաև տեսնել, որ այն իրականացվել է»: Կարևոր է վստահությունը, որը ժողովրդավարական երկրում պետք է տաժի հասարակությունը: Այսպիսով, ցանկացած դատավոր, որի անկողմնակալության առնչությամբ կա հիմնավոր կասկած, պետք է հեռացվի (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի*, [ՄՊ], 2009, § 98; *Stoimenovikj-ը և Miloshevikj-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2021, § 40): Դատավորին հեռացնելու մասին միջնորդությունը քննող դատարանը պետք է անդրադառնա միջնորդությունը հիմնավորող բոլոր փաստարկներին (*Harabin-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2012, § 136) և հետևի որոշակի պահանջների, սակայն նույնը պետք է անի նաև միջնորդությունը ներկայացնող անձը (*Mikhail Mironov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2020, §§ 34-40):

274. Դատարանի նախադեպային պրակտիկայում հաստատված սկզբունքները, որոնք վերաբերում են դատարանի անկողմնակալությանը, առնչվում են երդվյալ ատենակալներին այնպես, ինչպես որ դրանք առնչվում են հաշտարար դատավորներին և դատական գործառույթներ իրականացնող մարմիններին, ինչպիսիք են օգնականները կամ քարտուղարները (*Bellizzi-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2011, § 51): Դատարանն ընդգծել է, ըստ 6-րդ հոդվածի՝ երաշխիքների ապահովման վերահսկումը հատկապես կարևոր է դատավորի դեմ իրականացվող կարգապահական վարույթներով, որը գործում է որպես Գերագույն դատարանի նախագահ, քանի որ խիստ կարևոր է հասարակության վստահությունը բարձրագույն դատական ատյանի նկատմամբ (*Harabin-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2012, § 133):

բ. Սուբյեկտիվ մոտեցում

275. Դատարանը սուբյեկտիվ գնահատում կիրառելիս բազմիցս եկել է այն եզրահանգման, որ «դատավորի անձնական անաչառությունը ենթադրվում է այնքան ժամանակ, քանի դեռ չկան հակառակն ապացուցող փաստեր» (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, § 94: *Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 58): Ինչ վերաբերում է պահանջվող ապացույցներին, ապա Դատարանը, օրինակ, պահանջում է պարզել, թե արդյո՞ք դատավորը դրսևորել է

թշնամանք (*Buscemi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1999, §§ 67-68): Փաստը, որ դատավորը չի հայտնել ինքնաբացարկ քաղաքացիական գործով վերաքննություն իրականացնելիս, երբ նախկինում նա արդեն իսկ մասնակցել է կապակցված վարույթներին, անկողմնակալության կանխավարկածը կասկածի տակ դնող պահանջվող ապացույց չէ (*Golubović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2012, § 52):

276. Այն սկզբունքը, որ ենթադրաբար տրիբունալը պետք է լինի անձնական կանխակալությունից կամ կողմնակալությունից զուրկ, վաղուց սահմանված է Դատարանի նախադեպային իրավունքով (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 58: *Driza-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2007, § 75):

277. Ըստ էության՝ դատավորի անձնական թշնամանքը կողմի հանդեպ նրա որակագրկման լուրջ պատճառ է: Պրակտիկայում Դատարանը հաճախ գնահատում է այս հարցն օբյեկտիվ մոտեցմամբ (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd-ը և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, 2019, § 359, ինչպես նաև ստորև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները):

գ. Օբյեկտիվ մոտեցում

278. Պետք է պարզել, թե արդյո՞ք անկախ դատավորի վարքագծից, կան ապացուցելի փաստեր, որոնք կարող են կասկած հարուցել նրա անկողմնակալության վերաբերյալ: Դատարանի կազմի դեպքում դա նշանակում է, որ պետք է պարզել՝ արդյո՞ք այդ կազմի դատավորներից որևէ մեկի անձնական վարքագծից անկախ, կան ապացուցելի փաստեր, որոնք կարող են կասկածի տակ դնել հենց կազմի անկողմնակալությունը: Դա նշանակում է, որ երբ որոշվում է, թե արդյոք կոնկրետ գործով առկա է օրինական պատճառ մտահոգվելու, որ կոնկրետ դատավորը (*Morel-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, §§ 45-50: *Pescador Valero-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2003, § 23) կամ դատարանի կազմը (*Luka-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2009, § 40) չի դրսևորում անկողմնակալություն, կոնկրետ անձի դիրքորոշումը կարևոր է, սակայն ոչ վճռորոշ: Վճռորոշն այն է, թե արդյո՞ք այդ մտավախությունը կարող է լինել օբյեկտիվորեն արդարացված (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, § 96: *Wettstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2000, § 44, *Pabla Ky-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2004, § 30):

279. Այս առիթով նույնիսկ արտաքին դրսևորումները կարող են ունենալ որոշակի կարևորություն կամ, այլ կերպ ասած, «արդարադատությունը ոչ միայն պետք է իրականացվի, այլ նաև պետք է տեսնել, որ այն իրականացվել է»: Այստեղ կարևորը վստահությունն է, որը դատարանները պետք է վայելեն ժողովրդական հասարակությունում: Այսպիսով, ցանկացած դատավոր, որի անկողմնակալության առնչությամբ կա հիմնավոր կասկած, պետք է հեռացվի (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, § 98, օրինակ, երբ դատավորը արել է հրապարակային հայտարարություններ՝ գործի էլքի հետ կապված *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd-ը և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, 2019, §§ 341-342):

280. Որպեսզի հասարակությունը դատարանների նկատմամբ ունենա անհրաժեշտ վստահություն, պետք է հաշվի առնվեն ներքին կազմակերպական խնդիրներին առնչվող հարցերը: Անկողմնակալությունն ապահովող ներքին ընթացակարգերի առկայությունը, մասնավորապես՝ դատավորների

ինքնաբացարկը կարգավորող կանոնները, խիստ կարևոր են (տե՛ս դատավորների անկողմնակալությունը վիճարկելու մասին հատուկ դրույթները *Micallef-ն ընդդեմ Մայթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 99-100, իրավիճակ, երբ վիճարկելն անհնարին է եղել՝ *Stoimenovikj-ը և Miloshevijk-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2021, § 40, *Mikhail Mironov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2020՝ 6-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջների հետ կապված, երբ հայցվորի կողմից վիճարկվում է անկողմնակալությունը, որը լուծվում է դատավորի կողմից, ինչպես նաև երբ տվյալ դատավորը հենց որոշում կայացնողն է, §§ 34-40, ինչպես նաև ստորև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները, և *Debled-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1994, § 37՝ կապված ընդհանուր վիճարկման հետ): Նման կանոնները արտահայտում են, որ օրենսդիրը ձգտում է ազատվել դատավորի կամ դատարանի անկողմնակալության առնչությամբ բոլոր հիմնավոր կասկածներից և փորձում է ապահովել անկողմնակալությունը՝ վերացնելով այդ առթիվ առաջացող մտահոգությունների պատճառները: Փաստացի կանխակալության բացակայությունն ապահովելու հետ մեկտեղ դրանք ուղղված են կողմնակալության ցանկացած արտաքին դրսևորման բացառման դեմ, որի շնորհիվ նպաստում են վստահության ձևավորմանը, որը դատարանները պետք է վայելեն ժողովրդական հասարակությունում (*Mežnarić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2005, § 27 և *A.K.-ն ընդդեմ Լիխտենշտայնի*, 2015, §§ 82-83՝ Գերագույն դատարանի դատավորին հեռացնելու վերաբերյալ): Իրավասու վարչական մարմինների հիերարխիկ կառուցվածքը կարող է նաև հարց առաջացնել արտաքին դրսևորումների իմաստով (*Grace Gatt-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2019, §§ 85-86):

281. Պետք է նկատել, որ դատավորների կարիերան և նրանց դեմ հարուցվող կարգապահական վարույթները կարգավորող ներպետական համակարգն ինքնին եղել է Դատարան ներկայացվող բողոքների առարկան՝ դատավորների անկախության և օբյեկտիվ անկողմնակալության տեսանկյունից (համեմատել՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 151-65 և հատկապես՝ § 163 *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, §§ 68-80 հետ, և *Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, §§ 109-117 և 124-29):

282. Դատարանը քննել է նաև Բարձրագույն դատական խորհրդի (դատավորների կարգապահական մարմին) որոշման առնչությամբ դատավորների անկախության հետ կապված առանձնահատուկ գործ, երբ դատավորները, որոնք վիճարկում են այդ մարմնի կողմից կայացված որոշումը, միննույն մարմնի իրավասության ներքո են՝ կապված իրենց կարիերայի և իրենց դեմ հարուցված կարգապահական վարույթների հետ (համեմատել՝ *Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, § 130, և *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ] (խախտումներ) *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 157-165, հետ (խախտում չկա)). Դատարանը տարբերություն է գտել համապատասխան երկու ներպետական համակարգերի միջև (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 158-160: *Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, § 79):

283. Իրենց դատական գործառույթներն իրականացնելիս կարիերայի որոշ փուլում դատավորները կարող են հայտնվել կողմերից մեկի դերում, ներառյալ մեղադրյալի: Այնուամենայնիվ, Դատարանը չի գտնում, որ այս կարգի ռիսկը

կարող է կասկած հարուցել դատավորի անկողմնակալության առնչությամբ հատուկ հանգամանքների բացակայության պայմաններում, որոնք առնչվում են նրա անձնական իրադրությանը: Փաստը, որ դատական համակարգի անդամների նկատմամբ կարգապահական վարույթներում գործը քննող դատավորներն իրենք են դեռևս ենթակա մի շարք կարգապահական կանոնների, ինքնին բավարար հիմք չէ՝ արձանագրելու անկողմնակալության պահանջի խախտում (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 163)²²: Այնուամենայնիվ, անկախության և անկողմնակալության հիմնարար երաշխիքներին համապատասխանելու հարցը կարող է առաջանալ, քանի որ կարգապահական մարմնի կառուցվածքը և աշխատանքն ինքնին լուրջ խնդիր են այս առումով (*Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], 2018, § 79 (խախտում)):

դ. Իրավիճակներ, երբ կասկածելի է դատարանի անկողմնակալությունը

284. Գոյություն ունեն երկու հնարավոր իրավիճակներ, երբ կարող են կասկածներ առաջանալ Դատարանի անաչառության վերաբերյալ՝

դ. Առաջինն իր բնույթով ֆունկցիոնալ է և վերաբերում է, օրինակ, միևնույն անձի կողմից դատավարության ընթացքում տարբեր գործառույթների իրականացմանը կա՛մ դատավորների, կա՛մ դատավարության այլ մասնակիցների միջև հիերարխիկ կամ այլ կապերի առկայությանը (*Micallef-ն ընդդեմ Սալթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 97-98): Վերջին դեպքում պետք է քննվեն տվյալ հարաբերության բնույթն ու աստիճանը,

ե. Երկրորդն անձնական բնույթի է և տարբերվում է տվյալ գործով դատավորների վարքագծից կամ գործով կողմի կամ կողմի ներկայացուցչի հետ ունեցած կապերից:

ե. Գործառույթային բնույթի իրավիճակներ

զ. Միևնույն գործով խորհրդատվական և դատավարական գործառույթների իրականացումը

285. Խորհրդատվական և դատավարական գործառույթների միմյանց հաջորդումը մեկ մարմնի կողմից որոշ հանգամանքներում կարող է խնդրահարույց լինել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ կապված օբյեկտիվ տեսանկյունից դիտարկվող մարմնի անկողմնակալության հետ (*Procola v. Luxembourg*, 1995, § 45 խախտում).

286. Խնդիրն այն է՝ արդյո՞ք իրականացվել են խորհրդատվական և դատավարական գործառույթներ «միևնույն գործի», «միևնույն որոշման» կամ «միանման հարցերի» վերաբերյալ (*Kleyn-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* [ՄՊ], 2003, § 200: *Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 74 խախտում չկա):

է. Եվ՝ դատական, և՛ արտադատական գործառույթների իրականացումը միևնույն գործով

²² Տե՛ս «Անկախ դատարան» բաժինը:

287. Դիմումատուի մտավախությունների օբյեկտիվ արդարացումը պարզելիս կարող են հաշվի առնվել այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են դատավորի երկակի դերը քննության ընթացքում, նրա մասնակցությամբ երկու դեպքերի միջև անցած ժամանակահատվածը, ինչպես նաև քննությանը նրա ներգրավվածության աստիճանը, (*McGonnell-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2000, §§ 52-57):

288. Ցանկացած ուղղակի ներգրավվածություն օրենսդրական ակտերի կամ գործադիր կանոնների ընդունման ոլորտում կարող է բավարար կասկած առաջացնել այն անձի դատական անկողմնակալության նկատմամբ, որը կոչված է լուծելու վեճն առ այն, թե արդյո՞ք հիմքեր կան ընդունելու օրենսդրական նորմի կամ կանոնների ձևակերպումից շեղումները (նույն տեղում, §§ 55-58, որտեղ Դատարանը գտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ գործով զարգացման պլանի ընդունմանը դատավորի անմիջական ներգրավվածության հետ կապված, համեմատել *Pabla Ky-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2004, § 34 հետ – խախտում չկա):

289. Երբ առկա են երկու զուգահեռ վարույթներ միևնույն անձի մասնակցությամբ, որն իրականացնում է մի կողմից՝ դատավորի, մյուս կողմից՝ հակառակորդ կողմի ներկայացուցչի դեր, դիմումատուն կարող է մտահոգություն ունենալ առ այն, որ դատավորը կշարունակի դիտարկել իրեն որպես հակառակորդ կողմ (*Wettstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2000, §§ 44-47):

290. Դատավորի կողմից ներկայացվող սահմանադրական բողոքը, որը քննության սկզբում գործել է որպես դիմումատուի հակառակորդի պաշտպան, հանգեցրել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման արձանագրման (*Mežnarić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, § 36): Ինչ վերաբերում է Սահմանադրական դատարանի դատավորի անկողմնակալությանը, որը գործել է որպես դիմումատուի հակառակորդի իրավական փորձագետ առաջին ատյանում իրականացված քաղաքացիական վարույթում, տես՝ *Švarc and Kavnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2007, § 44:

ը. Տարբեր դատական գործառույթների իրականացումը

291. Երբ որոշվում է, թե արդյո՞ք քաղաքացիական գործով տարբեր փուլերում միևնույն դատավորի մասնակցությունը համապատասխանում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված անկողմնակալության պահանջին, պետք է անդրադառնալ յուրաքանչյուր գործին առանձին՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր գործի հանգամանքները (*Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2019, § 148): Դա վերաբերում է նաև այն իրավիճակներին, երբ միևնույն դատավորը մասնակցում է երկու առանձին վարույթների, ինչպիսիք են փաստացի փոխկապակցված քրեական և քաղաքացիական վարույթները (*նույն տեղում*, § 149) կամ վարույթները, որոնք սերտ կապված են և իրականացվել են մի քանի տարվա տարբերությամբ (*Stoimenovikj and Miloshevikj-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2021, §§ 36-38 և 40):

292. Չուտ այն փաստը, որ դատավորն արդեն իսկ կայացրել է որոշումներ մինչդատական փուլում, չի արդարացնում նրա անկողմնակալության մասին մտահոգությունները: Կարևորը դատավորի կողմից դատաքննության փուլում կայացված որոշումների և միջոցների ծավալն ու բնույթն է: Նույն կերպ, փաստը,

որ դատավորը մանրամասն ծանոթ է գործի նյութերին, չպետք է առաջացնի կանխակալ վերաբերմունք նրա անկողմնակալության վերաբերյալ՝ որոշում կայացնելու տեսանկյունից: Կարևոր է, որ վճիռ կայացնելիս վերլուծվեն գործի հանգամանքները՝ հիմնվելով քննության ընթացքում ներկայացված ապացույցների և փաստարկների վրա (*Morel-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 45):

293. Անհրաժեշտ է պարզել՝ արդյոք քննության տարբեր փուլերում հաստատված նյութական հարցերի միջև կապն այնքան սերտ է, որ կասկած է հարուցում այդ փուլերում որոշում կայացնելու ժամանակ դատավորի անկողմնակալության առնչությամբ (*Toziczka-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2012, § 36):

294. Դատարանի կազմում հանդես եկող դատավորի վերաբերյալ վերջինս գտել է, որ փաստը, որ դատավորներից ոմանք նախկինում ունեցել են որոշակի դիրք, ինքնին բավարար չէ եզրակացնելու, որ ողջ կազմը եղել է կողմնակալ: Նմանաբնույթ իրավիճակներում անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այլ գործոններ, ինչպիսիք են ներգրավված դատավորների թիվը, ինչպես նաև նրանց դերը դատական կազմում (*Fazli Aslaner-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, §§ 36-43): Խորհրդակցության գաղտնիության տեսանկյունից՝ անհնարին է գնահատել դատավորի/դատավորների ազդեցությունը (տես՝ *Stoimenovikj and Milosheviki-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2021, §§ 39-41, ինչպես նաև նախադեպային պրակտիկային արված հղումները § 39): Համապատասխանաբար, կազմի անդամներից միայն մեկի օբյեկտիվ անկողմնակալության բացակայությունը վճռորոշ չէ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով, քանի որ խորհրդակցության գաղտնիությունն անհնարին է դարձնում պարզելու դատավորի փաստացի ազդեցության բնույթը (տես՝ *Karrar-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2021, § 36):

295. Իրավիճակն այլ է, երբ դիմումատուի նկատմամբ քննությունն իրականացնող երկու մարմինները բաղկացած են եղել միևնույն դատավորների կազմից, և խառնաշփոթ է առաջացել մեղադրանքներ ներկայացնելու և հանգամանքները պարզելու ժամանակ (*Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2017, §§ 105-109): Դատախազի և դատավորի գործառույթների միջև խառնաշփոթը կարող է օբյեկտիվորեն առաջացնել արդարացի կասկածներ ներգրավված անձանց անկողմնակալության վերաբերյալ (§ 104):

296. Այլ գործեր, որոնք պետք է հաշվի առնել.

- Անկողմնակալ լինելու պարտականությունից բխող ընդհանուր կանոնից չի կարելի եզրակացնել, որ վերադաս դատարանը, որը վերացնում է վարչական կամ դատական որոշումը, պարտավոր է հետ ուղարկել գործն այլ իրավասություն ունեցող մարմնի կամ այլ կազմի (*Ringeisen-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1971, § 97 *վերջում*):
- Խնդիր կարող է առաջանալ, եթե դատավորը մասնակցում է երկու վարույթների, որոնք վերաբերում են փաստերի միևնույն խմբի (*Indra-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2005, §§ 51-53):
- Երկու հաշտարար դատավորների հետ համագործակցող դատավորը, որը Վերաքննիչ դատարանի նախագահն է, չի կարող լսել իր սեփական որոշման դեմ ներկայացված բողոքը (*De Haan-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1997, § 51):

- Վերաքննիչ դատարանը, որտեղ դատավորները կոչված են պարզելու, թե արդյո՞ք հենց իրենք են թույլ տվել իրավական մեկնաբանության կամ կիրառման սխալ իրենց նախորդ որոշումներում, կարող է կասկած հարուցել նրանց անկողմնակալության առնչությամբ (*San Leonard Band Club-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2004, § 64): Սահմանադրական դատարանին վերաբերող նմանաբնույթ պատճառաբանության առնչությամբ, տես՝ *Scerri-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2020, § 78:
- Անկողմնակալության պայմանների պարտադիր խախտում չի ենթադրվում, եթե դատավորը, նախևառաջ, ներգրավվում է գործի փաստերով որոշում կայացնելուն, այնուհետև պարզում է այդ որոշման դեմ բերված բողոքի ընդունելիությունը (*Warsicka-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, §§ 38-47):
- Դատավորը, որն առաջին վարույթում եղել է դիմումատուների հակառակորդների ներկայացուցիչը, իսկ երկրորդում հանդես է եկել որպես Վերաքննիչ դատարանի դատավոր, հատկապես հաշվի առնելով ժամանակային տարբերությունը և՛ առաջին, և՛ երկրորդ վարույթների առարկաների տարբերությունը, ինչպես նաև փաստը, որ որպես իրավախորհրդատու և դատավոր կատարած գործառույթները չեն համընկել ժամանակի առումով, Դատարանը գտել է, որ դիմումատուները չեն կարողացել ներկայացնել օբյեկտիվորեն արդարացված կասկած դատավորի անկողմնակալության առնչությամբ (*Puolitaival and Pirttiaho-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2004, §§ 46-54):
- Դատարանն անկողմնակալության խախտում է արձանագրել գործով, որով որոշ դատավորներ, որոնք արդեն իսկ ներգրավված են եղել գործին, պետք է որոշեին, թե արդյո՞ք սխալ թույլ տվել են իրենց նախորդ որոշումներում, և երբ երեք դատավորներ արդեն կարծիք էին հայտնել են գործի վերաբերյալ (*Driza-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2007, §§ 78-83):
- Ներգրավված դատավորներից մեկը, որը որոշում է կայացրել իրավունքի հարցերով, նախկինում ներգրավված է եղել գործի քննությանը՝ որպես Վերադաս դատարանի դատավոր (*Peruš-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2012, §§ 38-39):
- *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018 գործով Գերագույն դատարանի նախագահը եղել է նաև այն վարչական մարմնի նախագահը, որի որոշումը քննվել է վերադասության կարգով (§§ 153-156):
- Իրավիճակը, երբ Սահմանադրական դատարանի նախագահի օգնականը նախորդ քաղաքացիական վարույթներով եղել է դիմումատուի հակառակորդին ներկայացնող փաստաբանների թիմի անդամ, քննվել է *Bellizzi-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2011, §§ 60-61 գործով:
- Դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել անկողմնակալ դատարանի իրավունքի խախտում, երբ որոշվել է դատավորների մեծ թվի հանգամանքը, ովքեր արդեն իսկ մասնակցել են գործի քննությանը, ինչպես նաև որպես նախագահ կամ լրագրող նրանց կատարած գործառույթների հանգամանքը (*Fazli Aslaner-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, § 39): Ավելին, դատարանի օբյեկտիվ անկողմնակալությունը կասկածի տեղիք է տվել այն ժամանակ, երբ յոթ դատավորներից չորսն արդեն իսկ առնչվել են տվյալ գործին՝ հաշվի

առնելով չորս դատավորների կողմից կատարված գործառույթների բնույթն ու ծավալը (*Pereira da Silva-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2016, §§ 59-60):

- *Fazli Aslaner-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, գործով զբաղվել է երեսունմեկ դատավորից բաղկացած կազմ, որոնցից երեքը արդեն իսկ մասնակցել էին վարույթով առաջին ատյանում: Չնայած որ դատավորների թիվը, որոնց անկողմնակալությունը վիճարկվել է, ավելի քիչ է եղել կազմի ընդհանուր թվում, այնուամենայնիվ Դատարանը գտել է, որ առկա է խախտում, քանի որ օբյեկտիվ անկողմնակալության հարցում դատավորների տոկոսային համամասնությունը վճռորոշ չի եղել: Նախևառաջ, արդարացված չի եղել կազմում այդ երեք դատավորների ներգրավումը, երկրորդ՝ նրանցից մեկը նախագահել է երեսունմեկ դատավորներից բաղկացած դատական կազմը և գլխավորել է տվյալ գործով նրանց խորհրդակցությունը: Ուստի Դատարանը գտել է, որ դիմումատուի կասկածները, կապված դատավորների կազմի անկողմնակալության հետ, եղել են օբյեկտիվորեն արդարացված (§§ 40-43, համեմատել այլ գործերի հետ, որոնք նշված են վճռի § 38 և *Stoimenovikj-ը և Miloshevikj-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2021, §§ 39-41, որտեղ ներգրավված է եղել հինգ դատավորից բաղկացած կազմի մեկ անդամը):
- *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd-ը և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, 2019, գործով վիճարկվել է միաձայն որոշում կայացրած ինը դատավորից բաղկացած կազմը նախագահող դատավորի անկողմնակալությունը: Դատարանը գտել է, որ խախտում չկա (§ 363, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները):
- *Svilengacanic-ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի*, 2021 գործով դռնբաց հանդիպում կազմակերպելը և պաշտպանության նախարարության հետ դատավարական հարցերով համաձայնություն ստորագրելը չի ազդել Գերագույն դատարանի օբյեկտիվ անկողմնակալության վրա (§§ 65-75):

թ. Անձնական բնույթի իրավիճակները

297. Անկողմնակալության սկզբունքը խախտվում է նաև, երբ դատավորը տվյալ գործով անձնական շահագրգռվածություն է ունենում (*Langborger-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1989, § 35: *Gautrin-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 59): Հարցի վերաբերյալ, թե արդյո՞ք դատավորի կնոջ կողմից լրատվական միջոցներով արված հայտարարությունները կասկած են հարուցել ամուսնու անկողմնակալության առթիվ, տես՝ *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd-ը և այլք ընդդեմ Վրաստանի*, 2019, §§ 342, իսկ ընդհանուր առմամբ դատավորի ընտանիքի անդամների կողմից հրապարակայնորեն հայտնած կարծիքի վերաբերյալ մանրամասները տես՝ § 344: Սահմանադրական դատարանում քննվող գործի և երեք դատավորից բաղկացած կազմի անդամներից մեկի ամուսնու միջև կապի առկայության վերաբերյալ տես՝ *Croatian Golf Federation-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2020, §§ 129-132:

298. Դատավորի և գործի կողմի կամ կողմի փաստաբանի միջև մասնագիտական, ֆինանսական կամ անձնական կապերը նույնպես անկողմնակալության հետ կապված հարցեր կարող են առաջացնել (*Micallef-ն*

ընդդեմ Մայթայի [ՄՊ], 2009, § 102; *Wettstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2000, § 47; *Pescador Valero-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 2003, § 27; *Tocono and Profesorii Prometeiști v. Moldova*, 2007, § 31): Նույնիսկ անուղղակի գործոնները կարող են հաշվի առնվել (*Pétur Thór Sigurðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, 2003, § 45):

299. Փաստը, որ դատավորն ունի արյունակցական կապ գործով կողմին ներկայացնող փաստաբանական գրասենյակի անդամի հետ, ինքնին չի նշանակում, որ տեղի է ունեցել խախտում (*Ramljak-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, §§ 29, փոքր գյուղի առնչությամբ՝ *Koulias-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2020, §§ 62-64): Պետք է հաշվի առնվեն մի շարք գործոններ. արդյո՞ք դատավորի ազգականը ներգրավված է քննվող գործում, ազգականի զբաղեցրած դիրքը տվյալ փաստաբանական գրասենյակում, գրասենյակի մեծությունը, դրա ներքին կազմակերպչական կազմը, գրասենյակի համար տվյալ գործի ֆինանսական նշանակությունը, ինչպես նաև ազգականի համար ցանկացած ֆինանսական շահը կամ հետաքրքրությունը (և դրա ծավալը) (*Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2018, § 62: Տես նաև՝ *Ramljak-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2017, §§ 38-39):

300. Փաստը, որ դատավորները ճանաչում են միմյանց որպես գործընկերներ կամ նույնիսկ աշխատում են միմյանց հետ, ինքնին չի նշանակում, թե նրանց անկողմնակալության հետ կապված ցանկացած մտահոգություն օբյեկտիվորեն արդարացված է (*Steck-Risch-ը և այլք ընդդեմ Լիխտենշտայնի*, 2005, § 48): Շատ փոքր գյուղում, որտեղ իրավաբան-մասնագետը կարող է իրականացնել երկու գործառույթ կես դրույքով, օրինակ՝ որպես դատավոր և փաստաբան, նույնպես խնդրահարույց հանգամանք չէ (*նույն տեղում*, § 39, *Bellizzi-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2011, § 57, և համեմատել՝ *Micallef-ն ընդդեմ Մայթայի* [ՄՊ], 2009, § 102՝ դատավորի և փաստաբանի միջև ընտանեկան կապը):

301. Այս առիթով Դատարանը գտել է, որ դատարանների կողմնակալության առնչությամբ ներկայացվող բողոքները չպետք է հանգեցնեն պետության իրավական համակարգի կազմաքանդմանը: Փոքր պետություններում, ինչպիսիք են՝ Կիպրոսը կամ Լիխտենշտեյնը, արդարադատության իրականացումը կարող էր անհիմն խոչընդոտվել չափազանց խիստ չափանիշների առկայությամբ (*A.K.-ն ընդդեմ Լիխտենշտայնի*, 2015, § 82, *Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2018, § 63): Հաշվի առնելով արտաքին դրսևորումների կարևորությունը՝ անկողմնակալության առնչությամբ կասկածներ առաջացնող իրավիճակի առկայությունը պետք է բացահայտվի քննության սկզբում: Այդ կերպ տվյալ իրավիճակը կարող է գնահատվել տարբեր գործոններով՝ պարզելու՝ արդյո՞ք ինքնաբացարկ հայտնելն իրոք անհրաժեշտ է (*Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 2018, §§ 64-66):

302. Ավելին, դատավորի կողմից օգտագործվող լեզուն կարող է կարևոր լինել և ցույց տալ, որ դատավորը չունի բավարար անկողմնակալություն, որը պահանջում են նրա կողմից իրականացվող գործառույթները (*Vardanyan-ը և aNanushyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, 2016, § 82): Այնուամենայնիվ, երբ դատավորն անտեղի խոսել է դիմումատուի վտանգավորության մասին, որը դատապարտված է եղել սեռական բավարարվածության համար գործած սպանության համար, Դատարանը գտել է, որ չնայած դա եղել է ոչ պրոֆեսիոնալ վարքագիծ, այնուամենայնիվ, ցույց չի տվել, որ դատավորն ունեցել է անձնական կողմնապահություն դիմումատուի նկատմամբ, կամ որ առկա են եղել օբյեկտիվորեն արդարացված կասկածներ

գործով նրա անկողմնակալության վերաբերյալ (*Ilmseher-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2018, § 289):

VII. Դատավարական պահանջները

Ա. Արդարացիությունը

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ. արդար դատաքննության իրավունք

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ..... ունի օրենքի հիման վրա ..... դատարանի կողմից ..... արդարացի.....»:

1. Ընդհանուր սկզբունքները

303. Ակնառու տեղը. Դատարանը միշտ ընդգծել է ժողովրդավարական հասարակության մեջ արդար դատաքննության իրավունքի զբաղեցրած ակնառու տեղը (*Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], 2012, § 231: *Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 24): Այս երաշխիքը «ժողովրդավարական հասարակությունում ամենահիմնարար սկզբունքներից մեկն է» (*Pretto -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 1983, § 21): Հետևաբար, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը նեղ իմաստով մեկնաբանելը որևէ կերպ չի կարող արդարացվել (*Moreira de Azevedo-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1990, § 66): Արդարության պահանջը կիրառվում է ողջ քննության նկատմամբ, այն սահմանափակված չէ կողմերի միջև նիստերով (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1994, § 49): Այսպիսով, քննությունները դիտարկվում են ամբողջությամբ՝ պարզելու, թե արդյոք դրանք իրականացվում են արդար դատաքննության պահանջներին համապատասխան (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2017, § 172, *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, § 161՝ համապատասխան այն նույն սկզբունքներին, որոնք գործում են նաև քրեական վարույթներում, տես՝ *Beuze-ն ընդդեմ Բելգիայի* [ՄՊ], 2018, § 120): Արդարության բացակայությունը կարող է առաջանալ տարբեր նշանակություն ունեցող գործոններից (*Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, § 79՝ կապված պատճառաբանություն ներկայացնելու պահանջի հետ):

304. Այնուամենայնիվ, Դատարանը նշել է, որ անձի դատավարական իրավունքները (ներառյալ՝ որոշակի տեղեկությունների հասանելիությունը) կարող է արդարացված լինել շատ բացառիկ հանգամանքներում (*Adorisio-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, (որոշում), 2015):

305. Բովանդակություն. Քաղաքացիական հայցերը պետք է հնարավոր լինի ներկայացնելու դատավորին (*Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1994, § 65)՝ արդյունավետ դատական քննության համար (*Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Տրանսիայի*, [ՄՊ], 2011, § 46): Դա նշանակում է, որ պետությունը չի կարող, առանց Կոնվենցիոն մարմինների քննության բացառել դատարանների իրավասությունից քաղաքացիական հայցերի մի ամբողջ տեսակ կամ

քաղաքացիական պատասխանատվության անձեռնմխելիություն տրամադրել անձանց մի ամբողջ խմբի: Համապատասխանաբար, երբ հրատապ օրենսդրական ակտը հստակ շարադրանք չի պարունակում, ինչն էլ զրկում է օգտվելու դրա կիրառման համար ձեռնարկված միջոցների նկատմամբ դատական վերահսկողության հնարավորությունից, այդ իրավիճակը միշտ պետք է հասկանալ այն ձևով, որ պետության դատարաններն իրավասու են ինքնուրույն վարվելու այնպես, որպեսզի խուսափեն ցանկացած կամայական դրսևորումից (*Piškin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, § 153): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը մանրամասն նկարագրում է քաղաքացիական դատավարության կողմերին տրամադրվող դատավարական երաշխիքները: Այն նպատակ է հետապնդում ապահովելու կողմերի շահերն արդարադատության արդյունավետ իրականացման համար (*Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, § 30): Ուստի հայցվորները պետք է կարողանան իրենց գործը ներկայացնել անհրաժեշտ արդյունավետությամբ (*H.-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1987, § 53): Դա չի նշանակում, որ քննության որոշակի փուլում ապացուցման բեռը չի կարող դրվել հայցվորի վրա (*Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, § 352):

306. Ներպետական իշխանությունների դերը. Դատարանը մշտապես նշել է, որ ներպետական իշխանությունները պետք է ապահովեն յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով «արդար դատաքննության» պահանջի իրականացումը՝ Կոնվենցիայի իմաստով (*Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 33 վերջում):

307. Հայցվորների բողոքները. Ստրասբուրգի դատարանի²³ նախադեպային պրակտիկայով ձևավորված սկզբունքային հարց է, որ «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»: Դրան են ավելանում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ Դատարանի կազմակերպման և կազմի, ինչպես նաև քննության իրականացման հետ կապված երաշխիքները: Ընդհանուր առմամբ այդ ամենը կազմում է արդար դատաքննության իրավունքը (*Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1975, § 36): Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի ոչ տեքստը, ոչ էլ ոգին չեն արգելում անձին կամովի ուղղակի կամ անուղղակի կերպով հրաժարվել արդար դատաքննության երաշխիքներից՝ ելնելով որոշակի պայմաններից (*Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, § 79: *Schmidt-ն ընդդեմ Լատվիայի*, § 96):

308. Մեկնաբանման սկզբունքները.

- Այն սկզբունքը, որով քաղաքացիական հայցը դատավորին ներկայացնելու հնարավորություն պետք է ընձեռվի, իրավունքի համընդհանուր ճանաչում ունեցող հիմնարար սկզբունքներից մեկն է. նույնը վերաբերում է միջազգային իրավունքի այն սկզբունքին, որով արգելվում է

²³ Տես՝ «Ծավալ» բաժինը:

արդարադատության մերժումը: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պետք է դիտարկել՝ ելնելով այդ սկզբունքներից (*նույն տեղում*, § 35):

- Ինչպես կրկնվում է *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի*, [ՄՊ], 2020, §§ 237 գործով, Դատարանի կողմից արդար դատաքննության իրավունքը, ինչպես երաշխավորված է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով, պետք է մեկնաբանվի Կոնվենցիայի նախաբանի լույսի ներքո, որը հոչակում է օրենքի գերակայությունը որպես (*Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, [ՄՊ], 2011, § 46) պայմանավորվող պետությունների համընդհանուր ժառանգության մաս (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, [ՄՊ], 2011, § 57, *Brumărescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 1999, § 61): Դատարանը որոշել է, որ ներպետական իշխանությունները, ըստ էության, ամենաարդյունավետը կարող են գնահատել, թե ինչպես են արդարադատության շահերը և օրենքի գերակայությունը դրսևորվել կոնկրետ իրադրությունում (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 243): Այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատել է նաև, որ օրենքի գերակայության սկզբունքը ներառում է հավասարապես կարևոր մի շարք այլ սկզբունքներ, որոնք չնայած որ փոխկապակցված են և հաճախ՝ լրացուցիչ, որոշակի հանգամանքներում մտնում են մրցակցության մեջ (§§ 237-240):
- Նույնիսկ հրատապության պայմաններում օրենքի գերակայության հիմնարար սկզբունքը պետք է գերակա լինի (*Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, § 153): Ավելին, պետության պարտականությունն է՝ տրամադրել համաչափ փոխհատուցում խախտումների դիմաց, որոնք թույլ են տրվել իշխանությունների կողմից և պատշաճ կերպով հաստատվել են դատարանների կողմից, հույժ կարևոր է օրենքի գերակայությամբ ստեղծված հասարակությունում (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)*, [ՄՊ], 2006, § 201):
- Իրավական որոշակիության սկզբունքն իրենից ներկայացնում է օրենքի գերակայության հիմնարար տարրերից մեկը (*Nejdet Şahin-ը և Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 56, *Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2016, § 116, *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 238, հայցային վաղեմության բացակայության առնչությամբ, տես նաև՝ *Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2013, §§ 137-139, և *Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, 2021, §§ 348-349, և համեմատեք՝ *Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի* հետ, 2020, §§ 47-48 կամ այդ փուլի սկզբնական կետի համար՝ *Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2020, § 52): Այս սկզբունքը ընդհանուր առմամբ ենթադրում է *res judicata* սկզբունքի ապահովում (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բալանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 238): Կամայականությունը հանգեցնում է օրենքի գերակայության սկզբունքի բացառման (*Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2016, § 145):
- Ժողովրդական հասարակությունում Կոնվենցիայի իմաստով արդարադատության արդարացի իրականացման իրավունքը այնպիսի

կարևոր դեր է գրավում, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի սահմանափակ մեկնաբանությունը չի համապատասխանում այդ դրույթի նպատակին և իմաստին (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 283՝ դատարանների դերի հետ կապված, *Ryakib Biryukov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2008, § 37):

- *Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, [ՄՊ], 2018 գործով ընդգծվել է այս սկզբունքների կարևորությունը, ինչպես և *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի*, [ՄՊ] 2020 գործով, որը նույնպես կապված է այնպիսի իրավիճակների հետ, որոնցում Կոնվենցիայի հիմնարար սկզբունքները մտնում են մրցակցության մեջ (§§ 237, § 243):
- Դրա հետ մեկտեղ, Կոնվենցիայի նպատակն է երաշխավորել ոչ թե տեսական կամ անիրական իրավունքներ, այլ իրավունքներ, որոնք գործնական են և արդյունավետ (*Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, [ՄՊ], 2004, § 80, *Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 1979, § 24):

309. Պետություններն ունեն առավել մեծ ազատություն քաղաքացիական գործերով. Դատարանը հիշեցրել է, որ «արդարացի դատաքննության» գաղափարին բնորոշ պահանջները պարտադիր չէ, որ նույնը լինեն այն գործերով, որոնք վերաբերում են քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների սահմանմանը, և այն գործերով, որոնք վերաբերում են քրեական մեղադրանքի հաստատմանը. «պայմանավորվող պետություններն ունեն առավել մեծ ազատություն, երբ գործ են ունենում քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների առնչվող քաղաքացիական գործերի հետ, քան՝ քրեական գործերի հետ գործ ունենալիս» (*Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2020, § 70, *Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 32, *Levages Prestations Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1996, § 46): Քաղաքացիական իրավունքների վերաբերող գործերի առնչությամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները նվազ խիստ են, քան քրեական մեղադրանքների առնչությամբ (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 96): *Moreira Ferreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 2)*, [ՄՊ], 2017, §§ 66-67 գործով վճռով հաստատվել է, որ քրեական գործով կասկածվող կամ մեղադրվող անձանց իրավունքներն ավելի շատ պաշտպանության կարիք ունեն, քան քաղաքացիական գործերով կողմերի իրավունքները:

310. Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի քաղաքացիական մասի ներքո վարույթները քննելիս Դատարանը կարող է անհրաժեշտ համարել անդրադառնալ քրեական գործերով իր դրսևորած մոտեցումներին (սկզբունքի առնչությամբ, տես *López Ribalda -ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, [ՄՊ], 2019, § 152, *Čivinskaitė-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, § 121, և օրինակ՝ *Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, § 80, անձի վրա *in absentia* դրված վճարման պարտականությունը, որը չի ստացել դատական ծանուցում, *Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, §§ 67 and 70-71՝ քրեական հանցագործությունից բխող վնասի համար քաղաքացիական պատասխանատվության առնչությամբ, *R.S.-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), 2017, §§ 35 և 43՝ կապված զինված ուժերում կարգապահական վարույթների հետ): Այն դեպքերում, երբ քրեական հանցագործությունների հետևանքով առաջացած վնասի համար ի հայտ է գալիս քաղաքացիական պատասխանատվություն, պարտադիր է, որ ներպետական որոշումները հիմնված լինեն ներկայացված

ապացույցների պատշաճ գնահատման վրա, դրանք ունենան բավարար հիմնավորումներ լուրջ հետևանքների առնչությամբ, որոնք կարող են առաջ գալ այդ որոշումների արդյունքում (*Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մայթայի*, 2016, § 73)²⁴:

311. Վերջապես, կոնկրետ գործի առնչությամբ խիստ բացառիկ հանգամանքներում Դատարանը կարողացել է հաշվի առնել ներպետական դատարանների կողմից «շատ արագ որոշում կայացնելու անհրաժեշտությունը» (*Adorisio-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, (որոշում), 2015):

2. Շրջանակը

1. Սկզբունքները

312. Արդյունավետ իրավունք. վարույթի կողմերն իրավունք ունեն ներկայացնելու դիտարկումներ, որոնք կարող են առնչվել իրենց գործին: Այս իրավունքը կարող է համարվել արդյունավետ, միայն եթե այդ դիտարկումները փաստացի «լաված են», այն է՝ պատշաճ կերպով հաշվի են առնված Դատարանի կողմից (*Donadze-ն ընդդեմ Վրաստանի*, 2006, § 35): Այլ կերպ ասած՝ «Դատարանը» պարտավոր է իրականացնել կողմերի ներկայացրած նյութերի, փաստարկների և ապացույցների պատշաճ քննություն (փաստաբանի միջոցով ներկայացված հայցվորի առնչությամբ, տես՝ *Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2002, § 57: *Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2004, § 80: *Kraska-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1993, § 30: *Van de Hurk-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1994, § 59): Որպեսզի այս հոդվածով երաշխավորված իրավունքը լինի արդյունավետ, իշխանությունները առանց փաստաբանի հայցվորի առնչությամբ պետք է «շրջահայացություն» դրսևորեն տես՝ *Kerojärvi-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1995, § 42: *Fretté-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 49):

313. Հայցվոր կողմից պատշաճ մասնակցության համար անհրաժեշտ է, որ Դատարանն իր նախաձեռնությամբ ուսումնասիրի իր տիրապետության տակ գտնվող փաստաթղթերը: Այդ պատճառով, էական չէ, որ դիմումատուն չի բողոքել համապատասխան փաստաթղթերը չուսումնասիրելու մասով կամ ինքն է նախաձեռնել գործի նյութերին ծանոթանալը (*Kerojärvi-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1995, § 42): Լոկ գործի նյութերին ծանոթանալու կամ դրանց պատճենները ստանալու հնարավորությունը դեռ բավարար երաշխիք չէ (*Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, [ՄՊ], 2002, § 57): Ավելին, դիմումատուն պետք է բավարար հնարավորություն ունենա դատարանին ներկայացնելու իր փաստարկներն ու ապացույցները (տես, օրինակ, *Adorisio-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, (որոշում), 2015՝ բողոքարկման համար սահմանված կարճ ժամկետի վերաբերյալ):

314. Վարչական մարմինների վրա դրված պարտականությունները. հայցվորը պետք է հնարավորություն ունենա ուսումնասիրելու վարչական մարմինների տիրապետության տակ գտնվող համապատասխան փաստաթղթերը, եթե պահպանված են փաստաթղթերի ներկայացման պատշաճ ընթացակարգերը (*McGinley and Egan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1998, §§ 86 և 90): Եթե

²⁴ Տե՛ս նաև «Քրեական վարույթների առնչությամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի» բաժինը:

պատասխանող պետությունը առանց լուրջ պատճառի թույլ չի տալիս հայցվորներին ուսումնասիրել իր տիրապետության տակ գտնվող փաստաթղթերը, ինչը թույլ կտար նրանց պատշաճ կերպով իրականացնել իրենց գործը, կամ ստում է այդպիսի փաստաթղթեր չունենալու մասին, դա կարող է հանգեցնել արդար դատաքննության իրավունքից զրկելու հետևության՝ ի խախտումն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի (*նույն տեղում*):

315. Քննությունների գնահատումն ամբողջությամբ. Քննությունների արդարացի կամ ոչ արդարացի լինելը պարզվում է դրանք լիովին քննելու միջոցով (*Centro Europa 7 S.r.l.-ը և Di Stefano-ն ընդդեմ Իտալիայի*, [ՄՊ], 2012, § 197: *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, §§ 151 և 161: *Ankerl-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1996, § 38):

316. Այդ դեպքում քննությունների արդար լինելու հարցում ցանկացած բացթողումներ որոշակի պայմաններում կարող են շտկվել հետագա փուլերում կամ միևնույն փուլում (*Helle-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1997, §§ 46 և 54) կամ վերադաս դատարանի կողմից (*Schuler-Zraggen-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1993, § 52, համեմատել *Albert and Le Compte-ն ընդդեմ Բելգիայի* հետ, 1983, § 36: *Feldbrugge-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1986, §§ 45-46):

317. Ցանկացած դեպքում, եթե թերությունն առաջ է գալիս բարձրագույն դատական մարմնում, օրինակ՝ այն պատճառով, որ հնարավոր չի լինում պատասխանել այդ մարմնին ներկայացված եզրակացություններին, արձանագրվում է արդար դատաքննության իրավունքի խախտում (*Ruiz-Mateos-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1993, §§ 65-67):

318. Դատավարական սխալը կարող է շտկվել, միայն եթե քննարկվող որոշումը ենթակա է վերահսկողության անկախ դատական մարմնի կողմից, որը լիարժեք իրավասություն ունի և անմիջականորեն ապահովում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պահանջվող երաշխիքները: Վերաքննիչ դատարանի իրավասությունն է վերանայելու գործը՝ գործի հանգամանքների լույսի ներքո (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 70)²⁵:

319. Նախորդ որոշումները, որոնք չեն ապահովում արդար դատաքննության երաշխիքները. Նման դեպքերում հարց չի առաջանում, եթե միջոցը հասանելի է եղել հայցվորին մինչև անկախ դատական մարմնին դիմելը, որն ունեցել է լիարժեք իրավասություն և ինքն է ապահովել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պահանջվող երաշխիքները (*Oerlemans-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1991, §§ 53-58: *British-American Tobacco Company Ltd-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1995, § 78): Նշանակություն ունի այն, որ գոյություն ունենա բավարար երաշխիքներ ապահովող միջոց (*Air Canada-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 62):

320. Քրեական գործի քննությունը որոշ գործերով կարող է ունենալ պոտենցիալ ազդեցություն «քաղաքացիական» վեճի լուծման արդարացիության վրա: Մասնավորապես, քաղաքացիական կողմի կամ քաղաքացիական իրավունքների առանձնահատուկ հարցը, որը կապված է քրեական վարույթի հետ, կարող է խնդիր առաջացնել արդարացի քննության իմաստով, եթե այդ քրեական գործի քննության նախնական փուլում քաղաքացիական իրավունքներն

²⁵ Տե՛ս նաև «Լիարժեք իրավասություն ունեցող դատարանի կողմից վերահսկողություն» բաժինը:

անդառնալիորեն խախտվել են համապատասխան քաղաքացիական վեճերի իմաստով (տես՝ կիրառելի սկզբունքները *Mihail Mihăilescu-ն ընդդեմ Ռուսինիայի* գործով, 2021, §§ 74-89, ներառյալ՝ *res judicata* հարցը, և պաշտպանության անհրաժեշտ մակարդակը, § 90, ինչպես նաև՝ *Victor Laurentiu Marin-ն ընդդեմ Ռուսինիայի*, 2021, §§ 144-150, և *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռուսինիայի*, [ՄՊ], 2019):

321. Քննությունը վերաքննիչ դատարաններում. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի պարտադրում, որ պայմանավորվող պետությունները նախատեսեն վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, սակայն երբ կան այդպիսի դատարաններ, պետությունը պարտավորվում է ապահովել, որպեսզի այդ դատարաններ դիմումատուներն օգտվեն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված հիմնարար երաշխիքներից (*Andrejeva-ն ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2009, § 97): Այնուամենայնիվ, Վերաքննիչ դատարաններում գործերի քննության նկատմամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառման եղանակը կախված է քննության հատուկ առանձնահատկություններից, պետք է հաշվի առնվի ներպետական իրավական համակարգում քննության ամբողջականությունը, ինչպես նաև դրանում Վերաքննիչ դատարանի (*Helmers-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1991, § 31) կամ Վճռաբեկ դատարանի (*K.D.B.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1998, § 41: *Levages Prestations Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1996, §§ 44-45) ունեցած դերը:

322. Հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի դերի հատուկ բնույթը, որը սահմանափակված է ստուգելով, թե արդյո՞ք օրենքը կիրառվել է պատշաճ կերպով, իսկ ընթացակարգը կարող է լինել ավելի ֆորմալ (*նույն տեղում*, § 48): Այնուամենայնիվ, վճռաբեկ բողոքի մերժումը, ըստ էության, առանց քննություն իրականացնելու օրենքով նախատեսված պահանջը խախտելու հիմքով, պետք է հետապնդի «օրինական նպատակ» նախադեպային պրակտիկային համապատասխան (*Oorzhak-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2021, §§ 20-22): Վճռաբեկ դատարանում փաստաբանի կողմից ներկայացվելու պահանջն ինքնին չի հակասում 6-րդ հոդվածին (*Bakowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2010, § 45, *G.L. and S.L.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), *Tabor-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, § 42):

323. Սահմանափակումներ. Որպես ընդհանուր կանոն՝ ներպետական դատարաններն իրենք պետք է գնահատեն փաստերը. Դատարանի դերը չէ ներպետական դատարանների կողմից փաստերի գնահատումն իր սեփական գնահատմամբ փոխարինելը (*Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 31)²⁶: Ավելին, չնայած որ հայցվորներն իրենց գործի հետ կապված իրավունք ունեն ներկայացնելու դիրքորոշումներ՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի երաշխավորում հայցվորի համար դրական ելք (*Andronicou and Constantinou-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 1997, § 201): Ավելին, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետն այնքան հեռու չի գնում, որ պահանջի դատարաններից իրենց որոշումների տեքստում նշել մանրամասն կարգավորումներ և բողոքարկման ժամկետներ (*Avotins-ն ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016, § 123):

324. Դատարանը կարող է գտնել, որ դիմումատուն ինքը կարող է նպաստել բացասական ելքի սեփական անգործության կամ անփութության հետևանքով,

²⁶ Տե՛ս «Չորրորդ ատյան» բաժինը:

ինչը հնարավորություն է ունեցել կանխելու (*Avotijnš-ն ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016, §§ 123-24, *Barik Edidi-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, (որոշում), 2016, § 45, համեմատել՝ *Zavodnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2015, §§ 79-80): Քննության ժամանակ թույլ տրված սխալները հիմնականում կարող են օբյեկտիվորեն առաջանալ անձի պատճառով (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, [ՄՊ], 2018, §§ 90 և 121): Այնուամենայնիվ, առավել խնդրահարույց են այն իրավիճակները, երբ դատավարական սխալներն առաջանում են և՛ անձի, և՛ համապատասխան մարմնի, հատկապես՝ դատարանի պատճառով (§§ 91-95 և §§ 114-121):

325. Քաղաքացիական վարույթներով կողմերը պետք է դրսևորեն շրջահայացություն իրենց գործի հետ կապված դատավարական քայլեր ձեռնարկելիս: Երբ գնահատվում է «անհրաժեշտ շրջահայացությունը», պետք է պարզել, թե արդյո՞ք դիմումատուն ներկայացվել է քննության ընթացքում: Իրոք, «դատավարական պարտականությունները հաճախ կանցնեն ձեռքից ձեռք» (*Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 89 և 93): Դա վերաբերում է նաև բանտարկյալներին, քանի որ «սովորաբար քաղաքացիական վարույթներով կողմից պահանջվող շրջահայացությունը» խնդիր է, որը պետք է գնահատվի նաև ազատազրկման համատեքստում (համեմատել՝ *Parol-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2018, §§ 42-48, մասնավորապես՝ § 47, և *Kunert-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2019, §§ 34-37՝ բանտարկյալների հետ կապված, որոնք չեն ունեցել փաստաբան):

326. Արտաքին դրսևորումների տեսությունը. Դատարանն ընդգծել է արդարադատության իրականացման արտաքին դրսևորումների կարևորությունը, անհրաժեշտ է համոզվել, որ քննության արդարությունն ակնհայտ է: Դատարանը հստակեցրել է նաև, որ, այնուամենայնիվ, ներգրավված անձանց տեսակետն ինքնին վճռորոշ չէ, դատարանների հետ կապված անձանց մտավախությունները, քննությունների արդարության վերաբերյալ պետք է նաև ունենան օբյեկտիվ արդարացում (*Kraska-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1993, § 32): Ուստի անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչպես են դատարանները քննել գործը:

327. Գերագույն դատարաններին ներկայացված այլ գործերով Դատարանը նշել է, որ հասարակության զգայունությունն արդարադատության իրականացման նկատմամբ արդարացրել է արտաքին դրսևորումների հետ կապված կարևորությունը (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 82, *Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2006, § 53, *Menchinskaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2009, § 32): Դատարանն ընդգծել է այս գործերով արտաքին դրսևորումների կարևորությունը (տես նաև՝ *Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, § 34, *Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1996, § 32):

328. Դատական պրակտիկա. ներպետական իրավական համակարգի իրականությունը հաշվի առնելու համար Դատարանը միշտ մեծ կարևորություն է տվել դատական պրակտիկային՝ քննելով ներպետական օրենսդրության համապատասխանությունը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին (*Kerojärvi-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1995, § 42: *Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2)*, [ՄՊ], 2009, § 32): Իրոք, գործի ընդհանուր փաստացի և իրավական հիմքը չպետք է վրիպի ուշադրությունից, երբ գնահատվում է, թե արդյո՞ք կողմերն ունեցել են արդար դատաքննություն (*Stankiewicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2006, § 70):

329. Պետական մարմինները չեն կարող գործել առանց արդյունավետ դատական հսկողության՝ ազգային անվտանգության կամ ահաբեկչության հիմքերով²⁷: Գոյություն ունեն հնարավորություններ, որոնք ապահովում են իրավական հսկողության ու անձի դատավարական իրավունքների երաշխավորման հավասարակշռումը (*Dağtekin-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2007, § 34): Արտակարգ դրության հետ կապված՝ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի ներքո շեղման դեպքերի մասով, տես՝ *Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, § 153:

330. Դատարանը մշակել է նախադեպային պրակտիկա՝ քաղաքացիական վարույթների նկատմամբ զանգվածային լրատվության միջոցների ազդեցության (*Čivinskaitė-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, § 122 և §§ 137-139) կամ խորհրդարանական քննության հաշվետվության ժամանակ արված մեկնաբանությունների (§§ 124) կամ պետական ներկայացուցիչների և բարձրաստիճան քաղաքական գործիչների կողմից արված հրապարակային հայտարարությունների հետ կապված բողոքների վերաբերյալ (§§ 133):

331. Քննությունների ելքից անկախ սկզբունքը. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի դատավարական երաշխիքները կիրառելի են բոլոր կողմերի նկատմամբ, այլ ոչ թե միայն նրանց, ովքեր չեն հաղթել գործով ներպետական դատարաններում (*Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2)*, 1997, § 45):

Բ. Օրինակները

332. Նախադեպային պրակտիկան ներգրավում է տաբեր իրավիճակներ, ներառյալ հետևյալները.

333. *Վարույթի մասին ճիշտ հասցեով ծանուցումը*. ղիմումատուները պետք է հնարավորություն ունենան մասնակցելու իրենց դեմ իրականացվող քննությանը և պաշտպանելու իրենց շահերը: Հետևաբար, իրավասու մարմինները պետք է ձեռնարկեն անհրաժեշտ քայլեր քննության մասին նրանց տեղեկացնելու համար (*Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, §§ 85-88, երբ չեն ձեռնարկվել ղիմումատուին ճիշտ հասցեով ծանուցելու բավարար միջոցներ, որի հետևանքով նրանք չեն կարողացել ներկա գտնվել նոր նիստին, չնայած, որ նրանք չեն հրաժարվել այդ իրավունքից, *Bacaksız-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2019, § 53, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հղումները):

334. *Հեռակա իրականացված քաղաքացիական վարույթներ/լռեյայն կայացված քաղաքացիական վճիռ*. հիմնվելով քրեական վարույթներով ձևավորված իր նախադեպային պրակտիկայի վրա՝ Դատարանն ամփոփել է այն պայմանները, որոնք պահպանելու դեպքում իրավիճակը կհամապատասխանի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին (*Bacaksız-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2019, §§ 56-57 և 60)՝ հղում կատարելով, մասնավորապես՝ *Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, §§ 78-80 (*Bacaksız-ի գործով*, ի տարբերություն նախորդ գործերի, արդյունքում ղիմումատուն կարողացել է ներկա գտնվել նոր նիստին, §§ 62-65):

335. *Վերաքննիչ դատարանի կողմից ներկայացվող պատճառարանությունները, որոնք հիմնականում նպատակ են հետապնդում*

²⁷ Տես՝ «Ահաբեկչության հարցերով ուղեցույցը»:

ազդելու որոշման վրա. կողմերը պետք է հնարավորություն ունենան մեկնաբանելու պատճառաբանությունները, անկախ դրանց փաստացի ազդեցությունից, և նույնիսկ եթե պատճառաբանությունները չեն ներկայացնում որևէ փաստ կամ փաստարկ, որն արդեն իսկ չի հայտնվել Վերաքննիչ դատարանի վիճարկվող որոշման մեջ (*Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, §§ 26-32) կամ Ստրասբուրգի Դատարանում ներկայացող պատասխանող կառավարության գնահատմամբ (*APEH Üldözötteinek Szövetsége -ը և այլք ընդդեմ Հունգարիայի*, 2000, § 42):

336. *Սկզբնական հարցեր*. Կոնվենցիան, որպես այդպիսին, չի երաշխավորում որևէ իրավունք, որով գործը ներպետական դատարանների կողմից կուղարկվի մեկ այլ ներպետական մարմնի կողմից նախնական կարգավորման (ներառյալ՝ սահմանադրական դատարանը. *Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, § 166) կամ միջազգային մարմինը (*Coëme-ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, 2000, § 114: *Acar-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2017, § 43):

337. Հետևաբար, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի երաշխավորում բացարձակ իրավունքը, որով գործը ներպետական դատարանների կողմից կուղարկվի Եվրոպական միության արդարադատության դատարան (ԵՄԱԴ) (*Dotta-ն ընդդեմ Իտալիայի* (որոշում), 1999, *Herma-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, (որոշում), 2009): Նման միջնորդության համար դիմումատուն ինքը պետք է ներկայացնի հստակ հիմքեր (*John-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, (որոշում), 2007, *Somorjai-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2018, § 60): Ներպետական դատարանների կողմից Եվրոպական միության (ԵՄ) օրենքների պահպանման ստուգումը դուրս է Ստրասբուրգի Դատարանի իրավասության շրջանակներից (§ 54):

338. Երբ առկա է նախնական հղման մեխանիզմ, նման փոխանցում կատարելու մասին միջնորդությունը ներպետական դատարանների կողմից մերժելը որոշ հանգամանքներում կարող է հանգեցնել արդար դատաքննության իրավունքի խախտման (*Ullens de Schooten and Rezabek-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2011, §§ 57-67՝ հետագա հղումներով, *Canela Santiago-ն ընդդեմ Իսպանիայի* (որոշում), 2001): Դա տեղի է ունենում, երբ մերժումը գնահատվում է որպես կամայական, այն է՝ երբ մերժումն առկա է լինում, չնայած այն հանգամանքին, որ կիրառելի կանոնները թույլ չեն տալիս նախնական հղման սկզբունքից շեղում կամ բացառություն, երբ մերժումը հիմնված է լինում այլ պատճառների վրա, որոնք տարբերվում են նման կանոնների համար նախատեսված պատճառներից, կամ երբ մերժումը պատշաճ կերպով պատճառաբանված չի լինում՝ այդ կանոններին համապատասխան (*Ullens de Schooten and Rezabek-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2011, § 59):

339. Դատարանը քննում է՝ արդյո՞ք մերժումը կամայական է՝ կիրառելով վերը նշված նախադեպային պրակտիկան (*Canela Santiago-ն ընդդեմ Իսպանիայի* (որոշում), 2001): Ինչ վերաբերում է նախնական կարգավորման համար ԵՄԱԴ-ին գործը փոխանցելը ներպետական դատարանների կողմից մերժելուն, որը ենթակա չէ վերանայման, տես՝ *Ullens de Schooten and Rezabek-ն ընդդեմ Բելգիայի*: 2011 Վճիռը, որին հղում է արված *inter alia*, *Somorjai-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2018, §§ 57 և 62 Վճռին (ինչպես նաև ներկայացված հղումները), որտեղ նշված է հետևյալը՝

- 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպեսզի ներպետական դատարանները ներկայացնեն նախնական կարգավորումը մերժելու համար

համապատասխան պատճառաբանություններ կիրառելի օրենքի լույսի ներքո,

- երբ Ստրասբուրգի Դատարանը լսում է բողոք 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման մասին այդ հիմքով, նրա խնդիրն է համոզվել, որ վիճելի մերժումն ունեցել է նման պատճառաբանություն,
- չնայած որ դրա ստուգումը պետք է իրականացվի պատշաճ կարգով, Դատարանի խնդիրը չէ ստուգել որևէ խախտում, որ տեղի է ունեցել ներպետական դատարանների կողմից համապատասխան օրենքը մեկնաբանելիս կամ կիրառելիս (*Repcevirág Szövetkezet-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2019, § 59),
- Եվրոպական հանրություն ստեղծելու մասին պայմանագրի 234-րդ հոդվածի երրորդ կետի հատուկ համատեքստում (այժմ TFEU 267-րդ հոդված) Եվրոպական միության ներքո գործող ներպետական դատարանները, որոնց որոշումների դեմ ներպետական օրենսդրության մեջ չկան դատական միջոցներ, և որոնք մերժում են դիմել ԵՄԱԴ-ին նախնական կարգավորման համար՝ իրենց ներկայացված Եվրոպական միության օրենքները մեկնաբանելու միջնորդության հետ կապված, մերժման համար պետք է պատճառաբանություններ ներկայացնեն ԵՄԱԴ-ի նախադեպային պրակտիկայով հաստատված բացառությունների լույսի ներքո՝ «*Cilfit*» չափանիշին համապատասխան (*Somorjai-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2018, §§ 39-41): Ուստի դրանք պետք է մատնանշեն պատճառները, թե ինչու են գտել, որ հարցն ընդունելի չէ, և որ Եվրոպական միության օրենքից բխող քննարկվող դրույթներն արդեն իսկ մեկնաբանված են ԵՄԱԴ-ի կողմից, կամ որ Եվրոպական միության օրենքների կիրառումն այնքան ակնհայտ է, որ որևէ հիմնավոր կասկածի տեղ չի մնում:

340. Վերջին ատյանի դատարանի որոշման մեջ ներկայացված պատճառաբանությունները, որոնք մերժում են գործի փոխանցումը ԵՄԱԴ-ին նախնական կարգավորման համար, պետք է գնահատվեն գործի հանգամանքների և ողջ ներպետական քննությունների լույսի ներքո (*Krikorian-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2013, § 99: *Harisch-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2019, § 42: *Repcevirág Szövetkezet-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2019, § 59):

341. Դատարանն ընդունել է ամփոփիչ պատճառաբանությունը, որտեղ գործի հանգամանքներով բողոքն ինքնին չի ունեցել հաջողության հասնելու հեռանկար, այնպես որ նախնական կարգավորման համար գործի փոխանցումը չէր ունենա որևէ ազդեցություն գործի ելքի վրա (*Stichting Mothers of Srebrenica -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2013, §§ 173-174, քրեական գործերով՝ *Baydar-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 2018, §§ 48-49), օրինակ, երբ բողոքը չի բավարարել ընդունելիության ներպետական չափանիշին (*Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon and Karagiorgos-ն ընդդեմ Հունաստանի* (որոշում), 2017, §§ 46-47): Դատարանը նաև ընդունում է, որ in concreto միջնորդությունը մերժելու պատճառաբանությունները «*Cilfit*» չափանիշի լույսի ներքո կարող են բխել տվյալ դատարանի վճռի մնացած մասի պատճառաբանությունից (*Krikorian-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2013, §§ 97-99: *Harisch-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2019, §§ 37-42, և *Ogieriakhi-ն ընդդեմ*

Իռլանդիայի (որոշում), 2019, § 62), (*Repcevirág Szövetkezet-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, 2019, §§ 57-58):

342. *Dhahbi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2014, §§ 32-34 գործով Դատարանն առաջին անգամ արձանագրել է 6-րդ հոդվածի խախտում նախնական կարգավորման համար ԵՄԱԴ-ին դիմելու միջնորդությունը մերժելու առնչությամբ: Վճռաբեկ դատարանը որևէ հղում չի արել այդ միջնորդությանը, ինչպես նաև չի ներկայացրել պատճառաբանություններ ԵՄԱԴ-ին չդիմելու համար: Ուստի վիճելի վճռի պատճառաբանությունից պարզ չի եղել՝ արդյո՞ք միջնորդություն չի ներկայացվել այն հիմքով, որ դա չի համապատասխանել համապատասխան դրույթներին, թե այն հիմքով, որ ներկայացված հարցն արդեն իսկ մեկնաբանված է եղել ԵՄԱԴ-ի կողմից, թե պարզապես միջնորդությունն անտեսվել է (տես նաև՝ *Schipani -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 2015, §§ 71-72): *Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2020, §§ 74-79 գործով Դատարանը խախտում է գտել բավարար պատճառաբանության բացակայության հետ կապված, որտեղ Վճռաբեկ դատարանի վճիռը հղում է պարունակել դիմումատուի ընկերության միջնորդությանը նախնական կարգավորման վերաբերյալ՝ նշելով, որ «Չկա անհրաժեշտություն ներկայացնել միջնորդություն Եվրոպական միության արդարադատության դատարանին նախնական կարգավորման համար»:

343. Ավելին, երբ քաղաքացիական վարույթի կողմը բարձրացնում է գործի լուծման համար կարևոր հատուկ սահմանադրական հարց և միջնորդում է, որպեսզի այդ հարցը փոխանցվի Սահմանադրական դատարանի քննությանը, ներպետական դատարանը պարտավոր է ներկայացնել հատուկ պատճառաբանություն այդ միջնորդությունը մերժելու համար՝ նշելով, որ իրականացրել է հարցի մանրակրկիտ ուսումնասիրություն (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2021, §§ 171-172):

344. Փոփոխություններ ներպետական նախադեպային պրակտիկայում. իրավական որոշակիության և օրինական սպասումների պաշտպանության պահանջը չի ներառում հաստատված իրավասության իրավունքը (*Unedic-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2008, § 74). Նախադեպային պրակտիկայի զարգացումն ինքնին չի հակասում արդարադատության պատշաճ իրականացմանը (*Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2016, § 116), քանի որ դինամիկ և զարգացող մոտեցում ձեռք չբերելը կարող է հանգեցնել զարգացման կամ առաջընթացի խոչընդոտմանը (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 58, *Albu-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, 2012, § 34). *Atanasovskipir-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2010, § 38, գործով Դատարանը որոշել է, որ հաստատված պրակտիկայի առկայությունը պարտականություն է դրել Գերագույն դատարանի վրա ավելի մանրակրկիտ պատճառաբանություն ներկայացնելու նախադեպային պրակտիկայից շեղվելու համար, որի բացակայության պայմաններում կխախտվի անձի՝ պատշաճ կերպով պատճառաբանված որոշում ստանալու իրավունքը: Որոշ դեպքերում ներպետական դատական պրակտիկայի փոփոխությունը, որն ազդում է իրականացվող քաղաքացիական վարույթների վրա, կարող է խախտել Կոնվենցիան (*Petko Petkov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013, §§ 32-34):

345. Ներպետական դատարանների միջև կամ միևնույն դատարանում նախադեպային պրակտիկայի տարբերություններն ինքնին կարող են Կոնվենցիային համարվել հակասող (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 51, and *Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 116)²⁸: Այնուամենայնիվ, Դատարանն ընդգծել է մեխանիզմներ նախատեսելու կարևորությունը, որպեսզի ապահովվի դատական պրակտիկայի միատարրությունը և միասնականությունը (*Svilengacánin-ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի*, 2021, § 82): Պայմանավորվող պետությունների պարտականությունն է կազմակերպել իրենց իրավական համակարգերն այնպես, որպեսզի հնարավոր լինի խուսափել հակասական վճիռներ կայացնելուց (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 55): Գերագույն դատարանի դերն է հնարավոր հակասությունների ու անորոշությունների վերացումը, որոնք բխում են հակասական մեկնաբանություններ պարունակող վճիռներից (*Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2016, § 123, *Svilengacánin -ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի*, 2021, § 81): Ըստ էության՝ Դատարանի գործառույթների մեջ չի մտնում ներպետական դատարանների տարբեր որոշումների համեմատությունը, նույնիսկ եթե ներկայացվում են ակնհայտորեն միանման կամ փոխկապակցված վարույթներ: Դատարանը պետք է հարգի այդ որոշումների անկախությունը: Դատարանը նշել է, որ երկու վեճերի նկատմամբ տարբեր մոտեցում ունենալը չի հանգեցնում հակասական նախադեպային պրակտիկայի մասին հետևության, եթե դա արդարացված է գործով փաստացի հանգամանքների տարբերությամբ (*Ferreira Santos Pardal-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2015, § 42 և *Hayati Çelebi-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2016, § 52):

- *Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, [ՄՊ], 2011 գործը վերաբերել է երկու առանձին, անկախ և հիերարխիկորեն իրար հետ կապ չունեցող գերագույն դատարանների վճիռներին: Դատարանը որոշել է, մասնավորապես, որ իրեն ներկայացված անհատական դիմումը չէր կարող որպես միջոց օգտագործվել՝ գործ ունենալու կամ վերացնելու նախադեպային պրակտիկայում առկա հակասությունները, որոնք կարող էին առաջանալ ներպետական օրենսդրության մեջ կամ որպես վերահսկողության մեխանիզմ, շտկելու տարբեր ներպետական դատարանների որոշումների միջև առկա անհամապատասխանությունները (§ 95):
- *Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2016 գործն առնչվել է մեկ դատարանի՝ Գերագույն դատարանի նախադեպային պրակտիկայում հիմնավոր և արդեն վաղուց առկա տարբերություններին, ինչպես նաև նախադեպային պրակտիկան համաձայնեցնելու մեխանիզմներ չկիրառելուն: Դատարանն ընդգծել է երկրի բարձրագույն դատական ատյանի պրակտիկայի կայունությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը, որի նպատակն է խուսափել իրավական որոշակիության սկզբունքի խախտումից: Այդ սկզբունքը, որն արտացոլված

²⁸ Տես՝ նաև «Նախադեպային պրակտիկայի միատեսակությունը» բաժինը:

Է Կոնվենցիայի հոդվածներում, իրենից ներկայացնում, է օրենքի գերակայության հիմնարար ասպեկտներից մեկը (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բսլանդիայի*, [ՄՊ], 2020, § 238): Մրցակցող դատական որոշումների առկայությունը կարող է առաջացնել իրավական անորոշության վիճակ, որը կարող է նվազեցնել հասարակության վստահությունը դատական համակարգի նկատմամբ, մինչդեռ այդ վստահությունը հստակորեն օրենքի գերակայության վրա հիմնված պետության էական տարրերից մեկն է (§ 116) (տես նաև՝ *Sine Tsaggarakis A.E.E.-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2019, §§ 51-59՝ կապված կայուն տարբեր մոտեցումների հետ, որոնք դրսևորվել են Գերագույն վարչական դատարանի երկու տարբեր բաժինների կողմից՝ չնայած նրան, որ գոյություն է ունեցել նախադեպային պրակտիկան համաձայնեցնելու մեխանիզմ):

346. *Ներպետական դատարանների կողմից Ստրասբուրգի դատարանի վճիռների մեկնաբանությունը*. *Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)*, [ՄՊ], 2015 գործով կիրառելի իրավական համակարգում դիմումատուին հասանելի է եղել միջոց, որով հնարավոր էր իրականացնել նրա քաղաքացիական գործի վերանայումը Գերագույն դատարանի կողմից՝ Ստրասբուրգի դատարանի կողմից խախտման արձանագրման լույսի ներքո: Այնուամենայնիվ, Դատարանը գտել է, որ Գերագույն դատարանը «խիստ խեղաթուրված է ներկայացրել» իր վճռում արտացոլված հետևությունները: Այդ իսկ պատճառով ներպետական դատարանների պատճառաբանությունը կարող էր համարվել «խիստ կամայական» կամ առաջ բերեր «արդարադատությունից զրկում»՝ ի խախտումն 6-րդ հոդվածի (*նույն տեղում* [ՄՊ], §§ 63-65):

347. *Օրենքի ուժի մեջ մտնելը այն ժամանակ, երբ գործը, որով կողմ է հանդիսանում պետությունը, դեռ քննվում է*. Դատարանը հատկապես մտահոգված է այն վտանգով, որը կրում է օրենսդրության հետադարձ ուժի կիրառումը, որն ունի ազդեցություն այն վեճի դատական լուծման վրա, որով կողմ է պետությունը, ներառյալ՝ երբ իրավիճակն առաջացնում է գործող օրենսդրության կիրառման անհնարինություն: Ցանկացած պատճառաբանություն, որ ներկայացվում է արդարացնելու համար նման միջոցները, պետք է ենթարկվի մանրակրկիտ քննության (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1997, § 112): Ըստ էության՝ օրենսդիրը զրկված չէ քաղաքացիական գործերով նոր հետադարձ ուժ ունեցող դրույթներ ընդունելու հնարավորությունից, որի նպատակն է կարգավորել առկա օրենքներից բխող իրավունքները: Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածը բացառում է ցանկացած միջամտություն օրենսդրի կողմից արդարադատության իրականացմանը վեճի դատական լուծման վրա ազդելու նպատակով՝ բացառությամբ «հասարակական շահերից բխող համոզիչ հիմքերի» առկայության դեպքերի (*Zielinski, Pradal, Gonzalez-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 1999, § 57, *Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 126):

Դատարանը գտել է խախտումներ, օրինակ, հետևյալ դեպքերում.

- տեղի է ունեցել միջամտություն օրենսդրի կողմից այն ժամանակ, երբ վարույթները, որոնց կողմ է եղել պետությունը, տևել են ինը տարի, իսկ դիմումատուները վերջնական, պարտադիր վճիռ են ունեցել ընդդեմ

պետության. միջամտությունը նպատակ է հետապնդել ազդելու գործի անխուսափելի ելքի վրա հոգուտ պետության (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1994, §§ 49-50),

- օրենքը, որը հստակ ազդեցություն է ունեցել գործի անխուսափելի ելքի վրա՝ հոգուտ պետության (*Zielinski, Pradal, Gonzalez-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 1999, § 59),
- Վճռաբեկ դատարանում քննության կարևորագույն պահին օրենքն ուժը կորցրած ճանաչելը, որը պրակտիկորեն կարգավորում էր առանցքային հարցերը և դարձնում հայցն անհիմն (*Papageorgiou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997),
- վերաքննիչ դատարանի որոշումը, որը թեկուզ սուբսիդիար կարգով հիմնված է քննության ընթացքում ընդունված օրենքի վրա, և որն ազդել է քննության ելքի վրա (*Anagnostopoulos -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 2000, §§ 20-21),
- պետության կողմից հետադարձ ուժ ունեցող օրենսդրություն կիրառելը, որն ազդում է քննվող վեճի լուծման վրա, որով կողմ է հանդիսանում հենց ինքը՝ պետությունը, առանց ցույց տալու, որ եղել են «գերակա պետական շահեր» նման քայլի համար: Դատարանը նշել է, մասնավորապես, որ ֆինանսական նկատառումներն ինքնին չէին կարող պարտադրել օրենսդրին փոխարինել դատարանները վեճերը լուծելու համար (*Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 2014, §§ 76 and 88-89):

Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ կանխի իշխանությունների ցանկացած միջամտություն քննությունների իրականացմանը, որոնցում իրենք կողմ են հանդիսանում: Այլ դեպքերով Դատարանը որոշել է, որ դիտարկումները, որոնց վրա հիմնվել է պատասխանող պետությունը, հիմնված են եղել գերակա պետական շահի վրա՝ պահանջելով արդարացնել օրենքի հետադարձ ուժը (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1997, § 112: *Forrer-Niedenthal-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2003, § 64: *OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2004, §§ 71-72: *EEG-Slachthuis Verbist Izegem-ն ընդդեմ Բելգիայի* (որոշում), 2005, *Hôpital local Saint-Pierre d'Oléron-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2018, §§ 72-73):

348. Նախադեպային այս պրակտիկան կիրառվում է նաև այն դեպքերի նկատմամբ, երբ չնայած պետությունը վարույթով կողմ չէ, սակայն խեղաթյուրում է քննությունն իր օրենսդիր իշխանության միջոցով (*Ducret-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2007, §§ 33-42):

349. Օրենսդրական միջամտության այլ տեսակներ.

- Օրենքները կարող են ընդունվել մինչև քննությունը սկսվելը (*Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL)-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), 2000) – համեմատել՝ *Azzopardi -ը և այլք ընդդեմ Մալթայի* (որոշում), 2019, § 44) կամ դրանց ավարտից հետո (*Preda and Dardari-ն ընդդեմ Իտալիայի*, (որոշում), 1999)՝ չառաջացնելով խնդիր 6-րդ հոդվածի ներքո:

- Ընդհանուր օրենսդրության ընդունումը կարող է անբարենպաստ լինել կողմերի համար, առանց փաստացի ազդելու ընթացող քննության վրա՝ այդպիսով շրջանցելով օրենքի գերակայության սկզբունքը (*Gorraiz Lizarraga-ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, 2004, § 72):
- Հետադարձ ուժ ունեցող օրենքը կարող է ընդունվել Դատարանի փորձնական/պիլոտային վճռից հետո, որպեսզի շտկի պարբերաբար հանդիպող խնդիրները և այդպիսով ապահովի ակնհայտ և գերակա պետական շահի արդարացումը (*Beshiri-ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, (որոշում), 2020՝ մի շարք վերջնական վարչական որոշումների երկարատև ի կատար չաժելու վերաբերյալ):
- Օրենքը կարող է ճանաչվել հակասահմանադրական, մինչդեռ քննությունները շարունակվում են՝ առանց նպատակ ունենալու միջամտել այդ քննություններին (*Dolca-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, (որոշում), 2012):

350. Պետք է նկատել, որ հաշվի առնելով վերը նշված պետական շահի նկատառումներն օրենսդրության հետադարձ ուժն արդարացնելու տեսանկյունից՝ Դատարանը հաստատել է, որ շրջական միջավայրի պաշտպանությունը հասարակական շահի խնդիր է (*Dimopoulos-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2019, §§ 39-40):

351. «Ներպետական իրավական համակարգի անկախ անդամի» դիտարկումները չկիրառելը կողմերի նկատմամբ Գերագույն դատարանում (դատախազության անդամներ). *Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, *Van Orshoven-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1997: *K.D.B.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1998: գլխավոր դատախազը/արդարադատության նախարարը. *Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2002: *Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1996: Կառավարական հանձնակատար. *Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ] 2001: *Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2006), երբ որևէ հնարավորություն չկա պատասխանելու նման դիտարկումներին. պատասխանող շատ պետություններ առարկել են, թե ներպետական իրավական համակարգի անդամների այս խումբը ո՛չ քննության կողմ է եղել, ո՛չ կողմի դաշնակից, ո՛չ էլ կողմի հակառակորդ, սակայն Դատարանը համարել է, որ պետք է հաշվի առնել այն դերը, որը քննության ընթացքում խաղացել է պաշտոնատար անձը, հատկապես՝ նրա դիտարկումների բովանդակությունն ու ազդեցությունը (*Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, § 31: *Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 71 *վերջում*):

352. Դատարանն ընդգծել է մրցակցող քննությունների կարևորությունն այն դեպքերում, երբ քաղաքացիական գործերով պետական իրավական համակարգի անկախ անդամները նախապես չեն հաղորդակցվել կողմերի հետ՝ զրկելով նրանց պատասխան ներկայացնելու հնարավորությունից (*նույն տեղում*, § 76, *Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2002, §§ 55-56: *Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1996, § 31: *Van Orshoven-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, § 41: *Immeubles Groupe Kosser-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 26):

353. Այս անձանց մասնակցությունը կամ նույնիսկ գուտ ներկայությունը, լինի դա «ակտիվ», թե «պասիվ», այն բանից հետո, երբ նրանք հրապարակավ արտահայտել են իրենց կարծիքը տվյալ գործերով, դատապարտվել են (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 87: *Van Orshoven-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, § 34: *Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1996, § 32): Այս նախադեպային

պրակտիկան մեծամասամբ հիմնված է եղել արտաքին դրսևորումների տեսության վրա (*Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2006, § 53):

354. Պայմանները, որոնցում իրականացվել են քննությունները, այդ պատճառով պետք է քննվեն, մասնավորապես՝ պետք է պարզել, թե արդյո՞ք քննությունները եղել են մրցակցային և համապատասխանել են կողմերի հավասարության սկզբունքին (համեմատել՝ *Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 76, և *Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, [ՄՊ], 2002, §§ 55-57, տես նաև՝ *Marc-Antoine-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2013), որպեսզի պարզվի՝ արդյո՞ք խնդիրն առաջացել է կողմերի վարքագծի հետևանքով, թե՛ եղել է իշխանությունների կամ կիրառելի օրենսդրության դրսևորումների հետևանք (*Fretté-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, §§ 49-51): ԵՄԱԴ-ում քննության առնչությամբ տես՝ *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), 2009:

355. Սահմանափակումներ.

- Կողմերի հավասարությունը կողմին իրավունքով չի օժտում մինչև քննությունը ստանալու փաստարկներ, որոնք չի ստացել քննության մյուս կողմը կամ զեկուցող դատավորը, կամ դատական կազմի անդամը (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*[ՄՊ], 2001, § 73):
- Իմաստ չկա ճանաչելու իրավունք, որը չունի իրական կիրառում կամ հիմք. դա տեղի կունենա այն դեպքերում, եթե Կոնվենցիայի ներքո առկա իրավունքը չունենա որևէ ազդեցություն գործի ելքի վրա, քանի որ ընդունված իրավական լուծումը եղել է իրավաբանորեն ոչ առարկելի (*Stepinska-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2004, § 18):
- Կրկին հղում կատարելով այն իրավիճակների վրա, երբ դիմումատուն, որը եղել է ներպետական վարույթների կողմ, բողոքել է առ այն, որ չի ստացել դատավորին ներկայացված ապացույցների կամ փաստարկների պատճենները, Դատարանը որոշ դեպքերում կիրառել է «էական անբարենպաստ պայմանի» ընդունելիության չափանիշը (Կոնվենցիայի 35 § 3 (b) հոդված), որն ընդունվել է 2010 թվականին: Համաձայն այս չափանիշի՝ համենայնդեպս, իրավական տեսանկյունից իրական իրավունքի խախտումը պետք է ունենա լրջության նվազագույն աստիճան, որպեսզի դիտարկվի Դատարանի կողմից՝ «*de minimis non curat praetor*» սկզբունքին համապատասխան: Այդ համատեքստում ապացույցների կամ փաստարկների պատճենները դիմումատուներին չտրամադրելու վերաբերյալ բողոքները ճանաչվել են անընդունելի Դատարանի կողմից՝ անբարենպաստ պայմանների բացակայության պատճառով (*Holub-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* (որոշում), 2010: *Liga Portuguesa de Futebol Profissional-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), 2012, §§ 36-40: *Kılıç-ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2013, ի համեմատություն՝ *Colloredo Mannsfeld-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2016, §§ 33-34): Այս մոտեցումը կիրառվել է, օրինակ, այն դեպքերում, երբ քննարկվող փաստաթուղթը որևէ նորություն չի պարունակել դիմումատուի համար և իր բնույթով կամ բովանդակությամբ հստակորեն ոչ մի ազդեցություն չի ունեցել դատարանի որոշման վրա, դա առավել ակնհայտ է այն դեպքերում,

երբ ներպետական դատարանները իրենք են հայտարարել, որ հաշվի չեն առել այն փաստաթղթերը, որոնք տրամադրված չեն եղել դիմումատուներին (*Cavajda-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում), 2011*):

3. Չորրորդ աստիճան

ա. Ընդհանուր սկզբունքները

356. Դատարանին ներկայացված բողոքների առանձին խումբ են կազմում այսպես կոչված «չորրորդ աստիճանի» բողոքները: Այս հասկացությունը, որը նշված չէ Կոնվենցիայի տեքստում, սակայն հաստատվել է Կոնվենցիոն մարմինների նախադեպային պրակտիկայով (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2017, § 170: *Kemmache-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 3), 1994, § 44*), ինչ-որ չափով պարադոքսային է, քանի որ այն ընդգծում է այն, ինչ չի անում Դատարանը. այն վերաքննիչ դատարան չէ, ինչպես նաև դատարան չէ, որը կարող է բեկանել Կոնվենցիայի կողմ հանդիսացող պետությունների դատարանների կողմից կայացված որոշումները կամ վերանայել դրանց կողմից քննված գործերը, ոչ էլ կարող է լրացուցիչ քննել գործերը այնպես, ինչպես Գերագույն դատարանը: Չորրորդ աստիճանի բողոքներն այդ պատճառով խառնաշփոթ են առաջացնում երկու մակարդակով:

357. Նախևառաջ՝ դիմումատուների մոտ գոյություն ունի տարածված թյուրընկալում Դատարանի դերի, ինչպես նաև Կոնվենցիայով հաստատված դատական մեխանիզմի բնույթի առնչությամբ: Դատարանի դերը չէ փոխարինել ներպետական դատարաններին, նրա լիազորությունները սահմանափակված են՝ ստուգելով պայմանավորվող պետությունների կողմից մարդու իրավունքների ապահովումը: Ավելին, պայմանավորվող պետությունների իրավական համակարգերին ուղղակիորեն միջամտելու լիազորության բացակայության պայմաններում Պետությունը պետք է հարգի այդ իրավական համակարգերի ինքնավարությունը: Դա նշանակում է, որ Դատարանի դերը չէ գործ ունենալ փաստի կամ իրավունքի խախտումների հետ, որոնք թույլ են տալիս ներպետական դատարանները, եթե նման խախտումները չեն խախտում Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքները և ազատությունները: Դատարանն ինքնին չի կարող գնահատել փաստերը, որոնք հանգեցրել են ներպետական դատարանների ընդունած տվյալ որոշմանը: Հակառակ դեպքում Դատարանը կգործեր որպես երրորդ կամ չորրորդ աստիճանի դատարան, որը կհանգեցնեք գործողությունների սահմանների անտեսման (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, § 28: *Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2012, § 197, *Avotins ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016, § 99, *Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 90, *De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* , [ՄՊ], 2017, §§ 170-72):

358. Երկրորդ՝ միշտ առկա է թյուրընկալում՝ կապված Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում նախատեսված «արդար» հասկացության հստակ իմաստի հետ: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պահանջվող «արդարությունը» «նյութական» արդարություն չէ, որը մասամբ իրավական է, մասամբ՝ բարոյական, և կարող է

կիրառվել դատարանների կողմից (տես՝ *Balhktas Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 78): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը միայն երաշխավորում է «դատավարական» արդարություն, որը գործնական իմաստով վերափոխվում է մրցակցային քննության, որտեղ քննվում են կողմերի փաստարկները, իսկ նրանք էլ հավասար դիրքերում են դատարանի առաջ (*Star Cate Epilekta Gevmata -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, (որոշում), 2010): Քննության արդարությունը միշտ գնահատվում է ընդհանրության մեջ դրանք քննելու արդյունքում, քանի որ մեկուսի կարգավորումը չի կարող բավարար լինել ողջ քննությունը անարդար ճանաչելու համար (*Miroľubovs -ը և այլք ընդդեմ Լատվիայի*, 2009, § 103):

359. Ավելին, Դատարանը հարգում է Եվրոպական իրավական և դատական համակարգերի բազմազանությունը, և Դատարանի դերը դրանց ստանդարտացումը չէ: Այնպես, ինչպես նրա խնդիրը չէ քննել ներպետական դատարանների որոշումների իսկությունը, եթե չկա կողմնակալության դրսևորման որևէ ապացույց (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, §§ 68, 89 և 94):

բ. Դատական վերահսկողության շրջանակը ու սահմանափակումները

360. Հենց իրենք՝ ներպետական իշխանությունները, հատկապես՝ դատարաններն են, որոնք մեկնաբանում և գնահատում են ներպետական օրենքներին համապատասխանության հարցը (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, § 186 և *Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 251), իսկ Դատարանը արդյունքում պարզում է՝ արդյո՞ք այն ձևը, որով մեկնաբանվել և կիրառվել է օրենքը, իր առաջացրած հետևանքներով համապատասխանում է Կոնվենցիայով ամրագրված սկզբունքներին, թե ոչ (տես՝ օրինակ, *Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 191): Դա արվում է Կոնվենցիայի կիրառման և մեկնաբանման ոլորտում Դատարանի ունեցած լիազորության շրջանակում (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 286)՝ անդամ պետությունների և Դատարանի միջև փոխլրացման և «պարտականությունների կիսման» սկզբունքի ուժով (§ 250):

361. Դատարանը միշտ նշել է, որ սովորաբար իր խնդիրը չէ գործ ունենալ փաստի կամ իրավունքի խախտումների հետ, որոնք, իբրև թե, թույլ են տրվել ներպետական դատարանների կողմից, եթե նման խախտումները չեն խախտել Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքներն ու ազատությունները (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, § 28: *Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2004, § 82 և *De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2017, § 170): Այսպիսով, Դատարանը չի կարող վերանայել ներպետական մարմինների որոշումները՝ իրավունքի վիճելի խախտումների հետ կապված, եթե դրանք «կամայական կամ ակնհայտորեն անհիման» չեն (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 191 և *Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], 2018, § 116): Դա նշանակում է, որ ներպետական դատարանների կողմից գնահատականների ակնհայտ սխալները կարող էին առաջանալ նաև Դատարանի նախադեպային պրակտիկայի սխալ կիրառման կամ սխալ մեկնաբանման արդյունքում: 6-րդ հոդվածի առնչությամբ Դատարանի միակ խնդիրն է քննել բողոքներն առ այն, որ ներպետական դատարանները չեն

ապահովել «հատուկ դատավարական երաշխիքների» կիրառումը, որը նախատեսված է այդ հոդվածով, կամ որ «ողջ քննության իրականացումը չի երաշխավորել դիմումատուի համար արդար դատաքննություն» (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2017, § 171):

362. Այսպիսով, Դատարանը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո խիստ հազվադեպ է քննում ներպետական դատարանների գնահատականներն այն հիմքով, որ դրանց հետևությունները կարող են լինել կամայական կամ ակնհայտ անհիմն:

Այդպես է եղել *Dulaurans-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 38 (տես նաև՝ *Tel-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2017, § 76), երբ Դատարանը գտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, քանի որ առկա է եղել «վճռում ակնհայտ սխալ», այն է՝ փաստի կամ իրավունքի խախտումը ներպետական դատարանի կողմից եղել է այնքան «ակնառու», որ համարվել է «ակնհայտ» այն իմաստով, որ խելամիտ դատարանը չէր կարող երբևէ թույլ տալ դա, ինչպես որ նշված է *Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2015, § 61: *Khamidov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2007, § 170 գործով, որտեղ վիճելի քննությունը եղել է «խիստ կամայական», *Andelković-ն ընդդեմ Սերբիայի*, 2013, § 24 և *Lazarević-ն ընդդեմ Բոսնիայի և Հերցեգովինայի*, 2020, § 32 գործով, որտեղ տեղի է ունեցել «արդարադատության իրականացման մերժում», *Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2015 գործով, որտեղ ներպետական դատարանների պատճառաբանությունները համարվել են «խիստ կամայական» կամ արձանագրվել է «արդարադատության իրականացման մերժում». տես՝ §§ 63-65, ինչպես նաև վերը ներկայացված գործերը, ինչպես նաև *Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, §§ 77-78 (համեմատել, օրինակ՝ *Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 82 հետ և *Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2004 հետ):

Նույն կերպ, *Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016 գործով Դատարանը գտել է, որ անընդունելի է, որ դիմումատուի դեմ քաղաքացիական գործով վճիռը կայացվի առանց հիմնավոր պատճառաբանություններ ներկայացնելու՝ անվերաբերելի և հակասական ապացույցների հիման վրա՝ անտեսելով դիմումատուի հակադարձ փաստարկները (§ 79):

Վերջապես, այս համատեքստում դատական կոորդինացիայի և շրջահայացության բացակայությունը կարող է անհերքելի ազդեցություն ունենալ դիմումատուի ձակատագրում (*Tel-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2017, § 67):

Ամփոփելով՝ պետք է նշել, որ «արդարադատության իրականացումը մերժելը» առաջ է գալիս, եթե չեն ներկայացվում որևէ պատճառաբանություններ կամ ներկայացված պատճառաբանությունները հիմնված են «ակնհայտ» փաստացի կամ իրավական սխալների վրա, որոնք թույլ են տրվում ներպետական դատարանների կողմից (*Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 77, հղում կատարելով՝ *Moreira Ferreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2017, § 85՝ քրեական ոլորտում):

363. Վերադառնալով սկզբունքին՝ Դատարանը չի կարող, որպես կանոն, կասկածի դնել ներպետական դատարանների հետևությունները և եզրակացությունները հետևյալի առնչությամբ.

- Գործով փաստերի հաստատումը, որպես կանոն փաստերի գնահատումը ներպետական դատարանների իրավասության ներքո է (*Van de Hurk-ն*

ընդդեմ Նիդերլանդների, 1994, § 61), Դատարանը չի կարող վիճարկել ներպետական դատարանների հետևությունները, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանք կոպտորեն և ակնհայտորեն կամանական են (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, §§ 28-29, *Radomilja-ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2018, § 150):

- Ներպետական օրենսդրության մեկնաբանությունն ու կիրառումը առաջնայինը ներպետական դատարանների խնդիրն է լուծել ներպետական օրենսդրության մեկնաբանությունների հետ կապված խնդիրները (*Perez-ն ընդդեմ Տրանսիլիայի* [ՄՊ], 2004, § 82), և դա Ստրասբուրգի Դատարանի խնդիրը չէ, որի դերն է ստուգել՝ արդյո՞ք նման մեկնաբանման հետևանքները համապատասխանում են Կոնվենցիային, թե ոչ (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 49): Բացառիկ դեպքերում Դատարանը կարող է անել պատշաճ հետևություններ, երբ պայմանավորվող պետությունների դատարանները մեկնաբանել են ներպետական օրենքները կամայականորեն կամ ակնհայտորեն անհիմն ձևով (*Barac-ը և այլք v. Montenegro*, 2011, §§ 32-34, հետագա հղումներով, *Andelković-ն ընդդեմ Սերբիայի*, 2013, §§ 24-27 (արդարադատության իրականացման մերժում), *Laskowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2007, § 61, ինչպես նաև վերը ներկայացված գործերը), իսկ այս սկզբունքը նույնպես կիրառելի է Կոնվենցիայի այլ դրույթների ներքո (*S., v. and A. v. Denmark* [ՄՊ], 2012, § 148 և նշված հղումները, *Fabris-ն ընդդեմ Տրանսիլիայի* [ՄՊ], 2013, § 60, կամ *Anheuser-Busch Inc.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2007, §§ 85-86, տես նաև՝ *Kushoglu-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2007, § 50, *Işyar-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2008, § 48):
- Դատարանը իրավասու չէ նաև ձևական առումով լուծել միջազգային պայմանագրերին կամ Եվրոպական միության օրենքներին համապատասխանելու հարցը: Եվրոպական միության օրենքների դրույթների մեկնաբանական և կիրառման խնդիրը, նախևառաջ, ԵՄԱԴ-ինն է: Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի իրավասությունը սահմանափակվում է Կոնվենցիայի պահանջներին (օրինակ՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի) համապատասխանելու հարցի լուծմամբ: Հետևաբար, կամայականության բացակայության պայմաններում, որն ինքնին կառաջացնել խնդիր 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո, Դատարանի դերը չէ պարզել, թե արդյո՞ք ներպետական դատարանը ճիշտ է կիրառել Եվրոպական միության օրենքները (*Avotins ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016, § 100), միջազգային ընդհանուր իրավունքի կամ միջազգային համաձայնագրի դրույթները (*Waite and Kennedy-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 1999, § 54, *Markovic -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2006, §§ 107-108), թե ոչ: Այնուամենայնիվ, ներպետական դատարանների նախադեպային պրակտիկայում առկա բազմազանությունն առաջ է բերում իրավական անորոշություն, որն անհամատեղելի է օրենքի գերակայության պահանջների հետ (*mutatis mutandis*, *Molla Sali-ն ընդդեմ Հունաստանի* [ՄՊ], 2018, § 153):

- Ապացույցի ընդունելիությունը և գնահատումը²⁹. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո երաշխիքները վերաբերում են միայն դատավարական մակարդակով ապացույցների մշակմանը: Ապացույցների ընդունելիությունը կամ դրանք գնահատելու ձևն առաջնային խնդիր են ներպետական դատարանների համար, որոնց դերն է չափել իրենց ներկայացված ապացույցները (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, § 28, *Farange S.A.-ն ընդդեմ Տրանսիայի*, (որոշում), 2004): Այդ առիթով նրանց կողմից ներկայացվող պատճառաբանությունները, այնուամենայնիվ, կարևոր են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով և առաջ են բերում Դատարանի քննության անհրաժեշտությունը (տես՝ օրինակ, *Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, §§ 69-73):

364. *Al-Dulimi and Montana Management Inc.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, [ՄՊ], 2016 գործով Դատարանը կրկնել է, որ Կոնվենցիան, լինելով Եվրոպական հասարակական կարգի սահմանադրական գործիք, պահանջում է, որպեսզի պայմանավորվող պետություններն այդ համատեքստում ապահովեն Կոնվենցիային հետևելու մակարդակ, որն առնվազն ապահովում է այդ հասարակական կարգի հիմքերը: Եվրոպական հասարակական կարգի ամենահիմնարար տարրերից մեկը օրենքի գերակայության սկզբունքն է, իսկ կողմնակալությունն առաջ է բերում այդ սկզբունքի հերքում: Նույնիսկ ներպետական օրենքների մեկնաբանման համատեքստում, երբ Դատարանը տրամադրում է ներպետական մարմիններին որոշումներ կայացնելու լայն շրջանակ, միշտ այդպես է պատահում բացահայտ կամ ոչ բացահայտ՝ կամայականության արգելքի պահպանմամբ (§ 145):

365. Այսպիսով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը թույլ չի տալիս Դատարանին քննել քաղաքացիական վեճի ելքի էական արդարությունը, երբ մի կողմը հաղթում է, իսկ մյուսը՝ պարտվում:

366. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո չորրորդ ատյանի բողոքը կմերժվի Դատարանի կողմից այն հիմքով, որ դիմումատուն ունեցել է մրցակցային քննության հնարավորություն, որ նա կարողացել է քննության տարբեր փուլերում ներկայացնել փաստարկներ և ապացույցներ, որոնք համարել է գործի համար կարևոր, որ նա ունեցել է հնարավորություն արդյունավետորեն վիճարկելու հակառակորդ կողմի ներկայացրած փաստարկներն ու ապացույցները, որ օբյեկտիվորեն ներկայացված նրա բոլոր փաստարկները պատշաճ կերպով քննվել են դատարանի կողմից, վերջապես, որ ողջ քննությունը եղել է արդար (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի*[ՄՊ], 1999, § 29): Չորրորդ ատյանի բողոքների մեծ մասը ճանաչվել է անընդունելի *de plano* դատավորի կամ երեք դատավորից բաղկացած Հանձնաժողովի կողմից (Կոնվենցիայի 27-րդ և 28-րդ հոդվածներ):

գ. Ներպետական նախադեպային պրակտիկայի համապատասխանությունը³⁰

²⁹ Տես նաև՝ «Ապացույցի մշակում» բաժինը:

³⁰ Տե՛ս նաև՝ «Նախադեպային պրակտիկայի բազմազանություն» բաժինը:

367. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի նախատեսում նախադեպային պրակտիկայի համապատասխանություն: Նախադեպային պրակտիկայի զարգացումն ինքնին չի հակասում արդարադատության պատշաճ իրականացմանը, քանի որ դիմամիկ և էվոլյուցիոն մոտեցումը կարող է ստեղծել փոփոխությունների կամ զարգացումների խոչընդոտման ռիսկ (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, § 58, *Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 116): Նախադեպային պրակտիկայի բազմազանությունն իր բնույթով ցանկացած դատական համակարգի բնորոշ հետևանք է, որը հիմնված է քննող դատարանի և իրենց տարածքային իրավագործության ոլորտում իրավասություններ ունեցող վերաքննիչ դատարանների համակարգի վրա: Գերագույն դատարանների դերն է նման տարաձայնությունների հստակ լուծումը (*Beian-ն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 1)*, 2007, § 37, *Svilengacánin -ը և այլք ընդդեմ Մերքիայի*, 2021, §§ 81-82):

368. Ըստ էության՝ Դատարանի դերը, նույնիսկ այն գործերով, որոնք առաջին հայացքից համեմատելի են կամ կապակցված, նրանում է, որ այն պետք է համեմատի ներպետական դատարանների կողմից կայացված տարբեր որոշումները, որոնց անկախությունն այն պետք է հաշվի առնի: Նախադեպային պրակտիկայի բազմազանության հնարավորությունը դատական համակարգի բնորոշ հետևանքն է, որը հիմնված է քննող դատարանի և իրենց տարածքային իրավագործության ոլորտում իրավասություններ ունեցող վերաքննիչ դատարանների համակարգի վրա: Նման բազմազանությունը կարող է առաջ գալ նույնիսկ միևնույն դատարանի շրջանակներում: Դա ինքնին չի կարող համարվել Կոնվենցիային հակասող (*Santos Pinto-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2008, § 41): Ավելին, չի կարող լինել որևէ «բազմազանություն», երբ փաստացի դրությունն օբյեկտիվորեն այլ է (*Uçar-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), 2009):

369. Այնուամենայնիվ, կարող են լինել դեպքեր, երբ նախադեպային պրակտիկայի բազմազանությունը հանգեցնի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման: Այստեղ Դատարանի մոտեցումը տարբերվում է կախված այն հանգամանքից, թե արդյո՞ք բազմազանությունը գոյություն ունի դատական միևնույն ատյանի շրջանակներում, թե՞ դատական երկու տարբեր ատյանների շրջանակներում, որոնք լիովին անկախ են միմյանցից:

370. Առաջին դեպքում (ներպետական բարձրագույն ատյանի դատարանի նախադեպային պրակտիկայի բազմազանությունը) Դատարանն օգտագործում է երեք չափանիշ պարզելու հետևյալը.

- Արդյո՞ք նախադեպային պրակտիկայի բազմազանությունը եղել է «հիմնավոր և երկարատև»,
- Արդյո՞ք ներպետական օրենսդրությունը նախատեսել է մեխանիզմներ, որոնք կարող են լուծել նման անհամապատասխանությունները, և
- Ի՞նչ նպատակով են մեխանիզմները կիրառվել և (*Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, §§ 116-35, *Beian-ն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 1)*, 2007, §§ 37 և 39):

Նշված վեջին դեպքով ներպետական դատարանը կայացրել է վճիռներ, որոնք եղել են «տրամագծորեն հակառակ», իսկ ներպետական օրենսդրությունում նախատեսած մեխանիզմը, որն ուղղված է միատարր պրակտիկա ապահովելուն,

պատշաճ կերպով չի կիրառվել՝ այդպիսով խախտելով իրավական որոշակիության սկզբունքը:

371. Հիմնավոր և երկարատև պրակտիկան, որը ձևավորվել է երկրի բարձրագույն դատական մարմնի շրջանակներում, ինքնին հակասում է իրավական որոշակիության սկզբունքին, որը բնորոշ է Կոնվենցիայի բոլոր սկզբունքներին և իրենից ներկայացնում է օրենքի գերակայության կանոնի հիմնարար տարրը (*Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Բայանդիայի* [ՄՊ], 2020, § 238, սկզբունքի հետ կապված տես՝ *Beian-ն ընդդեմ Ռուսինիայի (թիվ 1)*, 2007, § 39):

- Ներկայացված գործով Դատարանը նկատել է, որ պարտադիր մեկնաբանությունն սահմանելու իր խնդիրն իրականացնելու փոխարեն, Գերագույն դատարանը ինքն է եղել իրավական անորոշության պատճառ՝ դրանով վտանգելով հասարակական վստահությունը դատական համակարգի հանդեպ, Դատարանը գտել է, որ որոշակիության բացակայությունը, կապված նախադեպային պրակտիկայի հետ, ունեցել է այնպիսի հետևանք, որ դիմումատուն գրկվել է օրենքով նախատեսված հնարավորություններից օգտվելուց, մինչդեռ այլ անձինք միևնույն իրավիճակում օգտվել են այդ հնարավորություններից (§§ 39-40):
- *Hayati Çelebi -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, 2016 գործով Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային պրակտիկայի էական հակասությունները, այդ դատարանի շրջանակներում պրակտիկայի միասնականությունն ապահովող մեխանիզմի բացակայության հետ միասին, հանգեցրել են դիմումատուների՝ վնասների փոխհատուցման վերաբերյալ բողոքներն անընդունելի ճանաչելուն, մինչդեռ այլ անձանց բողոքների հանգամանքները նմանատիպ իրավիճակում վերանայվել են (§ 66):

372. Այնուամենայնիվ, այն դեպքերով, երբ ներպետական օրենքներով սահմանված համակարգը, որը կոչված է վերացնելու նախադեպային պրակտիկայի կոնֆլիկտները, ճանաչվում է արդյունավետ, քանի որ այն գործադրվել է բավականին արագ և վերջ է դրել այդ կոնֆլիկտներին սեղմ ժամկետներում, Դատարանը չի գտել խախտում (*Albu -ը և այլք ընդդեմ Ռուսինիայի*, 2012, § 42, համեմատիր *Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռուսինիայի* [ՄՊ], 2016, §§ 130-132):

373. Երկրորդ իրավիճակում միմյանց հակասող որոշումները կայացվել են իրավական համակարգի երկու տարբեր վերջին դատական աստիճաններում, որոնցից յուրաքանչյուրն ունեցել է իր սեփական անկախ Գերագույն դատարանը, որը չի ենթարկվել որևէ ընդհանուր դատական հիերարխիայի: Այստեղ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի խորանում այնքան, որ պահանջի ուղղահայաց վերանայման մեխանիզմի կիրառում կամ ընդհանուր կարգավորող մարմնի առկայություն (ինչպիսին է իրավասության վեճեր քննող դատարանը): Դատական տարբեր աստիճանների ունեցող դատական համակարգում, որտեղ միաժամանակ գործում են մի քանի Գերագույն դատարաններ, և որոնք պետք է զուգահեռ ներկայացնեն օրենքի մեկնաբանություն միևնույն ժամանակ, նախադեպային պրակտիկայի միասնականության ձևավորումը կարող է պահանջել ժամանակ, իսկ հակասող նախադեպային պրակտիկայի տևողությունը, այդ պատճառով,

կարող է թույլատրվել, առանց խախտելու իրավական որոշակիությունը: Այսպիսով, երկու դատարաններ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իրավասության իր ոլորտը, քննելով տարբեր գործեր, կարող է միանգամայն հանգել տարբեր, սակայն, այնուամենայնիվ, արդյունավետ ու պատճառաբանված որոշումների միևնույն իրավական խնդրի առնչությամբ, որը ներկայացվել է տարբեր փաստացի հանգամանքներով, առանց խախտելու 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, §§ 81-83 and 86):

4. Մրցակցային դատավարությունը

374. Մրցակցության սկզբունքը. արդար դատաքննության գաղափարը ներառում է մրցակցային դատավարության հիմնարար իրավունքը: Դա սերտորեն կապված է կողմերի հավասարության սկզբունքի հետ (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2011, §§ 81-83 և 86): Մրցակցային դատավարության սկզբունքին և դատարան դիմելու իրավունքին համապատասխան՝ կողմերը, որոնք ներկայացվել են այն անձանց կողմից, որոնք տարբեր աստիճանի կախվածություն ունեն մեկ այլ քննության մյուս կողմից, չեն կարողանա ներկայացնել իրենց գործը և պաշտպանել իրենց իրավունքները պատշաճ պայմաններում (*Capital Bank AD-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2005, § 118):

375. Մրցակցային դատավարության իրավունքից բխող պահանջները, ըստ էության, նույնն են թե՛ քաղաքացիական, և թե՛ քրեական գործերով (*Werner-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1997, § 66):

376. Ժամանակ խնայելու և քննություններն արագացնելու ձգտումը չի արդարացնում մրցակցային դատավարության հիմնարար սկզբունքի անտեսումը (*Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, § 30):

377. Բովանդակությունը (որը ենթակա է ստորև ընդգծված սահմանափակումներին). մրցակցային դատավարության իրավունքը, ըստ էության, նշանակում է, որ քաղաքացիական կամ քրեական գործով կողմերը հնարավորություն ունեն տեղեկացվելու ներկայացված բոլոր ապացույցների կամ դիտարկումների վերաբերյալ արված մեկնաբանությունների մասին, նույնիսկ եթե դրանք արվել են ներպետական իրավական համակարգի անկախ անդամի կողմից, որի նպատակն է եղել ազդելու դատական որոշման վրա (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 74: *Ruiz-Mateos-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1993, § 63: *McMichael-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 80, *Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1996, § 33: *Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1996, § 31): Այս պահանջը կարող է կիրառվել նաև Սահմանադրական դատարանում (*Milatová -ը և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2005, §§ 63-66 և *Gaspari-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2009, § 53):

- Դատարանի որոշման փաստացի ազդեցությունն ունի չնչին հետևանք (*Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, § 27, *Ziegler-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2002, § 38):
- Մրցակցության սկզբունքը գործում է ինչպես քննության կողմերի համար, այնպես էլ՝ ներպետական իրավական համակարգի անկախ անդամի, վարչակազմի, ստորադաս ատյանի դատարանի կամ գործը քննած

դատարանի ներկայացուցչի համար (*Köksoy-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 34-35, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արած հղումները):

- Մրցակցային դատավարության իրավունքը պետք է դրսևորվի բավարար պայմաններում. քննության կողմը պետք է հնարավորություն ունենա ծանոթանալ դատարանին ներկայացված ապացույցին, ինչպես նաև հնարավորություն ունենա ներկայացնելու դրա թույլատրելիության և վերաբերելիության վերաբերյալ մեկնաբանություններ պատշաճ ձևով և պատշաճ ժամանակահատվածում (*Krčmář-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2000, § 42, *Immeubles Groupe Kosser-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 26)՝ անհրաժեշտության դեպքում ստանալով լրացուցիչ ժամանակ (*Yvon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 39):
- Կողմերը պետք է հնարավորություն ունենան իմանալու ցանկացած ապացույցի մասին իրենց պահանջների բավարարման մասին (*Clinique des Acacias-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2005, § 37):
- Դատարանն ինքը պետք է հարգի մրցակցային դատավարության սկզբունքը, օրինակ, եթե քննում է գործ այնպիսի հիմքով կամ առարկությամբ, որը ներկայացվել է նրա նախաձեռնությամբ (*Čeppek-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2013, § 45, և համեմատեք՝ *Clinique des Acacias-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2005, § 38: *Andret-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2004,) անընդունելի է: Նշված վերջին դեպքով Վճռաբեկ դատարանը տեղեկացրել է կողմերին առ այն, որ ներկայացվել են նոր հիմքեր, և դիմումատուները հնարավորություն են ունեցել ներկայացնելու պատասխան մինչև Վճռաբեկ դատարանի կողմից վճիռ կայացնելը):
- Միայն կողմերը պետք է որոշեն՝ արդյո՞ք մյուս կողմի ներկայացրած փաստաթուղթը կամ վկայի ցուցմունքը պետք է ստանա իրենց մեկնաբանությունը, թե ոչ: Կողմերի վստահությունն արդարադատության կենսունակության նկատմամբ հիմնված է գիտության վրա, որ իրենք հնարավորություն են ունեցել ներկայացնելու իրենց տեսակետը գործի նյութերում առկա բոլոր փաստաթղթերի առնչությամբ (ներառյալ այն փաստաթղթերի, որոնք դատարանն ստացել է իր նախաձեռնությամբ. *K.S.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2001, § 22: *Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, § 29: *Pellegrini-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2001, § 45):

378. Ստորև ներկայացվում են հետևյալ փաստաթղթերը կամ ապացույցները չբացահայտելու հետևանքով մրցակցային դատավարության իրավունքի խախտման օրինակներ.

- երեխային տեղավորելու հետ կապված վարույթներում, երբ սոցիալական ծառայության հաշվետվությունները տեղեկություններ ունեն երեխայի մասին և մանրամասներ գործի նախապատմության վերաբերյալ, ինչպես նաև ցուցումներ, չնայած այն հանգամանքին, որ ծնողները տեղեկացվել են այդ հաշվետվությունների բովանդակության մասին միայն նիստի ժամանակ (*McMichael-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1995, § 80),

- դատախազի կողմից ներկայացված ապացույցը, անկախ նրանից «կողմ», թե ոչ, նրա ունեցած դիրքով պայմանավորված՝ ազդել է դատարանի որոշման վրա (*Ferreira Alves-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 3)*, 2007, §§ 36-39),
- ստորադաս դատարանի կողմից Վերաքննիչ դատարանին ներկայացված գրառումները, որոնք նպատակ են հետապնդել ազդելու այդ դատարանի որոշման վրա, չնայած որ նշումները չեն ներկայացրել որևէ նոր փաստեր կամ փաստարկներ (*նույն տեղում*, § 41),
- անմիջապես դատավորներից ստացված փաստաթղթեր, որոնք պարունակում են գործի հանգամանքների վերաբերյալ պատճառաբանված կարծիքներ (*K.S.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2001, §§ 23-24):

379. Սահմանափակումներ³¹. մրցակցային դատավարության իրավունքը բացարձակ չէ, և դրա ծավալները կարող են տարբերվել՝ կախված քննվող գործի առանձնահատկություններից (*Hudáková-ը և այլք ընդդեմ Սլովակիայի*, 2010, §§ 26-27), որը ենթակա է Դատարանի քննությանը վերջին աստիճանում (*Regnerընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, §§ 146-147): Ներկայացված վերջին գործով Դատարանը նշել է, որ քննությունները պետք է դիտարկվեին ամբողջության մեջ, և՛ մրցակցության, և՛ կողմերի հավասարության սկզբունքների ցանկացած սահմանափակում կարող էր բավարար հավասարակշռվել այլ դատավարական երաշխիքներով (§§ 151-161):

- Մրցակցության սկզբունքը չի պահանջում, որ յուրաքանչյուր կողմ իր հակառակորդին տրամադրի փաստաթղթեր, որոնք չեն ներկայացվել նաև դատարանին (*Yvon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 38):
- Առանձնահատուկ հանգամանքներ ունեցող մի շարք գործերով Դատարանը գտել է, որ ապացույցներից որևէ մեկը չբացահայտելը և դրանց վերաբերյալ դիմումատուի մեկնաբանության ներկայացման անհնարինությունը չեն խախտել դատավարության արդարությունը, քանի որ նման հնարավորությունը չէր ազդի գործի ելքի վրա, իսկ իրավական լուծումը բաց չի եղել քննարկումների համար (*Stepinska-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2004, § 18: *Salé-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2006, § 19, *Asnar-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 2)*, 2007, § 26):

380. Մրցակցության սկզբունքը չդիտարկելը կարող է շտկվել Վերաքննիչ մարմնի կողմից, քանի որ այն ունի «լիարժեք իրավասություն» նախադեպային պրակտիկայի իմաստով: Նմանապես, Վերաքննիչ դատարանի դատավարական սխալները կարող են շտկվել ստորադաս դատարանի կողմից, որին ուղարկվում է գործը (*Köksoy-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2020, §§ 36-39):

5. Կողմերի իրավահավասարությունը³²

381. «Կողմերի հավասարության» սկզբունքն արդար դատաքննության ավելի լայն հայեցակարգի անբաժան մասն է, որը սերտորեն կապված է մրցակցության սկզբունքի հետ (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, § 146):

³¹ Տես նաև՝ վերը ներկայացված «Օրինակներ» բաժինը:

³² Տես նաև վերևում՝ սահմանափակումների առնչությամբ ներկայացված «Օրինակներ» բաժինը:

«Կողմերի հավասարության» սկզբունքը կողմերի միջև «ողջամիտ հավասարակշռության» իմաստով, ըստ էության, կիրառվում է ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ՝ քրեական գործերով (*Feldbrugge-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1986, § 44):

382. Բովանդակություն. կողմերի միջև «ողջամիտ հավասարակշռություն» ապահովելը. կողմերի հավասարությունը նշանակում է, որ յուրաքանչյուր կողմ պետք է ունենա ողջամիտ հնարավորություններ կայացնելու իր գործը, ներառյալ՝ իր ապացույցները այնպիսի հիմքերով, որոնք չեն դնում իրեն էապես վատթար պայմանների մեջ՝ ի համեմատություն հակառակորդ կողմի (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 72, *Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, § 146, *Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 33):

- Այս սկզբունքը, որը ներառում է պայմանավորվող պետության դատավարական օրենքի բոլոր ասպեկտները, կիրառելի է նաև կողմերի ներկայացրած դատավարական փաստաթղթերի հետ զբաղվող ծառայության մասնագիտացված ծառայությունների նկատմամբ, չնայած որ չի կարելի մեկնաբանել, թե 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է փաստաթղթերով զբաղվելու ծառայության հատուկ տեսակ (*Avotiņš-ն ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], 2016, § 119):
- Անընդունելի է, որ կողմերից մեկը ներկայացնի Դատարանին փաստարկներ, առանց դրա մասին մյուս կողմին տեղեկացնելու, որը արդյունքում հնարավորություն չի ունենա ներկայացնելու համապատասխան մեկնաբանություններ: Կողմերն իրենք են գնահատում՝ արդյո՞ք արժե արձագանքել կոնկրետ փաստարկին, թե ոչ (*APEH Üldözötteinek Szövetsége-ը և այլք ընդդեմ Հունգարիայի*, 2000, § 42):
- Այնուամենայնիվ, եթե Դատարանին ներկայացված փաստարկները չեն ներկայացվում կողմերին, կողմերի հավասարության իրավունքը խախտվում է (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 73), սակայն ավելի լայն իմաստով խախտվում է դատաքննության արդարությունը (*Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1997, §§ 23-24, *Clinique des Acacias -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2005, §§ 36-37):

383. Կողմերի հավասարության իրավունքի խախտման օրինակներ. այս սկզբունքը խախտվել է ստորև ներկայացված գործերով, քանի որ կողմերից մեկը հայտնվել է անբարենպաստ պայմաններում.

- Կողմի բողոքը չի ներկայացվել մյուս կողմից, որը դրա պատճառով հնարավորություն չի ունեցել այդ բողոքին պատասխան ներկայացնելու (*Beer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2001, § 19):
- Ժամկետը կասեցվել է կողմերից մեկի նկատմամբ, մինչդեռ դրանով մյուս կողմի համար ստեղծվել են անբարենպաստ պայմաններ (*Platakou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 2001, § 48: *Wynen and Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 2002, § 32):
- Երկու գլխավոր վկաներից միայն մեկին է թույլատրվել հարցաքննել (*Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, §§ 34-35):
- Հակառակորդ կողմը ունեցել է էապես բարենպաստ պայմաններ՝ կապված համապատասխան տեղեկություններ ստանալու հետ, գրավել է գերիշխող

դիրք քննությունում և ունեցել է էական ազդեցություն Դատարանի գնահատականի վրա (*Yvon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 37):

- Հակառակորդ կողմը գրավել է դիրք կամ իրականացրել գործառույթներ, որոնք ստեղծել են նրա համար բարենպաստ պայմաններ, իսկ դատարանը ստեղծել է բարդություններ մյուս կողմի համար լուրջ առարկություններ ներկայացնելու առնչությամբ՝ թույլ չտալով ներկայացնել համապատասխան փաստաթղթեր կամ հարցաքննել վկաների (*De Haes and Gijssels-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1997, §§ 54 և 58):
- Վարչական վարույթներով վարչական մարմինների կողմից ներկայացված պատճառաբանությունները եղել են չափազանց ընդհանրացված՝ թույլ չտալով, որպեսզի բողոք բերող անձն իր բողոքը հիմնավորելու համար փաստարկներ ներկայացնի (*Hentrich-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1994, § 56):
- Կողմերից մեկին իրավաբանական աջակցություն տրամադրելը մերժելը զրկել է նրանց Դատարանի առաջ իրենց գործը պատշաճ ներկայացնելու հնարավորությունից ավելի մեծ հնարավորություններ ունեցող հակառակորդ ունենալու հետևանքով (*Steel and Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2005, § 72):
- *Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2006, § 50 գործով իր վճռում Դատարանը գտել է, որ առկա է եղել կողմերի վնասակար անհավասարակշռություն՝ կապված հաշվիչ հանձնաժողովում իրականացվող քննության ընթացքում դատախազի ունեցած դիրքի հետ: Ի տարբերություն մյուս կողմի՝ նա ներկա է գտնվել քննությանը, նախօրոք տեղեկացված է եղել քննող դատավորի տեսակետի մասին, լսել է վերջինիս դիրքորոշումը նիստի ընթացքում, լիովին մասնակցել է քննությանը և կարողացել է բանավոր ներկայացնել իր սեփական տեսակետը, առանց մյուս կողմի առարկությունների, և այդ անհավասարությունը խորացվել է այն փաստով, որ նիստը եղել է դռնփակ:
- Դատախազը միջամտել է գործին՝ հոգուտ դիմումատուի հակառակորդ կողմի ներկայացրած փաստարկների (*Menchinskaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2009, §§ 35-39):
- Դատավորը հրաժարվել է հետաձգել նիստը, չնայած որ դիմումատուն շտապ օգնության կողմից տարվել է հիվանդանոց, իսկ նրա փաստաբանը չի կարողացել ներկայացնել նրան նիստի ընթացքում՝ դրանով անդառնալիորեն զրկելով նրան հակառակորդի փաստարկներին պատշաճ կերպով պատասխաններ ներկայացնելու հնարավորությունից (*Vardanyan-ը և Nanushyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, 2016, §§ 88-90):

384. Այնուամենայնիվ, Դատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին չի հակասում կողմերի վկաներին հարցաքննելու առնչությամբ տարբեր մոտեցումների դրսևորումը, քանի որ պրակտիկայում դատ չի ազդել քննության ելքի վրա (*Ankerl-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1996, § 38): Ավելին, Դատարանը չի գտել, որ դիմումատուն ունեցել է «ավելի վատթար պայմաններ», երբ հակառակորդ կողմը գործնականում ավելի շատ ժամանակ է ունեցել իր պատասխանը ներկայացնելու համար, քանի որ գործը եղել է արդարացիորեն պարզ, իսկ դիմումատուն մեծ հնարավորություններ է ունեցել ներկայացնելու իր գործը (*Ali*

Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 2021, §§ 131-135): Ընդհանուր առմամբ, *Regner-ը ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017 գործով Դատարանը նշել է, որ քննությունները պետք է դիտարկվեն իրենց ամբողջության մեջ, և որ մրցակցային դատավարության և կողմերի հավասարության սկզբունքների ցանկացած սահմանափակում կարող էր բավարար կերպով բերվել հավասարակշռության այլ դատավարական երաշխիքներով (§§ 151-161):

385. Քաղաքացիական հայցվորի առանձնահատուկ գործը. Դատարանը տարբերել է քաղաքացիական հայցվորի կողմից ներկայացված բողոքը, դատախազի կողմից ներկայացված բողոքից, որն ունի իշխանություն և պատասխանատու է հասարակական շահերը պաշտպանելու համար (*Guigue and SGEN-CFDT-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2004): Արդյունքում տարբեր ձևական պայմանները և բողոք ներկայացնելու ժամկետները (մասնավոր կողմի համար ավելի կարճ ժամկետների սահմանումը) չեն խախտել «<կողմերի հավասարության>> սկզբունքը, քանի որ կարող էր տեղի ունենալ այդ միջոցի արդյունավետ օգտագործում (հաշվի առնելով այդ համակարգի առանձնահատուկ բնույթը):

386. Դատարանը նաև գտել է, որ կողմերի հավասարության սկզբունքի հետ համատեղելի է քաղաքացիական գործով կողմի՝ վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու հնարավորությունների սահմանափակումը, առանց դատախազի հնարավորությունների սահմանափակման, քանի որ նրանց դերերն ու գործառույթները լիովին տարբեր են (*Berger-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2002, § 38):

387. Ինչ վերաբերում է գործերին, որոնցով հակառակորդներ են դատախազության մարմինները և մասնավոր անձինք, դատախազության մարմինները կարող են ունենալ ավելի արտոնյալ դիրք, որն արդարացված է իրավակարգի պաշտպանությամբ: Այնուամենայնիվ, դա չպետք է հանգեցնի նրան, որ քաղաքացիական գործով կողմի համար ստեղծվեն անհիմն անբարենպաստ պայմաններ դատախազության մարմինների համեմատությամբ (*Stankiewicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2006, §§ 68-69՝ փոխհատուցում տրամադրելուց հրաժարվելու հետ կապված՝ այն բանից հետո, երբ դատախազական մարմինները հարուցել էին անհաջող քաղաքացիական վարույթ):

6. Ապացույցի օգտագործումը

388. Ընդհանուր սկզբունքներ³³. Կոնվենցիան, որպես այդպիսին, չի նախատեսում ապացույցների հետ վարվելու կանոններ (*Mantovanelli-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1997, § 34): Ապացույցի ընդունելիությունը և այն գնահատելու միջոցը ներպետական օրենսդրության և ներպետական դատարանների կարգավորման խնդիր են (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, § 28: *Moreira de Azevedo-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1990, §§ 83-84): Նույնը կիրառելի է նաև ապացույցի գնահատման և ապացուցման բեռի նկատմամբ (*Tiemann-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի* (որոշում), 2000): Ներպետական դատարանները պետք է նաև գնահատեն ներկայացված ապացույցների համապատասխանությունը (*Centro*

³³ Տե՛ս նաև՝ «Չորրորդ ատյանի» բաժինը:

Europa 7 S.r.l. and Di Stefano-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], 2012, § 198): Փաստի կամ օրենքի կանխավարկածը գործում է յուրաքանչյուր իրավական համակարգում, իսկ Կոնվենցիան, ըստ էության, չի արգելում նման կանխավարկածի դրսևորումը: Այնուամենայնիվ, անձինք պետք է ունենան արդյունավետ դատական երաշխիքներ (*Lady S.R.L.-ն ընդդեմ Սոլդովայի*, 2018, § 27): Դատարանը նաև ընդունել է, որ իրավական որոշակիության սկզբունքը ենթադրում է, որ կողմը, հիմնվելով դատարանի կողմից նախորդ գործով բարձրացված հարցով արված գնահատականի վրա, որը բարձրացվում է նաև տվյալ գործով, կարող է օրինական սպասում ունենա առ այն, որ դատարանը կհետևի իր նախորդ կարգավորմանը, եթե միայն չկան հիմնավոր հանգամանքներ այդ կարգավորումից շեղվելու համար (*Siegle-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2013, §§ 38-39 և *Rozalia Avram-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2014, §§ 42-43):

389. Այնուամենայնիվ, Դատարանի խնդիրն է Կոնվենցիայի ներքո պարզել՝ արդյոք ողջ քննությունը եղել է արդար, թե՛ ոչ, ներառյալ՝ միջոցները, որոնցով ստացվել են ապացույցները (*Elsholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2000, § 66: *Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 45): Այդ պատճառով, պետք է պարզել, թե արդյո՞ք ապացույցը ներկայացվել է այնպես, որ երաշխավորվի արդար դատաքննության իրավունքը (*Blücher-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2005, § 65): Դատարանը չպետք է գործի որպես չորրորդ աստյանի մարմին, այդ պատճառով չի քննի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո ներպետական դատարանների գնահատականը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանց հետևությունները կարող են համարվել կամայական կամ ակնհայտորեն անհիմն (*Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2015, § 61 և *López Ribalda-ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 2019, §§ 149, 159-161):

390. Ուստի, որպես սկզբունքային հարց, Դատարանի խնդիրը չէ պարզել, թե արդյոք ապացույցների որոշ տեսակներ, օրինակ՝ ներպետական օրենսդրության իմաստով ապօրինի ճանապարհով ստացված ապացույցները, կարող են լինել ընդունելի, թե՛ ոչ: Այն պետք է պարզի՝ արդյո՞ք ողջ քննությունը, ներառյալ միջոցը, որով ստացվել է ապացույցը, եղել է արդար, թե՛ ոչ. Դա իր մեջ ներառում է քննարկվող ապօրինության հարցը, իսկ Կոնվենցիայով նախատեսված մեկ այլ իրավունքի խախտման դեպքում՝ հայտնաբերված խախտման բնույթը (տես *López Ribalda -ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 2019, § 150, որով այս սկզբունքները, որոնք մշակվել են քրեական համատեքստում, կիրառվել են քաղաքացիական գործով, §§ 150-152): Այդ դեպքում աշխատողներին գաղտնի տեսահսկման հետ կապված Դատարանը չի գտել 8-րդ հոդվածի խախտում: Այնուամենայնիվ, աշխատողներն առարկել են, որ տեսահսկողությունն իրականացվել է ներպետական օրենսդրության խախտմամբ, և ներպետական դատարանները չեն անդրադարձել այդ հարցին՝ համարելով այն ոչ վերաբերելի: Դատարանը քննել է, թե արդյո՞ք գաղտնի տեսահսկման ճանապարհով ստացված լուսանկարների օգտագործումը, որպես ապացույց քաղաքացիական վարույթում, խախտել է ողջ քննության արդարությունը, թե՛ ոչ: Դատարանն այս կոնկրետ գործով 6-րդ հոդվածի խախտում չի գտել (§§ 154-158):

391. Քննության ընթացքում պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել խոցելի անձանց (օրինակ՝ հոգեկան հիվանդություններ ունեցող), նրանց

արժանապատվության և շահերի պաշտպանությանը՝ 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո (*Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020, §§ 82-84):

392. Ներպետական դատարանների պարտականությունն է կողմերի ներկայացրած դիտարկումների, փաստարկների և ապացույցների պատշաճ քննության իրականացումը (*Van de Hurk-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1994, § 59): Համապատասխանաբար, կողմերը պետք է ներկայացնեն համապատասխան և բավարար ապացույցներ՝ հոգուտ իրենց գործի (*Fleischner-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2019, §§ 40-41):

ա. Վկայի ցուցմունք

393. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը ուղղակիորեն չի երաշխավորում վկային հարցաքննելու իրավունքը, վկայի ցուցմունքի ընդունելիությունը, ըստ էության, ներպետական օրենսդրության խնդիր է: Այնուամենայնիվ, քննություններն իրենց ամբողջության մեջ, ներառյալ միջոցը, որով թույլատրվել է ապացույցը, պետք է լինեն «արդար»՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով (*Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 31):

- Դատարանը պետք է պատասխանի վկաներին լսելու միջնորդությանը, որը ներկայացվել է պատշաճ կարգով (*Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, § 77):
- Եթե դատարանները չեն բավարարում վկաներին լսելու միջնորդությունը, նրանք պետք է ներկայացնեն այդ մերժման համար պատշաճ պատճառաբանություններ, իսկ մերժումը չպետք է լինի կամայական: Դա չպետք է հանգեցնի հայցվորի՝ հոգուտ իր գործի փաստարկների ներկայացնելու հնարավորության սահմանափակմանը (*Wierzbicki-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, 2002, § 45):
- Կողմերի վկաներին հարցաքննելու նկատմամբ մոտեցման տարբերությունը կարող է լինել այնպիսին, որ խախտի «կողմերի հավասարության» սկզբունքը (*Ankerl-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1996, § 38, որտեղ Դատարանը գտել է, որ մոտեցման տարբերությունը չի ստեղծել դիմումատուի համար էականորեն անբարենպաստ պայմաններ՝ ի տարբերություն հակառակորդ կողմի. համեմատել՝ *Dombo Beheer B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1993, § 35, իրադարձությունների երկու մասնակիցներից միայն մեկին է թույլատրվել տալ ցուցմունք (խախտում)):
- Դատարանը պետք է նաև ներկայացնի պատճառաբանություններ, թե ինչու է գտնում, որ վկայի ցուցմունքը անթույլատրելի է կամ անվերաբերելի (*Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, §§ 69-70):
- Վկայի խաչաձև հարցաքննության մերժումը կարող է տեղի ունենալ ի խախտումն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի (*Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, § 76):

բ. Փորձագետի եզրակացություն

394. Փորձագետի եզրակացության ընդունելիության առնչությամբ ներպետական կարգավորումները կողմին պետք է դրանց առիթով պատշաճ առարկություններ ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռեն (*Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 50):

395. Փորձագետի եզրակացությունն ստանալու միջնորդությունը մերժելը.

- Փորձագետի եզրակացությունն ստանալու միջնորդությունը մերժելն ինքնին անարդար է: Դատարանը պետք է պարզի՝ արդյո՞ք ողջ քննությունը եղել է արդար, թե ոչ (*H.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1989, § 61 և 70): Մերժման պատճառաբանությունները պետք է լինեն հիմնավոր:
- Հոգեբանի եզրակացությունն ստանալու միջնորդությունը մերժելն այն գործով, որն առնչվում է երեխայի խնամակալությանը, պետք է նույնպես գնահատվի գործի կոնկրետ հանգամանքների լույսի ներքո (*Elsholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2000, § 66: *Sommerfeld-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2003, § 71):
- Երեխայի առևանգման գործով (*Tiemann-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի* (որոշում), 2000) Դատարանը պարզել է, թե արդյոք Վերաքննիչ դատարանը բավարար հիմքեր ներկայացրել է փորձագետի դիմումատուի՝ կարծիք ստանալու միջնորդությունը մերժելու համար, մերժումը պատճառաբանված լինելը պարզելու նպատակով:

396. Փորձագետ նշանակելը. երբ դատարանի կողմից նշանակվում է փորձագետ, կողմերը պետք է հնարավորություն ունենան ներկա գտնվելու նրա հարցաքննությանը կամ ծանոթանալու այն փաստաթղթերին, որոնք հետազոտվել են նրա կողմից: Կարևոր է, որպեսզի կողմերը հնարավորություն ունենան պատշաճ կերպով մասնակցելու քննություններին (*Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 50: *Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 46):

397. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետն ուղղակիորեն չի պահանջում, որպեսզի «դատարանի» կողմից հարցաքննվող փորձագետը բավարարի անկախության և անկողմնակալության պահանջներն այնպես, ինչպես որ ինքը՝ դատարանը (*Sara Lind Eggertsdóttir-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, 2007, § 47: *Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 51): Այնուամենայնիվ, փորձագետի կողմնապահությունը, քննությունում նրա դիրքի և դերի հետ միասին, կարող է խախտել քննության հավասարակշռությունը՝ հոգուտ կողմերից մեկի և ի վնաս մյուսի՝ խախտելով կողմերի հավասարության սկզբունքը (*Sara Lind Eggertsdóttir-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, 2007, § 53: *Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 51): Նմանապես, փորձագետը կարող է քննությունում ունենալ գերակշռող դեր և ունենալ էական ազդեցություն դատարանի գնահատականի վրա (*Yvon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 37: *Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 51): Արդյունքում փորձագետի դիրքը քննության ողջ ընթացքում, նրա պարտականությունների դրսևորման ձևը և միջոցը, որով դատարանը գնահատում է նրա որոշումը, վերաբերելի գործոններ են, որոնք պետք է հաշվի առնվեն կողմերի հավասարության սկզբունքը պահպանված լինելը գնահատելիս (*Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 47):

398. Բժիշկ-փորձագետի եզրակացությունը, որն առնչվում է տեխնիկական ոլորտին, որը դուրս է դատավորի գիտելիքների շրջանակից,

կարծես թե, ունի գերակշռող ազդեցություն նրանց կողմից փաստերի գնահատման հարցում: Այն ապացույցի կարևորագույն տեսակ է, իսկ կողմերը պետք է հնարավորություն ունենան արդյունավետորեն ներկայացնելու մեկնաբանություններ դրա վերաբերյալ (*Mantovanelli-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1997, § 36: *Storck-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2005, § 135):

399. Երբ դատարանին ներկայացված միակ փորձագիտական եզրակացությունը պատկանում է մասնագետի, օրինակ՝ կապված հաշմանդամության արտոնությունների տրամադրման հետ, այն կլինի որոշիչ Դատարանի համար անկախ փորձագետի կողմից երկրորդ կարծիքի բացակայության պայմաններում (*Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, §§ 49-50): Այնուամենայնիվ, պետք է հաշվի առնել ստորև ներկայացվածը.

Կոնվենցիան չի արգելում ներպետական դատարաններին հիմնվել փորձագիտական եզրակացությունների վրա, որոնք ստացվել են մասնագետների կողմից, որոնք հենց իրենք հանդիսանում են գործով կողմ, երբ դա պահանջում է վիճելի հարցի բնույթը (*Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2016, § 61: *Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 47): Փաստը, որ փորձագետը աշխատում է նույն վարչական մարմնում, որը գործով կողմ է, պետք է կասկած հարուցի, դիմումատուի՝ որպես հակառակորդի կողմի առնչությամբ, սակայն այստեղ որոշիչն այն է, թե արդյո՞ք նման կասկածները կարող են համարվել օբյեկտիվորեն արդարացված, թե ոչ (*Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, §§ 48 և 51): Անկախ փորձագետի երկրորդ կարծիք ստանալու միջնորդություն ներկայացվելու դեպքում դիմումատուն պետք է ներկայացնի բավարար նյութեր այդ միջնորդությունը հիմնավորելու համար (*նույն տեղում*, §§ 56-58): Եթե դիմումատուն չներկայացնի այդպիսիք, չնայած որ իրավունք ունի փորձագիտական եզրակացության առնչությամբ ներկայացնելու մեկնաբանություն և վիճարկելու այն գրավոր կամ բանավոր կամ ներկայացնելու իր կողմից ընտրված մասնագետի կողմից հակառակ կարծիք, Դատարանը կարձանագրի 6-րդ հոդվածի խախտման բացակայություն (*§ 56*):

400. Կապված կողմերի՝ փորձագետի նկատմամբ ունեցած իրավունքների հետ. համեմատել *Feldbrugge-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1986, § 44 (խախտում) գործը *Olsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1)*, 1988, §§ 89-91 (խախտում չկա) գործի հետ: Բացասական եզրակացությունը ներկայացնելու առնչությամբ, տես՝ *L.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշում), 1999, իսկ խնամակալության գործի նյութերը գնահատելու առնչությամբ, տես՝ *Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2020, §§ 86-93:

գ. Զբացահայտվող ապացույցներ

401. Որոշ դեպքերում պետական գերակա շահերը կարող են զրկել կողմին մրցակցային դատավարության լիարժեք իրագործումից (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017: *Mirvana Petrova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2016, §§ 39-40):

402. Դատարանի կարծիքով, համապատասխան ապացույցի բացահայտման իրավունքը բացարձակ չէ: Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով միայն այն

միջոցներն են թույլատրելի, որոնք սահմանափակում են քննության կողմի իրավունքը՝ չխախտելով այդ իրավունքների բուն էությունը:

403. Դրա համար ցանկացած բարդություն, որն ստեղծվում է դիմումատուի համար նրա իրավունքների սահմանափակմամբ, պետք է բավարար կերպով հավասարակշռվի դատական մարմինների կողմից պահպանվող ընթացակարգով: Եթե ապացույցը չի տրամադրվել դիմումատուին, ելնելով պետական շահերից, Դատարանը պետք է քննի որոշում կայացնելու ընթացակարգը, որպեսզի հնարավորինս համոզվի, որ դա բավարարել է մրցակցային դատավարության և կողմերի հավասարության պահանջներին, ինչպես նաև ապահովվել են պատշաճ երաշխիքներ՝ դիմումատուի շահերը պաշտպանելու համար (*Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2017, §§ 147-49):

404. Ներկայացված գործով բարձրացվել են հարցեր՝ կապված գաղտնի փաստաթղթերի կոնֆիդենցիալությունը պահպանելու անհրաժեշտության հետ: Դատարանը քննել է ողջ քննությունը, պարզելով՝ արդյո՞ք մրցակցության և կողմերի հավասարության սկզբունքները բավարար կերպով հավասարակշռվել են մյուս դատավարական երաշխիքների միջոցով, թե ոչ (§ 151):

7. Դատական որոշումների պատճառաբանումը

405. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքները ներառում են դատարանների պարտականությունը ներկայացնելու բավարար հիմքեր իրենց որոշումների համար (*H.-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1987, § 53): Պատճառաբանված որոշումը ցույց է տալիս կողմերին, որ նրանց գործն, իրոք, լավ է, և այդպիսով՝ նպաստում է կայացված որոշման առավելագույնս ընդունմանը (*Magnin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), 2012, § 29)

406. Չնայած որ ներպետական դատարանն ունի որոշակի գնահատման թույլատրելի շրջանակ, երբ ընտրում է փաստարկներ և ընդունում ապացույցներ, պարտավոր է արդարացնել իր գործողությունները՝ ներկայացնելով պատճառաբանություններն իր որոշումների համար (*Suominen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2003, § 36, *Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, §§ 73 և 79):

407. Ներկայացված պատճառաբանությունները պետք է լինեն այնպիսին, որ թույլ տան կողմերին արդյունավետորեն օգտվել բողոքարկման ցանկացած առկա իրավունքից (*Hirvisaari-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 2001, § 30 *in fine*):

408. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պարտավորեցնում է դատարաններին ներկայացնել պատճառաբանություններ իրենց որոշումների համար, սակայն չի կարող ընկալվել, թե պահանջում է մանրամասն պատասխան յուրաքանչյուր փաստարկին (*García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի* [ՄՊ], 1999, § 26, *Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2004, § 81, *Van de Hurk-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1994, § 61, *Jahnke and Lenoble-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), 2000):

409. Պատճառաբանություններ ներկայացնելու այս պարտականության ծավալը կարող է փոփոխվել՝ կախված որոշման բնույթից (*Ruiz Torija-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1994, § 29, *Hiro Balani-ն ընդդեմ Իսպանիայի* 1994, § 27) և կարող է գնահատվել միայն գործի հանգամանքների լույսի ներքո: Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, *inter alia*, փաստարկների բազմազանությունը, որը կողմը կարող է

ներկայացնել դատարաններին, ինչպես նաև տարբերությունները, որոնք առկա են պայմանավորվող պետություններում՝ հաշվի առնելով օրենսդրական կարգավորումները, ավանդույթները, իրավաբանական կարծիքը և վճռի կայացումն ու հրապարակումը (*Ruiz Torija-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1994, § 29, *Hiro Balani-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1994, § 27): Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե արդյո՞ք Վճռաբեկ դատարանը չի քննել դիմումատուի կողմից ներկայացված բողոքի հիմքերը, կամ արդյո՞ք գնահատել է բողոքի հիմքերի վերաբերելիությունը մինչև մերժելը՝ ներկայացնելով հակիրճ պատճառաբանություն, տես *Tourisme d'affaires-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2012, §§ 28 , ինչպես նաև *Higgins-ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 43: Այն դեպքում, երբ դատարանը պատշաճ կերպով չի քննել դիմումատուի բողոքը, Դատարանը կարողացել է ընդունել, որ լրությունն այդ բողոքի առիթով կարող էր դիտարկվել որպես անուղղակի մերժում (*Čivinskaitė-ն ընդդեմ Լիտվայի*, 2020, §§ 142-144):

410. Այնուամենայնիվ, երբ կողմերի փաստարկը որոշիչ է քննության ելքի համար, այն պահանջում է հատուկ պատասխան (*Ruiz Torija-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1994, § 30, *Hiro Balani-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1994, § 28, և համեմատել *Petrović -ը և այլք v. Montenegro*, 2018, § 43-ի հետ):

411. Այդ պատճառով, դատարանները պարտավոր են քննել հետևյալը.

- հայցվորների հիմնական փաստարկները (*Buzescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2005, § 67: *Donadze-ն ընդդեմ Վրաստանի*, 2006, § 35), առանձնահատուկ, համապատասխան և կարևոր կետերը (*Mont Blanc Trading Ltd and Antares Titanium Trading Ltd-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2021, §§ 82 և 84),
- Կոնվենցիայով և դրան կից արձանագրություններով երաշխավորված իրավունքներին և ազատություններին վերաբերող միջնորդությունները. ներպետական դատարանները պարտավոր են քննել այդ ամենը պատշաճ կերպով (*Fabris-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2013, § 72 *վերջում*, *Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg*, 2007, § 96): Սա սուբսիդիարության սկզբունքի հետևանքն է:

412. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի պահանջում, որ Գերագույն դատարանը ներկայացնի առավել մանրամասն պատճառաբանություն, երբ այն պարզապես կիրառում է առանձնահատուկ իրավական դրույթ՝ իրավունքի հիմքով բողոքը մերժելու համար՝ հաջողության հասնելու հեռանկարի բացակայության պատճառով, առանց լրացուցիչ բացատրությունների (*Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2)* [ՄՊ], 2009, § 41, *Burg -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), 2003):

413. Նմանօրինակ բողոք ներկայացնելու թույլատվություն ակնկալելու դեպքում, որը վերադաս դատարանի կողմից բողոքները քննելու նախապայմանն է և վճիռ կայացնելու վերջնական կետը, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի կարող մեկնաբանվել այն տեսակետից, թե պահանջում է, որ բողոք ներկայացնելը մերժելն ինքնին մանրամասն պատճառաբանություններ ներկայացնելու պահանջի առարկա է (*Bufferne-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), 2002, *Kukkonen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի (թիվ 2)*, 2009, § 24). Համեմատել *Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 4)*, 2007, § 22 հետ:

414. Ավելին, մերժելով բողոքը, Վերաքննիչ դատարանը, ըստ էության, կարող է պարզապես հաստատել ստորադաս դատարանի որոշման պատճառաբանությունները (*García Ruiz-ն ընդդեմ Բասկիայի* [ՄՊ], 1999, § 26, համեմատել՝ *Tatishvili-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2007, § 62 հետ): Այնուամենայնիվ, արդար դատավարության հասկացությունը պահանջում է, որ ներպետական դատարանը, որը ներկայացրել է սակավ պատճառաբանություններ իր որոշումների համար՝ կամ հաստատելով ստորադաս դատարանի պատճառաբանությունները կամ էլ այլ միջոցով, իրականում պատասխանել է իրեն ներկայացված կարևոր հարցերին, այլ ոչ թե գուտ հաստատել է ստորադաս դատարանի պատճառաբանությունները (*Helle-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1997, § 60): Այս պահանջը հատկապես կարևոր է, երբ կողմը հնարավորություն չի ունեցել ներկայացնելու իր գործը բանավոր ներպետական քննության ընթացքում (*նույն տեղում*):

415. Այնուամենայնիվ, վերաքննիչ դատարանները (երկրորդ աստիճանի), որոնք պարտավոր են գտել անհիմն բողոքները և իրավասու են քննել քաղաքացիական գործերով հարցեր փաստի և իրավունքի հիմքով, պարտավոր են բողոքը մերժելու համար ներկայացնելու պատճառաբանություններ (*Hansen-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2014, §§ 77-83): Ներկայացված գործով Վերաքննիչ դատարանը մերժել է դիմումատուի բողոքն ընդդեմ քաղաքացիական գործով առաջին աստիճանի դատարանի որոշման՝ նշելով, որ «ակնհայտ է, որ բողոքը չունի հաջողության հասնելու հեռանկար» և այդպես վարվելով՝ պարզապես բառացի կրկնել է քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի դրույթները:

416. Ավելին, Դատարանը չի գտել խախտում, որով փաստարկներին չի ներկայացվել հատուկ պատասխան, որոնք կապված են գործի համար ոչ էական ասպեկտներին, մասնավորապես՝ ստորագրության կամ կնիքի բացակայությունը, որն ավելի շատ ձևական, քան նյութական բնույթի բացթողում է և պատշաճ կերպով ուղղվել է (*Mugoša v. Montenegro*, 2016, § 63): Այնուամենայնիվ, Դատարանն ընդգծել է դատարանի կողմից բավարար պատճառաբանություններ ներկայացնելու կարևորությունը, օրինակ՝ քաղաքացիական պատասխանատվությանն առնչվող գործով, որը կապված է քաղաքացիական հայցի հետ (տես՝ *Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի*, 2016, § 78, և կապը «քրեական գործերով» կիրառվող երաշխիքների հետ):

Վերջապես, Դատարանը որոշել է, որ պատճառաբանությունների թերի ներկայացումը կարող է հանգեցնել «արդարադատության մերժման» (*Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2021, § 77, տես՝ «Չորրորդ աստիճանի» բաժնում)³⁴:

Ա. Դոնբաս նիստ

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական

³⁴ Տես նաև՝ «Չորրորդ աստիճանի» բաժինը:

մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատավճիռը հրապարակվում է դոնբաց նիստում, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը»:

1. Նիստ

417. Ընդհանուր սկզբունքներ. ըստ էության՝ կողմերն ունեն դոնբաց նիստի իրավունք, քանի որ դա պաշտպանում է նրանց գաղտնի, հասարակության հսկողությունից դուրս արդարադատության իրականացումից: Դարձնելով արդարադատության իրականացումը տեսանելի՝ դոնբաց նիստը նպաստում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակների իրականացմանը, այն է՝ արդար դատաքննության (*Malhousրնդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2001, §§ 55-56): Չնայած դոնբաց նիստը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով ամրագրված հիմնարար սկզբունք է, նման նիստ ապահովելու պարտականությունը բացարձակ չէ (*De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 2017, § 163): Բանավոր նիստի իրավունքը կապված է ոչ միայն այն հարցի հետ, թե արդյո՞ք քննությունն ապահովել է վկաների հարցաքննություն, որոնք տալու են բանավոր ցուցմունք (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 187), այլ, որպեսզի հաստատվի, թե արդյո՞ք դատաքննությունը համապատասխանում է հրապարակային լինելու պահանջին (*Axen-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1983, § 28):

418. Առաջին և միակ ատյանի դատարանում քննության ընթացքում «դոնբաց նիստի» իրավունքը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո նախատեսում է «բանավոր նիստի» իրավունք (*Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2002, § 47: *Fredin-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2)*, 1994, §§ 21-22: *Allan Jacobsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2)*, 1998, § 46: *Selmani -ը և այլք ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, 2017, §§ 37-39), եթե չկան բացառիկ հանգամանքներ, որոնք արդարացնում են շեղումը դոնբաց նիստից (*Hesse-Anger Institutand Anger Institut-ը ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), 2001: *Mirovni Inštitut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 36): Նման հանգամանքների բացառիկ բնույթը հիմնականում բխում է քննվող հարցի բնույթից, օրինակ՝ գործերով, որտեղ քննությունն առնչվում է իրավական կամ խիստ տեխնիկական հարցերի (*Miller-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2005, § 29: *MInstitutirovni Inštitut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 37): Նախադեպային պրակտիկայի ամփոփման համար, տես՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 188-190:

419. Երկրորդ կամ երրորդ ատյաններում քննության բացակայությունը կարող է արդարացվել քննության առանձնահատուկ բնույթով, եթե քննություն տեղի է

ունեցել առաջին ատյանում (*Helmers-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1991, § 36, սակայն համեմատեք՝ §§ 38-39, *Salomonsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, § 36): Այսպիսով, վերաքննիչ վարույթները և միայն իրավունքի հարցեր ներգրավող վարույթները, ի տարբերություն փաստի հարցեր ներգրավող վարույթների, կարող են համապատասխանել 6-րդ հոդվածի պահանջներին, նույնիսկ եթե բողոք բերող անձը հնարավորություն չի ունեցել անձամբ լսված լինելու վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանի կողմից (*Miller-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2005, § 30): Այդ պատճառով, պետք է հաշվի առնել բարձրագույն ատյանի դատարաններում քննությունների առանձնահատկությունները:

420. Դատարանը պարզել է, թե արդյո՞ք ստորադաս ատյանի դատարանում դոնբաց նիստի բացակայությունը կարող է փոխարինվել/կոմպենսացվել Վերաքննիչ ատյանի դատարանում դոնբաց նիստի ապահովմամբ: Մի շարք գործերով արձանագրվել է, որ փաստը, որ Վերաքննիչ դատարանում իրականացվող քննություններն իրականացվում են դոնբաց, չի կարող կոմպենսացնել ստորադաս ատյանի դատարանում դոնբաց նիստի բացակայությունը, քանի որ վերաքննիչ վարույթի ծավալը սահմանափակ է՝ մասնավորապես, երբ վերաքննիչ դատարանը չի կարող քննել գործի բոլոր հանգամանքները, ներառյալ՝ վերանայել փաստերը և գնահատել, թե արդյո՞ք պատիժը եղել է արարքին համարժեք, թե ոչ: Եթե, այնուամենայնիվ, Վերաքննիչ դատարանն ունի լիարժեք իրավասություն, ստորադաս ատյանի դատարանում դոնբաց նիստի բացակայությունը կարող է փոխհատուցվել այդ դատարանի միջոցով (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 192, ինչպես նաև դրա հետ կապված նախադեպային պրակտիկային արած հղումները): Արդյունքում դոնբաց նիստի բացակայությանն առնվող բողոքը կարող է սերտ կապ ունենալ Վերաքննիչ ատյանի դատարանի կողմից ոչ բավարար ծավալի քննության հետ կապված բողոքի հետ (*նույն տեղում*, § 193): Առաջին ատյանի դատարանում քննության բացակայությունը կարող է կոմպենսացվել միայն Վերաքննիչ դատարանում լիարժեք քննության իրականացմամբ (*Khrabrova-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2012, § 52):

421. Դատարանն ընդգծել է 6-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքներին հակասող որոշման դատական վերանայում իրականացնող մարմնի կողմից մրցակցային դատավարության իրականացման կարևորությունը, երբ այդ մարմինը պարտավոր է գնահատել՝ արդյո՞ք որոշման փաստացի հիմքը բավարար է եղել այն արդարացնելու համար (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 211): Այս կոնկրետ գործով թե՛ կարգապահական որոշման փուլում, թե՛ դատական վերանայման փուլում նիստերի բացակայությունը, դատական վերաքննության անբավարարության հետ միասին, հիմք են հանդիսացել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման համար (§ 214):

422. Համապատասխանաբար, եթե չկան բացառիկ հանգամանքներ, որոնք կարողարացնեն դոնբաց նիստից շեղվելը (տես՝ նախադեպային պրակտիկայի ամփոփումը՝ *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, § 190), 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դոնբաց նիստի իրավունքը նախատեսում է բանավոր քննության իրավունք առնվազն մեկ ատյանի

դատարանում (*Fischer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1995, § 44, *Salomonsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, § 36):

423. *Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2007, § 74 գործով Դատարանը գտել է, որ չկա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում նիստի անցկացման բացակայության առնչությամբ: Դատարանը նշանակություն է տվել այն փաստին, որ դիմումատուները հնարավորություն են ունեցել պահանջելու նիստի անցկացում, չնայած դատարաններն իրենք են որոշել նիստի անցկացման անհրաժեշտության հարցը, և որ դատարանները հիմնավորել են մերժումը, ինչպես նաև՝ դիմումատուները լիարժեք հնարավորություն են ունեցել գրավոր ներկայացնելու իրենց գործը և մեկնաբանություններ տալու մյուս կողմի ներկայացրած փաստարկների վերաբերյալ (*նույն տեղում*): Գործերի մասով, որտեղ միջանկյալ միջոցներ են ձեռնարկվում, առանց նիստերի անցկացման, տես *Helmut Blum-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2016, §§ 70-74:

424. Որոշակի գործերով ներպետական մարմինների համար կարող է օրինական լինել նաև բավարար և տնտեսող լինելու պահանջները հաշվի առնելը (*Eker-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2017, § 29): Ներկայացված գործով Դատարանը չի հերքել, որ երկու ատյանների դատարաններում քննություններն իրականացվել են առանց նիստերի: Դատարանը նշել է, որ իրավական հարցերը չեն եղել էականորեն բարդ, և որ անհրաժեշտ է եղել իրականացնել պատշաճ քննություն (§ 31): Վեճն առնչվել է տեքստային և տեխնիկական խնդիրներին, որոնք հնարավոր է եղել պարզել պատշաճ կերպով գործի նյութերի հիման վրա: Ավելին, քննությունները ներգրավել են բացառիկ արտակարգ ընթացակարգ (պատասխանը թերթում հրապարակելու որոշման համար ներկայացված միջնորդություն), որը Դատարանի գնահատմամբ անհրաժեշտ և արդարացված է եղել՝ ելնելով զանգվածային լրատվության միջոցների պատշաճ աշխատանքի ապահովման շահերից:

425. Պետք է նկատել, որ կարգապահական վարույթի համատեքստում վտանգի տակ գտնվող հարցերի լույսի ներքո, մասնավորապես՝ համապատասխան անձանց կյանքերի և՛ կարիերային, և՛ նրանց ֆինանսական դրության վրա հնարավոր պատնեշի ազդեցության, Դատարանը որոշել է, որ բանավոր նիստից շեղվելը պետք է լինի բացառիկ միջոց, և պետք է լինի պատշաճ կերպով պատճառաբանված իր նախադեպային պրակտիկայի լույսի ներքո (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018, §§ 208-211): Նշված գործը նույնպես կարևոր է դատավորի նկատմամբ կարգապահական տույժ նշանակելու կապակցությամբ: Դատարանն ընդգծել է դատավորների նկատմամբ իրականացվող կարգապահական վարույթների հատուկ բնույթը (§§ 196, 211 and 214):

426. Ինչ վերաբերում է *բանտարկյալներին* առնչվող քննություններին, ազատագրվումն ինքնին չի կարող արդարացնել քաղաքացիական դատարանում նրանց գործով նիստի բացակայությունը (*Igranov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2018, §§ 34-35): Կարող են հաշվի առնվել պրակտիկ պատճառաբանություններ, սակայն արդար դատաքննության իրավունքի սկզբունքը պետք է հաշվի առնվի, և բանտարկյալը պետք է հնարավորություն ունենա ներկա գտնվելու նիստերին (*Altay-ն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*, 2019, § 77): Եթե բանտարկյալը նման

միջնորդություն չի ներկայացրել այն դեպքում, երբ նման հնարավորություն նախատեսած չի եղել ներպետական օրենսդրությամբ, չի նշանակում, որ բանտարկյալը հրաժարվել է դատարանում ներկայանալու իր իրավունքից (§ 78):

Այս համատեքստում առաջին հարցը, որ պետք է պարզել, այն է՝ արդյո՞ք վեճի բնույթը թելադրում է, որ բանտարկյալը դատարանում պետք է ներկա գտնվի անձամբ: Եթե այդպես է, ապա ներպետական մարմինները պետք է ձեռնարկեն դատավարական բնույթի գործուն միջոցներ, որպեսզի ապահովվի բանտարկյալի արդյունավետ մասնակցությունը նիստերին իր քաղաքացիական գործով (*Yevdokimov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2016, §§ 33-47՝ հղում կատարելով *Marcello Viola-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2006՝ կապված նախադեպային պրակտիկային արած հղումների հետ, տես՝ § 52): Ներկայացված գործով ներպետական դատարանները հրաժարվել են թույլ տալ բանտարկյալներին ներկա գտնվելու քաղաքացիական գործով նիստերին, որոնցով նրանք եղել են կողմ, այն հիմնավորմամբ, թե ներպետական օրենսդրության մեջ չկա որևէ դրույթ բանտարկյալներին դատարան տեղափոխելու վերաբերյալ: Գտնելով, որ դիմումատուները զրկված են եղել իրենց գործերն արդյունավետորեն ներկայացնելու հնարավորությունից՝ Դատարանը որոշել է, որ ներպետական մարմինները արդար դատաքննություն ապահովելու առումով չեն իրականացրել իրենց պարտականությունը, (§ 52, տես նաև՝ *Altay-ն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*, 2019, §§ 78-81):

Ավելին, պրակտիկ խնդիրը, որն առաջանում է այն պատճառով, որ դիմումատուն պատիժ է կրում այլ երկրում, չի բացառում այլընտրանքային ընթացակարգային տարբերակներ ընտրելու հնարավորությունը, ինչպիսիք են ժամանակակից հաղորդակցության տեխնոլոգիաները, ինչի արդյունքում կապահովվի դիմումատուի լաված լինելու իրավունքը (*Pönkä v. Estonia*, 2016, § 39):

427. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018 գործով Մեծ պալատն ամփոփել է իրավիճակների մի շարք օրինակներ, երբ նիստը եղել է անհրաժեշտ կամ անհրաժեշտ չի եղել (§§ 190-191):

428. Առանձնահատուկ բողոքներ.

- Նիստի անհրաժեշտություն կարող է չլինել, երբ չկա փաստերի հավաստիության հաստատման խնդիր, որն անհրաժեշտ է դարձնում նիստերի անցկացումը, և Դատարանն արդարացիորեն կարող է որոշել քննել գործը կողմերի ներկայացրած փաստարկների և այլ գրավոր նյութերի հիման վրա (*Döry-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, § 37, *Saccoccia-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2008, § 73: *Mirovni Institut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 37):
- Դատարանն ընդունել է նաև, որ նիստից հրաժարվելը կարող է արդարացված լինել այն գործերով, որոնք հազիվ թե առաջ են բերում իրավական խնդիրներ սահմանափակ բնույթով (*Allan Jacobsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2)*, 1998, § 49, *Valová, Slezák and Slezák-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2004, §§ 65-68) կամ փաստի հարցեր (*Ali Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2021, § 117) կամ օրենքի հարցեր, որոնք բարդություն չեն ներկայացնում (*Varela Assalino-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), 2002, *Speil-ն ընդդեմ Ավստրիայի* (որոշում), 2002): Նույնը կիրառվում է նաև խիստ տեխնիկական հարցերի դեպքում (օրինակ՝ *Ali Riza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*,

2021, § 119): Դատարանը դիտարկել է վեճերի տեխնիկական բնույթը սոցիալական ապահովագրության հարցերով, որոնք ավելի լավ քննվում են գրավոր, այլ ոչ թե բանավոր փաստարկների ներկայացման տարբերակով: Դատարանը կրկնել է, որ այս ոլորտում ներպետական մարմինները, հաշվի առնելով արդյունավետության և տնտեսման պահանջները, կարող են ձեռնպահ մնալ նիստեր անցկացնելուց, քանի որ նիստերի պարբերաբար անցկացումը կարող է բարդություններ ստեղծել սոցիալական ապահովագրության վարույթներով առանձնահատուկ զգուշավորություն դրսևորելու համար (*Schuler-Zraggen-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1993, § 58, *Döry-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, § 41, համեմատել՝ *Salomonsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, §§ 39-40): *Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2018 գործով վճռում նշվել է, որ չնայած որոշ քննարկումների տեխնիկական բնույթին և կախված լինելով քննության կարևորագույն հարցերից՝ հասարակական հսկողությունը չի կարող դիտարկվել որպես անհրաժեշտ պայման թե՛ թափանցիկության, և թե՛ կողմերի իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից (§§ 208 and 210):

- Դրան հակառակ, բանավոր նիստ անցկացնելը կարող է համարվել անհրաժեշտ, օրինակ, երբ պետք է քննել օրենքի հարցեր և կարևոր փաստական հանգամանքները (*Fischer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1995, § 44) կամ գնահատելու, թե արդյո՞ք փաստերը ճիշտ են հաստատվել իշխանությունների կողմից (*Malhous-ը ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2001, § 60) և ապահովել վեճերով փաստերի ավելի պատշաճ քննություն (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, [ՄՊ], 2018, § 211), և երբ հանգամանքները պահանջում են, որպեսզի դիմումատուից դատարաններն ունենան անձնական տպավորություն, և դիմումատուն անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով բացատրի իր անձնական դրությունը (*Miller-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2005, § 34: *Andersson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2010, § 57), օրինակ, այն դեպքերում, երբ Դատարանը որոշ կետերի պարզաբանման կարիք ունի, inter alia, (*Fredin-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2)*, 1994, § 22, *Lundevall-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 2002, § 39):

429. *Pönkä v. Estonia, 2016* գործն առնչվել է պարզեցված վարույթի անցկացմանը (որը նախատեսված է որոշակի բողոքների գործերով), երբ Դատարանը մերժել է նիստ անցկացնել՝ առանց գրավոր քննության մասին որոշման պատճառաբանություններ ներկայացնելու (§§ 37-40): *Mirovni Inštitut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018 գործն առնչվել է մրցույթի գործով աճուրդի անցկացումը մերժելու մասին որոշման վիճարկմանը: Ներպետական դատարանը չի ներկայացրել որևէ բացատրություն նիստի անցկացումը մերժելու համար՝ դրանով թույլ չտալով Դատարանին պարզել, թե արդյո՞ք ներպետական դատարանը պարզապես անտեսել է դիմումատուի միջնորդությունը: Վերջինս որոշել է մերժել այն, իսկ այդ դեպքում՝ ինչ հիմքերով (§ 44): Երկու դեպքում էլ Դատարանը գտել է, որ նիստ անցկացնելուց հրաժարվելը խախտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (*Pönkä v. Estonia, 2016, § 40, Mirovni Inštitut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, 2018, § 45): Ինչ վերաբերում է պատճառաբանությունների ծավալին, որոնք պետք է ներկայացվեն *Cimperšek-ն ընդդեմ Սլովենիայի* գործով, Դատարանն ընդգծել է գործի

հանգամանքների հիմքով նիստ անցկացնելը մերժելու մասին որոշումը պատճառաբանելու անհրաժեշտությունը (§ 45):

430. Գործով, որն առնչվում է սպորտի հարցերով արբիտրաժում անցկացվող նիստերին (CAS), Դատարանը գտել է, որ դիմումատուի կողմից դրախնդ օգտագործելու համար նրա նկատմամբ տույժ կիրառելն արդարացված լինելու հարցի պարզումը պահանջել է դոնբաց նիստի անցկացում: Դատարանը նկատել է, որ առկա են եղել վիճելի փաստեր, և որ նշանակված տույժը կարող էր որոշակի բացասական հետք թողնել և բացասական ազդեցություն ունենալ դիմումատուի մասնագիտական համբավի վրա: Ուստի Դատարանը եզրակացրել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ կապված CAS-ում դոնբաց նիստ չանցկացնելու հետ (*Mutu and Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2018, §§ 182-183):

431. Երբ իրականացվում է բանավոր նիստ, կողմերն իրավունք ունեն ներկա գտնվելու այդ նիստին (նիստ իրականացնելու դեպքով, որն անցկացվել է ավելի վաղ, քան նշանակված է եղել իրավունքի հարցերով դատախազի կողմից ներկայացված վերաքննության համատեքստում, որի արդյունքում դիմումատուն զրկվել է ներկա գտնվելու իր իրավունքից, տես՝ *Andrejeva ընդդեմ Լատվիայի*, [ՄՊ], (2009, §§ 99-101), ներկայացնելու բանավոր փաստարկներ, ընտրելու քննությանը մասնակցելու այլ տարբերակներ (օրինակ՝ նշանակելով ներկայացուցիչ) կամ խնդրելու հետաձգել նիստը: Այդ իրավունքների արդյունավետ իրականացման համար կողմերը պետք է պատշաճ տեղեկացված լինեն նիստի օրվա և տեղի մասին նախօրոք, որպեսզի կարողանան պատրաստվել: Դատարանը նշել է, որ ներպետական դատարանները պետք է ստուգեն պատշաճ ծանուցման առկայությունը մինչև գործի փաստերին անցնելը: Ներպետական որոշումներում ներկայացված վերլուծությունները պետք է առաջ անցնեն զուտ դատական ծանուցումների ուղարկման փաստից և պետք է ստանան ապացույցներ, որպեսզի պարզվի, թե արդյո՞ք բացակա կողմը պատշաճ կարգով նախօրոք փաստացի տեղեկացված է եղել նիստի մասին, թե ոչ: Ներպետական դատարանների կողմից չպարզելը, թե արդյո՞ք բացակա կողմը պատշաճ կարգով ծանուցվել է, թե ոչ, արդյո՞ք անհրաժեշտ է հետաձգել նիստը, թե ոչ, ինքնին խախտում է արդար դատաքննության բնույթը՝ հանգեցնելով նրան, որ Դատարանն արձանագրի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (տես՝ *Gankin-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2016, §§ 39 և 42, և նախադեպային պրակտիկայով հաստատված սկզբունքները, որոնք վերաբերում են նիստերի մասին ծանուցումներին կողմերի տեղեկություններ ներկայացնելուն և նիստերի իրավունքից չօգտվելուն, §§ 34-38):

432. *Ձանգվածային լրատվության միջոցների և հանրության ներկայությունը.* Դատական մարմիններում քննության հրապարակային լինելը պաշտպանում է կողմերին արդարադատության գաղտնի իրականացումից, երբ բացակայում է հասարակության հսկողությունը, և որն այն միջոցներից մեկն է, որով ապահովվում է Դատարանի հանդեպ հասարակության վստահությունը՝ հանգեցնելով արդար դատաքննության նպատակների իրականացմանը (*Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 33: *Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, [ՄՊ], 2006, § 39: *Gautrin -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 42: *Hurter-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*,

2005, § 26: *Lorenzetti-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2012, § 30): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, այնուամենայնիվ, թույլ չի տալիս դատարաններին գործի առանձնահատկությունների լույսի ներքո խախտել այս սկզբունքը (*Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2006, §§ 40-44): Քննությունը լիովին կամ մասամբ դոնփակ իրականացնելը պետք է խիստ պայմանավորված լինի գործի հանգամանքներով (*Lorenzetti-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2012, § 30): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ձևակերպումը նախատեսում է մի շարք բացառություններ:

433. Համաձայն 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ձևակերպման՝ «մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում»՝

- «ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով» (*B. and P.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2001, § 39: *Zagorodnikov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2007, § 26),
- «<երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը>: Անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանության շահերն առաջ են գալիս, օրինակ՝ ծնողների ամուսնալուծությունից հետո անչափահասների բնակության վայրը որոշելու առիթով կամ նույն ընտանիքի անդամների միջև վեճի առկայության դեպքում (§ 38): Այնուամենայնիվ, երեխային պետական հաստատություն տեղափոխելու դեպքում գործը հասարակության հսկողությունից հանելու պատճառները պետք է մանրակրկիտ քննության առնվեն (*Moser-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2006, § 97): Ինչ վերաբերում է բժիշկների նկատմամբ կարգապահական վարույթներին, չնայած նրանց մասնագիտական կոնֆիդենցիալությանը և հիվանդների անձնական կյանքը պաշտպանելու անհրաժեշտությանը, կարող է արդարացվել դոնփակ նիստերի անցկացումը, դա պետք է հստակ հիմնավորվի գործի հանգամանքներով (*Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 34, իսկ փաստաբանների նկատմամբ վարույթների առնչությամբ, տես՝ *Hurter-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 2005, §§ 30-32),
- «կամ այնքանով, որքանով դա, Դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը»: Հնարավոր է սահմանափակել քննության դոնփաց և հրապարակային լինելը՝ ելնելով վկաների անվտանգության և անձնական կյանքի պաշտպանության անհրաժեշտությունից կամ տեղեկությունների և կարծիքների ազատ փոխանակումն ապահովելու նպատակից՝ հոգուտ արդարադատության (*B. and P.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2001, § 38, *Osinger-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2005, § 45):

434. Դատարանն ավելացրել է, որ որպես այդպիսին, նիստ անցկացնելուն առնչվող նախադեպային պրակտիկան, որը կապված է հիմնականում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված Դատարան դիմելու իրավունքի հետ (տես՝ վերը), անալոգիայով կիրառելի է նիստերի համար, որոնք դոնփաց են: Այսպիսով, երբ նիստն անցկացվում է ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան,

ըստ էության՝ այն պետք է լինի դոնբաց: Դոնբաց նիստ անցկացնելու պարտականությունը բացարձակ չէ, քանի որ հանգամանքները, որոնք կարող են արդարացնել դրանից շեղվելը, մեծապես կախված են ներպետական դատարանի կողմից հաստատման ենթակա հարցերի բնույթից (*De Tommaso-ն ընդդեմ Բոսալիայի* [ՄՊ], 2017, §§ 163-67): «Բացառիկ հանգամանքները, ներառյալ՝ հաստատման ենթակա հարցերի խիստ տեխնիկական բնույթը, կարող են արդարացնել դոնբաց նիստերի բացակայությունը, քանի որ գործի առանձնահատուկ խնդիրները չեն պահանջում դոնբաց հասարակության հսկողությունը» (*Lorenzetti-ն ընդդեմ Բոսալիայի*, 2012, § 32):

435. Գործի նյութերում զուտ գաղտնի տեղեկությունների առկայությունը ինքնին դոնփակ նիստ անցկացնելու անհրաժեշտություն չի առաջացնում: Համապատասխանաբար, մինչև հասարակության ներկայացուցիչների ներկայությունը որոշ տեսակի վարույթներից բացառելը, դատարանները պետք է հատկապես որոշեն, թե արդյո՞ք նման բացառումն անհրաժեշտ է՝ ելնելով պետական շահերի պաշտպանությունից, և պետք է սահմանեն միջոցներ, որոնք անհրաժեշտ են հետապնդվող նպատակներին հասնելու համար (*Nikolova and Vandova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013, §§ 74-77՝ դոնփակ նիստերի անցկացման հետ պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների առկայության պատճառով):

436. Վերջապես, նիստի բացակայությունը կարող է կամ չի կարող բավարար կերպով կոմպենսացվել հետագա նիստերում իրականացվող քննության ընթացքում (*Malhous-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* [ՄՊ], 2001, § 62: *Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, §§ 60-61, *Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 34):

437. Դոնբաց նիստի/նիստին ներկա գտնվելու իրավունքից հրաժարում. ոչ նշվածը, ոչ էլ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի էությունը չեն արգելում անձին իր ազատ կամքով ուղղակի կամ անուղղակի ձևով հրաժարվել դոնբաց նիստի իրավունքից, սակայն այն պետք է իրականացվի ոչ երկիմաստ և չպետք է հակասի որևէ կարևոր հասարակական շահի (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 59: *Håkansson and Sturesson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1990, § 66: *Exel-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2005, § 46): Դատական ծանուցումները պետք է նույնպես ստացված լինեն ժամանակին (*Yakovlev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2005, §§ 20-22: *Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 2014, §§ 79-87):

438. Պայմաններ, որոնք արդարացնում են այդ իրավունքներից հրաժարումը. Պետք է տվյալ անձը համաձայն լինի (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 59) իր սեփական ազատ կամքով (*Albert and Le Compte-ն ընդդեմ Բելգիայի*, § 35): Իրավունքից հրաժարվելը կարող է տեղի ունենալ կամ ուղղակի կամ անուղղակի ձևով (*Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 59): Սակայն դա պետք է տեղի ունենա ոչ երկիմաստ ձևով (*Albert and Le Compte-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1983, § 35, *Håkansson and Sturesson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1990, § 67), ինչպես նաև դա չպետք է հակասի որևէ կարևոր հասարակական շահի (*նույն տեղում*, § 66):

439. Դոնբաց նիստ չպահանջելը անհրաժեշտաբար չի նշանակում, որ տվյալ անձը հրաժարվել է այդ իրավունքից: Պետք է հաշվի առնել գործող ներպետական

օրենսդրությունը (*Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], 2002, § 48 *in fine*, *Exelընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2005, § 47): Դոնբաց նիստ դիմումատուի կողմից պահանջելը կամ չպահանջելը էական չէ, եթե կիրառելի ներպետական օրենսդրությունը հստակորեն բացառել է այդ հնարավորությունը (*Eisenstecken-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2000, § 33):

440. Օրինակներ. Դոնբաց նիստի իրավունքից հրաժարվելը կարգապահական վարույթով՝ *Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1981, § 59: *H.-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 1987, § 54: Ոչ երկիմաստ հրաժարումն այդ իրավունքից՝ *Schuler-Zraggen-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1993, § 58, ի համեմատություն՝ *Exelընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, 2005, §§ 48-53:

2. Վճռի կայացում

441. Դատարանում գործի քննության հրապարակայնությունը պաշտպանում է դիմումատուներին արդարադատության գաղտնի իրականացումից, առանց հասարակական հսկողության և հանդիսանում է հիմնարար երաշխիք ընդդեմ կամայականության (*Fazliyski-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013, § 69՝ գաղտնի որակավորված գործի հետ կապված խախտում չկա): Դա նաև միջոց է դատարանների նկատմամբ վստահություն ապահովելու համար (*Pretto -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 1983, § 21): Նույնիսկ անվիճելի պետական անվտանգությանն առնչվող գործերով, ինչպիսիք են ահաբեկչական գործողություններին առնչվող գործերը, որոշ պետություններ որոշել են դասակարգել դատական որոշումների միայն այն հատվածները, որոնց հրապարակումը կվտանգի ազգային անվտանգությունը կամ այլոց անվտանգությունը՝ այդպիսով ցույց տալով, որ գոյություն ունեն իրավական անվտանգությունն ապահովող հնարավորություններ, առանց լիովին անտեսելու հիմնարար դատավարական երաշխիքները, ինչպիսիք են՝ դատական որոշումների հրապարակայնությունը (*Fazliyski-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2013, § 69):

442. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Վճիռը հրապարակվում է դոնբաց նիստում», որը ենթադրում է, որ անհրաժեշտ է հրապարակավ ընթերցել դատավճիռը: Այդուհանդերձ, Դատարանը գտել է, որ «վճիռն այլ ճանապարհով ընթերցելը» նույնպես կարող է համապատասխանել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին (*Moser-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2006, § 101):

443. Պարզելու համար՝ արդյո՞ք ներպետական օրենսդրությամբ հրապարակայնության ձևերը համապատասխանում են վճիռը դոնբաց հրապարակելու պահանջին 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով, «յուրաքանչյուր դեպքում ներպետական օրենսդրության ներքո վճիռը դոնբաց հրապարակելու ձևը ... պետք է գնահատվի քննարկվող քննության առանձնահատկությունների լույսի ներքո՝ հիմնվելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի առարկային և նպատակին» (*Pretto-ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 1983, § 26: *Axen-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1983, § 31): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի առարկայի ապահովումն այս համատեքստում, այն է՝ դատական իշխանության նկատմամբ հասարակական հսկողության հետ կապված արդար դատաքննության իրավունքի երաշխավորման նպատակով, պետք է

իրականացվի քննության ընթացքում, որը պետք է դիտարկվի որպես մեկ ամբողջություն (*նույն տեղում*, § 32):

444. Եթե վճիռը չի հրապարակվում դռնբաց, պետք է պարզել՝ արդյո՞ք բավականաչափ հրապարակայնության կարելի է հասնել այլ միջոցներով, թե ոչ:

445. Ներքոգրյալ օրինակներում բավականաչափ հրապարակայնության կարելի է հասնել դռնբաց հրապարակելուց տարբերվող այլ միջոցներով.

- Վերադաս դատարանները, որոնք իրենց որոշումները չեն հրապարակել դռնբաց՝ օրենքի հիմքով մերժելով վերաքննիչ բողոքները: Որպեսզի պարզվի, թե արդյո՞ք Վճռաբեկ դատարանի կողմից վճռի կայացումը համապատասխանել է 6-րդ հոդվածի պահանջներին, թե ոչ, պետք է հաշվի առնել ներպետական իրավական համակարգի ներքո իրականացված քննությունն ամբողջության մեջ, ինչպես նաև տվյալ դատարանի դերն այդ համակարգում (*Pretto-ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 1983, § 27):

Գտնելով, որ չկա 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ Դատարանը հատուկ ուշադրություն է դարձրել վարույթի փուլին և այս դատարանների կողմից իրականացվող վերահսկողությանը, որը սահմանափակված է եղել իրավունքի հարցերով, ինչպես նաև նրանց կողմից կայացվող վճռին, որով հաստատվել են ստորադաս դատարանների որոշումները, առանց դիմումատուների համար հետևանքների փոփոխության: Այս դիտարկումներով Դատարանը գտել է, որ դռնբաց հրապարակման պահանջն ապահովված է համարվում այն դեպքերում, երբ վճիռը տրամադրվել է քարտուղարության կողմից, դրա տեքստը հասանելի է դարձել բոլորին (*նույն տեղում*, §§ 27-28), կամ վճիռը, որով հաստատվել է ստորադաս դատարանի դռնբաց հրապարակված վճիռը, կայացվել է, առանց նիստերի (*Axen-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1983, § 32):

- Առաջին ատյանի դատարան. Դատարանը գտել է, որ խախտում չկա գործով, որով Վերաքննիչ դատարանը կայացրել է հրապարակային վճիռ՝ հաստատելով առաջին ատյանի դատարանի վճիռը, որն իրականացրել է հրապարակային քննություն, սակայն չի հրապարակել իր վճիռը դռնբաց (*Lamanna-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2001, §§ 33-34):

- Գործեր, որոնք կապված են երեխաների բնակության վայրի հետ. երբ ներպետական մարմիններն արդարացիորեն իրականացնում են դռնփակ քննություն՝ երեխաների և կողմերի մասնավոր կյանքը պաշտպանելու համար, ինչպես նաև արդարադատության շահերը ոտնահարելուց խուսափելու նպատակով, իսկ վճիռը դռնբաց հրապարակելը մեծապես կխոչընդոտի այս նպատակների իրականացմանը: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո դատավճռի դռնբաց հրապարակման պահանջը բավարարված է, երբ ցանկացած շահագրգիռ անձ կարող է ստանալ որոշումների վերաբերյալ պարզաբանում կամ լրիվ տեքստի պատճենը, երբ հրապարակվում են հատուկ շահերի մասին տեղեկությունները՝ դրանով թույլ տալով, որպեսզի հասարակությունը քննի, թե ինչպես են դատարանները սովորաբար լուծում նման գործերը և ապահովում սկզբունքները (*B. and P.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2001, § 47):

446. Հետևյալ դեպքերում վճիռը դոնբաց չհրապարակելը հանգեցնում է խախտման.

- Երեխայի բնակության վայրին առնչվող գործով, որն առկա է ծնողի և պետական հաստատության միջև. Գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունք տալով այն անձանց, ովքեր գործով ունեն օրինական շահեր, ինչպես նաև հրապարակելով հատուկ շահերի հետ առնչվող որոշումներ (հիմնականում՝ Վերաքննիչ և Գերագույն դատարանների որոշումները), խախտվել են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջները՝ հրապարակայնության հետ կապված (*Moser-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 2006, §§ 102-03):

447. Երբ դոնբաց ընթերցվում է միայն վճռի եզրափակիչ մասը, պետք է պարզել, թե արդյոք ք հասարակության ներկայացուցիչներն հնարավորություն ունեցել են այլ կերպ ծանոթանալ վճռի պատճառաբանական մասին, որը չի ընթերցվել դոնբաց: Եթե՝ այո, պետք է պարզվեն այդ միջոցները, որպեսզի ապահովվի վճռի նկատմամբ հասարակական հսկողություն (*Ryakib Biryukov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, 2008, §§ 38-46, ինչպես նաև ներկայացված նախադեպային պրակտիկային արված հողումները §§ 33-36): Քանի որ պատճառները, որոնք հնարավորություն կտան հասկանալու, թե ինչու է դիմումատուի բողոքը մերժվել, հասանելի չեն եղել հասարակությանը, խախտվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով հետապնդվող նպատակը (§ 45):

Ա. Քննության տևողությունը

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ. արդար դատաքննության իրավունք

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները....., ունի օրենքի հիման վրա .....Դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում ..... իրավունք:

448. Պահանջելով, որ գործերը քննվեն «ողջամիտ ժամկետում»՝ Կոնվենցիան ընդգծում է առանց ձգձգումների արդարադատության իրականացման կարևորությունը: Ձգձգումները կարող են վնասել արդյունավետությունն ու օբյեկտիվությունը (*H.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1989, § 58, *Katte Klitsche de la Grange-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1994, § 61): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը պարտավորեցնում է պայմանավորվող պետություններին այնպես կազմակերպել իրենց իրավական համակարգերը, որպեսզի դատարաններն ապահովեն իր տարբեր պահանջների իրականացումը:

449. Դատարանը մշտապես ընդգծել է արդարադատության իրականացման կարևորությունն առանց ձգձգումների, որը կարող է խախտել դրա արդյունավետությունն ու օբյեկտիվությունը (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 224): Երբ Դատարանը գտնում է, որ կոնկրետ պետությունում պրակտիկան անհամատեղելի է Կոնվենցիայի հետ «ողջամիտ ժամկետի» պահանջը խախտելու հետևանքով, առաջանում են 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման «ծանրացնող հետևանքներ» (*Bottazzi-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 1999,

§ 22, *Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 225): Վճռի կատարման ժամկետների առնչությամբ, տես՝ «Վճիռների կատարում» բաժինը:

1. Քննության տևողության որոշում

450. Ինչ վերաբերում է համապատասխան ժամկետի սկզբին, պետք է նշել, որ այն սկսվում է այն պահից, երբ հայրը ներկայացվում է իրավասու դատարանին (*Poiss-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1987, § 50, *Bock-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1989, § 35), եթե վարչական մարմնի դիմելը պարտադիր նախապայման չէ դատարան դիմելու համար, որի դեպքում ժամանակահատվածը կարող է ներառել պարտադիր նախնական վարչական վարույթ (*Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2001, § 90, *König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 98, *X-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1992, § 31, *Schouten and Meldrum-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 1994, § 62):

451. Այսպիսով, որոշ հանգամանքներում պատշաճ ժամկետը կարող է սկսվել նույնիսկ մինչև դատական քննության մասին որոշում կայացվելը, որին դիմումատուն ներկայացրել է իր բողոքը (*Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2007, § 65, *Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1975, § 32: *Erkner and Hofauer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1987, § 64): Այնուամենայնիվ, դա բացառիկ երևույթ է և ընդունվում է այն դեպքերում, երբ օրինակ, որոշ նախնական քայլեր ձեռնարկելը պարտադիր նախապայման է քննության համար (*Blake-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2006, § 40): Քաղաքացիական գործով, տես՝ *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, §§ 207-208, *Arnoldi-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 2017, §§ 25-40, և *Koziy-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, 2009, § 25):

452. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կարող է նաև կիրառվել այն վարույթների նկատմամբ, որոնք չնայած իրենց բնույթով լիովին դատական չեն, սակայն այնուամենայնիվ, սերտորեն կապված են դատական մարմնի կողմից իրականացվող վերահսկողության հետ: Այդպիսին է եղել, օրինակ, գործը, երբ գույքի բաժանման գործընթացն իրականացվել է առանց վեճի երկու նոտարների միջոցով, սակայն հաստատվել է Դատարանի կողմից (*Siegel-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, §§ 33-38): Նոտարների կողմից իրականացված գործընթացի տևողությունը, այդ պատճառով, հաշվի է առնվել պատշաճ ժամկետը հաշվարկելիս:

453. Ինչ վերաբերում է այն հարցին, թե երբ է ավարտվում ժամկետը, այն սովորաբար ներառում է ողջ քննության ընթացքը, ներառյալ վերաքննիչ վարույթը (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 98 վերջում) և տարածում է իրավունքն այն որոշման նկատմամբ, որը լուծում է վեճը (*Poiss-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1987, § 50): Այսպիսով, ողջամիտ ժամկետի պահանջը կիրառվում է օրինական քննության բոլոր փուլերի նկատմամբ՝ նպատակ ունենալով լուծել վեճը, առանց բացառելու փուլերը, որոնք նախորդել են վճռի կայացմանը (*Robins-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1997, §§ 28-29), ինչը նշանակում է, որ ծախսերի և ծախքերի վերջնական սահմանումը կարող է իրականացվել քննության ժամկետում (*Čičmanec-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, 2016, § 50):

454. Դատարանի կողմից կայացված վճռի կատարումը այդ պատճառով համարվում է քննության անբաժանելի մասը՝ համապատասխան ժամկետը հաշվարկելիս (*Martins Moreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1988, § 44, *Silva Pontes-ն*

ընդդեմ Պորտուգալիայի, 1994, § 33, *Di Pede-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1996, § 24): Ժամկետը չի դադարում, մինչև որ քննությամբ հաստատված իրավունքը դառնում է իսկապես արդյունավետ (*Estima Jorge-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1998, §§ 36-38):

455. Սահմանադրական դատարանում իրականացվող քննությունները հաշվի են առնվում, երբ, չնայած այն հանգամանքին, որ դատարանն իրավասու չէ քննել գործի փաստերը, սակայն այն կարող է ազդել սովորական դատարանների կողմից վեճի էլքի վրա (*Deumeland-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1986, § 77, *Pammel-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1997, §§ 51-57, *Süßmann-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1996, § 39): Այնուամենայնիվ, ողջամիտ ժամկետում գործերը լսելու պարտականությունը չի կարող այս դեպքում մեկնաբանվել նույն ձևով, ինչ սովորական դատարանների դեպքում (§ 56, *Oršuš -ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2010, § 109):

456. Վերջապես, ինչ վերաբերում է քաղաքացիական գործերով երրորդ կողմի առկայությանը, պետք է տեղի ունենա հետևյալ տարբերակումը. երբ դիմումատուն ներգրավվում է ներպետական քննության մեջ, հենց իր առնչությամբ ժամկետն սկսվում է հաշվարկվել այն պահից սկսած, երբ դիմումատուն հայտարարած կլինի քննությունը շարունակելու իր մտադրության մասին, քանի որ նա կարող է բողոքել ողջ քննության տևողության առնչությամբ (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2016, § 220):

2. Ողջամիտ ժամկետի պահանջի գնահատում

ա. Սկզբունքներ

457. Անդամ պետությունների պարտականությունը. Անդամ պետությունները պարտավոր են կազմակերպել իրենց դատական համակարգն այնպես, որպեսզի նրանց դատարանները կարողանան երաշխավորել յուրաքանչյուր անձի՝ քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների առնչվող վեճերով վերջնական վճիռ ունենալու իրավունքի իրականացումը ողջամիտ ժամկետում (*Comingersoll S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2000, § 24: *Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 142):

458. Գնահատում առանձնահատուկ գործերով. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քննության տևողության ողջամտությունը պետք է գնահատվի՝ գործի հատուկ հանգամանքներին համապատասխան (*Frydlender-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2000, § 43), որը կարող է առաջ բերել համընդհանուր գնահատում (*Comingersoll S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2000, § 23, *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, § 214, *Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 72):

459. Պետք է հաշվի առնվի քննությունն ամբողջությամբ (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 98):

- Չնայած տարբեր ձգձգումներ ինքնին չեն կարող առաջացնել որևէ խնդիր, դրանք միասին և համատեղ քննվելու դեպքում կարող են հանգեցնել ողջամիտ ժամկետի գերազանցմանը (*Deumeland-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1986, § 90): Այդպիսով, չնայած քննության յուրաքանչյուր փուլի տևողությունը (մոտավորապես՝ մեկ ու կես տարի) չի կարող, որպես

այդպիսին, համարվել ոչ ողջամիտ՝ այնուամենայնիվ, ողջ տևողությունը կարող է համարվել գերազանցված (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2017, §§ 210-11):

- Քննության կոնկրետ փուլում ժամկետի ձգձգումը կարող է թույլատրվել, եթե գերազանցված չէ քննության ողջ տևողությունը (*Pretto -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 1983, § 37):
- Ներպետական իշխանությունները կարող են լինել ակտիվ ողջ քննության ընթացքում, մինչդեռ ձգձգումները կարող են առաջանալ դատավարական բացթողումների հետևանքով (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, § 213):
- «Երկարատև ժամկետները, որոնց ընթացքում քննությունը... մնացել է նույն տեղում», առանց պատճառաբանություն ներկայացնելու, անընդունելի են (*Beaumartin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1994, § 33):

460. Ժամկետի ողջամտությունը գնահատելիս կարող են նաև հաշվի առնվել քննության առանձնահատկությունները (տես՝ *Omdahl-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2021, §§ 47 և 54-55՝ անձի սեփականությունը ժառանգների միջև բաժանելու գործի հետ կապված, որը տևել է ավելի քան 22 տարի):

461. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը նախնական քննության կամ միջանկյալ միջոցների նկատմամբ, ներառյալ արգելանքները, կախված է այն հանգամանքից, թե արդյո՞ք ապահովված են եղել որոշակի պայմաններ (*Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], 2009, §§ 83-86)³⁵:

462. Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի (CJEU) կողմից նախնական կարգավորման վարույթները հաշվի չեն առնվում ներպետական մարմինների պատասխանատվության ներքո ընթացող ժամկետների ողջամտությունը գնահատելիս (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], 2017, § 208, *Pafitis -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 1998, § 95):

463. Եթե պետությունը նախատեսում է փոխհատուցում ողջամիտ ժամկետի սկզբունքի խախտման դիմաց, իսկ այդ միջոցը, ընդհանուր առմամբ, չի ազատել դիմումատուին «զոհի» կարգավիճակից Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով, դա առաջացնում է «էական հանգամանքներ» 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման համատեքստում ողջամիտ ժամկետը գերազանցելու համար (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, § 225):

ա. Չափանիշ

464. Քննության տևողության ողջամտությունը պետք է գնահատվի ըստ գործի հանգամանքների և հետևյալ չափանիշի համապատասխան. գործի բարդությունը, դիմումատուի վարքագիծը և համապատասխան մարմինների վարքագիծը, ինչպես նաև այն, ինչ դիմումատուի համար ենթակա է լուծման վեճով (*Comingersoll S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], 2000, *Frydlender-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2000, § 43, *Sürmeli-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2006, § 128,

³⁵ Տես՝ «Ծավալ» բաժինը:

Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], 2016, § 143, *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, § 209):

1. Գործի բարդությունը

465. Գործի բարդությունը կարող է կապված լինել թե՛ փաստերի, և թե՛ իրավունքի հարցերի հետ (*Papachelas-ն ընդդեմ Հունաստանի* [ՄՊ], 1999, § 39, *Katte Klitsche de la Grange-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 1994, § 55): Օրինակ, կարող է կապված լինել գործով մի քանի կողմեր ներգրավված լինելու հետ (*H.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 1987, § 72) կամ ապացույցի տարբեր տեսակների հետ, որոնք պետք է ստանալ (*Humen-ն ընդդեմ Լեհաստանի* [ՄՊ], 1999, § 63): Գործը կարող է ունենալ իրավաբանական բարդություններ պետական իրավական համակարգում նախադեպերի սակավության պատճառով կամ ստանալ Եվրոպական իրավունքի մեկնաբանության վերաբերյալ «CJEU» որոշումը (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, [ՄՊ], 2017, § 212): *Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019 գործով քննությունները ներառել են քաղաքացիական գործով կողմ և համարվել են «փաստական առումով էապես բարդ»: Վերջինս ամբողջացվել է, քանի որ փորձագիտական բազմաթիվ եզրակացությունների կարիք է զգացվել (§ 210):

466. Ներպետական քննության բարդությունը կարող է բացատրել դրա երկարատևությունը (*Tierce-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2003, § 31): Այնուամենայնիվ, ընդունելով քննության բարդությունը՝ Դատարանը գտել է, որ մոտ 25 տարի և 6 ամիս տևած քննությունը չի բավարարել «ողջամիտ ժամկետի» պահանջը (*Cipolletta-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2018, § 44):

467. Եթե նույնիսկ գործն առանձնահատուկ բարդ չէ, ներպետական օրենսդրությունում հստակության և կանխատեսելիության բացակայությունը նույնպես կարող է դարձնել քննությունը բարդ և հանգեցնել քննության չափազանց երկար ժամկետների (*Lupeni Greek Catholic Parish-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 150):

2. Դիմումատուի վարքագիծը

468. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չի պահանջում, որ դիմումատուներն ակտիվորեն համագործակցեն դատական իշխանությունների հետ, ինչպես նաև նրանց չի կարելի մեղադրել ներպետական օրենսդրությամբ իրենց հասանելիք ողջ միջոցները լիարժեք օգտագործելու (*Erkner and Hofauer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1987, § 68) կամ նրանց առողջական վիճակի հետ կապված հետևանքների (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, [ՄՊ], 2019, § 211) համար: Այնուամենայնիվ, ներպետական իշխանությունները չեն կարող պատասխանատու լինել այդ ամենից բխող ժամկետների երկարաձգման համար (*նույն տեղում*):

469. Կոնկրետ անձը պետք է դրսևորի պատշաճ շրջահայացություն իրեն վերաբերող դատավարական քայլեր ձեռնարկելիս, որպեսզի խուսափի ժամկետների ձգձգման տակտիկայից և լիարժեք օգտվի ներպետական օրենսդրությամբ իրեն հասանելիք քննության տևողությունը կրճատելու

հնարավորություններից (*Unión Alimentaria Sanders S.A.-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1989, § 35):

470. Դիմումատուի վարքագիծն օբյեկտիվ է, այն չի կարող վերագրվել պատասխանող պետությանը, պետք է հաշվի առնվի նաև, երբ գնահատվում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով ողջամիտ ժամկետը գերազանցված լինելու հանգամանքը (*Poiss-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, § 57, *Wiesinger-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1991, § 57, *Humen-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, [ՄՊ], 1999, § 66): Դիմումատուի վարքագիծն ինքնին չի կարող օգտագործվել անգործությունն արդարացնելու համար:

471. Դիմումատուի վարքագծին առնչվող մի շարք օրինակներ.

- Կողմերի ոչ պատրաստակամությունը փաստարկներ ներկայացնելու հարցում կարող է հանգեցնել քննության էական դանդաղեցման (*Vernillo-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1991, § 34),
- փաստաբանի հաճախ/կրկնվող փոփոխումը (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 103),
- միջնորդություններ ներկայացնելը կամ անգործությունը, որն ազդում է քննության ընթացքի վրա (*Acquaviva-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1995, § 61) կամ դատավարական քայլեր անելիս շրջահայացության բացակայությունը (*Keaney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 2020, § 95),
- հաշտության համաձայնություն կայացնելու ձգտումը (*Pizzetti-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1993, § 18, *Laino-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], 1999, § 22),
- սխալմամբ այն դատարանին դիմելը, որն իրավասու չէ տվյալ գործով (*Beaumartin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1994, § 33),
- Այնպիսի վարքագծի դրսևորումը, երբ ներկայացվում են բազմաթիվ բողոքներ և այլ հայցեր (*Pereira da Silva-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 2016, §§ 76-79):

472. Չնայած ներպետական իշխանությունները պատասխանատու չեն մեղադրյալի վարքագծի համար՝ կողմերից մեկի դրսևորած ձգձգումների տակտիկական իշխանություններին պատասխանատվությունից չի ազատում ապահովելու, որպեսզի քննությունն իրականացվի ողջամիտ ժամկետում (*Mincheva-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 2010, § 68):

3. Իրավասու մարմինների վարքագիծը

473. Պետությունը պատասխանատու է իր բոլոր մարմինների գործողությունների համար. ոչ միայն դատական մարմինների, այլ բոլոր պետական հաստատությունների (*Martins Moreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1988, § 60): Միայն պետության պատասխանատվությամբ տեղի ունեցած ձգձգումները կարող են արդարացնել «ողջամիտ ժամկետի» պահանջը խախտելը (*Humen-ն ընդդեմ Լեհաստանի* [ՄՊ], 1999, § 66, *Buchholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1981, § 49: *Papageorgiou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 40): Դատարանը ստուգում է քննությունը որպես ամբողջություն, որը նշանակում է, որ թեև ներպետական մարմինները պատասխանատու են դատավարական որոշակի բացթողումների համար, որոնք նպաստում են քննության ժամկետների երկարաձգմանը, այնուամենայնիվ, կարող են իրականացնել իրենց պարտականությունը՝

օպերատիվ քննելով գործը 6-րդ հոդվածին համապատասխան (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռուսիայի* [ՄՊ], 2019, § 211):

474. Նույնիսկ իրավական համակարգում սկզբունքի կիրառումը, համաձայն որի դատավարական նախաձեռնությունը դրված է կողմերի վրա, նման մոտեցումը չի ազատում դատարաններին պարտականությունից ապահովելու արագ դատաքննություն՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին համապատասխան (*Sürmeli-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2006, § 129: *Pafitis -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, 1998, § 93: *Tierce-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, 2003, § 31):

475. Նույնը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ փորձագետի համագործակցությունն անհրաժեշտ է քննության ընթացքում. գործը նախապատրաստելու համար պատասխանատվությունը և դատաքննության արագ իրականացումը կախված են դատավորից (*Sürmeli-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], 2006, § 129: *Capuano-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1987, §§ 30-31: *Versini-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2001, § 29):

476. Չնայած «ողջամիտ ժամկետում» որոշում կայացնելու պարտականությունը կիրառելի է նաև Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ՝ այն չի կարող դիտարկվել նույն կերպ, ինչ սովորական դատարանի համար: Նրա՝ որպես Սահմանադրության երաշխավորի դերը հատկապես անհրաժեշտ է դարձնում, որ Սահմանադրական դատարանը երբեմն հաշվի առնի նաև այլ հանգամանքներ, քան զուտ ժամանակագրական կարգը, որով դատարանները մտցված են ցանկի մեջ, ինչպիսին են գործի բնույթը և կարևորությունը քաղաքական և սոցիալական իմաստով (*Oršuš-ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2010, § 109, *Süßmann-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1996, §§ 56-58, *Voggenreiter-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2004, §§ 51-52): Ավելին, չնայած, որ 6-րդ հոդվածը պահանջում է, որ դատական քննությունի լինի արագ, այն նաև ընդգծում է արդարադատության պատշաճ իրականացման առավել ընդհանուր սկզբունքը (*Von Maltzan-ը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում) [ՄՊ], 2005, § 132): Այդուհանդերձ, ծանրաբեռնվածությունը չի կարող արդարացնել քննության երկարատևությունը (*Probstmeier-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1997, § 64): Սահմանադրական դատարանում քննության չհիմնավորված երկարատևության առնչությամբ, տես՝ *Project-Trade d.o.o.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2020, §§ 101-102:

477. Քանի որ անդամ պետություններն իրենք պետք է կազմակերպեն իրենց իրավական համակարգերն այնպես, որ երաշխավորվի դատական որոշումները ողջամիտ ժամկետում կայացնելը, գործերով չափից դուրս ծանրաբեռնված լինելը չի կարող հաշի առնվել (*Vocatur-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1991, § 17, *Cappello-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1992, § 17): Այնուամենայնիվ, գործերի ժամանակավոր կուտակումը չի կարող առաջացնել պետության պատասխանատվությունը, եթե վերջինս ձեռնարկել է այդ իրավիճակը շտկելու պատշաճ միջոց (*Buchholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1981, § 51): Մեթոդները ժամանակավորապես նպատակահարմար են, ներառում են հատուկ կարգով գործը քննելու ընտրությունը, որը կապ ունի ոչ միայն օրվա , երբ ներկայացվել են այդ գործերը, այլև գործի հրատապության և կարևորության հետ, մասնավորապես, հաշվի առնելով այն, ինչը կարևոր է սովյալ անձանց համար: Այնուամենայնիվ, եթե նման իրավիճակը երկար է տևում և դառնում է կառուցվածքային մոտեցում, նման

մեթոդները դադարում են համարվել բավարար, պետությունը պետք է ապահովի արդյունավետ միջոցների իրականացում (*Zimmermann and Steiner-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 1983, § 29, *Guincho-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 1984, § 40): Փաստը, որ նման կուտակման իրավիճակները դարձել են համատարած, չի արդարացնում քննության երկարատևությունը (*Unión Alimentaria Sanders S.A.-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 1989, § 40):

478. Ավելին, բարեփոխումների նախաձեռնումը, որոնք նպատակ են հետապնդում արագացնել գործերի քննությունը, չի կարող արդարացնել ձգձգումները, քանի որ պետությունները պարտավոր են կազմակերպել նման միջոցների ուժի մեջ մտնելը և կիրառումն այնպես, որ խուսափեն արդեն իսկ առկա գործերի քննություններ ձգձգումները (*Fisanotti-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1998, § 22): Այդ իմաստով, անդամ պետության կողմից նախատեսված միջոցների ադեկվատությունը (համարժեքությունը), որոնց նպատակն է խուսափել կամ լուծել քննությունների երկարատևության խնդիրը, պետք է գնահատվի Դատարանի կողմից հաստատված սկզբունքների լույսի ներքո (*Scordino-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], 2006, §§ 178 և 223):

479. Պետությունը պատասխանատու է համարվել ողջամիտ ժամկետի պահանջը չբավարարելու համար նաև այն դեպքում, երբ առկա են եղել դատարանի չափից դուրս շատ գործողություններ՝ կապված դիմումատուի հոգեկան վիճակի հետ: Ներպետական դատարանները շարունակել են կասկածել, չնայած առկա են եղել հինգ եզրակացություն դիմումատուի հոգեկան առողջության վերաբերյալ, ինչպես նաև խնամակալությունների մասին երկու դիմումների մերժման փաստ: Ավելին, դատաքննությունը տևել է ավելի քան 9 տարի (*Bock-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1989, § 47):

480. Փաստաբանների պալատի անդամների գործադուլն ինքնին չի կարող պատասխանատվություն ստեղծել պատասխանող պետության համար՝ կապված «ողջամիտ ժամկետի» պահանջի հետ: Այնուամենայնիվ, պետք է հաշվի առնվեն պետության ջանքերը նվազեցնելու ձգձգումները, երբ պարզվում են այդ պահանջները բավարարված լինելու հանգամանքները (*Papageorgiou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 1997, § 47):

481. Երբ դատավորների կրկնվող փոփոխությունը դանդաղեցնում է քննությունը, քանի որ յուրաքանչյուր դատավոր պետք է սկսի գործը, սկզբից ծանոթանալով դրա հետ, դա չի կարող վերացնել պետության՝ ողջամիտ ժամկետի ապահովման պարտականությունը, քանի որ պետության խնդիրն է ապահովել, որպեսզի արդարադատության իրականացումն ապահովվի պատշաճ (*Lechner and Hess-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1987, § 58):

482. Դատարանի գործառույթը չի քննվել ներպետական մարմինների կողմից օրենսդրության մեկնաբանման և կիրառման ձևը, այնուամենայնիվ, այն գտնում է, որ նախորդ պատճառաբանությունները վերացնող և գործը լրացուցիչ քննության ուղարկող որոշումը կարող է խոսել դատական համակարգի թերությունների մասին (*Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2016, § 147):

4. Վեճի կարևորությունը

483. Հատուկ մոտեցում պահանջող գործերի օրինակներ

- Պահանջվում է հատուկ զգուշություն՝ կապված քաղաքացիական կարգավիճակի և իրավունակության առնչվող գործերի հետ (*Bock-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1989, § 49, *Laino-ն ընդդեմ Բուալիայի* [ՄՊ], 1999, § 18, *Mikulic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, 2002, § 44)
- Երեխայի խնամակալության հետ կապված գործերը պետք է քննվեն արագ (*Hokkanen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 1994, § 72, *Niederböster-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2003, § 39), հատկապես, երբ ժամանակի բաց թողումը կարող է ունենալ անդառնալի հետևանքներ ծնող-երեխա հարաբերություններում (*Tsikakis-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 2011, §§ 64 and 68): Նույնը վերաբերում է այն գործերին, որոնք առնչվում են ծնողների պատասխանատվությանը և անդրադառնում է իրավունքներին, որոնք պահանջում են քննության հատուկ արագություն (*Laino-ն ընդդեմ Բուալիայի* [ՄՊ], 1999, § 22, *Paulsen-Medalen and Svensson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 1998, § 39):
- Աշխատանքային վեճերն իրենց բնույթով պահանջում են արագ որոշումների կայացում (*Frydender-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2000, § 45, *Vocaturò-ն ընդդեմ Բուալիայի*, 1991, § 17, և *Ruotolo-ն ընդդեմ Բուալիայի*, 1992, § 17), երբ խնդիրը կապված է ազատ մասնագիտության (*Thlimmenos-ն ընդդեմ Հունաստանի* [ՄՊ], 2000, §§ 60 և 62), դիմումատուի ողջ ապրուստի միջոցի (*König-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1978, § 111), դիմումատուի պաշտոնավարման շարունակման (*Garcia-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 14), աշխատանքից ազատելը վիճարկելու (*Frydender-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], 2000, § 45, *Buchholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 1981, § 52), դիմումատուի պաշտոնավարման ժամանակավոր կասեցման (*Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 1990, § 72), տեղափոխման (*Sartory-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2009, § 34) կամ պաշտոնում վերականգնելու հետ (*Ruotolo-ն ընդդեմ Բուալիայի*, 1992, § 117) կամ, երբ պահանջվող գումարն ունի էական նշանակություն դիմումատուի համար (*Doustaly-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 48): Այս կատեգորիան ընդգրկում է նաև թոշակին առնչվող վեճեր (*Borgese-ն ընդդեմ Բուալիայի*, 1992, § 18):
- Բացառիկ ուշադրություն է պահանջվում իշխանություններից այն դիմումատուի դեպքում, որը տառապում է «անբուժելի հիվանդությամբ» և ունի «Կյանքի կարճ տևողության» (*X-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1992, § 47, *A. -ը և այլք v. Denmark*, 1996, §§ 78-81, *Pailot-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 1998, § 68):

484. Այլ նախադեպեր

- Դատական իշխանություններից հատուկ ուշադրություն է պահանջվել այն գործերի նկատմամբ, որոնցով բողոքը ներկայացվել է անձի կողմից, որը հայտարարել է, որ ինքը ենթարկվել է բռնության ոստիկանության աշխատակիցների կողմից (*Caloc-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2000, § 120):
- Գործով, երբ դիմումատուի հաշմանդամության թոշակը եղել է իր միակ եկամտի աղբյուրը, վարույթը, որով նա պահանջել է, որպեսզի իր թոշակն ավելանա առողջական վիճակի վատթարացման հիմքով, եղել է հատկապես կարևոր նրա համար՝ արդարացնելով ներպետական մարմինների հատուկ

ուշադրության անհրաժեշտությունը: (*Mocié-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 2003, § 22):

- Վնասների փոխհատուցմանն առնչվող գործով, որը ներկայացրել է ֆիզիկական վնաս կրած 65-ամյա դիմումատուն, դիմել է քննությանը որպես քաղաքացիական կողմ միանալու միջնորդությամբ, խնդիրն արդարացրել է ներպետական մարմինների հատուկ ուշադրության անհրաժեշտությունը (*Codarcea-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, 2009, § 89):
- Դիմումատուի համար կարևոր խնդիրը կարող է համարվել նաև կրթության իրավունքը (*Oršuš -ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], 2010, § 109):

485. Դրան հակառակ՝ հատուկ ուշադրություն չի պահանջվում, օրինակ, ճանապարհային պատահարների արդյունքում առաջացած վնասների փոխհատուցման գործերով (*Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], 2019, § 213) կամ հանգուցյալի սեփականությունը ժառանգների միջև բաժանելու գործերով, օրինակ՝ *Omdahl-ն ընդդեմ Նորվեգիայի*, 2021, §§ 63-64 գործով:

Մեջբերված գործերի ցանկ

Ուղեցույցում մեջբերված նախադեպային պրակտիկան վերաբերում է Դատարանի կողմից կայացված վճիռներին կամ որոշումներին և Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») հաշվետվություններին:

Եթե այլ բան նշված չէ, ապա բոլոր հղումները Դատարանի պալատի կողմից գործի առիթով կայացված վճիռների վերաբերյալ է: «(որոշում)» հապավումը նշանակում է, որ մեջբերումն արված է Դատարանի որոշումից, իսկ «[ՄՊ]» հապավումը նշանակում է, որ գործը լսվել է Մեծ պալատի կողմից: Պալատի վճիռները, որոնք Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածով վերջնական չեն եղել, երբ հրապարակվել է այս թարմացումը, նշված են աստղանիշով (*): Պալատի վճիռը կդառնա վերջնական (ա), երբ կողմերը հայտարարեն, որ նրանք չեն միջնորդելու, որպեսզի գործը փոխադրվի Մեծ պալատին, (բ) վճռի կայացումից երեք ամիս անց, եթե Մեծ պալատին գործի փոխանցման մասին չի ներկայացվել միջնորդություն՝ կամ (գ), երբ Մեծ պալատի կազմը մերժում է գործը փոխանցելու միջնորդությունը՝ ըստ 43-րդ հոդվածի:

Այն դեպքերում, երբ փոխանցման մասին միջնորդությունը բավարարված է Մեծ պալատի կողմից, ապա Մեծ պալատի համապատասխան վճիռը, այլ ոչ թե պալատի վճիռը, դառնում վերջնական:

Ուղեցույցի էլեկտրոնային տարբերակում մեջբերված գործերին արված են հղումներ, որոնք տանում են «HUDOC» շտեմարանի տվյալների բազա (<http://hudoc.echr.coe.int>), որն ապահովում է մուտք Դատարանի նախադեպային պրակտիկային (Մեծ պալատի, Պալատի և Հանձնաժողովի վճիռները և որոշումները, քննվող գործերը, խորհրդատվական կարծիքները և նախադեպային պրակտիկայի տեղեկատվական գրառման մեջ առկա ամփոփումները), ինչպես նաև Հանձնաժողովի որոշումներին և հաշվետվություններին, Նախարարների հանձնաժողովի որոշումներին:

Դատարանը իր վճիռներն ու որոշումները կայացնում է անգլերեն և/կամ ֆրանսերեն (իր երկու պաշտոնական լեզուներով): «HUDOC»-ը նաև պարունակում է մի շարք կարևոր գործերի թարգմանություններ ավելի քան 30 ոչ պաշտոնական լեզուներով, հղումներ մոտ 100 առցանց նախադեպային որոշումների հավաքածուներին՝ ներկայացված երրորդ կողմից:

—A—

A.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 35373/97, ՄԻԵԴ 2002-X

A.K.-ն ընդդեմ Լիխտենշտայնի, թիվ 38191/12, 9 հուլիսի, 2015

A. -ը և այլք ընդդեմ Դանիայի, 8 փետրվարի 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-I

Acar -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, (որոշում), թվեր 26878/07 և 32446/07, 12 դեկտեմբերի, 2017

Acimović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 61237/00, ՄԻԵԴ 2003-XI

Acquaviva-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 21 նոյեմբերի 1995, շարք Ա, թիվ 333-A

- Adorisio-ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), թիվ 47315/13 և 2 այլ, 17 մարտի, 2015
- Aerts-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 30 հուլիս, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-V
- Agrokompleks-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 23465/03, 6 հոկտեմբերի, 2011
- Air Canada-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 5 մայիսի, 1995, շաբաթ Ա, թիվ 316-A
- Airey-ն ընդդեմ Իռլանդիայի*, 9 հոկտեմբերի, 1979, շաբաթ Ա, թիվ 32
- Aït-Mouhoub-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 28 հոկտեմբերի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-VIII
- Akashev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 30616/05, 12, հուլիսի, 2008
- Aksoy-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, 18 դեկտեմբերի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույց, 1996-VI
- Alaverdyan-ն ընդդեմ Հայաստանի* (որոշում), թիվ 4523/04, 24 օգոստոսի 2010
- Al-Adsani-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], թիվ 35763/97, ՄԻԵԴ 2001-XI
- Al-Dulimi and Montana Management Inc. -ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* [ՄՊ], թիվ 5809/08, ՄԻԵԴ 2016
- Alatulkkila -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, թիվ 33538/96, 28 հուլիսի, 2005
- Albert and Le Compte-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 10 փետրվարի, 1983, շաբաթ Ա թիվ 58
- Albu -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, թվեր 34796/09 and 63 others, 10 մայիսի, 2012
- Aleksandar Sabev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 43503/08, 19 հուլիսի, 2018
- Alexandre-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, թիվ 33197/09, 20 նոյեմբերի, 2012
- Alexandrescu-ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, թվեր 56842/08 and 7 others, 24 նոյեմբերի, 2015
- Ali Rıza -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, թվեր 30226/10 and 4 others, 28 հունվարի, 2020
- Ali Rıza-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թիվ 74989/11, 13 հուլիսի, 2021
- Allan Jacobsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2)*, 19 փետրվարի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-I
- Alminovich-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, (որոշում), թիվ 24192/05, 20 հոկտեմբերի, 2019
- Altay-ն ընդդեմ Թուրքիայի (թիվ 2)*, թիվ 11236/09, 9 ապրիլի, 2019
- Amat-G Ltd and Mebaghishvili-ն ընդդեմ Վրաստանի*, թիվ 2507/03, ՄԻԵԴ 2005-VIII
- Anagnostopoulos -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 39374/98, ՄԻԵԴ 2000-XI
- Andelković-ն ընդդեմ Սերբիայի*, թիվ 1401/08, 9 ապրիլի, 2013
- Andersson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 17202/04, 7 դեկտեմբերի, 2010
- Andrejeva ընդդեմ Լատվիայի* [ՄՊ], թիվ 55707/00, ՄԻԵԴ 2009
- Andret -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 1956/02, 25 մայիսի, 2004
- Andronicou and Constantinou-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, 9 հոկտեմբերի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-VI
- Andronikashvili-ն ընդդեմ Վրաստանի*, (որոշում), թիվ 9297/08, 22 հունիսի, 2010
- Anheuser-Busch Inc. -ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], թիվ 73049/01, ՄԻԵԴ 2007-I
- Ankarcrona-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, (որոշում), թիվ 35178/97, ՄԻԵԴ 2000-VI

- Ankerl-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 23 հոկտեմբերի 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-V
- Annoni di Gussola -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թվեր 31819/96 և 33293/96, ՄԻԵԴ 2000-XI
- Apay-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 3964/05, 11 դեկտեմբերի, 2007
- APEH Üldözötteinek Szövetsége -ը և այլք ընդդեմ Հունգարիայի*, թիվ 32367/96, ՄԻԵԴ 2000-X
- Apostol-ն ընդդեմ Վրաստանի*, թիվ 40765/02, ՄԻԵԴ 2006-XIV
- Argyrou -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 10468/04, 15 հունվարի, 2009
- Arlewin-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 22302/10, 1 մարտի, 2016
- Arnoldi-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 35637/04, 7 դեկտեմբերի, 2017
- Arribas Antón-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, թիվ 16563/11, 20 հունվարի, 2015
- Arrozpide Sarasola -ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, թվեր 65101/16 և 2 այլ, 23 հոկտեմբերի, 2018
- Arvanitakis-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, (որոշում), թիվ 46275/99, ՄԻԵԴ 2000-XII
- Arvanitakis -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, (որոշում), թիվ 21898/10, 26 օգոստոսի, 2014
- Ashingdane-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 28 մայիսի, 1985, շարք Ա, թիվ 93
- Asnar-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 2)*, թիվ 12316/04, 18 հոկտեմբերի, 2007
- Association Burestop 55 -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թվեր 56176/18 և 5 այլ, 1 հուլիսի, 2021
- Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon and Karagiorgos-ն ընդդեմ Հունաստանի (որոշում)*, թվեր 29382/16 և 489/17, 9 մայիսի, 2017
- Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis-ն, ընդդեմ Հունաստանի*, (որոշում), թիվ 37806/02, 20 հունվարի, 2005
- Atanasova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 72001/01, 2 հոկտեմբերի, 2008
- Atanasovski-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, թիվ 36815/03, 14 հունվարի, 2010
- Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 33275/05, 25 սեպտեմբերի, 2012
- Athanassoglou -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ]*, թիվ 27644/95, ՄԻԵԴ 2000-IV
- Augusto-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 71665/01, 11 հունվարի, 2007
- Aviakompaniya A.T.I., ZAT-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 1006/07, 5 հոկտեմբերի, 2017
- Avotiņš ընդդեմ Լատվիայի [ՄՊ]*, թիվ 17502/07, 23 մայիսի, 2016
- Axen-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 8 դեկտեմբերի, 1983, շարք Ա, թիվ 72
- Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, թվեր 48357/07 և 3 այլ, 24 հունիսի, 2014
- Azzopardi -ը և այլք ընդդեմ Մալթայի* (որոշում), թվեր 16467/17 և 24115/17, 12 մարտի, 2019

—B—

- B. and P.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թվեր 36337/97 և 35974/97, ՄԻԵԴ 2001-III
- Bacaksız-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 24245/09, 10 դեկտեմբերի, 2019

- Baka-ն ընդդեմ Հունգարիայի* [ՄՊ], թիվ 20261/12, ՄԻԵԴ 2016
- Bakan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 50939/99, 12 հունիսի, 2007
- Bąkowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 33539/02, 12 հունվարի, 2010
- Ballıktaş Bingöllü-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 76730/12, 22 հունիսի, 2021
- Balmer-Schafroth-ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 26 օգոստոսի, 1997, ՎՃԻՌՆԵՐԻ և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
- Barac -ը և այլք v. Montenegro*, թիվ 47974/06, 13 դեկտեմբերի, 2011
- Barik Edidi-ն ընդդեմ Բուրունդի* (որոշում), թիվ 21780/13, 26 ապրիլի, 2016
- Baydar-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, թիվ 55385/14, 24 ապրիլի, 2018
- Bayer-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, թիվ 8453/04, 16 հուլիսի, 2009
- Beaumartin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 24 նոյեմբերի, 1994, շարք Ա, թիվ 296-B
- Beer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, թիվ 30428/96, 6 փետրվարի, 2001
- Beg S.p.a.-ն ընդդեմ Իտալիայի*, թիվ 5312/11, 20 մայիսի 2021
- Beian-ն ընդդեմ Ռումինիայի (թիվ 1)*, թիվ 30658/05, ՄԻԵԴ 2007-V (extracts)
- Běleš -ը և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, թիվ 47273/99, ՄԻԵԴ 2002-IX
- Bellet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 4 դեկտեմբերի 1995, շարք Ա, թիվ 333-B
- Bellizzi-ն ընդդեմ Մալթայի*, թիվ 46575/09, 21 հունիսի, 2011
- Beneficio Cappella Paolini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի*, թիվ 40786/98, ՄԻԵԴ 2004-VIII (extracts)
- Bentham-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 23 հոկտեմբերի 1985, Շարք Ա, թիվ 97
- Berger-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 48221/99, ՄԻԵԴ 2002-X (extracts)
- Bertuzzi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 36378/97, ՄԻԵԴ 2003-III
- Beshiri -ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի* (որոշում), թիվ 29026/06, 17 մարտի 2020
- Beuze-ն ընդդեմ Բելգիայի* [ՄՊ], թիվ 71409/10, 9 նոյեմբերի 2018
- Biagioli- ն ընդդեմ Սան Մարինոյի* (որոշում), թիվ 8162/13, 8 հուլիսի, 2014
- Bilan-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* (որոշում), թիվ 57860/14, 20 հոկտեմբերի, 2020
- Bilgen-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 1571/07, 9 Մարտի, 2021
- Blake-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 68890/01, 26 սեպտեմբեր, 2006
- Blüchén ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, թիվ 58580/00, 11 հունվարի, 2005
- Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 7577/02, 3 մայիսի, 2007
- Bochan-ն ընդդեմ Ուկրաինայի (թիվ 2)* [ՄՊ], թիվ 22251/08, ՄԻԵԴ 2015
- Bock-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 29 մարտի 1989, շարք Ա, թիվ 150
- Borgese-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 26 փետրարի 1992, Շարք Ա, թիվ 228-B
- Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi-ն ընդդեմ Բոլանդիայի* [ՄՊ], թիվ 45036/98, CEDH 2005-VI
- Bottazzi-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], թիվ 34884/97, ՄԻԵԴ 1999-V
- Bouilloc-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 34489/03, 28 նոյեմբերի, 2006
- Boulois v. Luxembourg* [ՄՊ], թիվ 37575/04, ՄԻԵԴ 2012
- British-American Tobacco Company Ltd-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 20 նոյեմբերի, 1995, Շարք Ա, թիվ 331
- Brualla Gómez de la Torre-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 19 դեկտեմբերի 1997, ՎՃԻՌՆԵՐԻ և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VIII
- Brudnicka-ը և այլք ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 54723/00, ՄԻԵԴ 2005-II
- Brumărescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], թիվ 28342/95, ՄԻԵԴ 1999-VII

Bryan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 22 նոյեմբերի, 1995, Շարք Ա, թիվ 335-A
Buchholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի, 6 մայիսի 1981, շարք Ա, թիվ 42
Bufferne-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 54367/00, ՄԻԵԴ 2002-III (extracts)
Buj-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 24661/02, 1 հունիսի, 2006
Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 59498/00, ՄԻԵԴ 2002-III
Burdov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (թիվ 2), թիվ 33509/04, ՄԻԵԴ 2009
Burg -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 34763/02, ՄԻԵԴ 2003-II
Bursa Barosu Başkanlığı -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 25680/05, 19 հունիսի, 2018
Buscemi-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 29569/95, ՄԻԵԴ 1999-VI
Buzescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 61302/00, 24 մայիսի, 2005

—C—

C.G.I.L. and Cofferati-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2), թիվ 2/08, 6 ապրիլի, 2010
Caloc-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 33951/96, ՄԻԵԴ 2000-IX
Camelia Bogdan-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 36889/18, 20 հոկտեմբերի, 2020
Canela Santiago-ն ընդդեմ Իսպանիայի (որոշում), թիվ 60350/00, 4 հոկտեմբերի, 2001
Cañete de Goñi-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 55782/00, ՄԻԵԴ 2002-VIII
Cappello-ն ընդդեմ Իտալիայի, 27 Փետրվարի 1992, շարք Ա, թիվ 230-F
Capital Bank AD-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 49429/99, ՄԻԵԴ 2005-XII (extracts)
Capuano-ն ընդդեմ Իտալիայի, 25 Հունիսի 1987, շարք Ա, թիվ 119
Carmel Saliba-ն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 24221/13, 29 նոյեմբերի, 2016
Cățănicu-ն ընդդեմ Ռումինիայի (որոշում), թիվ 22717/17, 6 դեկտեմբերի, 2018
Cavajda-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում), թիվ 17696/07, 29 մարտի, 2011
Central Mediterranean Development Corporation Limited-ն ընդդեմ Մալթայի (թիվ 2), թիվ 18544/08, 22 նոյեմբերի, 2011
Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 38433/09, ՄԻԵԴ 2012
Černius and Rinkevičius-ն ընդդեմ Լիտվայի, թվեր 73579/17 և 14620/18, 18 փետրվարի, 2020
Chapman-ն ընդդեմ Բելգիայի (որոշում), թիվ 39619/06, 5 մարտի, 2013
Chaudet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 49037/06, 29 հոկտեմբերի, 2009
Chevrol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 49636/99, ՄԻԵԴ 2003-III
Čičmanec-ն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 65302/11, 28 հունիսի, 2016
Cimperšek-ն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 58512/16, 30 հունիսի, 2020
Cindrić and Bešlić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 72152/13, 6 սեպտեմբերի, 2016
Cingilli Holding A.Ş. and Cingilloğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թվեր 31833/06 և 37538/06, 21 հուլիսի, 2015
Cipolletta-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 38259/09, 11 հունվարի, 2018
Ciprová-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում), թիվ 33273/03, 22 մարտի, 2005
Čivinskaitė-ն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 21218/12, 15 սեպտեմբերի, 2020

- Clarke-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշում), թիվ 23695/02, ՄԻԵԴ 2005-X (extracts)
- Clavien-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* (որոշում), թիվ 16730/15, 12 սեպտեմբերի, 2017
- Clinique des Acacias -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թվեր 65399/01 և 3 others, 13 հոկտեմբերի, 2005
- Cocchiarella-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], թիվ 64886/01, ՄԻԵԴ 2006-V
- Codarcea-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, թիվ 31675/04, 2 հունիսի, 2009
- Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox and Mox-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 75218/01, 28 մարտի 2006
- Collredo Mannsfeld-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, թվեր 15275/11 և 76058/12, 15 դեկտեմբերի, 2016
- Comingersoll S.A. -ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* [ՄՊ], թիվ 35382/97, ՄԻԵԴ 2000-IV
- Cooper-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], թիվ 48843/99, ՄԻԵԴ 2003-XII
- Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. Netherlands* (որոշում), թիվ 13645/05, ՄԻԵԴ 2009
- Cordova-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 1)*, թիվ 40877/98, ՄԻԵԴ 2003-I
- Cordova-ն ընդդեմ Իտալիայի (թիվ 2)*, թիվ 45649/99, ՄԻԵԴ 2003-I (extracts)
- Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 53427/09, 27 հունիսի, 2019
- Croatian Golf Federation-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 66994/14, 17 դեկտեմբերի, 2020
- Crompton-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 42509/05, 27 հոկտեմբերի, 2009
- Cubanit-ն ընդդեմ Ռումինիայի* (որոշում), թիվ 31510/02, 4 հունվարի, 2007
- Cudak-ն ընդդեմ Լիտվայի* [ՄՊ], թիվ 15869/02, ՄԻԵԴ 2010
- Cyprus-ն ընդդեմ Թուրքիայի* [ՄՊ], թիվ 25781/94, ՄԻԵԴ 2001-IV

—D—

- Dağtekin -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 70516/01, 13 դեկտեմբերի, 2007
- Dalea-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 964/07, 2 փետրվարի, 2010
- Debled-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 22 սեպտեմբեր 1994, շարք Ա, թիվ 292-B
- De Bruin-ն ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), թիվ 9765/09, 17 սեպտեմբերի, 2013
- De Geouffre de la Pradelle-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 16 դեկտեմբերի, 1992, շարք Ա, թիվ 253-B
- De Haan-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 26 օգոստոսի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-IV
- De Haes and Gijssels-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 24 փետրվարի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-I
- De Moor-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 23 հունիսի, 1994, շարք Ա, թիվ 292-A
- De Tommaso-ն ընդդեմ Իտալիայի*, թիվ 43395/09, ՄԻԵԴ 2017 (extracts)
- Del Sol-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 46800/99, ՄԻԵԴ 2002-II
- Denisov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* [ՄՊ], թիվ 76639/11, 25 սեպտեմբերի, 2018
- Deumeland-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, 29 մայիսի 1986, շարք Ա, թիվ 100
- Devinar-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, թիվ 28621/15, 22 մայիսի, 2018
- Deweer-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 27 Փետրվարի 1980, շարք Ա թիվ 35

- Dhahbi-ն ընդդեմ Բտալիայի*, թիվ 17120/09, 8 ապրիլի 2014
- Di Pede-ն ընդդեմ Բտալիայի*, 26 սեպտեմբեր 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-IV
- Diennet-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 26 սեպտեմբեր 1995, Շարք Ա, թիվ 325-A
- Dilipak and Karakaya-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թվեր 7942/05 և 24838/05, 4 մարտի 2014
- Dimopulos-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 37766/05, 2 ապրիլի 2019
- Dolca -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի* (որոշում), թվեր 59282/11 և 2 այլ, 4 սեպտեմբեր 2012
- Dombo Beheer B. V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 27 հոկտեմբերի, 1993, շարք Ա, թիվ 274
- Donadze-ն ընդդեմ Վրաստանի*, թիվ 74644/01, 7 մարտի, 2006
- Döry-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 28394/95, 12 նոյեմբերի 2002
- Dos Santos Calado -ը և այլք ընդդեմ Պորտուգալիայի*, թվեր 55997/14 և 3 այլ, 31 մարտի, 2020
- Dotta-ն ընդդեմ Բտալիայի* (որոշում), թիվ 38399/97, 7 սեպտեմբերի, 1999
- Doustaly-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 23 ապրիլի 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-II
- Driza-ն ընդդեմ Ալբանիայի*, թիվ 33771/02, ՄԻԵԴ2007-V (extracts)
- Ducret-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 40191/02, 12 հունիսի, 2007
- Dulaurans-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 34553/97, 21 մարտի, 2000
- Dzhidzheva-Trendafilova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* (որոշում), թիվ 12628/09, 9 հոկտեմբերի 2012

—E—

- EEG-Slachthuis Verbist Izegem-ն ընդդեմ Բելգիայի* (որոշում), թիվ 60559/00, ՄԻԵԴ2005-XII
- Efstratiou -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 53221/14, 19 նոյեմբերի, 2020
- Eiffage S.A. -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի* (որոշում), թիվ 1742/05, 15 սեպտեմբերի, 2009
- Eisenstecken-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, թիվ 29477/95, ՄԻԵԴ 2000-X
- Eker-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 24016/05, 24 հոկտեմբերի, 2017
- Elsholz-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], թիվ 25735/94, ՄԻԵԴ2000-VIII
- Ellès -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թիվ 12573/06, 16 դեկտեմբերի, 2010
- Emesa Sugar N. V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), թիվ 62023/00, 13 հունվարի, 2005
- Eminağaoğlu-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 76521/12, 9 մարտի, 2021
- Emine Araç-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 9907/02, ՄԻԵԴ 2008
- Enea-ն ընդդեմ Բտալիայի* [ՄՊ], թիվ 74912/01, ՄԻԵԴ 2009
- Erkner and Hofauer-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 23 ապրիլի 1987, շարք Ա, թիվ 117
- Ernst -ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, թիվ 33400/96, 15 հուլիսի, 2003
- Essaadi-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 49384/99, 26 փետրվարի, 2002
- Estima Jorge-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 21 ապրիլի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-II
- Eternit-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 20041/10, 27 մարտի, 2012

Evers-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 17895/14, 28 Մայիսի 2020
Exelընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, թիվ 48962/99, 5 Հուլիսի 2005
Ezgeta-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 40562/12, 7 Սեպտեմբեր 2017

—F—

Fabris-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 16574/08, ՄԻԵԴ 2013 (extracts)
Farange S.A.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 77575/01, 14 սեպտեմբերի, 2004
Fayed-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 21 սեպտեմբերի, 1994, շարք Ա, թիվ 294-B
Fazia Ali-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 40378/10, 20 հոկտեմբերի, 2015
Fazlı Aslaner-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 36073/04, 4 մարտի, 2014
Fazliyski-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 40908/05, 16 ապրիլի, 2013
Feilazoo-ն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 6865/19, 11 մարտի, 2021
Feldbrugge-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, 29 մայիսի, 1986, շարք Ա, թիվ 99
Fernandes de Oliveira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ], թիվ 78103/14, 31 հունվարի, 2019
Ferrazzini-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 44759/98, ՄԻԵԴ 2001-VII
Ferreira Alves-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 3), թիվ 25053/05, 21 հունիսի, 2007
Fisanotti-ն ընդդեմ Իտալիայի, 23 ապրիլի, 1998, ՎՃԻռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-II
Fischer-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 26 ապրիլի 1995, շարք Ա, թիվ 312
Fiume-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 20774/05, 30 հունիսի 2009
Flux v. Moldova (թիվ 2), թիվ 31001/03, 3 հուլիսի, 2007
Fociac-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 2577/02, 3 փետրվարի, 2005
Fodor-ն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշում), թիվ 25553/02, 11 դեկտեմբերի, 2006
Fogarty-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 37112/97, ՄԻԵԴ 2001-XI (extracts)
Fomenko -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշում), թվեր 42140/05 և 4 այլ 24 սեպտեմբեր 2019
Forrer-Niedenthal-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 47316/99, 20 փետրվարի 2003
Fraile Iturralde-ն ընդդեմ Իսպանիայի (որոշում), թիվ 66498/17, 7 մայիսի 2019
Frantzeskaki-ն ընդդեմ Հունաստանի (որոշում), թվեր 57275/17 և 2 այլ, 12 փետրվարի, 2019
Fredin-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2), 23 փետրվարի, 1994, շարք Ա, թիվ 283-A
Fretté-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 36515/97, ՄԻԵԴ 2002-I
Frezadou-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 2683/12, 8 նոյեմբերի, 2018
Frydlender-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 30979/96, ՄԻԵԴ 2000-VII
Fuklev-ն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 71186/01, 7 հունիսի, 2005

—G—

G.L. and S.L.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 58811/00, ՄԻԵԴ 2003-III (extracts)
Gajtani-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 43730/07, 9 սեպտեմբերի, 2014
Ganci-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 41576/98, ՄԻԵԴ 2003-XI
Gankin -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 2430/06 և 3 այլ, 31 մայիսի, 2016

Garcia-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 41001/98, 26 սեպտեմբերի, 2000
García Manibardo-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 38695/97, ՄԻԵԴ 2000-II
García Ruiz-ն ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ], թիվ 30544/96, ՄԻԵԴ 1999-I
Gaspari-ն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 21055/03, 21 հուլիսի, 2009
Gautrin -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, 20 մայիսի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-III
Georgel and Georgeta Stoicescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 9718/03, 26 հուլիսի, 2011
Georgiadis-ն ընդդեմ Հունաստանի, 29 մայիսի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-III
Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb-ն ընդդեմ Հայաստանի (որոշում), թիվ 11721/04, 14 ապրիլի, 2009
Gerasimov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 29920/05 և 10 , 1 հուլիսի, 2014
Gnahoré-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 40031/98, ՄԻԵԴ 2000-IX
Gil Sanjuan-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 48297/15, 26 մայիսի, 2020
Göç-ն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 36590/97, ECHR-2002-V
Gogić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 1605/14, 8 հոկտեմբերի, 2020
Golder-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 21 փետրվարի, 1975, շարք Ա, թիվ 18
Golubović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 43947/10, 27 նոյեմբերի, 2012
Golyshev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշում), թիվ 51116/14, 3 սեպտեմբերի, 2019
Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2) [ՄՊ], թիվ 12686/03, 20 մարտի, 2009
Gorou-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 4), թիվ 9747/04, 11 հունվարի, 2007
Gorraiz Lizarrag -ը և այլք ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 62543/00, ՄԻԵԴ 2004-III
Grace Gatt-ն ընդդեմ Մալթայի, թիվ 46466/16, 8 հոկտեմբերի, 2019
Gracia Gonzalez-ն ընդդեմ Իսպանիայի, թիվ 65107/16, 6 հոկտեմբերի, 2020
Granos Organicos Nacionales S.A.-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 19508/07, 22 մարտի, 2012
Guðmundur Andri Ástráðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի [ՄՊ], թիվ 26374/18, 1 դեկտեմբերի, 2020
Guigue and SGEN-CFDT-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 59821/00, ՄԻԵԴ 2004-I
Guincho-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի, 10 հուլիսի 1984, շարք Ա թիվ 81
Gülmez-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 16330/02, 20 մայիսի, 2008
Gutfreund-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 45681/99, ՄԻԵԴ 2003-VII

—H—

H.-ն ընդդեմ Բելգիայի, 30 նոյեմբերի 1987, շարք Ա, թիվ 127-B
H.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 24 հոկտեմբերի 1989, շարք Ա, թիվ 162-A
H.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 8 հուլիսի, 1987, շարք Ա, թիվ 120
Håkansson and Sturesson-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 21 փետրվարի 1990, շարք Ա, թիվ 171-A
Hansen-ն ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 15319/09, 2 հոկտեմբերի, 2014
Harabin-ն ընդդեմ Սլովակիայի, թիվ 58688/11, 20 նոյեմբերի, 2012
Harisch-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 50053/16, 11 ապրիլի, 2019
Hasan Tunç -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 19074/05, 31 հունվարի, 2017
Hayati Çelebi -ն և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 582/05, 9 փետրվարի, 2016

- Helle-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 19 դեկտեմբերի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-VIII
- Helmers-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 29 հոկտեմբերի, 1991, շաք Ա, թիվ 212-A
- Helmuth Blum-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, թիվ 33060/10, 5 ապրիլի, 2016
- Hentrich-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 22 սեպտեմբեր 1994, շաք Ա, թիվ 296-A
- Herma-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), թիվ 54193/07, 8 դեկտեմբերի, 2009
- Hesse-Anger and Anger-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), թիվ 45835/99, ՄԻԵԴ 2001-VI
- Higgins -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 19 փետրվարի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-I
- Hiro Balani-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, 9 դեկտեմբերի 1994, շաք Ա, թիվ 303-B
- Hirvisaari-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, թիվ 49684/99, 27 սեպտեմբերի, 2001
- Hokkanen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, 23 սեպտեմբերի, 1994, շաք Ա, թիվ 299-A
- Holdings and Barnes PLC-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշում), թիվ 2352/02, ՄԻԵԴ 2002-IV
- Holu-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, թիվ 24880/05, 14 դեկտեմբերի, 2010
- Hôpital local Saint-Pierre d'Oléron -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թվեր 18096/12 և 20 ալ, 8 նոյեմբերի, 2018
- Hornsby-ն ընդդեմ Հունաստանի*, 19 մարտի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1997-II
- Hotter-ն ընդդեմ Ավստրիայի* (որոշում), թիվ 18206/06, 7 հոկտեմբերի, 2010
- Howald Moor -ը և այլք ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թվեր 52067/10 և 41072/11, 11 մարտի, 2014
- Hudáková -ը և այլք ընդդեմ Սլովակիայի*, թիվ 23083/05, 27 ապրիլի, 2010
- Humen-ն ընդդեմ Լեհաստանի* [ՄՊ], թիվ 26614/95, 15 հոկտեմբերի, 1999
- Hurter-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թիվ 53146/99, 15 դեկտեմբերի, 2005
- Hussein -ը և այլք ընդդեմ Բելգիայի*, թիվ 45187/12, 16 մարտի, 2021

—I—

- I.T.C. Ltd-ն ընդդեմ Մալթայի* (որոշում), թիվ 2629/06, 11 դեկտեմբերի, 2007
- Igranov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 63246/10, 9 հունվարի, 2018
- Ilmseher-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], թվեր 10211/12 և 27505/14, 4 դեկտեմբերի, 2018
- Immeubles Groupe Kossier-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 38748/97, 21 մարտի, 2002
- Immobiliare Saffi-ն ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], թիվ 22774/93, ՄԻԵԴ 1999-V
- Indra-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, թիվ 46845/99, 1 փետրվարի, 2005
- Işyar-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 391/03, 20 նոյեմբերի, 2008
- Ivan Atanasov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 12853/03, 2 դեկտեմբերի, 2010

—J—

- Jahnke and Lenoble-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 40490/98, ՄԻԵԴ 2000-IX
- James -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 21 փետրվարի, 1986, շաք Ա, թիվ 98
- Jenița Mocanu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, թիվ 11770/08, 17 դեկտեմբերի, 2013
- John-ն ընդդեմ Գերմանիայի* (որոշում), թիվ 15073/03, 13 փետրվարի, 2007

Jones -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թվեր 34356/06 և 40528/06, ՄԻԵԴ 2014

Jovanović c. Serbie, թիվ 32299/08, 2 հոկտեմբերի, 2012

Juričić c. Croatie, թիվ 58222/09, 26 հուլիսի, 2011

Jurisc and Collegium Mehrerau-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 62539/00, 27 հուլիսի, 2006

—K—

K.D.B.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, 27 մարտի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-II

K.S.-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 29346/95, 31 մայիսի, 2001

Kakamoukas -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի [ՄՊ], թիվ 38311/02, 15 փետրվարի, 2008

Kalogeropoulou -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի and Germany (որոշում), թիվ 59021/00, ՄԻԵԴ 2002-X

Kamenos-ն ընդդեմ Կիպրոսի, թիվ 147/07, 31 հոկտեմբերի, 2017

Kamenova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 62784/09, 12 հուլիսի, 2018

Karahasanoglu-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թվեր 21392/08 և 2 այլ, 16 մարտի, 2021

Károly Nagy-ն ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ], թիվ 56665/09, ՄԻԵԴ 2017

Karrar-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 61344/16, 31 օգոստոսի, 2021

Katte Klitsche de la Grange-ն ընդդեմ Իտալիայի, 27 հոկտեմբերի 1994, շարք Ա, թիվ 293-B

Keaney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի, թիվ 72060/17, 30 ապրիլի, 2020

Kemmache-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 3), 24 նոյեմբերի, 1994, շարք Ա, թիվ 296-C

Kenedi-ն ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 31475/05, 26 մայիսի, 2009

Kerojärvi-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 19 հուլիսի 1995, շարք Ա, թիվ 322

Khamidov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 72118/01, 15 նոյեմբերի, 2007

Khrabrova-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 18498/04, 2 հոկտեմբերի, 2012

Kılıç -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 33162/10, 3 դեկտեմբերի, 2013

Kingsley-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], թիվ 35605/97, ՄԻԵԴ 2002-IV

Kinsky-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, թիվ 42856/06, 9 փետրվարի, 2012

Klausecker-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 415/07, 6 հունվարի, 2015

Klauz-ն ընդդեմ Իտրվաթիայի, թիվ 42856/06, 9 փետրվարի, 2012

Kleyn -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների [ՄՊ], թվեր 39343/98 և 3 այլ, ՄԻԵԴ 2003-VI

Kök-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 1855/02, 19 հոկտեմբերի, 2006

Köksoy-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 31885/10, 13 հունվարի, 2021

König-ն ընդդեմ Գերմանիայի, 28 հունիսի, 1978, շարք Ա, թիվ 27

Konkurrenten.no AS-ն ընդդեմ Նորվեգիայի (որոշում), թիվ 47341/15, 5 նոյեմբերի 2019

Kontalexis-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 59000/08, §§ 42-44, 31 մայիսի, 2011

Koottummel-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 49616/06, 10 դեկտեմբերի, 2009

Kosmidis and Kosmidou-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 32141/04, 8 նոյեմբերի, 2007

Koulias-ն ընդդեմ Կիպրոսի, թիվ 48781/12, 26 մայիսի, 2020

Kövesi-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 3594/19, 5 մայիսի, 2020

- Kožemiakina-ն ընդդեմ Լիտվայի*, թիվ 231/15, 2 հոկտեմբերի, 2018
Koziy-ն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 10426/02, 18 հունիսի, 2009
Kraska-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 19 ապրիլի 1993, շաբաթ Ա, թիվ 254-B
Krčmář -ը և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, թիվ 35376/97, 3 մարտի, 2000
Kress-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 39594/98, ՄԻԵԴ 2001-VI
Kreuz-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 28249/95, ՄԻԵԴ 2001-VI
Krikorian-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 6459/07, 26 նոյեմբերի, 2013
Kristiansen and Tyvik AS-ն ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 25498/08, 2 մայիսի, 2013
Kübler-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 32715/06, 13 հունվարի, 2011
Kudła-ն ընդդեմ Լեհաստանի [ՄՊ], թիվ 30210/96, ՄԻԵԴ 2000-XI
Kukkonen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի (թիվ 2), թիվ 47628/06, 13 հունվարի, 2009
Kunert-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 8981/14, 4 ապրիլի, 2019
Kurşun-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 22677/10, 30 հոկտեմբերի, 2018
Kushoglu-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 48191/99, 10 մայիսի, 2007
Kutić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 48778/99, ՄԻԵԴ 2002-II,
Kuzhelev -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 64098/09 և 6 այլ, 15 հոկտեմբերի, 2019
Kyprianou-ն ընդդեմ Կիպրոսի [ՄՊ], թիվ 73797/01, ՄԻԵԴ 2005-XIII
Kyrtatos-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 41666/98, ՄԻԵԴ 2003-VI (extracts)

—L—

- L.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* (որոշում), թիվ 34222/96, ՄԻԵԴ 1999-VI
L'Érablière A.S.B.L.-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 49230/07, ՄԻԵԴ 2009
Lady S.R.L. v. Republic of Moldova, թիվ 39804/06, 23 հոկտեմբերի, 2018
Laidin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (թիվ 2), թիվ 39282/98, 7 հունվարի 2003
Laino-ն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 33158/96, ՄԻԵԴ 1999-I
Lamanna-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 28923/95, 10 հուլիսի, 2001
Langborger-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 22 Հունիսի 1989, շաբաթ Ա, թիվ 155
Laskowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 77765/01, 13 մարտի, 2007
Lavents -ն ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 58442/00, 28 նոյեմբերի, 2002
Le Calvez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 29 հ1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1998-V
Le Compte, Van Leuven and De Meyere-ն ընդդեմ Բելգիայի, 23 հունիսի, 1981, շաբաթ Ա, թիվ 43
Lechner and Hess-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 23 ապրիլի 1987, շաբաթ Ա, թիվ 118
Letinčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 7183/11, 3 մայիսի, 2016
Levages Prestations Services-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 23 հոկտեմբերի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ, 1996-V
Libert-ն ընդդեմ Բելգիայի (որոշում), թիվ 44734/98, 8 հուլիսի, 2004
Liga Portuguesa de Futebol Profissional-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (որոշում), թիվ 49639/09, 3 ապրիլի, 2012
Lithgow -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 8 հուլիսի, 1986, շաբաթ Ա, թիվ 102

Lobo Machado-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի, 20 փետրվարի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-I
Loiseau-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 46809/99, ՄԻԵԴ 2003-XII
López Ribalda- ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի [ՄՊ], թվեր 1874/13 և 8567/13, 17 հոկտեմբերի, 2019
Loquifer-ն ընդդեմ Բելգիայի, թվեր 79089/13 և 2 այլ, 20 հուլիսի, 2021
Lorenzetti-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 32075/09, 10 ապրիլի 2012
Lovrić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 38458/15, 4 ապրիլի, 2017
Luka-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 34197/02, 21 հուլիսի, 2009
Lunari-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 21463/93, 11 հունվարի, 2001
Lundevall-ն ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 38629/97, 12 նոյեմբերի, 2002
Luordo-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 32190/96, ՄԻԵԴ 2003-IX
Lupas -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թվեր 1434/02 և 2 այլ, ՄԻԵԴ 2006-XV (extracts)
Lupeni Greek Catholic Parish -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 76943/11, ՄԻԵԴ 2016

—M—

Maaouia-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 39652/98, ՄԻԵԴ 2000-X
Mackay and BBC Scotland-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 10734/05, 7 դեկտեմբերի 2010
Magnin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 26219/08, 10 մայիսի, 2012
Magomedov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 33636/09 և 9 այլ, 28 մարտի, 2017
Majorana-ն ընդդեմ Իտալիայի (որոշում), թիվ 75117/01, 26 մայիսի, 2005
Malhous-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ], թիվ 33071/96, 12 հուլիսի, 2001
Mamatkulov and Askarov-ն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թվեր 46827/99 և 46951/99, ՄԻԵԴ 2005-I
Manoilescu and Dobrescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի and Russia (որոշում), թիվ 60861/00, ՄԻԵԴ 2005 VI
Mantovanelli-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 18 մարտի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-II
Manzano Diaz-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 26402/17, 18 մայիսի, 2021
Marc-Antoine-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 54984/09, 4 հունիսի, 2013
Marcello Viola-ն ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 45106/04, ՄԻԵԴ 2006-XI (extracts)
Marić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի (déc), թիվ 37333/17, 10 նոյեմբերի, 2020
Marini-ն ընդդեմ Ալբանիայի, թիվ 3738/02, 18 դեկտեմբերի, 2007
Markovic -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], թիվ 1398/03, ՄԻԵԴ 2006-XIV
Martinie-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 58675/00, ՄԻԵԴ 2006-VI
Martins Moreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի, 26 հոկտեմբերի, 1988, շարք Ա, թիվ 143,
Marušić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի (որոշում), թիվ 79821/12, 23 մայիսի, 2017
Masson and Van Zon-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, 28 սեպտեմբերի, 1995, շարք Ա, թիվ 327-A
Matheus-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 62740/00, 31 մարտի, 2005
Mats Jacobsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 28 հունիսի, 1990, շարք Ա, թիվ 180-A

- McElhinney-ն ընդդեմ Իռլանդիայի* [ՄՊ], թիվ 31253/96, ՄԻԵԴ 2001-XI (extracts)
- McGinley and Egan-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 9 հունիսի, 1998,
ՎՃԽՆԵՐԻ և ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ մասին զեկույցներ 1998-III
- McGonnell-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 28488/95, ՄԻԵԴ 2000-II
- McMichael-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 24 փետրվարի, 1995, շաքք Ա,
թիվ 307-B
- McVicar-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 46311/99, ՄԻԵԴ 2002-III
- Melnyk-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 23436/03, 28 մարտի, 2006
- Menchinskaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 42454/02, 15 հունվարի, 2009
- Mercieca -ը և այլք ընդդեմ Մալթայի*, թիվ 21974/07, 14 հունիսի, 2011
- Mérigaud-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 32976/04, 24 սեպտեմբերի, 2009
- Metaxas-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 8415/02, 27 մայիսի, 2004
- Mežnarić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 71615/01, 15 հուլիսի, 2005
- Micallef-ն ընդդեմ Մալթայի* [ՄՊ], թիվ 17056/06, ՄԻԵԴ 2009
- Miessen-ն ընդդեմ Բելգիայի*, թիվ 31517/12, 18 հոկտեմբերի, 2016
- Mihalache-ն ընդդեմ Ռումինիայի* [ՄՊ], թիվ 54012/10, 8 հուլիսի, 2019
- Mihova-ն ընդդեմ Իտալիայի* (որոշում), թիվ 25000/07, 30 մարտի, 2010
- Mihail Mihăilescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, թիվ 3795/15, 12 հունվարի, 2021
- Mikhail Mironov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 58138/09, 6 հոկտեմբերի, 2020
- Mikhno-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 32514/12, 1 սեպտեմբերի, 2016
- Mikulic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 53176/99, ՄԻԵԴ 2002-I
- Milatová -ն և այլք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության*, թիվ 61811/00, ՄԻԵԴ 2005-V
- Miller-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 55853/00, 8 փետրվարի, 2005
- Mincheva-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 21558/03, 2 սեպտեմբեր, 2010
- Miracle Europe Kft-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, թիվ 57774/13, 12 հունվարի, 2016
- Miragall Escolano -ն և այլք ընդդեմ Իսպանիայի*, թվեր 38366/97 և 9 այլ,
ՄԻԵԴ 2000-I
- Mirošubovs -ը և այլք ընդդեմ Լատվիայի*, թիվ 798/05, 15 սեպտեմբերի, 2009
- Mirovni Institut-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, թիվ 32303/13, 13 մարտի, 2018
- Mirvana Petrova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 57148/08, 21 հուլիսի, 2016
- Mocié-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 46096/99, 8 ապրիլի, 2003
- Molla Sali-ն ընդդեմ Հունաստանի* [ՄՊ], թիվ 20452/14, 19 դեկտեմբերի, 2018
- Momčilović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 11239/11, 26 մարտի, 2015
- Momčilović-ն ընդդեմ Սերբիայի*, թիվ 23103/07, 2 ապրիլի, 2013
- Monnell and Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 2 մարտի, 1987, շաքք Ա,
թիվ 115
- Mont Blanc Trading Ltd and Antares Titanium Trading Ltd-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*,
թիվ 11161/08, 14 հունվարի, 2021
- Montcornet de Caumont-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 59290/00, ՄԻԵԴ
2003-VII
- Morawska-ն ընդդեմ Լեհաստանի* (որոշում), թիվ 3508/12, 7 հունվարի, 2020
- Moreira de Azevedo-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 23 հոկտեմբերի, 1990, շաքք Ա,
թիվ 189

Moreira Ferreira-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (թիվ 2) [ՄՊ], թիվ 19867/12, ՄԻԵԴ 2017
(extracts)

Morel-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 34130/96, ՄԻԵԴ 2000-VI

Morice-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թիվ 29369/10, ՄԻԵԴ 2015

Moroko-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 20937/07, 12 հունիսի, 2008

Moser-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 12643/02, 21 սեպտեմբերի, 2006

Mosteanu -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 33176/96, 26 նոյեմբերի, 2002

Mugoša v. Montenegro, թիվ 76522/12, 21 հունիսի, 2016

Munteanu-ն ընդդեմ Ռումինիայի (որոշում), թիվ 54640/13, 11 փետրվարի, 2020

Mustafa Tunç and Fecire Tunç-ն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 24014/05, 14 ապրիլի
2015

Musumeci-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 33695/96, 11 հունվարի, 2005

Mutu and Pechstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թվեր 40575/10 և 67474/10, 2
հոկտեմբերի, 2018

—N—

Nait-Liman-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի [ՄՊ], թիվ 51357/07, 15 մարտի, 2018

Naki and AMED Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ
48924/16, 18 մայիսի, 2021

Naku-ն ընդդեմ Լիտվայի and Sweden, թիվ 26126/07, 8 նոյեմբերի, 2016

Nataliya Mikhaylenko-ն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 49069/11, 30 մայիսի, 2013

*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire
Building Society-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 23 հոկտեմբերի 1997,
Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VII

Nazsız-ն ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում), թիվ 22412/05, 26 մայիսի, 2009

Ndayegamiye-Mporamazina-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 16874/12, 5 փետրվարի
2019

Nedelcho Popov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 61360/00, 22 նոյեմբերի, 2007

Nejdet Şahin and Perihan Şahin-ն ընդդեմ Թուրքիայի [ՄՊ], թիվ 13279/05,
20 հոկտեմբերի, 2011

Neshev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (որոշում), թիվ 40897/98, 13 մարտի, 2003

Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի, թիվ 63246/10, 9 հունվարի, 2018

Nicholas-ն ընդդեմ Կիպրոսի (որոշում), թիվ 37371/97, 14 մարտի, 2000

Nicolae Virgiliu Tănase-ն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 41720/13, 25 հունիսի, 2019

Nideröst-Huber-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 18 փետրվարի, 1997, Վճիռների և
որոշումների մասին զեկույցներ 1997-I

Niederböster-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 39547/98, ՄԻԵԴ 2003-IV (extracts)

Nikolyan v. Armenia, թիվ 74438/14, 3 հոկտեմբերի, 2019

Nikoloudakis-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 35322/12, 26 մարտի, 2020

Nikolova and Vandova-ն ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 20688/04, 17 դեկտեմբերի, 2013

Nunes Dias-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (որոշում), թվեր 2672/03 և 69829/01,
ՄԻԵԴ 2003-IV

—O—

- Obermeier-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 28 հունիսի, 1990, շարք Ա, թիվ 179
Oerlemans-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, 27 նոյեմբերի, 1991, շարք Ա, թիվ 219
Ogieriakhi-ն ընդդեմ Իռլանդիայի (որոշում), թիվ 57551/17, 30 ապրիլի, 2019
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X and Blanche de Castille -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի, թվեր 42219/98 և 54563/00, 27 մայիսի, 2004
Ohneberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 10781/08, 18 սեպտեմբերի, 2012
Okyay -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 36220/97, ՄԻԵԴ 2005-VII
Oleksandr Volkov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի, թիվ 21722/11, ՄԻԵԴ 2013
Oleynikov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 36703/04, 14 մարտի, 2013
Olsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 1), 24 մարտի, 1988, շարք Ա, թիվ 130
Olujic-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 22330/05, 5 փետրվարի, 2009
Omdahl-ն ընդդեմ Նորվեգիայի, թիվ 46371/18, 22 ապրիլի, 2021
OOO Link Oil SPB-ն ընդդեմ Ռուսաստանի (որոշում), թիվ 42600/05, 25 հունիսի 2009
Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL)-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 39971/98, ՄԻԵԴ 2000-IX
Oršuš -ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի [ՄՊ], թիվ 15766/03, ՄԻԵԴ 2010
Ortenberg-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 25 նոյեմբերի, 1994, շարք Ա, թիվ 295-B
Osinger-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 54645/00, 24 մարտի, 2005
Osman-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 28 հոկտեմբերի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-VIII
Oorzhak-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 4830/18, 30 մարտի, 2021
Ouzounis -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 49144/99, 18 ապրիլի, 2002

—P—

- P., C. and S.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 56547/00, ՄԻԵԴ 2002-VI
Pabla Ky-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 47221/99, ՄԻԵԴ 2004-V
Pafitis -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի, 26 փետրվարի 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-I
Pailot-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 22 ապրիլի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-II
Paksas-ն ընդդեմ Լիտվայի [ՄՊ], թիվ 34932/04, ՄԻԵԴ 2011
Pammel-ն ընդդեմ Գերմանիայի, 1 հուլիսի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
Panjeheighalehei v. Denmark (որոշում), թիվ 11230/07, 13 հոկտեմբերի, 2009
Papachelas-ն ընդդեմ Հունաստանի [ՄՊ], թիվ 31423/96, ՄԻԵԴ 1999-II
Papaioannou-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 18880/15, 2 հունիսի 2016
Papageorgiou-ն ընդդեմ Հունաստանի, 22 հոկտեմբերի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VI
Papon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի (որոշում), թիվ 344/04, ՄԻԵԴ 2005-XI
Parlov-Tkalčić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 24810/06, 22 դեկտեմբերի, 2009
Parol-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 65379/13, 11 հոկտեմբերի, 2018
Pasquini-ն ընդդեմ Սան Մարինոյի, թիվ 50956/16, 2 մայիսի, 2019

- Pastore-ն ընդդեմ Իտալիայի* (որոշում), թիվ 46483/99, 25 մայիսի, 1999
- Paulsen-Medalen and Svensson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 19 փետրվարի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-I
- Pedro Ramos-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, թիվ 10111/06, 14 հոկտեմբերի, 2010
- Peleki-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 69291/12, 5 մարտի, 2020
- Pellegrin-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], թիվ 28541/95, ՄԻԵԴ 1999-VIII
- Pellegrini-ն ընդդեմ Իտալիայի*, թիվ 30882/96, ՄԻԵԴ 2001-VIII
- Peñafiel Salgado-ն ընդդեմ Իսպանիայի* (որոշում), թիվ 65964/01, 16 ապրիլի, 2002
- Pereira da Silva-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, թիվ 77050/11, 22 մարտի, 2016
- Perez-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], թիվ 47287/99, ՄԻԵԴ 2004-I
- Pérez de Rada Cavanilles-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 28 հոկտեմբերի, 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-VIII
- Peruš-ն ընդդեմ Սլովենիայի*, թիվ 35016/05, 27 սեպտեմբեր, 2012
- Pescador Valero-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, թիվ 62435/00, ՄԻԵԴ 2003-VII
- Petko Petkov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 2834/06, 19 փետրվարի, 2013
- Petrella-ն ընդդեմ Իտալիայի*, թիվ 24340/07, 18 մարտի, 2021
- Petrović -ը և այլք v. Montenegro*, թիվ 18116/15, 17 հուլիսի, 2018
- Pétur Thór Sigurðsson-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, թիվ 39731/98, ՄԻԵԴ 2003-IV
- Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 1)*, 27 օգոստոսի, 1991, շարք Ա, թիվ 209
- Philis-ն ընդդեմ Հունաստանի (թիվ 2)*, 27 հունիսի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
- Pierre-Bloch-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, 21 հոկտեմբերի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VI
- Pini -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի*, թվեր 78028/01 and 78030/01, ՄԻԵԴ 2004-V (extracts)
- Pişkin-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 33399/18, 15 դեկտեմբերի, 2020
- Pizzetti-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 26 փետրվարի 1993, շարք Ա, թիվ 257-C
- Platakou-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 38460/97, ՄԻԵԴ 2001-I
- Pocius-ն ընդդեմ Լիտվայի*, թիվ 35601/04, 6 հուլիսի, 2010
- Podbielski and PPU Polpure-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 39199/98, 26 հուլիսի, 2005
- Poiss-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 23 Ապրիլի 1987, շարք Ա, թիվ 117
- Polyakh -ը և այլք ընդդեմ Ուկրաինայի*, թվեր 58812/15 և 4 others, 17 հոկտեմբերի 2019
- Pönkä v. Estonia*, թիվ 64160/11, 8 նոյեմբերի, 2016
- Posti and Rahko-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, թիվ 27824/95, ՄԻԵԴ 2002-VII
- Potocka -ն և այլք ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 33776/96, ՄԻԵԴ 2001-X
- Pravednaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 69529/01, 18 նոյեմբերի, 2004
- Preda and Dardari-ն ընդդեմ Իտալիայի* (որոշում), թվեր 28160/95 և 28382/95, ՄԻԵԴ 1999-III
- Pretto -ը և այլք ընդդեմ Իտալիայի*, 8 դեկտեմբերի, 1983, շարք Ա, թիվ 71
- Pridatchenko -ն և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, թվեր 2191/03 և 3 others, 21 հունիսի, 2007
- Prince Hans-Adam II of Liechtenstein-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], թիվ 42527/98, ՄԻԵԴ 2001-VIII

Probstmeier-ն ընդդեմ Գերմանիայի, 1 հուլիսի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
Procola v. Luxembourg, 28 սեպտեմբեր, 1995, շարք Ա, թիվ 326
Prodan v. Moldova, թիվ 49806/99, ՄԻԵԴ 2004-III (extracts)
Project-Trade d.o.o.-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 1920/14, 19 նոյեմբերի, 2020
Pudas-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 27 հոկտեմբերի, 1987, շարք Ա, թիվ 125-A
Puolitaival and Pirttiaho-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 54857/00, 23 նոյեմբերի, 2004

—R—

R.P. -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 38245/08, 9 հոկտեմբերի, 2012
R.S.-ն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշում), թիվ 19600/15, 28 մարտի, 2017
RTBF-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 50084/06, ՄԻԵԴ 2011
Radomilja -ը և այլք ընդդեմ Խորվաթիայի [ՄՊ], թվեր 37685/10 և 22768/12, 20 մարտի, 2018
Ramljak-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 5856/13, 27 հունիսի, 2017
Ramos Nunes de Carvalho e Sá-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի [ՄՊ], թվեր 55391/13 և 2 others, 6 նոյեմբերի, 2018
Raylyan-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 22000/03, 15 փետրվարի, 2007
Reczkowicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 43447/19, 22 հուլիսի, 2021
Refah Partisi (The Welfare Party) -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում), թվեր 41340/98 և 3 others, 3 հոկտեմբերի, 2000
Regner-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության [ՄՊ], թիվ 35289/11, 19 սեպտեմբերի, 2017
Repcevirág Szövetkezet-ն ընդդեմ Հունգարիայի, թիվ 70750/14, 30 ապրիլի, 2019
Reuther-ն ընդդեմ Գերմանիայի (որոշում), թիվ 74789/01, ՄԻԵԴ 2003-IX
Ringeisen-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 16 հուլիսի, 1971, շարք Ա, թիվ 13
Robins-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 23 սեպտեմբերի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-V
Roche-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], 32555/96, ՄԻԵԴ 2005-X
Rolf Gustafson-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 1 հուլիսի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
Romańczyk-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 7618/05, 18 նոյեմբերի, 2010
Ronald Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 5475/06, 17 հուլիսի, 2018
Rotaru-ն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ], թիվ 28341/95, ՄԻԵԴ 2000-V
Rozalia Avram-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 19037/07, 16 սեպտեմբերի, 2014
Ruianu-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 34647/97, 17 հունիսի, 2003
Ruiz-Mateos-ն ընդդեմ Իսպանիայի, 23 հունիսի, 1993, շարք Ա, թիվ 262
Ruiz Torija-ն ընդդեմ Իսպանիայի, 9 դեկտեմբերի, 1994, շարք Ա, թիվ 303-A
Ruotolo-ն ընդդեմ Իտալիայի, 27 փետրվարի, 1992, շարք Ա, թիվ 230-D
Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd -ը և այլք ընդդեմ Վրաստանի, թիվ 16812/17, 18 հուլիսի, 2019
Ryabykh-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 52854/99, ՄԻԵԴ 2003-IX
Ryakib Biryukov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 14810/02, ՄԻԵԴ 2008

—S—

- S., v. and A. v. Denmark* [ՄՊ], թվեր 35553/12 և 2 այլ, 22 հոկտեմբերի, 2018
- Sabeh El Leil-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], թիվ 34869/05, 29 հունիսի, 2011
- Sabin Popescu-ն ընդդեմ Ռումինիայի*, թիվ 48102/99, 2 մարտի, 2004
- Sablon-ն ընդդեմ Բելգիայի*, թիվ 36445/97, 10 ապրիլի, 2001
- Saccoccia-ն ընդդեմ Ավստրիայի* (որոշում), թիվ 69917/01, 5 հուլիսի, 2007
- Saccoccia-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, թիվ 69917/01, 18 դեկտեմբերի, 2008
- Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş.-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 20577/05, 22 հոկտեմբերի, 2013
- Sacilor Lormines-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 65411/01, ՄԻԵԴ 2006-XIII
- Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos"-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թվեր 6978/18 և 8547/18, 21 նոյեմբերի, 2019
- Sakellaropoulos-ն ընդդեմ Հունաստանի* (որոշում), թիվ 38110/08, 6 հունվարի, 2011
- Salesi-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 26 փետրվարի 1993, շաք Ա, թիվ 257-E
- Salomonsson-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, թիվ 38978/97, 12 նոյեմբերի, 2002
- San Leonard Band Club-ն ընդդեմ Մալթայի*, թիվ 77562/01, ՄԻԵԴ 2004-IX
- Sanglier-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 50342/99, 27 մայիսի, 2003
- Sanofi Pasteur-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 25137/16, 13 փետրվարի, 2020
- Santambrogio-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 61945/00, 21 սեպտեմբերի, 2004
- Santos Pinto-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, թիվ 39005/04, 20 մայիսի, 2008
- Saoud-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 9375/02, 9 հոկտեմբերի, 2007
- Sara Lind Eggertsdóttir-ն ընդդեմ Իսլանդիայի*, թիվ 31930/04, 5 հուլիսի, 2007
- Sartory-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 40589/07, 24 սեպտեմբերի, 2009
- Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի* [ՄՊ], թիվ 931/13, ՄԻԵԴ 2017 (extracts)
- Savino -ը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի*, թվեր 17214/05 and 2 others, 28 ապրիլի, 2009
- Savitsky-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 38773/05, 26 հուլիսի, 2012
- Scerri-ն ընդդեմ Մալթայի*, թիվ 36318/18, 7 հուլիսի, 2020
- Schipani -ը և այլք ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 38369/09, 21 հուլիսի, 2015
- Schmidt-ն ընդդեմ Լատվիայի*, թիվ 22493/05, 27 ապրիլի, 2017
- Schouten and Meldrum-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 9 դեկտեմբերի, 1994, շաք Ա, թիվ 304
- Schuler-Zraggen-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, 24 հունիսի, 1993, շաք Ա, թիվ 263
- Scordino-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (թիվ 1)* [ՄՊ], թիվ 36813/97, ՄԻԵԴ 2006-V
- Sdružení Jihočeské Matky-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության* (որոշում), թիվ 19101/03, 10 հուլիսի, 2006
- Sedat Doğan-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 48909/14, 18 մայիսի, 2021
- Sekul-ն ընդդեմ Խորվաթիայի* (որոշում), թիվ 43569/13, 30 հունիսի, 2015
- Selin Aslı Öztürk-ն ընդդեմ Թուրքիայի*, թիվ 39523/03, 13 հոկտեմբերի, 2009
- Selmani -ը և այլք ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, թիվ 67259/14, 9 փետրվարի, 2017
- Sharxhi -ը և այլք ընդդեմ Ալբանիայի*, թիվ 10613/16, 11 հունվարի, 2018
- Siatkowska-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 8932/05, 22 մարտի, 2007

- Siegel-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 36350/97, ՄԻԵԴ 2000-XII
- Siegle-ն ընդդեմ Ռուսիանիայի*, թիվ 23456/04, 16 ապրիլի, 2013
- Sigalas-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 19754/02, 22 սեպտեմբերի, 2005
- Sigma Radio Television Ltd-ն ընդդեմ Կիպրոսի*, թվեր 32181/04 և 35122/05, 21 հուլիսի, 2011
- Šikić-ն ընդդեմ Խորվաթիայի*, թիվ 9143/08, 15 հուլիսի, 2010
- Silva Pontes-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, 23 մարտի, 1994, շարք Ա, թիվ 286-A
- Sine Tsaggarakis A.E.E.-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 17257/13, 23 մայիսի, 2019
- Skorobogatykh-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), թիվ 37966/02, 8 հունիսի, 2006
- Słomka-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 68924/12, 6 դեկտեմբերի, 2018
- Smirnov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի* (որոշում), թիվ 14085/04, 6 հուլիսի, 2006
- Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* (որոշում), թիվ 62033/00, 17 փետրվարի, 2004
- Société de gestion du port de Campoloro and Société fermière de Campoloro-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 57516/00, 26 սեպտեմբերի, 2006
- Sokurenko and Strygun-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թվեր 29458/04 and 29465/04, 20 հուլիսի, 2006
- Sommerfeld-ն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], թիվ 31871/96, ՄԻԵԴ 2003-VIII (extracts)
- Somorjai-ն ընդդեմ Հունգարիայի*, թիվ 60934/13, 28 օգոստոսի, 2018
- Sotiris and Nikos Koutras ATTEE-ն ընդդեմ Հունաստանի*, թիվ 39442/98, ՄԻԵԴ 2000-XII
- Sovtransavto Holding-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 48553/99, ՄԻԵԴ 2002-VII
- Speil-ն ընդդեմ Ավստրիայի* (որոշում), թիվ 42057/98, 5 սեպտեմբերի, 2002
- Sporrong and Lönnroth-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 23 սեպտեմբերի, 1982, շարք Ա, թիվ 52
- Spūlis and Vaškevičs ընդդեմ Լատվիայի* (որոշում), թվեր 2631/10 and 12253/10, 18 Նոյեմբերի 2014
- Sramek-ն ընդդեմ Ավստրիայի*, 22 հոկտեմբերի 1984, շարք Ա, թիվ 84
- Stanev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], թիվ 36760/06, ՄԻԵԴ 2012
- Stankiewicz-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 46917/99, ՄԻԵԴ 2006-VI
- Stankov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 68490/01, 12 հուլիսի, 2007
- Star Cate Epilekta Gevmata -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի* (որոշում), թիվ 54111/07, 6 հուլիսի, 2010
- Staroszczyk-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 59519/00, 22 մարտի, 2007
- Stavroulakis-ն ընդդեմ Հունաստանի* (որոշում), թիվ 22326/10, 28 հունվարի 2014
- Steck-Risch -ը և այլք ընդդեմ Լիխտենշտայնի*, թիվ 63151/00, 19 մայիսի 2005
- Steel and Morris-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 68416/01, ՄԻԵԴ 2005-II
- Stegarescu and Bahrin-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի*, թիվ 46194/06, 6 Ապրիլի 2010
- Stepinska-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 1814/02, 15 հունիսի 2004
- Stichting Landgoed Steenberghe -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, թիվ 19732/17, 16 Փետրվարի 2021
- Stichting Mothers of Srebrenica -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների* (որոշում), թիվ 65542/12, ՄԻԵԴ 2013 (extracts)
- Stoimenovikj and Miloshevikj-ն ընդդեմ Հյուսիսային Մակեդոնիայի*, թիվ 59842/14, 25 մարտի, 2021

Storck-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 61603/00, ՄԻԵԴ 2005-V
Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis-ն ընդդեմ Հունաստանի, 9 դեկտեմբերի 1994, Շարք Ա, թիվ 301-B
Stubbings -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 22 հոկտեմբերի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-IV
Sudarնդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, թիվ 1643/06, 28 հոկտեմբերի, 2010
Suküt-ն ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում), թիվ 59773/00, 11 սեպտեմբերի, 2007
Suominen-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, թիվ 37801/97, 1 հուլիսի, 2003
Sürmeli-ն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], թիվ 75529/01, ՄԻԵԴ 2006-VII
Süßmann-ն ընդդեմ Գերմանիայի, 16 սեպտեմբեր 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-IV
Švarc and Kavnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 75617/01, 8 փետրվարի 2007
Svilengacánin -ը և այլք ընդդեմ Սերբիայի, թվեր 50104/10 և 9 այլ, 12 հունվարի 2021
Syngelidis-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 24895/07, 11 փետրվարի 2010
Szücs-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 24 նոյեմբերի 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VII

—T—

Tabbane-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի (որոշում), թիվ 41069/12, 1 մարտի 2016
Tabor-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 12825/02, 27 հունիսի 2006
Taratukhin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 74778/14, 15 սեպտեմբեր 2020
Taşkın -ը և այլք ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 46117/99, ՄԻԵԴ 2004-X
Tatishvili-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 1509/02, ՄԻԵԴ 2007-I
Tel-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 36785/03, 17 հոկտեմբերի, 2017
Tence-ն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 37242/14, 31 մայիսի, 2016
Ternovskis ընդդեմ Լատվիայի, թիվ 33637/02, 29 ապրիլի, 2014
Terra Woningen B.V.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, 17 դեկտեմբերի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-VI
Teteriny-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 11931/03, 30 Հունիսի 2005
The Holy Monasteries-ն ընդդեմ Հունաստանի, 9 դեկտեմբերի 1994, շարք Ա, թիվ 301-A
Thiam-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 80018/12, 18 հոկտեմբերի 2018
Thlimmenos-ն ընդդեմ Հունաստանի [ՄՊ], թիվ 34369/97, ՄԻԵԴ 2000-IV
Tiemann-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի and Germany (որոշում), թվեր 47457/99 and 47458/99, ՄԻԵԴ 2000-IV
Tiercerնդդեմ Սան Մարինոյի, թիվ 69700/01, ՄԻԵԴ 2003-VII
Tigrak-ն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 70306/10, 6 հուլիսի 2021
Timofeyev and Postupkin-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 45431/14 and 22769/15, 19 հունվարի 2021
Tinnelly & Sons Ltd -ը և այլք and McElduff -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 10 հուլիսի. 1998, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1998-IV
Titan Total Group S.R.L. v. the Republic of Moldova, թիվ 61458/08, 6 հուլիսի, 2021
Tocono and Profesorii Prometeiști v. Moldova, թիվ 32263/03, 26 հունիսի, 2007

- Tolstoy Miloslavsky-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, 13 հուլիսի 1995, շարք Ա, թիվ 316-B
- Torri-ն ընդդեմ Իտալիայի*, 1 հուլիսի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-IV
- Tourisme d'affaires-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 17814/10, 16 փետրվարի, 2012
- Toziczka-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 29995/08, 24 հուլիսի, 2012
- Transado - Transportes Fluviais Do Sado, S.A.-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), թիվ 35943/02, ՄԻԵԴ 2003-XII
- Trapeznikov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի*, թվեր 5623/09 and 3 others, 5 ապրիլի, 2016
- Tre Traktörer Aktiebolag-ն ընդդեմ Շվեդիայի*, 7 հուլիսի, 1989, շարք Ա, թիվ 159
- Tregubenko-ն ընդդեմ Ուկրաինայի*, թիվ 61333/00, 2 նոյեմբերի, 2004
- Treska-ն ընդդեմ Ալբանիայի and Italy* (որոշում), թիվ 26937/04, ՄԻԵԴ 2006-XI (extracts)
- Trevisanato-ն ընդդեմ Իտալիայի*, թիվ 32610/07, 15 սեպտեմբերի, 2016
- Tsanova-Gecheva-ն ընդդեմ Բուլղարիայի*, թիվ 43800/12, 15 սեպտեմբերի, 2015
- Tsfayo-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, թիվ 60860/00, 14 նոյեմբերի, 2006
- Tsikakis-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, թիվ 1521/06, 10 փետրվարի, 2011
- Turczanik-ն ընդդեմ Լեհաստանի*, թիվ 38064/97, ՄԻԵԴ 2005-VI
- Tuziński-ն ընդդեմ Լեհաստանի* (որոշում), թիվ 40140/98, 30 մարտի, 1999

—U—

- Uçar-ն ընդդեմ Թուրքիայի* (որոշում), թիվ 12960/05, 29 սեպտեմբերի 2009
- Ullens de Schooten and Rezabek-ն ընդդեմ Բելգիայի*, թվեր 3989/07 և 38353/07, 20 Սեպտեմբեր 2011
- Ulyanov-ն ընդդեմ Ուկրաինայի* (որոշում), թիվ 16472/04, 5 հոկտեմբերի 2010
- Unédic-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, թիվ 20153/04, 18 դեկտեմբերի, 2008
- Unión Alimentaria Sanders S.A.-ն ընդդեմ Իսպանիայի*, 7 հուլիսի, 1989, շարք Ա, թիվ 157
- Urechean and Pavlicenco v. the Republic of Moldova*, թվեր 27756/05 և 41219/07, 2 դեկտեմբերի, 2014
- Užkauskas-ն ընդդեմ Լիտվայի*, թիվ 16965/04, 6 հուլիսի, 2010

—V—

- Valová, Slezák and Slezák-ն ընդդեմ Սլովակիայի*, թիվ 44925/98, 1 հունիսի, 2004
- Van de Hurk-ն ընդդեմ Նիդերլանդների*, 19 ապրիլի, 1994, շարք Ա, թիվ 288
- Van Marle -ը և այլք ընդդեմ Նիդերլանդների*, 26 հունիսի, 1986, շարք Ա, թիվ 101
- Van Orshoven-ն ընդդեմ Բելգիայի*, 25 հունիսի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-III
- Vardanyan and Nanushyan-ն ընդդեմ Հայաստանի*, թիվ 8001/07, 27 հոկտեմբերի, 2016
- Varela Assalino-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի* (որոշում), թիվ 64336/01, 25 ապրիլի, 2002
- Vasilchenko-ն ընդդեմ Ռուսաստանի*, թիվ 34784/02, 23 սեպտեմբերի, 2010

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի (թիվ 2), թիվ 32772/02, 4 Հոկտեմբերի, 2007
Verlagsgruppe News GmbH-ն ընդդեմ Ավստրիայի (որոշում), թիվ 62763/00, 16 հունվարի, 2003
Vermeulen-ն ընդդեմ Բելգիայի, 20 փետրվարի, 1996, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1996-I
Vernillo-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 20 փետրվարի, 1991, շարք Ա, թիվ 198
Versini-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 40096/98, 10 հուլիսի, 2001
Victor Laurentiu Marin-ն ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 75614/14, 12 հունվարի, 2021
Vilho Eskelinen -ը և այլք ընդդեմ Ֆինլանդիայի [ՄՊ], թիվ 63235/00, ՄԻԵԴ 2007-II
Vocaturro-ն ընդդեմ Իտալիայի, 24 մայիսի, 1991, շարք Ա, թիվ 206-C
Voggenreiter-ն ընդդեմ Գերմանիայի, թիվ 47169/99, ՄԻԵԴ 2004-I (extracts)
Von Maltzan -ը և այլք ընդդեմ Գերմանիայի (որոշում) [ՄՊ], թվեր 71916/01 և 2 others, ՄԻԵԴ 2005-V

—W—

Wagner and J.M. W.L. v. Luxembourg, թիվ 76240/01, 28 հունիսի, 2007
Waite and Kennedy-ն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], թիվ 26083/94, ՄԻԵԴ 1999-I
Wallishausser-ն ընդդեմ Ավստրիայի, թիվ 156/04, 17 հուլիսի 2012
Warsicka-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 2065/03, 16 հունվարի 2007
Weissman -ը և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, թիվ 63945/00, ՄԻԵԴ 2006-VII (extracts)
Werner-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 24 նոյեմբերի, 1997, Վճիռների և որոշումների մասին զեկույցներ 1997-VII
Wettstein-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 33958/96, ՄԻԵԴ 2000-XII
Wierzbicki-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 24541/94, 18 հունիսի 2002
Wiesinger-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 30 հոկտեմբերի 1991, շարք Ա, թիվ 213
Woś-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 22860/02, ՄԻԵԴ 2006-VII
Wynen and Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell-ն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 32576/96, ՄԻԵԴ 2002-VIII

—X—

X-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, 31 Մարտի 1992, շարք Ա, թիվ 234-C
X-ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 78042/16 and 66158/14, 14 հունվարի, 2020
Xero Flor w Polsce sp. z o.o.-ն ընդդեմ Լեհաստանի, թիվ 4907/18, 7 մայիսի, 2021
Xhoxhaj-ն ընդդեմ Ալբանիայի, թիվ 15227/19, 9 փետրվարի, 2021

—Y—

Yagtzilar -ը և այլք ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 41727/98, ՄԻԵԴ 2001-XII
Yakovlev-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 72701/01, 15 մարտի, 2005
Yankov-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (որոշում), թիվ 44768/10, 18 հունիսի, 2019
Yavorivskaya-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 34687/02, 21 հուլիսի, 2005
Yevdokimov -ը և այլք ընդդեմ Ռուսաստանի, թվեր 27236/05 և 10 այլ, 16 փետրվարի, 2016
Yvon-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 44962/98, ՄԻԵԴ 2003-V

—Z—

- Z -ը և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ], թիվ 29392/95, ՄԻԵԴ 2001-V
Zagorodnikov-ն ընդդեմ Ռուսաստանի, թիվ 66941/01, 7 հունիսի, 2007
Zalli-ն ընդդեմ Ալբանիայի (որոշում), թիվ 52531/07, 8 փետրվարի, 2011
Zander-ն ընդդեմ Շվեդիայի, 25 Նոյեմբերի 1993, շարք Ա, թիվ 279-B
Zapletal ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության (որոշում), թիվ 12720/06, 30
Նոյեմբերի 2010
Zappia-ն ընդդեմ Իտալիայի, 26 սեպտեմբեր, 1996, *Վճիռների և որոշումների մասին
զեկույցներ* 1996-IV
Zavodnik-ն ընդդեմ Սլովենիայի, թիվ 53723/13, 21 մայիսի, 2015
Ziegler-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 33499/96, 21 փետրվարի, 2002
Zielinski, Pradal, Gonzalez -ը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի [ՄՊ], թվեր 24846/94 և
9 others, ՄԻԵԴ 1999-VII
Zimmermann and Steiner-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի, 13 հուլիսի, 1983, շարք Ա, թիվ 66
Zollmann-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (որոշում), թիվ
62902/00, ՄԻԵԴ 2003-XII
Zolotas-ն ընդդեմ Հունաստանի, թիվ 38240/02, 2 հունիսի, 2005
Zubac-ն ընդդեմ Խորվաթիայի [ՄՊ], թիվ 40160/12, 5 ապրիլի, 2018
Zumtobel-ն ընդդեմ Ավստրիայի, 21 սեպտեմբեր 1993, շարք Ա, թիվ 268-A
Zustović-ն ընդդեմ Խորվաթիայի, թիվ 27903/15, 22 ապրիլի, 2021
Zvolský and Zvolská-ն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության, թիվ 46129/99,
ՄԻԵԴ 2002-IX